دیوانِ وہاب

حصّہ اوّل

نظر و شرح

S. P. COLLEGE LIBRARY
SRINAGAR
Acc No

پروفیسر محی الدّین حاجنی

ناشر
جموّں کشمیر اکیڈمی آف آرٹ کلچر اینڈ لنگویجز سرینگر

وٕہاب پرے حاجنی

P. COLLEGE LIB
SRINAGAR
Acc No

S. P. COLLEGE LIBRARY
S
Acc. No.

انتساب

وہاہ بینن نومن ژوٗن شارن کُن

اگر در دہر بے یادم　　زیادِ خویش آزادم
مگر تا دیر مے ماند　　درین دُنیا فسانۂ ما
زخارم گر گلے روید　　بہ بوید زو کسے شاید
بحرفِ من بیفزاید　　ز شرحِ داستانۂ ما

S.P. COLLEGE LIBRARY
SRINAGAR
Acc No

S. P. COLLEGE LIBRARY
S.
Acc No 41409

گوڈٕ ٹ

سنہ ۱۹۶۴ ہس اندر رٲٮِلہٕ میٚنہٕ کلچرل اکاڈمی ہندین افسرن ژ ہیتس یوٗزِ کاشرِس
ادبس منٛز سارِوٕے وی شاعر وکھوتہٕ جادٕ یوٚچھرٕ تہٕ عزرِ دِنہٕ وول وہٲبٕ حاجن چھُ کٲشرِ منز
تمہِ ہِین گمنام رُوٗدمُت تہٕ کاشرِہِن اکثر ادبی تٲریخ لیکھن والین چھنہٕ یہِ تہٕ خبرٕ زِ وہابنہٕ طرزہ؟
چھنہٕ ساڑی کانٛسہِ شاعرن ردیف وارہِ ہِنٛز کلام یا نہٕ قلمبند کرِتھ یتھ کنٕ تُردومُت یمو
موٗن زِ دیوان وہابہٕ منٛزہ یم سنتہٕ اَٹھ غزل" وہاب" ناوی کتابہِ منٛز اوگرٕ تھوٗ گرہ
چھپاونہٕ آمٕتہٕ چھِ تم ہیکن نہٕ دیوان وہابہٕ کین ۱۸۷ منظومن ہندا کھ صحی نمونہٕ بنتھ۔ لہٰذا
آو میٚنہٕ یہِ ژھینہٕ زِ آیا یہِ دیوان سپد یا دستیاب۔ یتھ چھاپ کرِنہٕ ناوٕ لس ییٚتھ اکاڈمی غور کرِتھ بے
حیثیتہٕ نیٚو آنکارتہٕ سینتی وُوٗنم وہابہٕ ہِنٛز وارِثن زِ تہی کٔر وعدالتس اندرہ سندِ ولایت یتھ
امہِ دیوانکُ حق تصنیف کھرٕ گٔژھہ۔ درجنہٕ جادٕ مرد۔ تُٔری تہٕ اکھ زٕ وُجایہِ وارث جمع کرِتھ
کرِہٕ ناوی میٚنہٕ یم ورٕ وُلہِ عدالتس منٛز رسمی درخاس۔ یُس دوٚیمہِ پھیرِ ہینٛزِ عدم پیروی
موجب خارج نہٕ گوو! ہیارگاہ سنہ ۱۹۶۴ ہس منٛز وہابس یمہِ عالمہِ گامتس کنہٕ وزراء ۲۹
وٗری گژھان تہٕ حق تصنیف کھرٕ کرٕلس چھُ قونونی میعاد ینٛتراہ وٗری۔ تورٕ کنی کرِہٕ نوو میٚنہٕ
یہِ مقدمہِ بیٚیہِ زندٕ۔

(۲)

دراوا اوس جلانی زِ اکاڈمی طرفہٕ آیہِ میٚنہٕ یہِ فرمائش زِ دیوان وہاب چھاپ کرِہٕ ناوٕلس
چھِ کینہٕ شرط۔ تِمن منٛز گوڈٕ نیک شرط یہِ چھُ زِ کتاب گژھہ جدید رسم خط اندر پیش کرنہٕ ینہٕ۔

وٹھ بنہ پننہ اتھکہ نسخہ اوس سنہ ۱۹۰۰ہس اندر امیری خطس منز لیکھنہ آمت۔ یہ اوس ورہ یہ
وادن وہاہ برس بابہ برس، مرحوم خواجہ گل محمد ریشی سندِ۔ اوت تام آس میہ نظرِ یوہے
دیوان کرن کلچرل اکاڈمی حوالہ۔ وونی ہیتھ میہ یہ نسخہ ژھانڈان ہیت میہ لوٚبہ یہ دیوان
چھ کینژو ورِی یوٚ ہیٹھ کس تام تقیل انسانس نِشہ وِصال رُادِس تل۔ میہ ژھجہ کھور وٹھلہ منز
اٰہرِتھ تہ کیا زِہ پانس نِشہ اوس میہ امہ دیوانک صرف اکھ "انتخاب" یتھ اندر جانہ کھوتہ بادہ
دیوانک ترہیم حصہ اوس لیکھنہ آمت۔ باقی نقل کرن والین متعلق اوس میہ مشاہدہ زِ خالی
کانہہ یِژھ ون یا اَز بَگ نقل کرن وون ہیکہ وہاہ مولوانہ لوٚبہ رت دیوانہ صحیح یا اَٹھ نقل
کرِتھ۔ سیٹھاہ پریشان گژھتھ لوگس بہ دژھنی کھوورِ سارِی اڈہ کرِی مدد زِ
نسخہ ژھانڈنہ تہ چھیکرس دراے حاجنہ امہ دیوانکی لوٚبرہ زہ نقل۔ اکھ خواجہ غلام احمد
برسن رِشہ تہ بیاکھ خواجہ محمد اکبر ریشی نِشہ۔ یمن ہُنز بالترتیب تاریخ نقل آے سنہ ۱۹۶۰
تہ سنہ ۱۹۵۰۔ یوٚدوے یمن دون نسخن اندر وارِہن جاین حرفن ہیرہ پھیرہ۔ خالی جایہ
نہ ناونہ آمژ اچھر۔ زہ مانے نھاون والین لفظن دوہ یہ تراپہ لکھاے تہ بیٚیہ تہ وار یاہ کتابی
خامیہ تہ اَسہ تہ۔ امابوٚز نوٚ تہ چھ یم زہ نسخہ یمہ لحاظہ اہم زِ یم چھ دیوانکی پوٚرہ نقل۔
یمن اوسُس بہ باقی جمع کرِی متین دون ترین انتخابن سیتی مقابلہ تہ موازنہ کرانی تہ تام
لوگُس بہ مئی سنہ ۱۹۶۵ہس منز نظربند۔ میانہ جیل لگنہ پتہ رُود یہ منصوبہ انی تہ دٔہ برہ یوٚ
سیدیو سالوٚہ وارِ توٚ تہ رووسندِ وراثت حاصل کرِنچ کیتھی۔ حالانکہ بہ رُود یمن جیلہ
اندرِ تہ لیکھان زِ ۲۹ دسمبر سنہ ۱۹۶۵ تارِخس پیٹھ گژھیو داوانہ ابدُل میعاد۔ مگر یمن
لوٚگ شاب زن پِس ونہ تہ چلانی چھ۔

یمہ نی دوہن لیچھ کلچرل اکاڈمی میانہ ناوہ چِٹھ زِ امہ دیوانچ ایڈیٹنگ تہ چھے تژٚی
ذمہ۔ یہ کوٚم آسنہ جلیس اندر ممکن یمہ وجہہ سنہ ۱۹۶۷ تہ کس آخرس تام یہ منصوبہ اڑدِتی رُود۔

(۳)

رٕژھ گژھہٕ بیٚیہٕ یِتھو مێہ اَزٕ کِس رسمِ خطس منٛز نقل کرٕنۍ کوم محمد احسن احسنٕنہِ ذِمہ۔ یِتہٕ پانہٕ رٕودٕسس اختلافہٕ جایَن نہٕ مشکل لفظن مشورٕہ دِوان۔ یُیلہٕ نہٕ مێہ کیٚنٛہہ زٕن جایَن سارٕہ وٕی نقلو اندرٕ یِتہٕ کانٛہہ مانے ژارُن تٕہ لوگ نہٕ بہٕ رٕودُس اصل دیٖوان لاونس پیٚٹھ اکھ ژرا بیٚیہٕ تہٕ وٕنہٕ زِ اگر اصل دیٖوان مێہ لیٚنہٕ جَل جَل واتہٕ نہٕ بہٕ گرٕ سارٕہ نیٚ ٹھیٖلن ہٕنٛد اول وانگو لوٚن۔ (مێہ اوس یِمہٕ نیٚ دٕہ ہٕن کُن گومُت زِ یہٕ دیٖوان اوس اَکی نابہٕ کارن کُس تام مُنٛشر ژٕ لول بُاگران تحفہ، دیٚیمُت نہٕ وٕنٛی یُیلہٕ تَس مُنٛشری کِھیکھ نہٕ سٕہ اوس دیٖوان وٕہاب کھیٚنہٕ لوگمُت!) یی وٕنان ونان بوٚت نام دیٖوانکٕ قرٕبین نیصف حصہ مشکوک لفظ ہیٚتہٕ نقل آدٕ کرٕنہٕ یِتہٕ اَلہٕ پلہٕ ترمیس حصس شرح لیکھنہٕ یِتہٕ مشکوک لفظن بُلی تاوِیل ژھانڈ نہٕ یِتہٕ تام؛ وٕچھنہٕ آ عدبٕ ناوی اکہٕ شخصا ہٕو ہٕو دٕہاہن۔ نسخہ ہیٚتہٕ مێہ نِش لُس خواجہ گُل محمد پرینٛ دٕری یہٕ وادٕن ژِٕہ یِتہٕ تھوٚومُت اوس مێہ آو بُوٚتھ نہٕ یِتہٕ لوگُس لوٚہ سرٕ سارٕسی نقلس اصلس سیٚتۍ مقابلہٕ کرٕنہٕ۔ اختلافہٕ جایہٕ شیرنہٕ تہٕ شرحی واتِھ کڈنہٕ۔ چُنکہِ رٕودی سارٕسی دیٖوانس اندر لفظ دٕہ مرٕ دیمن شُہ مانے نہٕ اوس مێہ کاشرٕ زبانِ اندر بوزمُت تہٕ نہٕ آم بانہٕ زبانو اندرٕ واتِھ یمین درج کران، چھ یِتہٕ ممکن زِ بیٚیرٕ بچہٕ کتاب آسہٕ وٕہاسن ہاٚبل جاگ گومُت تہٕ کیا زٕ سہٕ اوس نقل کرن وٕ تہٕ یہٕ پیٚٹھے تارُک دُنیا سپدمُت تہٕ لَس اوس نہٕ بیٚیہٕ لَس لیکھنس دوبارہٕ پھیٚرِ دِنس کُنہِ کانٛہہ نہٕ شوق رٕودمُت۔

(۴)

رسمِ خطس متعلق آسی بہٕ دیٖوانکی دٕنٛوَے کاتِب (محمد احسن احسنؔ تہٕ غلام محمد مخدومی) تمہٕ خطکی قایل تہٕ ماہر بُس حال جمالہٕ پیٚٹھ کلچرل اکادمی پانٛژٕ راوُن ہیٚیومُت چھُ۔ بہٕ اوسُس تمہٕ خطکُ دِلدادٕہ بُس ۱۹۵۴ ہس اکہٕ ترمیمہٕ بیتہٕ اکثر کاشرٕ لوادہٕ بیوٚپانٛژ روومُت چھُ یمن دٕون خطن

اندر چھِ مَن عربی تہٕ فارسی لفظن لیکھنس متلق زٕ پرایہ۔ یِمہٕ وُنیوُک تام سارِنہٕ زبانٕ منز شُرٕیی منی چھِ کلچرل اکاڈمی ہیُند اصرار اوس زِ یِمن لفظن گژھن صوتی لحاظا اچھرآسن۔ (یِہ گو وَیتھ کنہٕ یِمن عام کٲشرٕ ادا کران چھِ ہم) اتھ مقابلہ اوس مےٚ یون عندیہ یہ زٕ اگرچہ عربی فارسی اچھ چھِ وۅ پرایے لیکھنہٕ یوان۔ اما لوُ زٕ پرن وِزٕ چھِ کٲشرٕ لکھ تمن ہینہٕ نے آیہ تلفّظ کران تہٕ یتھ کنہٕ چھِنہٕ یِہنز شکل یا حُلیہ بگراو بنچ صنوُر ورتھ۔ میٚہ اوس نہٕ یتھ کتھ تہٕ انکار زٕ کٲشرٕ چھِنہٕ تجویدی قواعد مطابق وارِہن عربی حرفن مثلاً (ث۔ خ۔ ذ۔ ص۔ غ۔ ق) نام تِمہٕ آیہ ادا کٔرِتھ ہیکان یِم آیہ اہلِ عرب یا ایرانی لکھ تمن ادا چھِ کرِتھ ہیکان۔ تہٕ مے تہٕ لفظن ہنز چھِنہٕ کتھی یِمن منز یِمو حرفو اندرٕ اکھ یا اکہٕ جادٕ حرف ین۔ مینہٕ چھِ اکھ تجربہ زٕ وارِہن ترقی پذیر زبانن اندر ریٚلہ دۅیر لفظ آسے۔ ہم اے پینہٕ پے شکلِ نتھاونہٕ حالانکہ تمن رۅز نہٕ وۅیہ زبانن اندر ینہٕ آگرُک تلفظ۔ تمہ میانِ یِہ روایت پسندی کُتھ نہٕ کلچرل اکاڈمی ٹارٕ تہٕ فاصلہ سپُد یہی زٕ دیوانٕ وہاب گژھِ کلچرل اکاڈمی ہنزِ حال حالِہ چھپن چھاپہٕ ناوِنہٕ مژن کتابن ہندی پٲٹھی ـــــ بوُن پلہٕ تہٕ بوت صوتی اصولن پیٹھ چھاپ گژھنی۔ چنانچہ امی تِ آیہ آیہ اَمس دیوانکی الفاظ بدلاونہٕ کٲشرٕ تہٕ آیہ لیکھنہٕ تہٕ عام رسم خطس سیتی آیہ بوتیم صوتی اصول ورتاونہٕ:-

(۲) "ا" بدلہٕ "ا" ۔ حافظ (حافِظ) کاذب (کاذِب) لازم (لازِم)

(ب) "ٲ" بدلہٕ "و" ناتوان (نوتہٕ وان) نازک (نوزُک)

(ج) "ے" بدلہٕ "اٚ" جبران (جاران) غیظ (غاظ) عیب (عاب)

غیرضروری (غارضروری) خیرات (خارات) فیض (فاض)

(د) "و" حذف۔ جواب (جاب) خواہش (خاہش)

(ھ) "ہ" اضافہ۔ فرمان (فرمان) رخ (رُخ) سرمہ (سُرمہ) بہتان (بُہتان)

سخن دان (سوخن دان) نقصان (نوقصان) غصّہ (غوصہ)

(س) "ی" اضافہ۔ ستیاناس (ستیٛہ باناس) ورین (ورِیٛن)

(ح) الف مقصورہ بدلہٕ "ا"۔ لیلیٰ (لیلا) عقبیٰ (عقبا) مرتضیٰ (مرتضا)

(ط) الف لام تعریفی حذف۔ حتی الامکان (حتل امکان) حتی المقدور (حتل مقدوٗر)
بالکل (بلکل)

(ی) تنوینی حرکتہٕ بدل نوٗنِ ساکن۔ قریباً (قریبن) مطلقاً (مطلقن)

(ک) "ت" بدلہٕ "تھ"۔ سخاوت (سخاوتھ) حکمت (حکمتھ) حفاظت (حفاظتھ)

(ل) "ع" بدلہٕ "و"۔ معذور (موزوٗر) معجون (موجوٗن)

(م) "ع" بدلہٕ "ا" وعدہ (وادہٕ) دعویٰ (داوا) معیوب (مایوب) وعظ (واظ)
تعشوق (تاشوق) معنی (مانے) جعلسازی (جالسازی)

(ن) "ع" بدلہٕ "آ" تعظیم (تآظیم) تعویذہ (تآویذہٕ)

(ص) ت حرفس پتھ ختم گژھن والین لفظن منز اکہ جادہٕ حرفن ہنز ادلا بدلی:۔
کائنات (کآئناتھ) عاقبت (عآقبتھ) شامت (شٲمتھ) صحبت (صوحبتھ)
تہمت (توہمتھ)۔ ہمت (ہیمتھ)

(خ) اضافی زیرِ بدلہٕ "ے"۔ شہ دارین (شہے دارین)

(ض) اکہ جادہٕ حروفِ علتن ادلا بدل۔ استخوان (وستہ خان)

جدید رسم خطس منز اصل دیوان نار بتھ اگرچہ بہانہٕ ترایہٕ ہند ین کانتریٛن تہٕ کہ بیہ اما پوز امہ تبدیلی اوس نہٕ کانہہ چارہ۔ تہٕ پتھ کنہٕ ڈلہٕ دیوان وہاب ونیوک نام تہٕ یو خطو منز یم بنیادی نستعلیق خطکی الگ الگ روٗپ چھ (۱) وہابن آمیزی خطس از صرف پرانہٕ زمانکی فارسی زانن والی بزرگ پاٹی پرتھ چھ ہیکان۔ تہٕ یمیک نموٗنہٕ اکہ غزلیچ فوٹو کاپی پتھ دیوانس اندر چھپیے منز تہٕ چھ۔ (۲) ۱۹۴۸ء برونہہ رؤژبرٕ خٔنی نستعلیق خط پتھ ۱۹۴۸ء تہٕ ۱۹۵۴ء ہس منز اصلاح آو کرنہٕ (۳) کلچرل اکادمی ہندس خطس تو یہٕ پتھ دیوانس اندر نظرہ

چھ گژھان یمنٛز چھ بہ کیتہ ژہ تس نھاوٕنۍ لابُد۔ یہ کتابتس درستی کران کران چھ یمن یمن جاین رٕوایتی رسمِ خط موجوٗد نھاوٕنہٕ آمُت۔ مثلن (۱) یؤدوے شاد یا مصرعہ فارسی چھ (۲) یؤدوے مصرعس یا شارس منٛز اکھ یا زٕ لفظ کاشرِ آمتی آسن یا (۳) یمنٛز کانہہ لوٗنہٕ ک مرکب اوس وُزناوٕنہٕ آمُت یتھ اندر ریٚملِ تکتشر (ود بہ لفظ کاشرِ اوٗنک اصول) وُزناونہٕ سیٚتی شارُک مانہ مسخ گژھنُک خطرہ اوس۔

۵

دیوان ترتیب دِوان آے وٕ ہالِس اکھ زٕ ہِنی غلطیہ گاٚمژٕ۔ یِہِتھ ردیفی حرفن پیٹھ مناجات اکھ۔ نعت شریف اکھ۔ منقبت چاریارؓ اکھ۔ منقبت حضرت سلطانؒ اکھ لیکھنہٕ پتہٕ چھ ویٚہن اکھ اکھ (یتہٕ کُنہ جایہ اکہ علاوہ) دٕ بیتی لیکھتھ اکھ "رباعی" ناو کوٚرمُت۔ حالانکہ کلاسیکی رباعی ہند مستقل بحر چھ بحرِ ہزج۔ یہ یمو منثرہ چھ اکثر امہ بحرہ نیبر محض اکِس دوٚہمس یتہٕ ژوٚرمس مصرعس قافیہ ہیوٚی یِنہٕ موجب چھ یمن یہ عنوان نھاوٕنہٕ آمُت یُس وارِیہن جاین بدلاوُن پیو۔ امہ کھوتہٕ بڑ چھ بیاکھ سہو "رباعی" یتہٕ چھ یِہِتھ تخلیق غزل عنوان نھاوٕنہٕ آمُت۔ یتہٕ نقل کرن والیو چھ یہ سلسلہ ییٚتھ کُنہ موٚنُد تھوومُت حالانکہ غزلس چھ ییٚمنٛز کیٚنہہ فنی لوازم یمو سیٚتی سہ باقی شعری اصنافو نِشہ ممتاز چھ۔ تہی چھ یتھ دیوانس اندر درجہ وادٕ اصنافِ سخن مثلن باتھ (گیت) رِنہ۔ ونہٕ وُن۔ مخمس۔ شہر آشوب۔ مسمط۔ خمریات۔ اخلاقیات یا تیتھی باتھ بیم وٕ ہابنہٕ زندگی ہنٛدی ریکاڈ۔ کشیرِ ہنٛدہ تاریخکی دستاویز۔ مذہبی عقیدان ہنٛدی گُل دستہ۔ صوفی شاعرن ہنٛدی موٚلۍ نموٗنہٕ۔ یا تاریخِ اسلامکی منظوم واقعات چھ یمن اندر فنکاری علاوہ مانے لحاظٕ وارِیاہ کلاسیکی طرزِ خاص کرِ مدحیہ۔ طنزیہ۔ ہزلیہ تہٕ طربیہ (یلہ کہ اکثر سہوی نایاب) طرزن ہنٛدی نموٗنہٕ چھ۔ مگر وٕ ہابن چھ یمن سارنٕی "غزل" ناو تھووُمت۔ چنانچہ یمن سارنٕی تخلیقن ہنٛد عنوان بدلاوُن تہٕ خالی غزلو سواے یُس منظوم ییٚتھ صنفس سیٚتی واٹھ نھاوان اوس یتھ آوٕ ٹیے عنوانن تھاونہٕ۔ باقٕی آو یمن ہنٛدٕ وٕ شرح تہٕ اخلاقی

تخلیقن مَتن ہند مرکزی کلمہ عنوان تھاوَنہٕ ۔

۶

یُوتام میہ دیوانہٕ کِس شرحک تعلق چھُ یہِ چھِ میٚیہ عمدن ژھوٚرٕ ومُت۔ تہٕ کیٚاژہ اکثر وہ یَہ اصطلاح تہٕ لفظ چھِ ڈٔنٛز ساٍنہٕ زبانِ تہٕ شاعری منٛز تیتھ شرٕ بِہ مٔتی زیَرن والین چھِ یم لفظ بالکل کاشر ہوی بإسان۔ بلکہ ہیکو اسی یتہٕ وَنِتھ زِ یم فارسی تشبیہہ استعارہ تہٕ اصطلاحاتِ سخن وہابنہٕ وقتہ ساٍنہٕ شاعری منٛز تازٕہ تہٕ بجھولہٕ دنیٔ آسی تم چھِ یٔتھ میوٗ شیٹھو[۶۰] ستہ توٗرِی۔ یُو بیٚٹھ حدہ جادٕہ ورتاونہٕ موجب گٔیہ آمتیہ تہٕ بے مزہ ہوی بنیامتی۔ مگر وہابنہٕ عہدہ اوس یہ ناممکن زِ کانہہ کاشر شاعر کیٚا ہیکہِ ہیے شوٗد کاشر ورتاوِتھ۔ بلکہ ہنکوانتہ عہدس متعلق اسی یہ تام وَنِتھ زِ کاشرِ شاعری اندر فارسی تہٕ عربی الفاظ تہٕ اصطلاحات ورتاومتی۔ بتوی یوت نہٕ زِ عام فاشن اوس بلکہ فارسی آمیز کلامہ اوس اکھ روایتی طرز تہٕ مستقل اسلوب بنیومُت۔ شہمارِ زلف۔ نشترِ خنجر۔ ینبرزلِ اچھی ہی مرکب اسی زورہ کاشری بناونہٕ آمتی۔ ورنہٕ گل رخسار۔ سروقد۔ انار پستان الغرض درجنہٕ واد فارسی تشبیہہ تہٕ استعارہ آسی ان یرہٕ شاعر تام ورتاوان تہٕ یمن مقابلہ اوس وہاب ساٍرسی وٗمرہ فارسی ماحولہِ منٛزی بلیومُت۔ لو کچارس اندر پنج گنج نظامی یہ بہتھ تہٕ بالغ گٔژھت اکبر نامہ۔ سلطانی تہٕ شہنامہ ہیوٚہ ین کلاسیکی شاہکاران ترجمہ کرِتھ اوس نمی یہ ڈیٚجر زِ تہٕ ایرانی ادبک پوٗرہ ویوٗر تلمُت۔ لیٚپتہٕ آس وہابنہٕ زندہٕ گی ہندس زِ تجہمِس[۴۰] دریُس تام (۱۸۸۵ء) کشیرِ منٛز سرکاری زبان فارسی تہٕ اَتھی دورس اندر تہٕ امہِ پتہٕ اوس وہاب اکہِ تہٕ بیکہِ زنگہِ سرکاری ملازم یِنہٕ اُتھی زبانی اندر کار سرکار کران اوسُس۔ یم ساٍری تاریخی واقعہ نظرِ تل تھاوِتھ اگر تَسند شعری ذہن سرتاسر فارسی ادبہٕ سیٚتی دِلِتھ تہٕ روزِ ہیے تہٕ اوس نہٕ خلافِ توقع۔ بلکہ منطقی تہٕ قدرتی نتیجہ۔ مگر امہِ ماحولہٕ پتہٕ تہٕ بوٗلت شوٗد کوشر وہابن ورتومُت چھُ تتھ چھُنہٕ کُنہٕ وُہمہٕ صدی اندر تمِس مقابلہ کانہہ سون شاعر

ہتہٕ واد فارسی صنائع۔ بدائع تہٕ تلمیحاتن تہٕ ساسہٕ واد فارسی تہٕ عربی الفاظن کوشُر

ترجمہ نہ شرح لیکھن یوتوی چھُنہ دیوان وہاب مطالبہ کران۔ بلکہ اتھ اندر چھِ تیتھین مشاہیرن ہنٛدِ قلم تلنہ آمُت یِمن ہنز تھوٚڑ کھوتہٕ تھوٚڑ سوانح ہیٚکہ اکھ بڈ کتاب بنتھ ییٚکہ مثلن تِہنٛزِ بیتو سُہ غزل یمیُک مطلع چھُ ــ

آے گاٹیاہ یتھ جہانس خاصہ دانا اوستاد
کار گے یتھ ستی یانس روزہ باقی کتھ یاد

اتھ اکِسے تخلیقس اندر چھِ قریبن شُتھ بادشاہ۔ فلسفی۔ ادیب۔ پہلوان تہٕ عالم قلمبند کرنہ آمتی۔ یِمن واتِش کڈان یرتھ نقادن ہنٛزِ نظر یِس نام واتہٕ۔ بالعموم شار

(الف) از فنا بُدوے بقا حاصل کرن چھے گژھ فنا۔ در فنا فی اللہ بقا باللہ بنی مستانہ گژھ (خلاصہ تصوف)

(ب) بم بہار و عراق تہٕ نیر دز فارسی راست در حجاز انتن (سماع تہٕ تصوف)

(ج) دچھ ظہور نور از روے جنبش لے وہاب۔ یرتھ ظہورس ستی نورس چھے بدنیا انصال (سہروردی مسلک)

یِمن پۆرہ شرح لیکھان ہنٛزِ یہ دیوان درجنہٕ داد علمن ہنٛد بیاکھ اکھ دستاویز تہٕ

وُنی کیہن اوس اصل مقصد یہ دیوان چھاپ کرتھ ہکن اُتھ وا تناون تہٕ یتھ تھوٚی شرح لیکھن یوٚت اکھ عام طالب ادب دیوان پران روٗزِ گژھہ نہٕ۔ میانس شرحس ڈیکھ کرنہ خاطرہ چھِ تِہنٛز کانِسہ عالمس۔ نقادس تہٕ ادیبس یہ حق زِ سُہ لاگہٕ وہابنس کلامس لوکہ وٹ تہٕ سُہ کرہ امیُک حسن تہٕ قبح پننہ رایہ مطابق پیش۔

(ے)

وہاب اوس پننہ وقتہ اکھ حاکم نشین شاعر تہٕ حشمتہ وول دنیادار۔ تمی آسی سداہ جادہ فوٹو مختلف تقریبن پیٹھ تُلہٕ ناوِتھ یتھ کُن ترٛاوی منز۔ یم تس پنہٕ وارہین در یِہن اکسے جایہ موجود آسی۔ لو سہ گژھو یہ لوٗزت حاداگنی نہٕ اکی پیر ہمابن کرہ ناوی یم ساری فوٹو دفن۔" تہٕ کیاہ زِ تس بچارہ سندہ علمہٕ نُوجب آسی یم موجود تھاوُنی سراسر ناجائز۔ یہ اوس ۱۹۳۷ءس برونہہ واقعہ۔ تیلہِ میٚہ یہ تاپ میکزینس اندر وہابہ سٕنٛدِ ادبی تہٕ علمی کارنامن متعلق اکھ خاکہ لیکھن ونہ وہابنہ تصویرُک ضرورت پیو۔ میہ تیلہ زِ بیر لگان چھِ یم فوٹو دُرلاوتھ

میٚہ کھیٚبہٕ اتھہٕ مادٕہ۔ اما حاصل کیاہ گژھہ ہے؟ وارثن ہندِس وہم پرست الن پرٕہ تہٕ سیٚد
گاشِلی آسنس پتہٕ کھیوم وری بہٕ وادٕن افسوس۔ خدایہ سُند کرُن اردا ہُم فوٹووس
بے خبری پاٹھی بیچونُت۔ یہٕ اوس عائشہ ناوی وٲنۍ بنہٕ کورہ لِنشہ روزتھ گوٚمُت۔ یہٕ اَمی
جنّت نگاریٚ دِیُت میٚہ یہٕ فوٹو سیتھ نہٕ اوس فریم تہٕ نہ شیشہٕ۔ بلکہ اَس گونژھا ڈٲلہٕ دِچھِن
نِکہ وور زخمی گامُت۔ مُنزٕ واد سُس دِچھنہٕ کھو نہٕ ونہٕ پتہٕ کھو ورِس گنٛفس تام اَدٕہ وور چاک
دِژ تھمُت۔ یہوے فوٹو دِیُت میٚہ مشہور مؤرّخ ڈاکٹر غلام محی الدین صوفی صابس یمیٚ یہ بمبئی
شہر نِشہ شیرٕہ نوو تہٕ پننہٕ مشہور کتابہٕ "کشیرٕ" منٛز چھاپہٕ نوو۔ میٚہ سوزٕن تہٕ یہ فوٹو کاپی
یُس منٛزٕ میٚہ الکھ کاپی آغا علی اصغر ناوی اکس شاگردس اتھہٕ ۱۹۴۶ ہس منٛز ایران واتہٕ نوو۔ اتہٕ آو
یہٕ فوٹو تہرانہٕ کس شاہی کتب خانس اندر فردوسی سندِس قیاسی فوٹوس ستا پہٕ لٲنہٕ
تھاونہٕ۔ بتہٕ وزارتِ معارف محکمۂ اطلاعاتن چھاپہٕ نوو۔ یہ فوٹو تہٕ وٲنۍ مختصر سوانح ایرانک کین
خاص خاص جریدن اندر ڈٲہ چادٕہ سال۔ دہ بم کاپی نیہ میٚہ نِش مرحوم نور محمد کتب فروشن
یمہٕ پتہٕ زیٚہ پیٚہ کاتھریں شہنامہ کِس سرورقس پیٹھ چھاپنہٕ۔ وُنہٕ اوس شہنامک بیاکھ
ایڈیشن چھپہٕ رے نہٕ نور محمد سیٚد دہ یمیس ذریعہ کن روانہٕ۔ تس پتہٕ ذرا ونہٕ اَمہ فوٹو کاپی
ہُند کانہہ پے پتاہ۔ ترمیم کاپی اَس سپھٲ دِسنہٕ کاغذس پیٹھ بۆہ کلچرل اکاڈمی نوو سرٕ
سانس مشہور مصوّر غلام رسول سنتوش صابس اتھہٕ رنگ آمیز شکلہٕ اندر پھیرٕ نوو۔ سنتوش صابنس اتھی فنی
کارنامس چھُنہٕ کہین تمی بلاک تلنہٕ آمت ییٚس لہ یہ سرورقس پیٹھ نظرٕ گژھان چھُ۔

٨

وہاب رٕ دزندگی سندین ترہا ځسن وری یہ تام شاعری کران تہٕ پتہٕ لوگ
دوہ رات عبادتس اندر گزراونہٕ۔ یہ چھہ عجیب اتفاق زِ شاعری تراونہٕ پتہٕ روٗد تسند دیوان
یمہٕ تِمی ترہاٹھن وری بن گمنام تہٕ رٕوس تل۔ یہٕ دیوانہٕ منٛزٕ (یوت تام میٚہ خبر چھیٚ) چھہ
ژ نیکتام جادٕہ کھو نہٕ جادٕہ وٕہ پننٕہ غزل تہٕ اکھ رسالہ گلریزس تہٕ پرتاب میگزینس منٛز۔
کلچرل اکاڈمی ہنٛزٕ "وہاب" ناوی تہٕ میانہٕ "کاتر شاعری" ناوی کتابن اندر چھپیہ متی۔
"وہاب" کتاب چھہ ۲۷ صفحہ تہٕ غلط نامہ چھُس ۸ صفحہ۔ اَمہ پتہٕ کتھ وَنو بے ستوٗبی!)
باقی چھنہٕ صرف کلام وہاب بلکہ تسنٛز سوانح حیات تہٕ پتھ حدس تام رٲوِمن تل روٗدمژ

ژ پنڈت پریم ناتھ بزاز ہِسوی مؤرخ چھُ وہاب پرے تہٕ وہاب کھارکوی شاعر تصور کران۔
(وُچھو History of Freedom Struggle in Kashmir p.249) تہٕ باقی نقادن
تہٕ ادیبن لیاہ راہ کھسہٕ؟ ییچھے کیٚنہ پیٚلہِ عبدالاحد آزادن ہِسوی محققن وہابس پیٚٹھ قلم تُل
تس آسہٕ وہابن نیوٚ ترُوہ ہیوٚ تخلیقو منزٕ صرف ہمہ ژہ کتابہٕ (شہنامہ تہٕ سلطانی) پرونہٕ
کیٚنہ یمِ چھاپن والیو وارتن پیٚٹھ ژھینہٕ ورلے۔ ابٕد پیٚٹھ ژھانڈنہٕ ورلے تہٕ چھپایہٕ ہنٛدی لوازم
وچھنہٕ ورلے اڈٕ لیچھے تہٕ اوگرہ نفوگرہ چھپاو مژٕ آسہ۔ تہٕ سوٗے وہابنہٕ شاعری متعلق
لِہ خنہٕ رائے قایم کرٕ ہیٚے تہٕ کتھ پیٚٹھ؟ یمن بروٚنہٕ آسہ ڈاکٹر غلام محی الدین صوفی صاٚبن
وہابنہٕ زندٕ گی تہٕ تصنیفن متعلق زبانی زبانی کیٚنہ کتھ ٹنگن ییٚہ ژھ مژٕ تہٕ "کشیر" ناوی معرکہ آراد
کتابہٕ منز درج کرٕ مژٕ تہٕ لبس۔

دیوان وہاب ـــــ وُچھنہٕ ورائے روزٕ سارنٕی نقادن تہٕ مؤرخن ہنزٕ رایہ اڈٕ
آمے۔ تہٕ ییٚہے "قدرناشناسی"، وُچھت ہنٛداومیہٕ ۱۹۵۲ئہ پیٚٹھ رسالہٕ گلریزس اندر وہابنہٕ
زندگی تہٕ شاعری متعلق اردو باگہ اکھ سلسلہٕ مضامین چھپاوُن۔ تہٕ وُنہٕ اوس جمع کرٕ مُتہ
موادٕ اندرٕ ژوٗریم حصہ چھپیومُت نہٕ تام گوٚو ۱۹۵۴ئہ ہس منز رسالہٕ گلریز بندٕ تہٕ ییٚتھ
کیٚنہ گیہٕ یہ کوشش تہٕ اڈٕ وانے۔ یمیُک نتیجہ یہ دراو زِ ادبی زندگی ہنٛدین باقی حصن پورٕ
سام ہینے ووت پرن والین نشہٕ صرف اکھ خاکہٕ ییٚتھ وُچھت کیٚنٛژو لکھارِ یوٚ وہابنہٕ شاعری
متعلق کھنڈ بیٚٹھ رائے قایم کرٕ۔ (وُچھو سامناہ بلبل مرتبہ غلام نبی خیالؔ) انفرادی کوششو
علاوٕ یدوٚے مقامی حکومتن ۱۵ ستمبر ۱۹۶۱ئہ سوپورس اندر "یوم وہاب" مناونُک
انتظام تہٕ کوٚر۔ اما پوٚز یہ اوس بنیادی نیتہٕ موجب صرف جشنِ کشمیرُک اکھ رنگہ ڈنگہ ییٚمہ
وُچھت نہٕ روٗد ٹنگن یاد زِ وہاب کمہ قدرٕ ہنٛد حق دار چھُ۔ نہٕ ہیوٚ کانٛسہٕ مقامی ادارس یہ
ٹنز زِ وہابنٛز ادبی کارنامہٕ گژھن چھاپ گژھنی تہٕ ییٚنی آیہ نہٕ میٚہ تہٕ ۱۹۵۵ئہ پیٚٹھ دُنیکتام
تمہٕ تحقیقاتہٕ مواد س ترتیب دِنچ فرصت لیُٔس میٚہ اردو باگہ "حیاتِ وہاب" لیکھنہٕ خاطرٕ
وُرٕ یہٕ وادن جمع ییٚنہٕ کوٚرمُت تہٕ ییٚتھ اندر وہابنہٕ ادبی تہٕ تاریخی زندگی ہنٛدس قریب قریب

COLLEGE LIB...

په هغه کوښښ و داسې چه آمنت کندی . . . چه هیڅ کله او کلچرل اکاډمي منظوره باګه

و ماینه علمي ډلاو سلوک تعارف ـــ لیماندا اګر اسی یه و دغو ز به دیوان چهاپه تاو ښه ستو و

کلچرل اکاډمي کا شرمي ادلیس پیدا اکر یوښه ګو ښتنه ته اتهر مایه اندر نه هیچ کا ته

مبالغه ښه وقر دي ـــ

(۹)

[illegible]

[illegible]

شعر من اندر جهان آوازه باد
کاتب من در هر زمان سر تازه باد

محی الدّین حاجی

زان

وہاب بن مقصود بن رسول بن عالی بن عبداللہ (بٹہ) بن موسیٰ بن حسین یرے۔

وہاب آو یتھ دُنیہس نۆ دٲہمہ شعبان سنہ ۱۲۶۲ھ (۷ اگست سنہ ۱۸۴۶ء) شب برأتہ منز
صُبحس اَمِس آتھوار تہ نمر لوٚی رحمت گو ۱۰ صفر سنہ ۱۳۳۵ھ (۲۹ دسمبر سنہ ۱۹۱۶ء) خفتن ۹ وقتہ۔
وُڈراوُن آو صُبحس ژٕنڈرواری دہ بجہ۔ یتھ کنہٕ رۆد ہجری حسابہٕ وہاب ستتھ وُری پانژھ ریتھ تہٕ
ستوٚوہ دُری بقیدِ حیات۔ سنہ ۱۸۴۶ تک ۱۶ مارچ اوس کشیرِ ہندِس تارٕخس اندر منحوس دۆہ
یَلہِ گلاب سنگھ مہاراجن پانژہ ستہ تُرٕ لچھ نانک شاہی روٚپین بدلہٕ سون ملک (بیعی کۆر)
ہمیشہ خاطرٕ انگریزن لشہٕ مٹلی ہیُت۔ آتھ بیعہ نامس اَسی وُنہٕ صرف کینٛہہ دۆہ گامُت
یَلہِ خالصہٕ دربارُک ناظم کشمیر شیخ غلام محی الدین یمہٕ عالمہ ٹریوو۔ اَمِس پتہٕ آو
جوٚٹ گو بادشاہ "طریقہٕ اَمی سُند نیچو شیخ امام الدین کشیرِ ہند بٔلی گورنر۔ گلاب سنگھن
سوٗز کشیرِ قبضہ کرنہٕ خاطرٕ وزیر لکھپت رائے تہٕ بٔنیہ یُن "ناظم" رتو" شیخ امام الدین
موان نہٕ کشیرِ قبضہ ترٛاوُن تہٕ کیا زہ لَس اوس خالصہ دربارُک وزیرِ اعظم لال سنگھن سکھن ہندِ
شکس کھینہٕ پتہٕ لیکھمُت زٕ بیعہ نامہٕ امرتسر "کرِتھ تہٕ گژھہ نہٕ گلاب سنگھس کشیر قبضہ دِنی۔ چنانچہ
بُھٹہٕ ہیراٹہٕ سکھ فوجن تہٕ کاشُر لوٗ ٹکو گول گلاب سنگھن فوج لکھپت رائے ہنتھ تہٕ "رتو" بیجور
ژوٗل اتھوٚ بھوک دِوان جوٚم۔ گلاب سنگھ گو انگریزن اَتہ فریادی تہٕ اَوٚرٕ کشیرِ پیٹھ دوٚیہ طرفہٕ
یلغار۔ جمہ طرفہٕ ڈوگرہ فوج تہٕ درملہ طرفہٕ کرنل لارنس ماتحت انگریزی فوج۔ امام دین گو وونی
پتہٕ زٕ سکھہٕ حکومت چھے کرتام موٗکہ لیمٕرٛتہ کوٹھ چھے بلی ویرن ٹنگ ژھانڈان تہٕ گو دوان حملہٕ آورن
لشہٕ تمہ تربیٔہ چھٹہٕ اٗو تھ (تھٔنہ جابہ) بری۔ یمہٕ لال سنگھن خالصہ دربارٕ کہ طرفہٕ لَس کشیرِ قبضہ
نہٕ ناوُنس مُتعلق لیچھہٕ متھ آسہ۔ یہ سوٚرُے گو واپس رودِ ستن رتھن تہٕ دوان دوٚہن سکھ راجس ترٛٲرِ ھ
ترٛاوان تہٕ ۱۸ اکتوبر سنہ ۱۸۴۶ء کو کشیرِ پیٹھ انگریز سامراجہٕ دستہٕ ڈوگرہ راج قائم!

کٔشیرِ قبضہٕ کرانی ڈرا و گلاب سنگھ ڈنڈہٕ کنڈٕ ہیٚتھ اکہِ طرفہٕ بیعہٕ نامکی لوٚلشہٕ وصول کرنہٕ تہٕ بییکہِ طرفہٕ سرحدی علاقہٕ خاص کر گلگت تہٕ جلاس زینہٕ نہٕ۔ تہٕ کٔشیرِ ہنٛدی لبن وٕ آلی آیے تہٕ تھس استیدٕ آدی نظامس اندر ہینہٕ ہیتھ پراٹان حال حال تام لکھ جکھان روٗ دی منٛز چھ غیر ملکی فاتح فوجہٕ دستہٕ ادس پرٕ نخہٕ طرفہٕ لوٗٹ تہٕ بیے لوٗج۔ سول ربط و ضبط ادس بلکل بے گنڈ تہٕ پراگندہٕ۔ لکھ آسی افلاس تہٕ بکسی ڈولی منٛز تہٕ اتھی بد نظمی ہنٛدس وقتس اندر زاد پھیا ووہابن لوکہٕ چارہ۔

وُنہٕ ادس ڈابے وُہرٕ تہٕ مودُس مول مقصود پرے۔ پرٔانی کینہٕ معتبر راوی آسی وَنان زٕ صمد بابنہٕ ناوی اکی بد خہن دیُت امس زہر تہٕ یہٕ ٹدیوو صرف پانٛژہٕ ناجی وَدہ ہرٕے۔ وہابُن دہ یُم لوٗیے عزیز پرے ادس مول مرنہٕ دٕ زہ صرف ژتجہن ڈوہن ہنٛد۔ بیٚنہٕ آسکھ زہ بیٚنہٕ (خیرہٕ۔ شریفہٕ) یمہٕ یمن دوہن بٔڑ و نہٕ آسہٕ زامژہٕ۔ یمن سازٕنی بالغ گژھنہٕ بٔڑو نیٚھے یتیمی سٔرنی بیٚنیہ۔ تہٕ ییتہٕ کٔنٛزٕ دُچھ وہابُن دہ دتراوٗنی غمگین گرٕ تہٕ غم انگیز ماحول۔ یمیک چھوکھ تسٔندس شعورس بالغ گژھتہٕ تہٕ زمیی کران کران تہٕ ژوٗل نہٕ صرف اکہِ رنٛگہٕ آسی یم زہ بانٛہٕ نی خوش نصیب زٕمٔن اکھ صابر تہٕ زیرک موج۔ یمہٕ بہنٛدس پلالس منٛز یمن مولٕ تہٕ مشرو۔

بقولِ وہاب ”انتظام خانہ چنان داشتہ بوٗد از دست کسے عاقل نخواہد آمد۔ آنچہ پدران دولت مند بہ پسرانِ دل پسند میکنند از کردہ الیشان در پرورش ما و تو (عزیز پرے) زیادہ تر ازان عفت پناہ شدہ است“؟

وہاب تروٗون مقامی مکتبس تہٕ عزیز پرے ہیٚچھ نوٗون پشمینہ دوٗنُن۔ بڑو ہنہٕ کٔن بنیو اکھ مشہور شاعر تہٕ بیاکھ مشہور تاجر۔ اتھ نابہٕ سان تہٕ کسہٕ کالی ہنٛدس وقتس منٛز یمی دہ نہٕ وُنہٕ بایُن ہنٛد خاص سرپرست آسنہٕ ڈوستوی سپزِ وٕ تہٕ لگن ادس وہابس (د بالغ) گژھت محض خدایہ سنٛزٕ اکھ نٔنہٕ بأڈی لبنہٕ یوان ؎

موج بب کوٗرتھم بہانا ژھینس ظاہر سبب
ژٕ ئی بٔہ روٗ ژھیتھس تہٕ بہانا شیرانہ مادرسپُن

(سلطانی)

بارِغ گژھہِ وُنےٚ اُس وہابن فارسی نثرِس اندر ریٚنٛز "سالانہٕ ڈائری" لیکھنۍ ہنٛز رٕژ۔ یمہٕ منٛزٕ وہابنہٕ بابہٕ نظر مرحوم گُل محمد پرین ۱۳۲ صفحہٕ بچاے مُتۍ چھہ۔ بۄڈ وَے اَتھ ڈائری چھہ وارہین جاین منٛزٕ مُنٛزۍ ورق رٲوی مِتۍ۔ اما پوٚز بچیے مِتین ورقن دُچھنہٕ چھہ وہابنہٕ کاروباری زندگی ہٕندۍ پوٚنہٕ خاکو اُچھن تل یوان۔ یوٚہٕ کتابہٕ منٛز چھہ صرف اُکس جایہ تمہ ژُون سطرن اندر وہابن تمتی یا ژٕرن کتابن ہٕندۍ تذکرہ کوٚرمُت۔ یمہٕ تمہ گوڈٕ کو ڈٕہ کاشرہ شٲیری اندر تارہٕ مٕژ آسہ۔ باقی چھُ یہ نسخہ تسنٛزہ عام زندگی ہٕندۍ اکھ معتبر دستاویز۔ یتھ منٛز تمہ تفصیلہٕ سان پننہٕ عہدہٕ داری۔ ٹھیکہ داری۔ خانگی حالات تہٕ تفریحی شغلو علاوہ مقامی تاریخ علماو تہٕ درویشن ہٕندۍ تذکرہ کوٚرمُت چھُ یمن ہٕندۍ تس ملاقات سُیدمُت اوس۔ لوکچارِ متعلق چھُ یمن ورقن اندر صرف کینٛہہ اشارے ملان یہ زِ وہابس آسی لوکچارِ کم جادہ شُتلی دِژمتی۔ ٲلی ہدٕ بب اوسُس سخ رجحان۔ فارسی پرنس کن اُسس سخ کل۔ یانژہ وہرہ پیٹھے آسس تمہ جلاس بیکارہ ہہٕر شوٚد۔ یمیک تسندؚ وکامن منٛز ضرب المثل بنیوو۔ تہٕ واہہٕ وُری یہ پٲنٛٹھے اوسُس شعور مسلسل

بارِغ گژھنس کُن وُوٹھ ہیوان لاینہٕ۔ یمیک ثبوت تسندیہ لیکھن چھُ زِ ۱۸۵۸ء پیٹھے چھُ میہ چشم دید خبر زِ کشیرِ کُس گوو زرآو تہٕ تمہ کُپا کوٚر۔"

تسنٛزِ ناگیم متلق چھُ یہ خبر ڈیٛڈ پور کھرہ گامزوِ وہرہ بُرہ وُتھ آسہ تمہ فارسی ادبچ اکثر کلاسیکی کتابہ خاص جاجہٕ (تہٕ کینٛژن کالس شاید اندر گامہٕ تہٕ) ہیرہ مژ تہٕ فارسی ادبکہ اثرہ تہٕ پننہٕ طبعی لیہ موجوب اُمن شری یانٹھی شار وننۍ ہیتی مِتۍ۔ اکثر روایژ مطابق چھُ وہابن گوڈنیک پانتھ ماشیل سرہ کس مشرقی بھجس پٹھ "کاشرِ بارغ" ناوہ جایہ لیکھمت یمیک دوج اوس ہ

سادہ یارا وادہ موڈل　　　میہ گیہ جانی کل تہ لولو

(دیوانس اندر چھنہٕ یہ بانتھ کُنہ جایہ درج۔ حالانکہ کیُون وائی اُسی اتھ وہابہ سےٚ کُن منسوب کران)

دُویم رِوایت چھ میٚنہِ پیٚنہِ لیٚن جنت نگار پیٚنٛڑس تہٕ وٕہابہٕ ہٕنس پیٖرہٕ باجِبس جوٗم خواجہ غلام رسول پٔرِیس اٰنشہ یوٗزمٕژ۔ یہ چھِ لُسن بنِش وٕہابن پایہٕ بیان کرٕمژ۔ وٕہابن دوٗیب اوس زٕہ بیٚلہٕ بُہ محال سنگھارس ٹھیکہٕ دار بنیوٗس (یہ گوٚو ۱۸۶۷ء [۲۲] بیٚلہٕ وٕہاب زٕ لوتُوہس دٕرِیس اندٕراوس تہٕ یٚیلہِ لُسن "مصلحت گیر" ناوی محال سنگھارک اکھ حصہٕ ٹھیکس پیٚٹھ منظوٗر گوٚو) میٚنہِ وُچھ خاب زِ ن تہٕ حضرتِ سلطان العارفین شیخ حمزہ مخدوم رحمۃ اللہ علیہ سٕندہٕ حکمہٕ بُہ بابا شکور الدین وُلی سٕندس اٰستانس پیٚٹھ واتناوِس آس (یہ آستان چھِ شیرکوٗٹ ناوی کوٚہس ــــ ییٚتہٕ ازٕ وٕڈلب سنگرُ تہٕ وُنان چھِ ــــ پیٚٹھ وُلرسرہٕ کیٚس شمالس بٕلکل سیٚدٕ اَتہٕ) سیٚد حکم زٕ وٕہاب تٕراوِیوٗن اوٗنٛد۔ اوٗنٛد تراوِتہٕ پتہٕ زٕ سیٚد میٚنہِ کانٛہہ تکلیف تہٕ نہ کانٛہہ بٕرپاس بہٕ تہٕ بہٕ جووٚہس کیٚاہ تام سٔتی دٕرایہ میانہٕ اَسہ منزٕ اکھ آبہٕ جوٚیے یوسہٕ سنگرہٕ پیٚٹھہٕ بوٚن یوٚن وَسان رُوز یوٗت تام بٕہ ولرس سیٚدٕ رے یہِ۔ اَمہٕ پتہٕ آس بٕہ بیٚلہٕ تٕراوِتہٕ تام گوٚس ہُشار۔ بہٕ ییٚتھے کتھہِ لگُس کرنہٕ میٚتہٕ گیہِ بالس یہ وُچھِت حارانی زِ میانی عام کتھ باتھ تہٕ لُج پانے موزوٗن سیٚد نہٕ۔ نمار اُدادی طریقہٕ آسی میانی اکثر جملہ باقافیہ باگتھ بنان تہٕ بہٕ یوٗگُس امہٕ ہٕنگہٕ منگہٕ وُزنہٕ لنشہٕ فائدٕ تُلنہٕ تہٕ امہٕ دوٚہہ پیٚٹھ یوٗرہٕ ہٕ عمرہٕ ساں شاعرہٕ لیکھنہٕ تہٕ درج کرنہٕ" یلہٕ شاعری کُن اشارہٕ کرٕنہٕ وُرآے چھ وٕہابن یہ واقعہ سلطانی ہٕندِس دوٚیمِس جلدٕ کِس آخرس پیٚٹھ حضرتِ سلطانہٕ سٕنٛز مدح لیکھان ییٚتہٕ کُنہٕ قلمبند کوٚرمُت

در نظر یِمتی بادشاہن بُہ نہٕ اوٗنُس بارہا
واعض اندر خاک بوٗسی وارٕہ مے اکثر سیٚین
اکہِ شعبہ کھوٗہس بالایہِ کوہِ شیرہٕ کوٗٹ
تھاوٕہ لوٗووٗہس کھوٗر بالامے اویزان سٔر سیٚین
چوٗوُس کیٚاہ تام سیٚلِش ڈوٚل ہم بیٚہ دستِ پاک
ازدِحام وشوٗر وٗ وٕنہٕ دربار زان کھر کھر سیٚین
وُچھ مٕبہٕ ازدیدہ دِہانگ آب تا دامانِ کوہ

پانژھ

گتہ مارٲن وۆنہٕ بٲرِ ودہٕ لرس اندرٕ سٟنٛ

شاعری ہند یہِ سلسلہٕ روٗد دوہہ یہ تاجی ہن ورین اکی تژایہِ چلان۔ یمیک ماحصل ژور پانژھ کتابہٕ رٲوِتھ تہٕ ونی کینہہ تتیہ تاجی ساس علاوہ شار موجود چھہ۔ یمو ورین منز چھہ وہاب تژنجن ورین دُنیاوی کاروبارس اندر تیوٗت آوُر اوس مُت زِ السان چھہ حٲران گژھان زِ امس کتہ آیہِ ییٚژ فرصت تہٕ ہیکہ —— شاعرس ترجمہٕ کران کران چھہ وہاب اکس جایہ لکھان "زُ بہٕ وچھس صرف ژۄدہٕ گنٹہٕ آرام کران تہٕ باقی سارے راتس شار لیکھان۔" یہ چھہ یقینن جنون ژھ ہمیچ دوٚیم مثال مشہور برطانوی ریاضی دان جان ڈی (۱۵۲۷ء تا ۱۶۰۸ء) ہنزِ زندگیہ اندر یاتھ یے لبنہٕ چھہ یوان۔ سُہ تہٕ اوس صرف ژۄدن گھنٹن شونگان تہٕ باقی وقت علمی کامین کُن لاگان۔

زندگی ہنزِ ہن بتہ مین پانژن شین ورین ہندین کارن متعلق "درویشی" کتابہٕ ۱۹۱۴ء ہچہ ڈایری سپاہ کانہہ ذاتی دستاویزا موجود۔ یہ کیازِ مین ورین آس تمہٕ ترکِ دنیا کرتھ گرِ خلوت نشینی اختیار کرمژ۔ مرنہٕ بروٚنہہ چھہ تمہٕ ڈایری لیکھنہٕ صرف دوہن ہفتن ترک کرمژ تہٕ الٕہ ڈایری اندر چھہ صرف یتے بوت "از بوگرس بہ ضوٗرٕ وُرتھ یا بہٕ ضوٗرٕ وُرتھ تہٕ بس۔ مگر امہٕ ڈایری نشہ چھہ یہ نشان زِ سُہ اوس "کارگذاری" علاوہ پرتھ وری بہ الگ الگ ڈایری لیکھان اوسمُت۔ یمہٕ سارے ڈایری" تنہٕ ہندہ مرنہٕ پتہٕ کمی تام نا سمجھ دٲنی ہنس مصرفس لاجمہ!

وہابنہٕ کارگذاری ناوی کاروبٲری ڈایری ہند خلاصہ لیکھنہٕ بروٚنہہ چھہ تمہٕ عہد کی تمہٕ کیتہٕ "امانی" عہدو زانہٕ ضوٗرٕ وری یم وہابس سرکارہ طرفہ عطا کرنہٕ آے۔ تہٕ یمن ہندہ ظلم و تشدد کہ اول وانگن دہابن "درویشی" ناوی ینہٕ کتابہ اندر تمہ دلگداز طرزہ قلمبند کورمُت چھہ۔ یمُیک جرأت ازنہ خالی کانہہ سرکاری ملازم کُرتھ ہیکہ۔

کاروار

کشیرہ ہنزِ غلامی ہنٛز ۱۹۳۱ء تام — بلکہ اکہ حسابہ ۱۹۴۷ء تام اوس سون سورُے ملک

پرٛنؠ حکمران خاندانک تہٕ آخرس ڈوگرہ مہاراجن سُنٛد اکھ وسیع چَک ماننہٕ یوان ۔ یمنہٕ زمیندارن زمینس منٛز حقوقِ ملکیت آسنٕک سوالے اوسنہٕ ۔ جاگیر دارن تہٕ چَکدارن پننہٕ وفاداری ہند حصہٕ بُگرنہٕ پتہٕ یہٕ زمین بجان اوس تمہٕ کِنہٕ ۔ دانہٕ تہٕ مکایہٕ فصلٕک ترٛیٹہٕ ژٕقہ باگ $\frac{3}{4}$ (بامزے) تہٕ باقی فصلن ہند $\frac{9}{16}$ حصہ بطورِ مالیہ جمع کرٕنٕچ ڈیوٹی اُس کاردارس آسان سہ

آسہٕ ہے یُس یمنہٕ علاقس اہل کار کاردار

اوس بڑ تاراجِ مردم تس بکٕلی یمتیا رہ

خرچ تمی سُنٛد تہٕ علاقس بارِ گردن اوس فرض

وقتہٕ وقتہٕ نکھ والُن رنگہٕ رنگہٕ اوس فرض

کاردارس گرٛیسی سُنٛد جائداد چُھل اِرثِ پدر

خواہ نقدی خواہ جنسی یمتیا رتس سر بسر

لارن صبحنہٕ یند وبہٕ پتہٕ رُود "کاردار" صرف چَکدارن تہٕ جاگیر دارن ہند ہیتھ ۔ ١٩٤٨ سنٕہ ئس اندر نیلہٕ کشیرہ منٛز چکداری ختم گیہٕ تہٕ اُتھی سیتی گو یہٕ منحوس عہدہٕ تہٕ ختم ۔

تحویلدار

یہٕ اوس پورہ علاقُک ـــــ یمنہٕ چکلہٕ اُسی ونان ـــــ سرکاری ٹھیکہٕ دار ۔ اُمس اُسو کِنہٕ گام تُژٕنٕ آسان ۔ یمن ہندِ ہ سرکاری حصک فصل جمع کرُن تہٕ سرکاری سٹورن اُبرُن امہٕ ذمہٕ اوس ۔ تحویلدارس اُسی ١٨٨٢ سنٕہ ئس پتہٕ "کنیژن وری ین" سرکاری ٹھیکہٕ دار" تہٕ ونان ۔ تحویلدار اوس امانی راجکُ بوڈ ہیو کارکُن یُس چکلک پوٗرہ پیداوار سرکارس دِتہٕ اوس گوٗنٕہ وٹھان ؎

اوس خلقن حصہٕ تُل تہٕ لیٚنہٕ الہٕ بنہٕ یہٕ اکھ رنٛد

رٕہنہٕ کالس اوس تحویلدار حاکم اندہٕ وند

اوس اُرٛیٚس ہمہٕ وقتہٕ دِیُن پیٚتہٕ آسان لونہٕ وُنہٕ

کٹھ کوٗر ژادرہٕ تہٕ دٔ ٢٠٠ نقد رشوہ گیٚو تہٕ ہیٚنی

(بقولِ پی۔این۔ بامزٕے اوسٕن آسہٕ اُکس گامُس زٕہ ہتھ تہٕ ستت روٗپیہ "سالانہٕ رسوم"
ناوی رشوت ادا کرنہٕ آسان)

حسن شاہ کھویہامی سنزِ روایژ موجوٗب آسی امہِ وقتہٕ مَنٛز دوٚن عہدٕ دارن سٟتی سٟتی اُکس گرٛبتس شیٹھ سرکاری اہل کار کلس کھۄت۔ یم آسی مختلف جامہٕ وٚلتھ گامن ترٛان تہٕ یمن متعلق چھُ وہاب لیکھان ؎

لۄکھ کٲتیاہ ظُلم تھۄ وقتس ستمگر کٲتی آسی
بٔ پنیٛتھ سٕہس ہتھ جادٕ نٲئل ٹۆتی اسان ستیٛ آسی

گوڈٕ جِنٛسی "مالیہ سرکار" بپتہٕ یمن اہل کارن ہنٛد جنٛسی تنخواہ نہٕ مِنہٕ بپتہٕ گامہٕ کین کٲرِگرن ہنٛز مانگے سرکاری ذٔریہ وصول کرٕتھ اوس نہٕ گرٛیستس اکثر اوقات کینٛہہ بچان۔ نہٕ توٚے اوس نہٕ سوٗنتھ کالس کانٛہہ زمیندار نٔبِن تُلنہٕ تہٕ نیٛران یمہٕ موجوٗب ڈوگرٕ حاکمن پلٹن نظامت ناوی اکھ فوجی دستہٕ تیار کٔرِتھ پیٛو۔ تُمبلی سیاہ ؎

ورن زورٕ دِیٛوان وابہٕ ناوان آسی دانٛد
ان پہلابس مساوی شُہان وگُن تہٕ کھوٚتہٕ شانٛد
ناو آبادی نگرٕ آسی وٲرانی کران
حیلہٕ کٔرِ کٔرِ آسی نیٛران لوٗٹنے غارت کران

تحصیلدارس ماتحت اوس تشخیص دار آسان۔ یِمُس سوٗنتہٕ یا ہردٕ پیداوارُک تخمینہ اوس کران۔

ذیلدار

لارن صٲبنہٕ بندوبستہٕ بنیوویہ عہدٕ ستھاہ اہم۔ ذیلدار اوس سالہٕ ذیلُک واحد سرکاری پیٹھ درتہٕ اسال تیچھٕ کھاو۔ بامٲ ذی تۄن نقد مالیُک تحصیلدار۔ امہِ علاوٕ اوس ڈوگرٕ شٲہی ہنٛد بیگارہٕ افسرتہٕ گیرٕ ودا۔ کرن وول تہٕ یِتھ ؎

اُٹھ

کارِ بیگار ک وَنے کیاہ اوس آسان شورہ وشر
گریس یالانہ لَدِتھ وَری یس پیٹھ بند بارِ خر
گرتھ ہے یس نمار حاضر اوس تس عملی حساب
چوب تے بے عزتی جرمانہ دشنام و عذاب

اَمی سُندہ مشورہ رٗوس اوس نہٕ کانہہ افسر یکینہ ہیکان۔ حالانکہ اکثر ذیلدارن اوس یوٗرہ وری یس یوٗرہ ذیلہ منزہ تینے سرکاری کمیشن یوٗت ازاُکس بیچ وٕر کرس ریتس چھِ تنخواہ۔ یہ ظالم عہدہ رُود ۱۹۴۷ء پیتہٕ تہٕ کینژس کالس موجود۔ چھیکرس گے نوی لوٗرہ دستار ذیلدار یہ انہن "وفادارِ سرکار" ذیلدارن سینی یلہ شہ روستوی ریٹائر !

ٹھیکہ دار

۱۸۴۶ء پیٹھ ۱۸۸۰ء تام اوس "ٹھیکہ دار" سرکاری اہل کار مانہ یوان۔ بلکہ یِمن ٹھیکن منز مقامی "مجسٹریٹ" نہ۔ یمن ماتحت پولیس تہٕ آسان اوس۔ جمنی لگان وُٹھنہ خاطرہ تہٕ آسی اِمین علاقن ہیے اجارہ دار کھن تہٕ جنگلن ہندی مالک تہٕ ییمے۔ ٹھیکہ دارس اوس گراحال سنگھارکی گاڑی نہ گرار کھن ہندی پیداوار (گاڑہ۔ گاسہ۔ پوٗمیچ بیترِ) جمنی صورتس منز سرکارس کنی بُرن آسان۔ نہٕ اُتی وقتس اندر وۄنہ کشیرہ ۱۸۸۰ء س منز سبہٕ دراگ۔ یمی سہٕ معاشی زندگی تلک پیٹھ لوٗر نہٕ یمہ موجب دِین ورِین ٹھیکہ داری سسٹم گراو وقعان گو تہٕ گرا بیوان رُود۔

دراگہ پتہٕ گو زمانس ہنگہ منگہ بیا کھ رنگ
اوس نادہ سال احساس تہٕ ظلمس سخت جنگ
ظلم تے احسان باہم جنگس اندر گیر گے
دہ پنہ وُنی از یاد ناگاہ مردم کشمیر گے

وہالیس پیٹھ من سارہ بے عہدن تمیٹھ روزتھ اکھی کیتھ سرکاری ڈیوٹی اندو اتہ نادُنی بیٹھ کنہ

ظلمہ نشر اتھ ینٛنہٕ یتھٕ رٹنۍ - تسندِ ین ہم عصر راوِن لنہٕ چھ میہ ثقہ پاٹھۍ بوزمُت زِ نہ اوس سُہ رشوت رٹان تہٕ نہ لُکن ایذا واتہٕ ناوان - سرکاری رۄشہ علین خلاف چلیتھ اوس سُہ زمین دارن پرٛیتھ زِنگہ اتھ رۄٹ کران - یَس قرضِ حسن دِیہ ہے سُہ اوسُس کھیوان سہ

دۄہس رالتس پھٹان چھم زنگہ ٹُکی ٹُکی
زِ دھنم بے ہوٗدہ آبس دِیار چھکی چھکی

تہٕ یَس سیتھ داد تھ آسہ ہس تس اوس نہٕ "خاکی" ماُدِ تھ قرضس بُرکھ والان سہ

قرض انسانس چھ جانس رہمہ زان داوُ تھ ستہ نس
شال شیرس مارہ یوٗدوے شیر شالس دارہ قرض

اتھ رالتس ورناوس انگریزہٕ بڈی ہوی وجہ نمبر (۱) سُہ اوس نہٕ لوٗچھ - پانہٕ چلدار آسنہٕ سببہٕ اوس تس سوٗرے خرچ گرے بنیران - دویم اوس تس لوکچارہٕ پیٹھے مذہب اثر اتھ ییتھ حدس تام زِ معموٗلی اتھ وشن بنیتھ اوس دۄہہ واڈن وَدان تہٕ توبہ ریران - قدمہ ییتھ قدمہ پانس ملامت ہیوان تہٕ پنہٕ نین اعمالن شریعتہٕ چہ تر کرہ تولان تہٕ یاد رٹان - یمبٕ اندہ ۱۹۰۵ئہ ہس اندرہ ووت ییلہ تیمی سارِ نے عہدن نہ بیشن لیتھ دِتھ زورہ مسکینی بجتیار کرٗ سہ

(ل) پننہٕ نے اعمالہ موجب واتہٕ مے ہر نیک و بد
دارہ تھ گردن مجبوٗری تہٕ منتھ تھاوہ کس
یہ چھ جارانی سیٹھی عاقل تہٕ دانا گُلہ تہٕ زوری
رووکس کیاہ کُس میہ رووم رووکُس تہٕ رادہ کس

(ب) بٔنیتہ دۄہ نیرہ زِنگہ تہ پرُنہٕ تہٕ خاکی خاک
حسہ سیتھ بٔنیتہ سوٗرے بنہٕ یوٗر کیاہ کنہٕ آکھ
منٛدہ چھک تہٕ ماتھ چھنہٕ تہٕ کیاہ دِیہ بناکھ
سارنے دود پننہٕ نے تنہٕ یور کیاہ کنہٕ آکھ

کار گذٲری مطابق چھ وہابنہٕ ملازمتُک یہ خلاصہ:- ۱۹۲۴ بکرمی مطابق
۱۸۶۸ عیٚسوی ہس اندر بیوٚ وہابن محال سنگھارُک اکھ ٹُکرٕ (مصلحت گبر) ۱۲۷۵
کھارن گارن پیٹھ بطور کاردارِ سرکار یہ مقدار سرکارس برتھ ہربایہ وہابس ۸۵ کھار
گاری تہٕ اتھی پیٹھ زاونس ٹھیکن ہندچھکہ۔ یہ چھ تعجبس لایق کیتھہٕ زامہٕ وری بہ یتہٕ
سنہٕ تاجی وری گٕژھت لیوٚ یتم ٹھیکہٕ وہابس تریکوٚ زورہٕ پیشر ووہس تہٕ اوس
اتھی جایہ۔ تہٕ امہ ٹھیکہٕ بیتہٕ ژ تجی وری گٕژھت کوٚر وہابن اتھی جایہ اکھ "فنیئلڈوب"
ناوی جایہ وٕ رگھاٹھس پیٹھ پنن دیوان پننہ اتھہٕ قلمبند۔

۱۸۶۹ عیٚسوی محرر محال سنگھارہ۔ ۱۸۷۰ عیٚسوی تشخیص دار کھووُرپارہ۔ پریسورہ۔ ناگورہ
تہٕ نازنامہ۔ ۱۸۷۱ عیٚسوی کاردار کھویہامہ۔ ۱۸۷۲-۷۸ عیٚسوی پٹواری حاجن۔ ۱۸۷۹ عیٚسوی ہس منز
دُتھ کٲشرِ ہُند خطرناک دراگ یتھ ژ یتس پاوتھ ازتہٕ کاشرن تیرہ اتہٕ اٲجہ۔ حکو متہ
طرفہ یہ کٲنژھاہ غلہ بطورِ تقاوی سنیٚ وٲری علاقس منظور سیُد تہٕ سوہ آئے ادھ جمٕ ہوٕ
پیٹھ وہابنہٕ نگرانی اندر اتھہٕ علاقس واتنادنہٕ تہٕ باگراونہٕ۔

امہ دراگہ پتہٕ روٗدی کٲشرِ ہندی علاقہٕ وریہ وادن بیرہ ونہٕ ناوہ تہٕ حاجن
حلقُک پٹوار ریکارڈ روٗد وہابی نیشہٕ۔ یمہ موجب وہابن چھ کارگذٲری منز بیس جایہ
یہ لیکھمُت زٕ "بہٕ روٗدس اکہ پلہٕ وُہن وری ین (۱۲۸۶ سمتہ پیٹھ ۱۳۰۶ سمتہ / ۱۸۹۲ ع) تام
پٹواری (صفحہ ۱۱۸)" حالانکہ یمہ نے وُری ین منز اوس وہاب باقی اہم عہدہ سنبھالتھ
تہٕ "کار پٹوار" ناوی اکھ ہیتہٕ تہٕ آٹھن صفحن ہنز کتاب چھ وہابن امی وقتہ نقل کرٕ منز
یہ چھ اردو پانژ اکھ محکمانہ دستاویز۔ یتھ اندر پٹواری کارچ تفصیل ہنجابی گامن
ہنز مثالہ دِتھ کرنہٕ چھ آمژ۔

ریکارڈ کیپر طریقہٕ پٹواری آسنہ تہٕ اوس وہاب ۱۸۷۸ سس منز تحصیلدار علاقہ
پنجی نارہ۔ ۱۸۷۹ سمتہ تشخیص دار علاقہٕ زیبر گڈھ۔ ۱۸۸۰ سمتہ نائب تحصیلدار ماچھہامہ (بیروہ)
۱۸۸۱-۹۶ سمتہ کاردار کھویہامہ و ملحقہ دہات تہٕ سنی ۱۸۸۶-۹۶ عیٚسوی ہس منز تحصیلدار ۱/۵ محال سنگھارہ

۱۸۸۷ء تحویلدار محال سنگھارہ و کاردار وزیر مہتہ سون سنگھ گنستان ۱۸۸۹ء تشخیص دار و ذیلدار علاقہ گنستان۔ ۱۸۸۹-۹۲ء تحویلدار سائر مواضع پائین (موجودہ سونہ واری) ۱۸۹۱ء ٹھیکہ دار محال سنگھارہ و ذیلدار علاقہ شالہ پتھری۔ ۱۸۹۳ء ٹھیکہ دار محال سنگھارہ۔ ہیر وائزر رکھ ہاے وادی کشمیر۔ و تحویلدار سائر مواضع پائین ۱۸۹۴-۹۵ء ٹھیکہ دار کوتوالی سوپور۔ کوتوالی ودلالی بارہ مولہ۔ محال سنگھارہ۔ رکھ ہایگام ۱۸۹۵-۹۹ء ٹھیکہ دار محال سنگھارہ۔ جنگلات لونیار و رکھ ہایگام۔ کوتوالی سوپور ۱۸۹۹ء ٹھیکہ دار قراولی سوپور۔ جنگلات کھو یہامہ۔ ۱۹۰۰ء حلقہ دار مردم شماری حاجن وملحقہ دہات۔ ٹھیکہ دار ماہی گیری۔ نیلوفر (ول) وجنگلات کھو یہامہ وغیرہ۔ ۱۹۰۱-۲ء ٹھیکہ دار جنگلات کھو یہامہ وقراولی سوپور۔ ۱۹۰۴-۱۹۰۵ء ٹھیکہ دار جنگلات کھو یہامہ (ہیزم)

وہاب اوس ٹھیکہ داری ہندس وقتس اندر گرا فخرن لیکھان

دیُت ہتس ہتھ جادہ در ٹھیکہ
دوست دشمن وُچھت دِوال کر بکہ
ہم دیان از ہیس سیٹھاہ ناوان
یُھو ہندس مِیہ خداے ہر راوان

(سلطانی جلد ۱)

"یہ گرا" کسے از اہل دربار یان ریاست با من ہم سر نبود"

(کارگذاری صفحہ ۱۱۵)

لیکھان مگر سنہ تَیتھ خطرناک سیلاب یُس نکہ مارہ وُچھت نہ آسہ ہیتھ اکھ الگ مثنوی "سیلاب نامہ" قلمبند کرتھ چھ وہاب دوہیمہ وُری یہ کارگذاری ہندس ۱۳۲ صفس پیٹھ لیکھان۔ "زہ یمہ وُری یہ ییتھ گیہ مِیہ ٹھیکن سیتی سخ نفرت تہ بہ لوگس وونی صرف زمینہ چی آمدنی ہیتھ گذارہ کرنہ۔"

اُمر پیتہ ۱۹۰۸ء ہس نام زوٗن وُری ہن ہنز ہ کارکردگی پیٹھ چھیز اکھ صفہ نہ

کارگذاری منز۔ ماسوائے آخری زٕ سطرٕ ہِمن منز لیکھان چھِ زٕ ۔

"۹ محرم الحرام ۱۳۲۵ھ زوجہ بندہ کہ خانہ دار بوٗد۔ و عیال و اطفال ہمہ از بطن او بودند۔ از دارِ فنا بدارِ بقا رفت۔" گوڈنچہِ زنانہِ (خرزان) رٕنتہٕ آسی تس زٕ نیچوی (غفار پرے تہٕ خضر پرے) تہٕ بیٚیہ ژور کورہ (بی بی۔ بخت۔ جان۔ عائشہ) خضر اوس کھوٗتہٕ زٕ ژتہٕ غفار اوٗن۔ دویم نیتھر اوس ۱۸۸۹ء منز کوٚر مُت۔ خدیجہ ناوٕ دویم زنانہ روٗز بے اولاد۔

۱۹۰۵ء پتہٕ ۱۹۰۸ء تام روٗد وہاب پنٕنہِ زندگی ہنٛز بیٚیہ اندازٕ نظر تراونہ تہٕ پالس پانے نکٕنہ چیٖنی کرنہ۔ زندگی ہندِ آخری وری پیٹھ (۱۹۱۲ء ہس منز) یُس وود وہاب کیٛنژن دِ بارو تہٕ رفیقو تہٕ نیوکھ شراکت کرِتھ بیٚیہ محال سنگھارک ٹھیکہٕ۔ یہ اوس وُنہ نکھٕ وسنے بیٚیہ ۱۹۱۴ء ہکس وٚندس اندر وہاب بڑیوو۔ شریکو تہٕ ہیٛتھ مٹہٕ رشتہ دارو کوٚر اتھ ٹھیکس لوٗٹ زٕ اتھ آو نہٕ اصل تہٕ نفع چھنہٕ کھٕنے۔ یہ خسارٕ موٗجب وہابنہِ مرنہٕ پتے اوامی سندس جادادس قرق کرنہٕ تہٕ سرکاری بقایا نکھ والنہٕ!

سبحان اللہ! مرنہٕ برونہہ اٰر تاجی وری اوس امی محال سنگھارہٕ ہنٛز وہابن دنیاوی کاروبار شروع کوٚر مُت تہٕ برونہہ کُن پکھ وادرہٕ پیٚن ولیوٕ ہار کوٚرمُت ——

(صرف اکِس بخشی پر ماند نِن سٕنٛن وری ین اندر آی دہابس اکہٕ ہمہ تن ساسن روپین ہندی ٹھیکہٕ منظور کرنہٕ۔ کارگذاری صفحہ ۱۱۵)

امی ٹھیککی بقایاہن کوٚر تٕسندس گرس ڈُو۔ یہ کینژہ حاہ جاداد یتھ کُن اوسُس ترووٗمُت تہٕ نیوکھ ڈٕ ڈٕہ گرٕ تو شریکو تہٕ مُتش ٹنڈٕ کٕرِتھ کو تو۔ تمہ پتہٕ یہ کینژ حاہ گرو پیٹھ (متلن گری۔ کٹھ تبیٛر) اصل وارثن کٕرٕ روٗزمُت آس تمہ کوٚر بقیل حکومتن قرق۔ زٕ نو توان نیچوی تہٕ اکھ خانہ داماد (خواجہ جلال الدین بٹ) روٗدی اتھ پتہٕ لوٗٹس دوٗرہ وُچھان اگر نہٕ ہمین زمینداری ہنٛد او ذریعہٕ آسہ ہے۔ یم ہیکہ ہنٛ تھوٗدٕ بے وُقت۔ نہٕ کیٚازٕ ہمِن اوس نہ

بہاَنی زِ ہ اُکس وریس اندرٕ اندر کیاَری گو یوٗت تِلکھ بیٚیھ زمانس زٕ ییٚے وہاب بن زِچھنٛ مَتی آسی ہمیٚے گے تسنٛدِ ین واَرثن ہتھٕ پھرِ ی۔ ییٚے بد خواہ وہابس جعلی مقدمہٕ کرِ ی کرِ ی تِہندِ زِندگی منٛز تارِتھ بہتھ آسی یاَیے تُہ ڈمرہ رچھنتی آسی ... یمتے بٕلگی شر یکہٕ نیاَبن وُنش وتش دِنہٕ تہٕ امہٕ مُنزٕ کرِی ہند حدود یوٗت تام زٕ اکھا کھ سُندہ شرانہٕ تہٕ عداوتہٕ گوٚو وہابنٛس کُتب خانس لوٗٹ۔ یتھ اندر تسنٛزِ ہ اندٕ آنی ژورٕ کتابہٕ (یمن ہنٛد وہابنہٕ اتھہٕ کنٛوی کنوی نقل اوس) تلف گیہٕ۔ بلکہٕ اوس اَتھ غفلتِ ہنٛدِس وقتس دیوان وہاب راونُک تہٕ خطرٕ ـــ تہٕ کیا زٕ ہ امیک پوٗرٕ نقل اوسِہ ونہٕ کانٛہہ کوٗرُت ـــ مگر خدایہٕ سُنٛد کرُن یمنی دِ ہ ین دوت ہنٛجر صاحب حاجن حکمہٕ بند دبستک سجرٕ کشُ بنٛیتھ۔ تہٕ اَمی نوشر یکن لنٛش یہ دیوان تہٕ رٹن دوہ ن وُرِ ین یہٕ نکہٕ نیٚیتھ پانس نش۔ یمن دوہن وُرِ ین بُد وے شر یکہٕ نیاَبے ہمیاَبے تہٕ اماپوٗز نقلی تہٕ اصلی واَرث رُوٗدی یوٗت ناحت بھو نکاَنی۔ یوٗت تام چھیکرس یہٕو وہابنہٕ دیوان حاجہٕ چھ کینہٕ نامت کچہ تہٕ باگرہ سے

بیٚنہٕ کوٚہ از حکم وَ الہتھ اوٚن دِنم کُن زرہ ڈوڈ گرہ سُن

مینہٕ یتے پڑا ہٕ نے اتھ کن سمن بیٚنہٕ اٹھ سنتھ واَرث

بُد نیا نیٚیتھ نِنی آے سیتے ژمادِہ کاَتیاہ زاے

منٛزیے منٛز اتھ ہاوان زاے وہابو چھکہ زِ ہ کنتھ واَرث

لوکچارٕ ہ بیٚیھ مذہبی ماحولس تل پلنہٕ علاوہ اوس وہاب تفسیر حسینی معارج النبوی سیرت نبوی۔ تاریخ اسلام تہٕ سوانح اولیاء ایران مذہبک شدید دلدادہ۔ لیٚنہٕ اوس اَمی یمہٕ وقتہٕ کیٚن اکثر بزرگن نشہٕ فاَض حاصل کوٚرُت۔ (شیخ تفضیل ''درویشی'' تہٕ کار گذاری'' منٛز آمُت چھ) یمیک مجموعی اثر رُوٚد ژٕ اوس شر یعتک سخ پابند۔ وظیفہ خواَنی ہنٛد شیداَنی تہٕ حکمراَنی منٛز تہٕ آخرت یاد تھاوان سے

وہابو دِ لہٕ ژھانٛڈُن یار مہٕ گژھ مغرور اندر کار

اَتھو کرکار دل بایار ژٕ کیاہ چھِے ہرج کارس منٛز

تہٕ پھِری پھِری وَنان (ـــ یِمکی مٕنوہٕ دیوانس انٛدر قدمہٕ پٮ۪ت قدمہٕ چھہٕ) زمیاگٕ نٕ حکمرانی تہٕ جاہ و جلال چھُہ وسالتِ حضرتِ سلطانؒ نہٕ نٲبی عطا۔ اَتھ نظریس سیٖتۍ کرٕی تَن اُزٕکی گاٹُلی اتفاق یا مٕنہٕ کرٕی تن۔ مگر تِھُنٛز یہ نظریہٕ عقیدت مٕنٛدی ہنٛدِس حدس تام ہوومُت بلکہ پننِس عملی تجربہٕ منظوم کرٕی مٕتہٕ تہٕ ثبوت کھرٕ کوٗرمت۔ یِمَو درجنہٕ واد تجربو منٛزٕ ہنٛد اُکی صرف اَکھ ژٕ تجربہٕ۔ مثلن دنیاداری کا نہٕ جاہ و حشم لبنس پتھٕ چھُہ سٕہ سلطانی ہنٛدِس دٕویمِس جلدس انٛدر لیکھان سہ

پاسِ آخر دراس بو بہرِ زیارتِ آستان (حضرت مخدومؒ)

ژاس انٛدر روئے قبلہ پیش رو مقبر سیٖنُ

اَکھ دُماگو صاحبن اُکوٗ بِ میہ یاب الاصاف و پاک

یِوٗد تِس سوٗرِے یہ پیالُس از خدا اندر سیٖنُ

گُنٛڈی میہٕ تس کرتٕ پونُہ کھیٛہ دوپ نم جاحقدار چھُے

چھیس بہ سلطان پیر جوئے لیُن بیٚن رہبر سیٖنُ

مُبرٕ تِرٕتی بی چھِے ژٕ عادت کرگذارش پیش مَن

کاٹٕری پاٹھن وظیفہ میے پُرن اکثر سیٖنُ

یُوٗر میہٕ سلطان خورم و بےغم کرہم زانم سہ حال

سُئے کڈہم جاچھنہٕ کرہم آسان سُئے رہبر سیٖنُ

خوش سِنٛز بوزم فقط "قاضی" لیکھو یِروانہٕ نیٚر

بی فقط بوزم تہٕ از تسبیحٕ شور و شر سیٖنُ (سٕا دعائے صبح)

تَتہٕ پتھٕ گیہ میہٕ ترقی بحکم کردگار

میون سوٗرے کار خالِص دادہٕ داور سیٖنُ

تہٕ پتھٕ اَمہٕ روحانی فاضلہٕ تس دنیا بنیاو۔ سہٕ رود وارہ ہس حدس تام الضاف۔ حِلہٕ رحم

نہٕ سخاوت ورناوان۔ حالانکہ امانی وقتس اندر کاردار۔ تحویلدار تہٕ (غلہٕ بٹائی) ٹھیکہٕ دار اُسی تم "منصب" یمن منٛز اکھ نیک انسان تہٕ مجبوراً ظالم اوس بنان۔ مگر وہاب اوس اتھ عہدس اندر شاید کنہٕ سرکاری ملازم نِش یرتھ ظالم عہدکار قلم بند کران اوس تہٕ رسوخ لبنہٕ خاطرٕ غاصب بنٕنس تیار اوس نہٕ سپدان ـــ "درویشی" منٛز ڈوگرہ شاہی خلاف تہٕ اکبرس نامس اندر برطانوی سامراجس خلاف یہ کینٛہ ژھاہ وہابن سانہٕ شاعری منٛز اُنٛتھ وقتس منٛز قلمبند کورمت چھُ۔ تمہٕ دویم مثال چھِنہٕ ۱۹۴۷ سہ ہس نام سانِس ادبس اندر بیٛیہ کانٛہہ شاعرس نِشہٕ نظرٕ گژھان۔ تہٕ گورنرس نام لیکھان :- "از دستِ سگاں شاہی تباراج غریبان ادا نتوانم کرد۔ صـ ۶۷"

وزیر سنٛگھنہٕ وقتہٕ آسی حلقہ دار۔ ذیلدار تہٕ نائب تحصیلدار تم بااختیار عہدہ یمن چھاوان چھاوان لکن مسٔلہ اوس پوان والنہٕ۔ مگر وہاب اوس یمن عہدن بیٛنٛٹھ آسِتھ تہٕ لیکھان سہ

غریبن خون ہارِتھ   ہزاران جان ماریتھ
بتقوا خرقہ یادٕ تھ منٛز زینٕ زال چھٹٕلی چھٹٕلی

اَمہٕ علاوہ طبقاتی لحاظہٕ حکدار (نقدی کھندی) ٹھیکہٕ دار تہٕ عام معاشرس مقابلہٕ سرمایہ دار آسِتھ تہٕ اوس یمہٕ لوٗٹہ تہٕ تشددٕ نِشہٕ واریاہ لوٗب بیِتھ بیٛنٛٹھ ڈوگرہ شاہی ہنٛز پرن آس کھڑٕ مژٕ تہٕ اتھ لوٗب ہیٛنس تہٕ چھُ وہابن اکھ باطنی سبب قلمبند کورمُت۔ (یہ واقعہ چھُ تمہٕ وقتُک یِیلہٕ تیٛز وُمر صرف پنٛژہ وری آس) لیکھان چھُ سہ

بلٛیہ اوٗشس وقتہٕ اکہٕ بوکھوٗیہ ہامیکُ کاردار
ناڈی ہل حاضر میٛہ نِشہٕ گنڈ پورکۍ شقدر سیٛنٛ
ڈیٛنٛٹ رٚیٹ تمی کٔلی لوٗن نٕجی نارٕ اکھ کرٕنم خراب
گاو تراوان یٛیلہٕ ونی وُنی زانہہ نہٕ نِتس باور سیٛنٛ
اوٗن میٛیے کٔلی لوٗن رٹِتھ جرمانہٕ ہتی مس آسنہٕ ژور
تم دِتم بیکس رٕشس لٔس لیٛس پہنٛدا فرسیٛنٛ

بُتراه

کاڑجن درخواب ڈیوٹھُم خیمہ خرگاہ سائیبان
در بیابان ایستادہ صف بصف لشکر سیُن
درمیان از پادشاہی با حکومت دار و گیر
کیہہ ستادہ کیہہ بہہ کینژن بزانو سر سیُن
بر سرِ تختِ عدالت نادہِ نادہ حکم دژاوَ
پژ ہتھ اکس لیس یُیتھ اجازت لس تہ ہیُن بر سر سیُن
لیس بنامِ من ازان در بارِ شاہی حکم دژاوَ
اکھ جوانا آور وٹ لس میے تنے تھر تھر سیُن
دوہ وے اچھ گیہ نابینا میہ کیہہ رٗو دُمہ گاش
تھف کرِ تھ بیوٗنس بہ تِمی حاضر مہ سے محشر سیُن
یی کنو بوٗزم متو زموٗ اوتھے نا ژیہ گاش
ہارِہ مسکینس ہیژ تھ بیُس عاجز و مضطر سیُن
تس دِژ تھ بیُس صاحب جاداد واجب چھس زکاۃ
کارِ نابینا یہوے گو وَتہ نی ژیہ یی بہتر سیُن"
صاحبن اکی عرض کوٗر ہبس از کرُن تتو بس معاف
چھس سزا لازم اگر یُیتھ جرم وٗنی دیگر سیُن
عفو کوٗر ہم ہر دو دیدہ در زمان بینا گیُم
نام از مسجد کنن اللہ اکبر سیُن
گوس بو بیدار او سُس پُر عرق در تاب و تب
چار چندان ہارِہ مسکینس دِژم خوش تر سیُن

امہ دوٗ ہمہ پتہ تہ ہاٹھی مس وری لس نام رٗود و ہالس اکی رو حانی تینہہ ک خوف
یُمہ موجب جابر نظامس منز پھیسھ تہ بوٗ رحم دلؔ حاکم" تہ شفیق رشتہ دار تہ فیاض دوست

بُنھٕ زنِدٕ روٗد۔ یِمِچ طویل تہٕ مسلسل شہادت وہابٕ ہِنٛین ہم عصر باشندن ہِنٛزٕ زبٲنۍ بوٚزِتھ مینہٕ بیوٚ "حیاتِ وہاب" ناوی کتابہٕ منٛز اکھ خاص عنوان "وہاب بحیثیت انسان" ہاوُن۔ زبٲنی رِوایتہٕ علاوٕ چھ وہابنہٕ دنیوی زندگی ہِنٛدۍ لوکٕٹۍ کھوتہٕ لوکٕٹ واقعہٕ تِہ دیوانس اندر آمتۍ۔ مثلن سُہ چھُ اَدس وقت لوکچارس اندر شطرنج گِنٛدان۔ اڑوٕرٕ وُمرِ تام نغمہٕ بوزان۔ تہٕ بجرٕ پیٚنس تام شِکار کران۔ اما یوٚز ڈونگہٕ سٲلک شوق اوسُس آخری وقتس تام۔ رفاہ عامہٕ چہٕ کامہن منٛز اوس سارِنے برٛونٛہہ (کارگزٲری اندر چھ تِمن دہن بہن مُشیدن ہِنٛدۍ تہٕ تذکرٕ یِمہٕ وہابن پانہٕ تعمیر کرٕ)

۱۹۰۵ئہ پیٚنٛٹھ گیہٕ تس دُنیاہس سٟتۍ سوٚ نفرت یوسہٕ ترِین ترٛوٚن وٕریٚن اندر تام قنوطیتہٕ کِس تھدِس اندرس تام واتٕژ۔ زٕ تمۍ ترٛوو پنُن محبوب مشغلہٕ مُتقیہ شاعری تام۔ چُنانچہ دیوانس اندر چھ ۱۹۰۸ئہ پتہٕ صرف زٕ غزل (یِم صنعت مُشجرٕ گِ زٕ نمونہٕ چھ) تہٕ بیٚیہٕ اکھ مرثیہ (یوسہٕ تِمۍ پننِس یارس تہٕ شریکِ کارس ــــ ز احمد شاہ وٕرٕدگرٕ ہلس ـــ پیٚٹھ لیچھمُت چھ) تہٕ بس۔ قیاس چھُ یی زِ یِم درجہٕ وادٕ باقی تہٕ غزل تِمۍ پننِس لوکہٕ چارس تہٕ کاروبارس متعلق لیکھمتۍ چھ۔ تِمو منٛزٕ چھ اکثر یِمہٕ نے وٕرِین لیکھنہٕ آمتۍ۔ پتہٕ نشہٕ گرایہٕ وناں روٗد زِ ـــ

اے وہاب از حکیم مال و زر گزر
از خداوند کرتہٕ ایمانک طمع

تہٕ گرایہٕ لیکھان روٗد زِ ـــ

کوٚر تھٕ تعمیر باغ و خانہٕ کتھہٕ کرٕ
لباس و فرش تہٕ سامانہٕ کتھہٕ کرٕ
وہابو از سخن دانی چھُ کیاہ سوٗد
لیکھان چھک قصہٕ تہٕ افسانہٕ کتھہٕ کرٕ

جاہ و حشم ترٛاوان ترٛاوٕنی چھُ وہابن پننہٕ زندگی ہِنٛدِس یتھ کارِج عکاسی تہٕ نکتہٕ چینی کرِ مژٕ۔ تہٕ کیازِ تس اوس یِمۍ خیالن وٕ ناروٕ نکمُت زِ کوتھن کونہٕ دُنیاہس منٛز

پُھسنہٕ عُقبہٕ خاطرٕ کینہہ حاصِل چھے

(الف) چھُس کھُوان افسوس رٕوُم در خرابی لوٚکہ چارہ
کمہٕ بابت آس دردنیاہ کینہہ کرٕ ماجہٕ زاس

(ب) راوُم روزِ جوانی در خیال ناسہٕ تہٕ اس
دوٚنی بعہد نالوانی از گناہن بانہ آس

(ج) کرٕمبہٕ اکثر لوٚکہ چارس کھسنہٕ چینہ چھی کوم
یاوہ یانہ وکھوٚتمبہٕ بادس لوٚہ ہارس گوم

اُتھی خیالس منزٕ یِم گُرٕھت چھُہ سُہ نبوّت جذباتی بنان زٕننہ لَش ہیوُ
بلّیہ کانہہ گوناہ گار وۄہ یدیمنٕے چھُنہ ۔ چنانچہ لیکھان چھُ

دُنیاداری کُن

(الف) دوٚہ یوٚلنہٕ نبہٕ نارس مُتی آباہ چوم
دربیٹھ آم نہ گٕرٕ کارس یوٚہ ہارس گوم
زینہٕ زینہٕ اتھ کاروبارس آب کر شجلے گوم
دِمہ کیاہ تھتہ نادہٕ نارس یوٚہ ہارس گوم

(ب) مرِ بتھ یس روٚد ییتہ کُن مال تہٕ نیو لوٚکو مس دوبال
تمیکہٕ مٕرٕ بنیہ حیس بد فال جہنم تہٕ مالکُ موس

سرمایہ داری کُن

(الف) اُکی زیوٚن بڑ لوٚد ٹھیلہٕ نے یمی نیوٚ تہٕ لوگُن مالہٕ نے
یمی ھٹوسوٚ نبہٕ یتھ لٔس وبال چھے زندگی خواب وخیال

(ب) ژٕہ پیٚنہٕ نے اتھہٕ کرٕ سرمایہٕ برباد
یُسٕے بُتہٕ گرٕژھ ہارِ تھہٕ تے ہمی جیوٚت
یہٕ سو شبر کھ چھےٚ وُجارِس گژھ سۄ جاداد
یہٕ خر چھکھ خالِصن لِللّٰہ ژٕہ تی نیوٚت

چَک دٲری کُن

(الف) کران چُھک کاشتکارن لار   کھتوٗنی میے چھہ از سرکار
غریبن کیاژٕہ چھک لاین   ژٕہ چھےٚ ڈاین گژن تل اتھ
(ب) اژٕتھ زمین تامیر باغ   گےٚ پوٗر شخوتھ دردِ داغ
گومیانہٕ نادہ انتقال   چھےٚ زندگی خواب وخیال

ذیلدٲری تہٕ نایب تحصیلدٲری کُن

(الف) کرٕم ضائع جوانی بمیلِ حکمرانی
دریں دنیاے فانی وچھُمہٕ کیٚنہٕ درتل[1]

[1] حاصل = درتل

(ب) بطمعِ دورِ دنیا کرٕم ضائع جوانی
میہٕ ژھانڈم حکمرانی اجارہ۔ ٹھیکہٕ۔ تحویل

تحویلدٲری کُن

(الف) میہٕ ژٕہ اژٕ سیر چھی لیاقت   زیٚنہٕ تس پالسی اندر
خرچ میے انبارنہٕ خرمن   بغیر از دردِ سر

(ب) بہ ہٕنہ زٕہ محتاج پننہٕ نے سیرٕہ باپتھ دَربدر
ہتھنٕدٕہ فضلہٕ بأ گرٕن میے تودٕہٕ تہٕ اَبنر سپٕن

(سلطانی)

مختصر یأتھی گبہٕ تس ساروے قسمہٕ چہٕ دولت مندی سپنی ہمہٕ مؤجب نفرتہٕ زٕ دُنیا چھُ انسانس وُنہٕ والان تہٕ نیؤت خود پسندتہٕ خود سَرنا وان زٕہ مَتس چھینہٕ یاد یے روزان بہٕ چھُس مخلوق تہٕ خدا چھُ خالق ۔

(الف) مال و دولت زٕیے وٕزاتھم زوٕن میے پانے بنیوم
گوس گمراہ کارٕہ سپتی جمع مال و زر سپٕن

(ب) تحنہٕ کُری کُری زینیم ہارَہ بے ہوٗدٕہ لایم دُری یاوُس
اُتھ نے کرہنیر چھُم زنگارہ دیدارٕہ چانیک چھُم ہاوُس

تہٕ اَمی شدیدرؔدٕ عملکٕ دوٕیم نتیجہ دٕراو یہ زٕہ وہاَبن تٕھنیٕ شعرٕ گوٗیی تہٕ ترٲوتھ تہٕ اَؤ آخری دوٚہن اندر لیکھنہٕ ۔

(الف) کُرم ضائع پننہٕ جوانی کمن حسابن سپتی
میٚہ دوٚہ راوُر لقصہؔ خوانی یمن کتابن سپتی

تہٕ کیاہ زٕہ ۔

(ب) بغیر از علم حق دأنی قصہؔ خوانی ہمہ افراط
بجز توحید ربّانی سخن دانی ہمہ افراط

تہٕ سہٕ لوٚگ وٕتہٕ ھوأ نجہ دعا کرنہٕ ۔

بٕدُ میٚہ باقی آسہ کاتھہ دوٚہ دہر جہان
کرٕہ ناوٕم تی میٚہ ییتھ پٕتھ حکم پیغمبر سپٕن
خلق عجأنی ملک چونے رزق چونے پرٕتھ اَکِس
در جہان ظاہر بہانا آغہ تہٕ لوکر سپٕن

یتہ اتھ دعاہس اندر کوٚر تمیٚ یارَس حکم زِ ووٚنی واتہ صرف آخرتک "زادِ راہ" ژھانڈن۔ یتہ اتھ سکھ منٛز زون تمیٚ زِ ابدی سرمایہ چھ نیک عمل نہ زِ سۄ دولت مندی یُس کُل یتہ لُکہٕ انسانہٕ سٕنٛد عاقبت وُجارہٕ کرِہ ؎

(الف) کیٚنٛہہ لوٗر کٔرِتھ ساماہ کر تکلیف زندہ جانہٕ کر
سرمایہ کینژہ ہاہ یانہٕ کر مختار در ہر چیز چھُک

(ب) زادِ راہ کینژہ ہاہ جمع کر اے وہاب
یتہ مندہ چھک ناوہٕ کنہٕ مشہوٗر چھُک
یتھ غنیمت وقت لوٗ بسم چھےٚ و نہٕ ۔۔ افضل وونکُ وٗخ
مانچھ وندس کرِ ستنز زنبوٗر چھُک

یمیُک نتیجہ یہ دراو زِ سۄ لوٗگ دِلکُ باغ پھولہٕناونہٕ خاطرٕ کانٛہہ باغوانا دیبرِ ژھانڈنہٕ ؎

(الف) باغوانس لُکہٕ بنی ییٚوند ژھانڈلن باغوان
گو ڈٕری ییوٚندِہ باللذت کرِی اے یارِ جان
چھنہٕ بے ییوٚند میوہ زانہٕ خریداروس پسند
ٹیٚٹھ سکرس تُوکہ چھانٛتس بدمزس گژھ لاگہٕ دند
میوہٕ ییوٚندی لدان ڈالین اندر تحفہ شہن
بدمزہ میوہ ژھنان تراوتھ زِ نفرت از دہن

(ب) گرِ ہدِ رہبر کیٚنٛہہ باوُن سۄ چھُ لوٗ کنہٕ تراگ
گژھہ نہٕ تیٚ مُشراوُن پھولہٕ ناوُن باغ
دِ ہیو وُنہٕ سوٗر یاوُن ہیکہ گو زلہٕ ناگ
وُن چھُ ناوُیتہٕ مندہ چھاوُن پھولہٕ ناوُن باغ

اَمہ وقتہ اوس نُلہ مُلہ عنی صاب ناوی اکھ تھدِ پایک بزرگ۔ یمیٚ صرف آٹھن لوٗن وٕری ین وہالِس سُندٕ روحانی تربیت دِژ۔ یمِکہ نمونہ چھی دیوان وہاب منزہ صوفی شاعری

زٕتوٗدٕ

اندرٕ وُچھت ہیکو۔ اُمِس بزرگس مُتلق چھُ وہابن ۱۳۲۵ھ ہس منز اشارٕ کوٗرمُت سہ

اوس اکثر وردِ شیخس[1] الکریم دٔ ، یعنی
چھُس توٗرے محتاج آسان روز و شب برٕتل غنی
آو آخر دراو فخرِ اوّل و آخرہ غنی[2]
فاضل و افضل غنی تہٕ کامل و اکمل غنی
یا غنی کرتم غنی بہرہٕ غنیؐ مصطفا[3]

وُنی چھِ نِنان زِ ۱۸۵۸ءٔ پیٹھہٕ ۱۹۱۴ءہس تام چھُ وہابن صرف اکھ کتاب "درویشی"، ناوی لیچھمٕژ۔ یتھ اندر ــــ باقی تذکرو علاوٕ ــــ تمن سارنٕی بزرگن ہُند تھوٗٹ تذکرٕ کرنہٕ آمُت یمن لش وہابن غنی صاب بیرکرنز بروٗنہہ سادری ڈیرٕ رٔوحانیت ژھانڈمژ آس۔

---

[1] حضرت شیخ حمزہ مخدومؒ [2] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
[3] غنی صاب تلہ ملہ

(ب) تخلیقات

(۱) ہفت قصۂ مکرزن (۲) ہفت قصۂ اعمیٰ (۳) قصۂ چہار درویش (۴) قصۂ بہرام گور (۵) نو نہال گلبدن (۶) اکبر نامہ (۷) شاہنامہ (۸) خلافت نامہ (۹) سلطانی (۱۰) شکل و شمائل آنحضرت صلعم (۱۱) سیلاب نامہ (۱۲) درویشی (۱۳) دیوان وہاب -

کارگذاری منز چھُ وہابن بڈوی یوت لیکھومُت زِ - گوڈٕ کوٚر مے ہفت قصہ مکرزن تہٕ ہفت قصۂ اعمیٰ کأشرِ زبأنی منز تیار - یمو پتہٕ موٚکلووُم حمید اللہ اسلام آبادی سُند "اکبر نامہ" کأشرِس منز تارِ خہ - یمی دوٚہن اندر لوٚب مےٚ اردوٗ زبأنی منز اکھ عشقیہ افسانہ (؟) لو نہال گلبدن تہٕ پتہٕ توٚرُم کأشرِ زبأنی منز - ییتی اوسُس نغزل نہٕ لیکھان - تہٕ یمو پتہٕ توٚرُم قصۂ چار درویش تہٕ بہرام گور کأشرِ ین شارن اندر"۔

یہ فرستہ چھُ سراسر نارسیہٕ وراٗے - تہٕ "اکبر نامہ" سوا چھِنہٕ یمو منزٕ کانہہ کتاب موجوٗد - تہٕ کیاہ زِ یمن ہندی نقل آسہٕ وہابنہٕ مرنہٕ پتہٕ موجوٗد تہٕ تیہندی واحد نسخہٕ گیہ وہابنہٕ مرنہٕ پتہٕ تلف - بیٚیہ چھُ سیلاب نامکی کینہہ ورق بچأمتی۔

"مکرزن" چھُ فارسی ادبس اندر اکھ مستقل موضوع روٗدمُت تہٕ کشیرِ اندر تہٕ چھُ دوٚیو زٕ لو شأیرو اتھ موضوعس پیٹھ شعر گوٚئی کٔرمژ - یہ چھُنہٕ پتہٕ زِ وہابن اوسہ یہ کُنہٕ فارسی کتابہ ہند ترجمہ کوٚرمُت کِنہٕ پنُنہٕ مشاہدٕ شارن اندر اٗنمتی - ہفت قصۂ اعمیٰ چھُ یقینن فارسی تہٕ یہ چھُ منظوم تجمہ خلقی منز کأشرِس اندر وہابنٕ ابتدأئی کوشش۔

قصۂ چہار درویش چھُ حضرت امیر خسرونی فارسی تصنیف - اَز چھِنہٕ یہ کأنہہ پتہٕ زِ وہابن یِکس امیکٕ ترجمہ کوٚرمُت اوس شہ اوس نثرس اندر کِنہٕ شارن منز۔

"قصۂ بہرام گور" امام بخش ناوی اکس شأیرن اوس پنجأبی زبأنی منز یہ قصہ منظوم کوٚرمُت تہٕ اتھ کوٚر وہاب مرنہٕ پتہٕ محمد شعبان ڈار ساکن پشُش واری ناوی اکی شأیرن

ہُرِ ل گامِکی علی شاہ صابن کوٗنٕہ ترجمہ کوٗرمُت مگر وہلس ہمسایہ ہا کہِ بارِ گامِکی اکی اوخن صابن چھہ "ہشت بہشت"
ناوی کتابہِ اندر بہرام گورہ سُندِ رومال اوٗل ممت۔ تسُند دوٗب چھہ ژٕ یہ اوٗن
میٚنہ حضرت امیر خسروٗ سُندِ ہ فارسی پیٚٹھ۔ ترجمہ چھُس ۱۳۲۸ھ/۱۹۰۷ اندر کوٗرمُت۔ امہِ
پتہٕ سٕتہ وُہری چھہ وٚماب رحمتِ حق گژھان۔ وہابن ترجمہ راوِنہٕ موٗجوب چھنہ پتہ ژٕہ
نمی اوسہ پنجابی کِنہ فارسی زبانہِ پیٚٹھ ترجمہ کوٗرمُت۔ بنہٕ چھنہ ناممکن ژٕہ اوخن صابن
ماچھہ وہابنہ مرنہِ پتہٕ وہابن "بہرام گور" پانسی کُن وُنمُت۔ تہِ کیا ژٕہ ہا کہ بودہ چھ
حاجنہِ دوٗر صرف اوٗرمیلا۔ بیٚیہ چھہ اوخن صابن اُتھی کتابہِ منٛز پیش بندی
نیٚتہٕ دہ لن ترمن جاین وُنمُت ژٕ از چھہ لکھٕ شاعرہ تہٕ دوٗرکران نیٚتھ ژٕن بروٗنٛہ کُن
کوٗشش ادب در دی بندوٗلامہِ ییہ پٕہ۔

شاعران زمان تھٕجی گامٕکو | پأتھ ہٚیچھ وٕہ ستادنی بندی ژٕلو
پأتھ واراہ وُچھیم ہنی ژٕ فٕ ریے | مال بیگانہ سٕتی کیاہ پوٗ ریے

گلبدن:۔ یہ چھہ علی مراد ناوی مصنفن اردو پأٹھی قلمبند کوٗرمُت۔ وہابنہ مرنہٕ بروٗنٛہ پانژہ
وُرِی چھہ اعمیٰ با نہالی (ساکن نوگام) شاعرن یہ کتاب کاشرین شاعرن اندر تار مُت
تہٕ چھاپ چھہ وہابنہ مرنہِ پتہٕ شین وُری گژھتھ (۱۳۴۱ھ ہس اندر) گامُت۔ وہابن دوٗپ چھہ ژٕہ
"یہ چھہ اردوٗ پأٹھ اکھ عشقیہ افسانہ۔ یہ روٗے وہابن اوس نہ لوکچارس منٛز اردوٗ پوٗرمُت
اما پوز ۲۶ وُہرہ پیٚٹھے پٕتوأری کارس لگنہ سبب آس لس اردوس اندر جان مہارت
گامُت۔ خاصکر سنہ ۱۸۸۵ پیٚٹھ یلہٕ اردوٗ زبان دفترن اندر فارسیہ بدلہ سرکاری زبان
بنیہ۔ افسوس چھہ ژٕہ وہابن یہ ادبی کارنامہ چھہ ونبکٕ تام راوِس تلی۔

اکبر نامہ:۔ حمید اللہ یلہ یہ عالمہ گوٗ دہاب اوس نمہ وِژٕہ ترٕیہ وُہر۔ حمید اللہ ہین اوس
رحمتِ حق گژھنہ بروٗنٛہ ژٕہ وُری یعنی سنہ ۱۸۴۴ہس منٛز اکس وُری لیس فارسی اکبر نامہ
منٛ کلو وُٹمت۔ وہابن چھنہ (خلافِ عادت) کُنہ جایہ ترجمکٕ تاریخ لیکھومت۔ سوایہ
اکھ شارہ ژٕہ "گوٚڈہ گوٚڈہ ـــ تہٕ گو قریبن ترٕچھہ وُہرہ بروٗنٛہ کوٗرمیٚ امیکٕ ترجمہ"

قیاس چھ یہ زِ یہِ ہیتھ حمیداللہ سِن یہ فارسی شاہکار اندس واتہِ لوو۔ سارسی وادی اندر گو اتھ نہٕ قبول عام حاصل زِ اتھ آیہ درجنہٕ واد نقل صرف کیٚنژن وری ین اندری کرنہٕ۔ (ییٚمہ ییٚتھ نسخس عہٕ سیٚتی کاشُر اکبر نامہ چھُس مقابلہ کران۔ سُہ چھُ حکیم عبدالصمدس نِشہ میٚہ اوٚنمُت۔ ییٚتھ تاریخ کیابت ۱۳۹۰ سنہ ھ چھُ۔ یہِ گو حمیداللہ سس پتہ ۲۲ وٕری۔ یہ چھُ پل ہالہ لیکھنہٕ آمُت) تعجبس لایق چھ یہ کیٚتھ زِ ۶ جنوری ۱۸۴۲ سنہ چھ اکبر نامکُ لوڈ ہیرو کارنامہ ___ انگریزن ہند ذلیل شکس ___ یہ امہ پتہٕ دوہ ییٚہ ترٚہ وٕہری چھ حمیداللہ کشیرِ اندر روٗزتھ صرف اکس دوٚن شخصن ہنٛزِ زبأنی روایژ پیٹھ رزمیہ لیکھان ؎

کہ صد داستان در یکے داستان — بیان کردم از گفتۂ داستان

بپرسیدم از مردم ہوشیار — کہ بود نند باشندۂ آں دیار

در اخبار بود اختلاف کلام — بہم دادہ تطبیق و گفتم تمام

من از خویش جز آرائش نظم خویش — نگفتم دریں قصہ یک نکتہ بیش

بود گر بود اختلاف سخن — ضماندار آں راوی من نہ من

یہ "داستان" یعنی ییٚہ زیٚادٕ راوی کم آسی۔ یمن ہندی ناو چھنہٕ کُنہِ جایہ درج سِکھ راجس اندر ییلہ کشیرِ تہٕ افغانستانس عام ین گژھن تہٕ ینداوس ___ صرف زبأنی روایژ پیٹھ یہ رزمیہ تیار کرُن چھ یقیناً اکھ یادگار ادبی مہم۔

قصہ چھ یہ زِ مہاراجہ رنجیت سنگھن تہٕ پٹھانن ہنٛزِ نااتفاقی تہٕ خانہ جنگی نِشہ فایدٕ تُلتھ ۱۸۱۳ سنہ پیٹھ ۱۸۳۴ سنہ ہس تام زینن اٹک، ڈیرہ اسماعیل خان پشاور بییٚترہ وادیہاہ علاقیم تمہ وقتہٕ کس افغانستانس اندرٕ آسی

۱۸۳۴ سنہ ہس اندر ییلہ امیر دوست محمد کابلُک بادشاہ بنیو۔ پٹھانن آو قومی غیرت اتھ تہٕ لگی سکن نِشہ ینن رودمُت علاقہ واپس نِنہٕ۔ آزادی ہنٛزِ امی تحریکُک لیڈر چھ دوست محمد خانن نیچو "اکبر" یُس اکبر نامکُ ہیرو چھُ۔ یمہ نئی دوہ ہن اوس انگریزی سامراجس روٗسُک خطرٕ تیپ کھالان۔ یمہ موجوب الیسٹ انڈیا کمپنی افغانستانس کین

ندرونی معاملن اندر دخل دِنین ہئیت - انگریزن ہُر خوش قسمتی بنو دمِن شاہ شجاع نا ؤی اکھ ایجنٹ - لیُس کا بلکہ تختنگ دعوادار بہ اوس - شاہ شجاع ہاوان ہاوان کوٗر انگریزیوَ ۱۸۳۹ سنہ ہس اندر افغانستانس حملہ - رجان کین نا ؤی انگریزی کمانڈرس ماتحت آئے اکہوُ ۲۱ ہزارس سپاہ نہ کوُ رکھ ۷ اگست ۱۸۳۸ سنہ ہس اندر کابل فتح - شاہ شجاع آ وامیر افغانستان بنا وبنہ - امیر دوست محمد ژوٗل - کینہہ کال گُزھت ڈرا وجنرل کین کینہہ فوج ہیٗتھ - یالنس یننہ نقوٗون افغانستانس منٹر ولیم میگناٹن سفیر تہ الیگزینڈر برنس فوجی کمانڈر - امی دوٗ ہُنہ بہیٹھ گو افغانستانس اندر گراگُر بلا جنگ تہ گرا با ضابطہٖ جنگ شُوٗروٗ ع - نومبر ۱۸۴۱ سنہ ہس تام چھُ شاہ شجاع لورہِ دستار بادشاہ بنتھ تہ انگریزی فوجہ کس ہیٹھس بہیٹھ افغان لِگاو دباونہ خاطرٕ اتھو تہ کھوٗرو زور لڑاوان - چھیکرس چھُ اکبر خانس ماتحت محمد امین عبدالسلام - عبداللہ خان تہ سکندر بیترہ کمانڈر افغان باغی فوج مُنظّم کران تہ الیگزینڈر برنسی اکہ ہتھ ژونزاہ لوٗڈی گارڈ ہیتھ قتل لوان کرنہ - (امس چھ اکبر نامس منٹر "لاٹ جنگی" ناو نھاونہ آمُت) اکبر خان چھ پننہِ اتھہ ولیم میکناٹنس شرا کھہ لوٗڈوِ بھہ ہلاک کران - بروایت انسائیکلوپیڈیا چھ ۶۹۰ برطانوی سپاہ، ۳۸۱۰ ہندوستانی سپاہ تہ ۱۲۰۰۰ شاہ شجاع سُندی خُفتن فقیر قِسمکی فوجی شدید دندس اندر باقی فوجس بہیٹھہ لگان تہ قتل سپدان - صرف چھ ۱۵۱ زُخمیٖ منٹر میجر لسٹنٹ - ولیم برئیڈن تہ برنس نا ؤی انگریز جاسوس آسی اتھ بچو کھ دِوان ژلان - شاہ شجاع چھ لوان مارنہ تہ امیر دوست محمد چھ بنیہ کابلُک بادشاہ بنان - امہِ ذلیل شکستہ پتہ تہ یدوَے انگریزو جنرل جارج پولاکس ماتحت دسمبر ۱۸۴۲ سنہ اندر بیٚیہ تہ افغانستانس حملہ کریاو - اما لوٗ زِمین تہ بیوٗ لوٗتُس پتھ شکس کھیوٗن - افغانستانس آزادی بحال نھاونہ باپتھ کُیا تیاوہ لُکھ گئے یمن ورین اندر شہید تہ کُیا تیاہ بدخواہ آسے گالنہ امچ تفصیل چھ موٗرخس ذمہ - حمیداللہ نہ وہابس اوس رزم نگاری ہند بنیادی غرض یہ ہاوُن

زہ غیر ملکی سامراجس خلاف بغاوت کِتھ کنہٕ کیکا میا۔ ۔ پتیتھ چھ اکھ کتھ
یہ ژھ یتس بھاونی لایق زِ نیلہٕ وہاب اَمہ رزمیہ شاہکارُک ترجمہ پیٚرِنس ووتس
تام زیٹھراوان اوس یمہ وزِ (۱۸۷۹ء) اوس انگریزو بییہ افغانستانس اندر
پنُن سامراجی زال وہرومُت بیتہ تل دوست محمد سُند ن نچو ژھرٕ ژھرٹ
اوس کران۔ یہ وہابس اوس پنہٕ اَمہ غایلک کانہہ پتہ ۔

انگریز سامراجس خلاف آسنہٕ سببہٕ رُودی اصل یہ ترجمہ دہ ینہٕ وٕے
"ممنوع الاشاعت"۔ حالانکہ ۱۹۴۷ء پتہٕ گوو ژھ یہ نمین شایع کرنس کانہہ
اٹھکاو آسُن۔ ممکن چھُ زِ انزماگژھ فارسی یہ کوشُر اکبر نامہ بیتھ وچھس پنیٚنہ ناپسند
زہ اتھ اندر چھ انگریزن علاوہ سکہ حکومتس یہ فوجس یہ جان وقاحت کرنہٕ آمژ
یہ بیتھ کنہٕ چھیم دہ نہ وٕے کتابہ فیلحال اتھ لکھارنی ہندس رحمس پیٚٹھ

گاشرس اکبر نامس پیٚٹھ تنقید چھُ اکھ الگ موضوع۔ یتھ یتین جاے پتھہٕ
یہ نوہ کنہٕ تھاوُسی۔ (وہابہ ہین باقی تخلیقاتن ہنزہ زانی کاری باٹو) یہ جایزہ
صرف کیٚنژن فنی کھتن تامی محدود

۱۔ فارسی اکبر نامکی ۶۱۷۸ شار چھ بقولِ وہاب ۲۲۶۰ شارن اندر آمتی۔ مگر
میانہٕ گرنز مطابق چھ ۲۳۴۱ شار۔ ترتیب وار قصن ترجمہ کران چھ وہابن اصلس
وارہین جاین کمی کرمژ مثلاً (الف) شاہ شجاع سُنزہ قبلہ پیٹھہ آخرس تام حمید اللہ
۵۶۹ شار وہاب ۲۷۵ شار

(ب) حنیہ نگاری بیگم اکبر خان۔ حمید اللہ ۲۷ شار وہاب ۱۰ شار

(ج) مرثیہ بیگم لاٹ جنگی۔ حمید اللہ ۲۱ شار وہاب ۷ شار

۲۔ حاشیہ آرائی ندی فروعی قصہ چھ وہابن اصلہ منزہ ریٚتھ ترادِمتی مثلاً

(الف) مدح ناظم شیخ غلام محی الدین

(ب) نسب نامہ (باطنی) حمید اللہ

(ج) شاہ شجاع سُنزہ آوارہ گری ہندی زہ تریہ واقعہ۔

S. P. ... SRINAGAR ... Acc No

۳ - ترجمس اندر چھ کُنہِ قصہ ہُرہ راونہ تہ آمُت - مثلاً

(الف) تمہید یہ تعارف - تتمہِ کتابہ

(ب) کشیرِ منز افغان راجک شکس -

(ج) دوست محمد خانہٕ سِندِن جیٹھین منز پشتو شار تہ سِکن ہنزِن یہ جیٹھین اندر پنجابی شار -

۴ - اصلس تہ ترجمس چھ کُنہ کُنہ جایہ کِرداران یا پلاٹن اندر بارہ وٕاتی اختلاف مثلاً

(الف) حمید اللہ چھ لاٹ جنگی سُندِین دوان رفیقن ٹروِر تہ تند و لیکھان تہ وہاب ٹرر تہ

تُنڈہٕ دزِج کران (امہِ تبدیلی سِتی چھیہ یم زٕ کاشر طنزِیہ ناو بنان -

(ب) حمید اللہ چھ انگریز ڈاکٹرس شمشیرہِ سِتی تہ وہاب گرزہٕ سِتی ماران -

(ج) حمید اللہ چھ فریقین پرِ بہتھ جنگس پیتہ جایہ بیٚتھ زٕ ژور شار لیکھی مُتی - نہ وہاب

چھ خال خالی "چاے نامہ" بدلہٕ عام خمریات لیکھان - مثلاً بقول حمید اللہ

بدہ ساقی آں چاے یاقوت رنگ　　　بنگرانہٕ دفع اہلِ فرنگ

کہ تا فرصتے آیدم در ضمیر　　　روم تا بکابل رسانم امیر

ولو با غوالو پھُلے ہاو مے　　　چھ از گلشس لوہ کرا و مے

چھ بلبل کرے گنہ بگل بے شمار　　　شگفتہ شُد ہر طرف لالہ زار

شگفتہ چھ گلمرگ آمیز بدم　　　گرزان آب جاری وزان زیروم

امایو زہاہن چھ ستاہناس ترجمہ کران کاٹزہ جایہ بیٚتھ واریاہ شار لیکھی مُتی -

(۵) وہابنہ ہِندہِ انگک ترجمہ چھ رود مُت - بیقل نقالو چھ واریہن جاین

عنوانہ بدلہٕ رکھا اکھ تراوِکھ مضمونہ تہٕ کُنہ مٕژ !

دوہنہ وُنی فنکارن چھ رزم آرائی اندر اکھ بُل جیک گو مُت - بیلہ تم کنو ہمہ جہدی

اندر تم جنگی سلاح ساماہنہ شارن منز انان چھ یم تمہِ زمانہ زٕ ابد المبعاد گامُتی آسی

کُنہ ترنہ

یہ بُل چِک معاف کرنہ پتہ چھ دہ نہ وے نہ صرف کربلا جنگکی تم مناظرا نان یم پرتھ اندو قابلِ تعریف چھ سانہ رزم نگاری اندر گوڈہ چھ کوشش مانہ ینہ یلہ کرِ افغان فوجچی سُو عظمت تہ ہاوان یمہ ہستی رزمیہ شاعری ہند بورہ حق چھ ادا سپدان۔ نمونہ کلام ؎

(الف) جنگ قندہار

دُرانی ینہ آسی شمشیر ہیتھ
فرنگی بکرسی بہتھ کوچ کھیتھ

طمانچہ تبرزین توف و تفنگ
بہر سو چکا چک ترنگا ترنگ

چھہ شیر ژیان کابلی در سبزہ
وڈاوکھ فرنگی بمانندِ گرد

بچون فرنگی ہتی تیز گے
با نبار ہا مردو انگریز گے

سین ڈیرہ لوکن بوُرکھ قندہار
با نبار ہا ڈلجہ گو بیا کھ وار

اکھتھ کینہ رفل کندہ بندوق آسی
بیٹھ کنہ ڈہ لان مہرہ صندوق آسی

تمن اکھ درانی کران یام ہیتھ
بہان ژورہ فرنگی سوان مردہ ہیتھ

منجک کالہ داسی کھوتگا رہ جار
گیُن ہیوی چھ پھیران در قندہار

رٹان یا نہ وانی کڈان جان زتن
درانی دوان ملک الموت زن

گریزان آسی افغان وزان آتش ول
ددان آسی انگریز جنگی بہول

نتھی گنگہ گے زن نہ آسی زندہ
ونگان زن چھ درآب طوفان بندہ

شجاع الملک عہد و بیمان وچھتھ
ہیتن نوبت ژلُن ترو وسر فوج تھ

بآخر شکستن سپہ شاہ اوٹن تنگ
چور و باہ دورن ہیتن از بلنگ

سپاہان لندن تباہ کار گے
ہکے کیاہ لیکھت گاتی بیوار گے

(ب) جنگ درمیان اکبر خان و ہری سنگھ نلوہ ؎

ونے موختصر یا تُھ مژہ راوٹھانی
ہری سنگھ تہ اکبر سمے پانہ وانی

دہ نہ وے تمے اکھ اکس غازان
نہ وچارہ زِ تقدیر گے بے گمان

دہ شی نار ترایان غرہ شیر زن
دہ شے آسی سر زور شمشیر زن

ڏٺئين اڪبر اِئين پيلي نامور | ڪيو ڏنهن حملو ڪري ڏي ڪرڪتو مختصر
پيو اُن جي ٿي هندي سُئين خشمناڪ | سپٽاهه گرز لائين ترا ڪا تراڪ
ڪڍيئين اڪبر از هنر گرزو رد | ڏنو دستي تنهن گرزو بردوش زد
پتي لوهيس ضرب تير از ڪمان | رهي ضربو سو ريو ويس نصف زران
ڪوڙڪهه پاڻ وانگي سپٽاهه جنگجوي | ڏئي شيخ ڪيتو خلل گو نه يڪ تار موي
زره پاره پاره سيني ريزه ريز | هيچ کهوٽه ناڪاره شمشير تيز
ڪمندن ڪرڪهه ٽڪره گرزن نسق | زره بر هوا ٿي چو ڪاغذ ورق
گرزن ريزه ريزه رهن نه خلل | ڪوڙڪهه واريا ڪال جنگ و جدل
ٻيهاره دلش گرزه ڏب اڪبرن | گئيس هيره بون استخوانن ڪرن
هري سنگهه تي ضربه گو نيم جان | دلاور سيئن اڪبر ٻه پهلوان
بآواز الله اڪبر لوڙن | ڏتن ضرب تس سخت بي سرگورن
تهنڪي زخم ڪاري ڪلس لوي لش | زمين زن ٽلنئه بر هوا ڪا خس
سنه ماري ته دما کهه بآرام روءِ د | رهس نه خبر خصم جالنو ز مود
ٻيهاره گڏن تيغ هند از ڪمين | به جبر ود پروٽن زمان و زمين
بهر سو پيڪان آبه خونه ڪوله | هڪر زن پيران آسمان گلا

(ج) ٻڌله انگريز وامير دوست محمدن جيو حيدر رو، ٽي ته سونز کهه لندان - دوست محمد جهڙا اُس پيئنجهه مرثي ڪران ٿو

وُڇائي وَ نه زني پته لاره لو | هڪو ڪم اوڻش وڏان خون دل ڙهه لو
خبر جهيمنه ڪيٽه نابهه جهڪ ڪياه ڪره | پڪي ڪنهه ودي ڪته ڪنز گاره لو
نه پانه مستانه لاڳيته ٽيمي | گڏائي ڪرته روزي نه ساره لو
سني ماڙه زنجير لوڙڪ کهوڙن | ستم گوم ڪو وه دود سنداره لو
ڪريته ماڏوان چشم بادام تر | فقيري هيمي پان ونئي ماره لو
ستمگاره سماره بازي گره | ڪرته ماره بي عاره ڪياه داره لو

اکتړه

مېږ کړ تېز لښکر نه لندن بې　　زمېنس رګه هر طرف چاره یو

زه دنیا مېږ والجه تقوو ته فراق　　به شېرین کهتن یاره کن داره یو

طمع جهجم بهوالکه دماه پانه وآګی　　بېهم نې بېتی پان وني ماره یو

اکبه لونګ ښنتبه مېره فرهاد زن　　زتهنت پربتن آب منزي تاره یو

به یوډ زندو روزه ته مردی کړه　　که آب زمین آسمان کهاره یو

فرنګی دزان کان ګو ګرد زن

سه لندن زمین شین زن کاره یو

سُلطانی

حضرت شیخ حمزہ مخدوم رحمۃ اللہ علیہ (۹۰۰ھ ۔ ۹۸۴ھ) چھ حضرت شیخ نورالدین نورانی رحمۃ اللہ علیہ (۷۷۹ھ ۔ ۸۴۲ھ) ہیٔہ پتہٕ کشیرِ ہندی باطنی سرپرست مانہٕ یوان تہٕ حاجن چھ یمہٕ زہ خوش اعتقادی ہندگڑھ تہٕ وہاب اوس اَکھ خوش اعتقادی ہندس ماحولس منز بلیومُت ۔ یتھ پٹھ آسس لوکچارہ پٹھے ییژ بڑے مُرزا رتاجھہ ڈری یہ بنیٹھ اوس نہٕ حضرت مخدوم سٕندس آستانس اندر اژلس تہٕ ٹھہران تہٕ کیازہ

وُچھ یہ پانس اندر متیہ کاتھہ تاٗ تیر

زاں ادب ہاے پاکِ روضٕکہ ییر

کوٗر میٚہ دِزِ نزک ثوت کھُس ببلکل

چھُس زِ گل دۄر ہیو متن بلبل

چھُس برون قلعہ لو کران دیدار

ہیو رکھنس بہٕ چھُنہٕ آنان بار

بارہا گوس کھیہ بے وایہ

دِ نہٕ پھیورنس بہٕ پننے ترھایہ

گے میٚہ دِ نِ دور ہمیتس ستھ سال

زن سنتھ ساس وٗاتیہ گے نا حال

لوٚکچارٕ پیٚٹھٕے اوس آرزو، حضرت سلطانس منظوم سوانح لیکھنچ ۔ مگر کثرتِ کارو علاوہ باقی تخلیقی خاصکر شعرنامس تہٕ خلافت نامس لیکھان لیکھان نہٕ آسس زانہہ فرصت نیٚنے لیس جناب سلطانن زندگی پیٚٹھ معتبر کتابہٕ ژھانڈنس واہ ۔ ڈیٚکھ وُنہ تھوٚد سپد عجیب اتفاق یمہٕ سیتی تمسند یہ آرزو پوٗرٕ سپد ۔

عاجزس اندر دوہہ دوہہ قاضی زادن (احمد صاٲبن تہٕ صدرہ صاٲبس کتابن ہُندہِ ترِ کبہ باگرس منز نیاے ۔ یِمن منز آبائی وراثتہ منز آسی باقی کتابو علاوہ کینہہ اہم قلمی نسخہ ییم حضرت سلطانس زندگی متعلق وارِیاہ کال بروٚنہہ لیکھنہٕ آمتی آسی ۔ (۱) "سلطانیہ" مصنفہ بہاؤالدین متو (۲) "تذکرۃ المرشدین" (بیاکھ ناو چھُ اتھ تذکرۃ المرشد) مصنفہ خواجہ میرم (بیاکھ ناو چھُس خواجہ میرم) (۳) "ھدایۃ المخلصین" مصنفہ میر بابا حیدر توکہ مولی (۴) "چلچلۃ العارفین" مصنفہ شیخ اسحاق قاری (۵) "راحۃ الطالبین" مصنفہ شیخ حسن قاری ۔

(یمن منزہ اوس اکھ نسخہ "راحۃ الطالبین" سنہ ۹۰۲ ھ سنس اندر لیکھنہٕ آمت ۔ یمہ چہٕ تہٕ دوٚیہ وہری جناب سلطانن دوہیس عالمس تشریف نیوو) گوڈنچہ کتابہ ہُند نقل اوس احمد صاٲبن شاگردی ہُندین زمانس اندر رٕلہٕ پوٗرٕ کوٚرمت ۔ لہٰذا اوس تمسند یہ دعوٰہ زِ یہ کتاب گژھِ نہٕ مشرقی تریکس اندر مجرا کھسنہٕ یُنہٕ ۔ چنانچہ احمد صاب چھِ یمہ پانژہ وے کتابہ ہٕنز ذکر پنہٕنس جلدس اندر) وہاب پرےلس نشہ ذیل دِوان ذوکس مشرقی بخشس پیٹھ) بطورِ فری یادِ دوامان تہٕ وہاب پرےتس بہاؤالدین صاٲبن منظوم سلطانی دٕچھان چھُ نہٕ امس چھُ وارہ کُنہ انز ملوان تہٕ لیکھان چھُ ؎

وۄنۍ ناگاہ میٚہ نظرس کتابہٕ پرٛانۍ | از تمہ زٕ میٚہ نظرس فریقو آنۍ
مے کتابے ذرا مطالعہ کوٚر | از پتھ بیش تھہ میٚہ کیٚنژہ پوٚر
پانژھ سلطانیہ تبسم بے رنج | ووت بے دردِ سر میٚہ نظرس تریج گنج
در یکے جلد پانژھ گنجینہ | واریاہ دٲمنہ پرٛانۍ دیرینہ
آس اکھ نظم نثر تھہ منز ژوٚر | یمہٕ وُچھِت کوٚرمیٚنت شوقن زوٚر

ازبہاؤ الدین سہ قطب سلطانی
موختصر فارسی دُرافشانی

میہ تہِ اَتھہ پٔنِٹھ دِلن گُرم ہمتھ
باقسی بات کرہ کاشُر بیٚتھ

بیٚتھ میہ تے شاعرن اندرہ سین یاد
خارزیا چھہ یارِ سنگس یاد

اے وہاب ترجمہ کوشر جوٗن
یوسفس کرٕ بہا چھُہ سترگ کوٗن

یوٚدوے وہابن چھُنہٕ اَتھہ مہیدس اندر بہاوالدینہٕ سلطانی ہنٛز بیٚیہ کُنہٕ کتابہ ہنٛد ناو بیان کوٚرمُت۔ اما یوٚزیمن ہنٛد نثر آسنہٕ سبیہٕ تہِ ییم نُسخہٕ از تام جاجن اندر موجوٗدٕ آسنہٕ سبیہٕ چھہ یہ قیاس درست زِ اتھ اَکِس جلدس آسِ تہٕ (۱) وردالمریدین مصنفہ بابا داوٗد خاکیؒ تہٕ (۲) سلطانی مصنفہ شیخ احمد ترٛوگلی تہِ کیازہ یِمہ دۄنٛوَے چھہ جناب سلطانہٕ سُنٛزٕ منظوم سوانح۔ اما یوٚز منو ہنٛزٕ فارسی سلطانی اندر چھہ یِمو دۄیو تذکرو اندرہ تہِ واقعات ژادرہ آمتی۔ تہٕ منظوم کرنہٕ آمتی۔ تہٕ وہابن چھہ سلطانی ہنٛدین ترٛیمن جلدن اندر لوٚژار کٔرتھ یوہ آپہ ترجمہ نگاری ہنٛد مثالی مونہٕ دٔرج کٔرِ متی۔

کاشرِ ہن یوٚرہ ژٔنٛن جلدن آدمتو تہِ شیخ احمد ترٛوگلی سُنٛزہ تابعداری منٛز "سلطانی" ناو تھوونہٕ۔

یوٚدوَے اصلک تہِ ترجمک مسلسل موضوع جناب سلطانہٕ سُنٛز سوانح حیات چھ، مگر یمن اندر چھہ قدمہ پتھ قدمہ تمہ زمانکی ہنٛد واد تاریخی واقعات تہِ ژٔنٛتھ واقعس سٟتی چھہ حضرت مخدومہ سُنٛدی یا تہنٛدین مریدن تہِ خلیفن ہنٛدی باطنی مشاہدہ تہِ احوال روحانی کمالات۔ کشفہ۔ کراماژ۔ پیشین گوئی۔ اسرار و رموز۔ یِمو علاوہ صوفیانہ درجہ بنٛدی شخصی جائزہ تہِ سماجی اطوار تہِ عقیدہ تفصیلہ سان قلمبند کرنہٕ آمتی۔

فنی لحاظ چھُہ یِہُنٛد خلاصہ یہ :۔

جلد اوّل

یہ چھہ سراسر بہاوالدین متو ہنٛزٕ سلطانی ہنٛد ترجمہ۔ متو صاحب اوس بٲہِمہ (۱۲) صدی ہنٛد مشہور تذکرہ نگار تہٕ شاعر تہِ اَمی چھُہ موجوٗدٕ تذکرو اندرہ مثنوی بحرس

اندر واریاہ واقعہ منظوم کرِتھ۔ وہاہن چھ اَمہِ ترجمس اندر امسکۍ بحر گاشرس اندر تہٕ قایم تھوومُت۔ مضمون ہنز ترتیب (مولوی کینہہ تشریحی شادہ) تہٕ چھِنہٕ ڈاجی مُنز۔ تعداد ابیات ۶۳۰۰ + ۲۰ (تتمہ) تاریخ اختتام ترجمہ ۲۵ ماہ ذی قعدہ سنہ ۱۳۱۷ھ بمقام حبہ کدل سرینگر۔ نمونہ کلام :۔

خواب میر سید خان المعروف میر میری خان

دید در خواب شاہد لولاکؐ ۔۔۔ آفتاب سپہر ارسلن ک

ہمہ اصحاب واولیاء با او ۔۔۔ صف بصف باہمہ صفا یا او

ہر طرف بسکہ تاجداران دید ۔۔۔ عزم ہر یک بکوہ ماران دید

بر شد از روضۂ بہشت آئین ۔۔۔ شیخنا شیخ دین بہاؤ الدین رح

باز ہر سید سے کہ گردش بود ۔۔۔ پارسایان و صاحبان شہود

ہمہ رفتند پیش شاہ رُسل ۔۔۔ جزو ہا رو نہادہ اندر کل

عرض کردند کہ کجا تشریف ۔۔۔ می برید این زمان بعد توصیف

اہل دربار شاہ دین بکشود ۔۔۔ بعد اعزاز سوے شان فرمود

شیخ حمزہ بہ پیروی از من ۔۔۔ ہست فرزند معنوی از من

کردم اینک بطالع و بختش ۔۔۔ کوہ ماران نشیمن تختش

آمدم تا نشانمش بر تخت ۔۔۔ کہ غلام ولی ست دولت و بخت

(بہاء الدین متو)

وُچھنہ درخواب آں شہ لولاکؐ ۔۔۔ آفتابا ز نورِ انورِ پاک

آسی اصحاب واولیائن سینتی ۔۔۔ صف بصف آسی انبیائن سینتی

واریاہ فوج تاجدارن آسی ۔۔۔ عزم کرِتھ بکوہ ماران آسی

ڈاتی نزدیک شیخ بہاء الدین ۔۔۔ ڈرائے تم سیدال صفا آئین

ستیہ ترٛو

گےٚ دوان پیش سید السادات — شاہِ کونین منبع البرکات
اُسی پیادہ پکان شہِ کونین — سُے چھُ تہٕ جایہ زیادہ زینتِ زین
عرض کوٚر تِمہ پیادہ باتکلیف — کوٚت تہٕ تہِ پایِن طرف تشریف
توٚرہ فرموٚو تِمہ تشوکت و شان — بیہہ ناوان بہ تختِ سُلطان
شیخ حمزہ مےٚ معنوی فرزند — برگزیدہ زاولیا مےٚ پسند
صاحبِ فیض و نورِ حق آگاہ — کوہِ ماران دِمس نشیمن گاہ
بیہہ ناوان بہ پانہٕ برسرِ تخت — چھُس غلام و کمینہ دولت و بخت

ترجمہ ختم کرنہٕ برونہہ چھُ وہابن یمہ جلدہ کس آخری منقبتس اندر یتھ نے فکرہ
حضرتِ مخدومنٛ سینٛزِ ۲۷ کراماتن ہند خلاصہ "یمہ نظرے" عنوانس تل اکس اکس
شارس اندر تروٚمُت۔ سیتی ییٚن مستقل عقیدہٕ نوٚمن شارن اندر بیان کوٚرمُت سہ

چھُس مدح خوانِ اولیاء اللہ — معتقد بر کمالِ اہلُ اللہ
چھُم دِلس پژھ مےٚ کامل و اکمل — بندہ از بندگی سیُد افضل
بندہٕ از بندگی گژھِ مستطور — قطرہٕ در بحر ووت نورس نور
نور در نور بیلہِ گو واصل — از دوئی دراو گو کُنے حاصل
اولیاء نائبِ خدا پژھ حق — منکران بے نصیب و ہم احمق
چھِہ تہتی تِم ییتی بدنیا آسی — تِم یُہ پردہ ہے غفلت گاسی
فان از عالمِ شہود سپنی — از خودی گےٚ بخویش بُود پُنی
ہم چھِہ یتھ آسی تِم بقیدِ حیات — محو گامتی بنورِ ذات و صفات

اصلس تہٕ ترجمس مقابلہ کرنہٕ وزِ چھِہ یہ ییتھ اکھا زِ وہابن چھُ کاشرس
اندر سُے اسلوب تہٕ طرز سُے زورِ بیان تہٕ منظر نگاری قائیم تھوٚمژ یُس فارسی اصلس
اندر چھُ میلان سُہ

سپتہ ترہ

خلوت نشینی حضرت بابا داؤد خاکیؒ

شیخ آں وقت حضرت داؤدؒ / بیٹھیہ در شنگ پال خلوت رؤد

رؤد بہ امر پیر خود قایم / راتہ بیدار تہ دوہس صایم

گو تھئے محو ذات مستغرق / از ہمہ فان تہ بقا با حق

از رہ کھو بیاہمہ فوج و سپاہ / آیہ از ترک لشکراہ ناگاہ

شین رہتن اوس تتھ وڈہ بہیہ جنگ / از کمان و خدنگ توپ و تفنگ

جنگ کے شورہ توفہ ٹاسو سیتی / بہہ تہ ہا پھڑ ژلان تبت داگی

ہم دہ شے فوج جنگ کری گری گہلی / تہندے بہیہ خلق ساری ژلی

مولوی جایہ جنگسی اندر / اوس خلوت قریب آں لشکر

نہ بتس وہ بدیہ شین رہتن ہند جنگ / نہ کنن تس صدائے توپ و تفنگ

صاحبن آگی یہ تہ صاحس جنگک حال / اوس بیٹھ جایہ جنگ کوتاہ کال

تو ہیہ ماگا ننہ کینہہ دریں پیکار / وا نہ لو دو بایس طرف آزار

مردہ واراہ چھہ زیرہ دامن کوہ / صف بہ صف اوفتادہ در ہر سو

تورہ فرمود ہس میہ چھمنہ خبر / آسی کم ہم تہ جنگ اوسکہ کر

فوج کر آو ماری کتھی ہم پس / میہ کنن گو نہ مو یہ والگ ٹھس

اے خوشا کیاہ چھہ عاشق ہند حال / کیاہ چھہ رتی عارفن ہندی اعمال

پیش الکھاہ غرق گو نہ نوریہ شہود / شہ چھہ فارغ ز بود و ہم نابود

دُرد المرید بنگ منظوم بیاکھ کوشُر ترجمہ چھہ غلام محمد شاہ لولپوری یمن تہ امیک لفظی اردو ترجمہ پروفیسر صدیقی شمیم صابن کورمُت۔ یم دونوے ترجمہ چھہ چھاپ گامتی۔

اَرو تیرٕ

سُلطانی جِلد دوم

تاریخ اختتام ترجمہ ۶ شعبان المعظم ۱۳۹۹ھ

تعداد ابیات ۱۷۶۳

مقام گھاٹ بنٛڈہ پورہ

یہ جِلدٕ چھہ دراصل حضرت بابا داؤد خاکی سٕنزٕ "وردالمریدین" کتاب ہِنٛد مفصّل ترجمہ۔ یتھ اندر اندٕ بٕنیتھ انٛتقس تام تٕہ تاجہ بن عنوانن پٹھ یتھ شارس "شداست" لفظُک کوٚ تر "سٔپُن" چھُہ لوان۔ یِدوے امکی کینٛژن منظوم داستانن ہنٛد تذکرہ گوٚڈنکس جِلدس اندر آمُت تہٕ اوس متعلق (۱) ولادت حضرت شیخ حمزہ (۲) خلوت نشینی بابا داؤد خاکیؒ (۳) قصّہ سید سیف الدین چیوہ ڈارہ (۴) قصّہ شیخ داؤد المعروف بٹہٕ مالو (۵) حالات صوفی اللہ داد وجود روغیرہ امیوٚ زِ عروضی لحاظہٕ چھِہ یِم ساری واقعات یتھ جِلدس اندر بلکل نوٚو بحرہٕ تہٕ نوٚو قافیہ بندی بٕنیتھ منظوم کرنہٕ آمتہٕ۔

وردالمریدین چھُ صرف ۱۴۴ شارہ میک نثری شرح دستورالسالکین کتاب چھُ۔ حضرت خاکی سٕندی ۱۴۴ شارن ہنٛد لفظی مضمون چھُ ۱۷۶۳ وہابن دستورالسالکین ہیر نظم سندٕ بن بٔرِ نشتن تہٕ تیٚز آٹھ شارن اندر کانٛسہِ منثر پھیوٚ مرٕتت۔ حضرت خاکین چھِ شارس تخلیقہ اندر "رہبر شداست" قافیہ چلہِ وُن تھوومُت۔ مگر وہابن چھہ ترجمس اندر شرارہ قافیہ ورتاوی موت۔ (رہبر سٔپُن۔ ارشد سٔپُن۔ محرم سٔپُن۔ سلطان سٔپُن گلشن سٔپُن۔ مطلب سٔپُن۔ فرحت سٔپُن۔ ثانی سٔپُن۔ جاری سٔپُن۔ حارثہ سٔپُن زیبا سٔپُن۔ تلقین سٔپُن۔ بانس سٔپُن۔ پانہ سٔپُن۔ افضل سٔپُن۔ بے حس سٔپُن۔)

نمونہٕ کلام ـــــ

دِنٛز مِنہ بہ وردالمریدین جان ودل مائل سٔپُن
حضرت داؤد خاکیؒ میے مُرادِ دل سٔپُن

کوُر بتو سوُرے مجمل جمع ہر مغز کتاب
پڑ تھ خزانس پیٹھ ہوے گنجینۂ فاضل تل سپین

پنڑ تیہ تھ باتس شرح یدکرہ اکھ اکھ دفترا
یہ نیش انڈرہ سمندر کارِ آں کامل سپین

با امیر حمزۂ جیم ہم نام حضرت شیخ دین
از جہادِ نفس غازی فائزین فاضل سپین

استقامتھ کوُر بتو از جان و دل در علم و عمل
علم عالم بعلم از حق ز فدمتس حاصل سپین

اوس تس علم لدُنّی از خدا گومُت عطا
مخزنِ اسرارِ پنہان اَدہ ُتمی سند دِل سپین

سالکن تس نش توَے در واقعات و وارداتْ
از سر تعبیرِ دَر دم حلِ ہر مشکل سپین

نوُر فرقانک بدل تس پوُ در اسرار اوس
مخزنِ رحمت ز قرآن صاف روشن دل سپین

در شریعت اوس ناصر در طریقت مجتہد
از حقیقت تس ز داوَر معرفت حاصل سپین

از عبادت ما کوُرن علم الیقین عین الیقین
ادہ از حق الیقین تس فیض حق حاصل سپین

سیر مرغ روحِ پاکش از جنابِ کبریا
تا مقامِ عرشِ اعلیٰ تس عطا منزل سپین

کوُرن سیرِ عالمِ ملکوت یا جبروت ہم
ادہ در لاہوت سیرس بارہا شامل سپین

گاشرین بوڈ فخر حضرت شیخ حمزۂ رہنما
اَسہ بد کاران وسیلہ حل ہر مشکل سپین

دنیا

چھُے یہ دنیا ہم چھو سایہ آدمیس ہم رکاب
ژٲقلو کوٗرمت بد نیا سایہِ سےٚ ستین حباب
یُس نہٕ لارِس تس چھ لاران پتہ پتہ ہلنز ڈٕر
لارِہ یُس تَس نِش ژلان چھی ادہ ہوٗل ہوٗلی دوٗر دوٗر
داے کٲ تباہ گے پشیمان و پریشان دربدر
کھیاوِ وٕ نادِن زہرِ قاتِل ہو ونکھ شیر و شکر
داے کٲ تباہ گے بسنتی مال ژھانڈان دربدر
مودی در راہِ مسافر آیہِ آیکھ نہ قبر
مال ثمی سندٕ وارِ ثو کوٗر خرچ در آرام و خواب
داریٖ تشن افسوس حاصل ماکس رنج و عذاب
مال چھے زال جہنم آسہِ یُس مالِ حرام
ژاٹھہ دِلیَس نہ بے فساد و فتنہ در دنیا ادام
لگِ بد کارن تہ فتنن تہ فسادن یتھ شہ مال
گژھِ نہ ژاٹھہ نجس چھلنہ سیتی بہ نیکان حلال

سُلطانی جلد "۳"

یہ چھِ وۄہِن متوٗ شیوٗ ستوٗ کتابوٗ اندرٕ ژٕ توٗ ژارِ کرِ مژ۔ یِم حضرت شیخ حمزہ مخدومہٕ سٕنزِ زندگی متلق فارسی پاٹھی لیکھنہٕ آمژٕ چھےٚ۔ امہ ژٕ ژارِ ہُنٛد خلاصہ چھُ یہِ ک

(۱) از تذکرۃ المرشدین مصنفہ خواجہ میرم - ۲۶ حکایژ

(۲) از ہدایۃ المخلصین مصنفہ میر بابا حیدر ۱۹ حکایژ

(۳) از چلچلۃ العارفین مصنفہ شیخ اسحاق قاری ۱۵ حکایژ

(۴) از راحۃ الطالبین مصنفہ شیخ حسن قادری ۷ حکایژ

(۵) از سلطانیہ مصنفہ شیخ احمد ژوگلی ۳ حکایژ

(۶) از تذکرۃ العارفین مصنفہ بابا علی رینہ ۲ ،،

(۷) ذاتی مشاہدہٕ تہٕ شرح

یمہ جلدِ چِ فنی ترتیب چھےٚ رنگارنگ تہٕ لوٗ آیہ یمیکُ خاکہ یہ چھُ سہ

(الف) افتتاحیہ ۱۸ شعر نسب نامہ حضرت مخدومؒ ۲۸۹ شعر مثنوی طرزس پیٹھ۔

(ب) باطنی شجرہ شیخ حمزہ مخدومؒ ۵۰ شعر الف ردیفس پیٹھ۔

(ج) شجرۂ پیران چشتی مخمس ۸ بند (گوڈنکی ژور ژور شعر ا ب ت ث ج ۔ ر ز س ردیفن پیٹھ) پانژم مصرع الف ردیفس پیٹھ۔

(د) پننہٕ باطنی ترتیبک بند تذکرہ مخمس ۷ بند۔ ماسوائے آخری بند باقی شہ بند "ش" پیٹھ "ی" ردیفس تام۔ یژھ بندک پوٗنژِم مصرع الف ردیفس پیٹھ۔ یمو عنوانو پتہٕ چھ خ۔ ذ۔ ذ۔ تہٕ ف حرفو ورائے باقی ساری حرفن ترتیبہ سان ردیف بناوِتھ قریبن کتابہ ہنٛد ترٛ یِم حصہ موکلان پرتھ ردیفس پیٹھ چھ اکھ اکھ ژیز کشفہ کرامژ زیٚھکین وزن اندر منظوم کرنہٕ آمژٕ۔ یِم موکلاوِتھ چھ ہدایۃ المخلصین کتابہ منزٕ اکھ واقعہ بیاکے طرزِ منظوم کرنہٕ آمُت :-

الغرض پٔنٛژ حادس تام چھہ دو بیتی طرز ورتاونہٕ آمُت "ص" پٔنٛژہ "ی" تام زیوٚٹھ مثنوی طرز۔ اوٚت تام چھہ وہا بنہٕ شمارہٕ موجوب ۲۲ حکایژ منظوم گامژہٕ۔ یمن منز ذیلی واقعہ تہٕ چھہ آمتی۔ امہ منظوم قصّہ بتہٕ چھہ ژٕیٚٹھ واقعہ قافیہ لحاظہٕ مثنوی۔ امایوٚز عروضی لحاظہٕ زیٚٹھین بحرن اندر تمہ چاپک دستی سان گامژس منز ورتاونہٕ آمُت۔ یمیک جورہ سانِس ادبس منز چھوٚتی نہٕ (ھ) حکایتی ترجمہ نگاری بتہٕ چھہ حضرت خواجہ میرم ہشنزہ ریوائژ پٔنٛژ "دوآستان گمٕژنگ آداب تہٕ سلام" ۱۴ شار۔ (۱۴ چھہ حضرت مخدومہ سٕنزہ ختم خوانی منز آبانن مقرر ورد تہٕ) امہ بتہٕ چھہ اکھ مخمّس منقبت بیتہٕ اندر "خ" حرفہ ورائے پرتھ حرفس پٔنٛژ گوڈنکہٕ زور زور مصرع چھہ تہٕ یمن بندن ہند شمار چھہ ۳۱ لوان۔ یمن ملحق چھہ بیٚیہ تہٕ ۱۰ بنٛد یمن ہنٛز ردیفی ترتیب الگ الگ چھہ۔ تہٕ سارسی مخمس منز چھہ پانٛژم مصرع سہٕ

شیخ شیخان شیخ حمزہؒ واقفِ احوالِ ما

ورنس پٔنٛژ نوی نوی ستا۔

(و) آخرس پٔنٛژ چھہ اختتامیہ ۲۸ شار۔ بہٕ کارنامہ چھہ تُتھی جایہ موکلیومُت یُتہٕ وہابس سلطانی ہندی فارسی مسودہٕ اتھہٕ آسے۔ یانے زال ون جایہ بیتہٕ وہاب ڈونگس اندر تھیکہٕ واری کران اوس ریشن دین سلطانی ہندی مسودہٕ یانس نش زٹھتھ۔ اگرچہ واریاہ گینژہ ہچرہٕ چار نہٕ پوٚو ہس۔ امایوٚز توٚت تام کٔرِژ نہٕ تمی یم نسخہ واپس یوت تام تمہ یمن سارنی تذکرن ہنٛد لُب لباب تمی گامژہ زبانی تور۔

نمونہ کلام سہٕ

ڈوپہ ریشی

حمد: ریشی چھہ اوّل اوس مُت گوشہ نشین
ثنا: فاقہ دِوان بالنفس تھاوِتھ اوس کین

بعد ہفتہ گہ دو ہفتہ گہ سہ ہفتہ افتیارہ
لس مقرر ساگِ کوہ یا ہند یا از آبہ شین

ابتداء از ویسِ قرنی آسمہ ژس رہبری
ادہ" اُسترون بباطن ووت لس انش شیخِ دین

پیر ژھانڈان ووت سئے در شہر آخرہ بعد ازان
کُرنہ صُحبتھ با ہمہ از اولین و آخرین

از دعائے پیر کُنڈ ہتی در مریدان زیادہ عمر
اوس باہر انبیاء و اولیا خلوت نشین

تیلہ شیخن زون ریشی خاص وُنی گو در ہر کمال
رہبری بہ وصلِ کامل ہتی لبن از شیخ دین

ذرّا و از خود تہ سپُن نابود سئے در ہستی
محو گو در بحرِ وحدت بے غرض از آن در ین

تیلہ ریشی در وجودِ خود زِ وحدت باز آو
آفتابکی پاٹھی روشن گو وسہ در روئے زمین

در وجود خود سپُن موجود ریشی بہ کمال
از کمالِ خود لوبن حسن و جمالِ نازنین

پانس مُتلق

کُنزِ مُلکن ہنزِ از حق چھے بدستِ اولیاء
بَس مُتو دِیت لس بنیو پانے عطا از کبریا
کارِ سلطانی بہ چھے اسرارِ پنہانی جُدا
قطب ربانی بتہ ہم سر خود زِ آنی جُدا

زۆ نہٕ واتکھ اتھ کمالس استقامت ژُید کرکھ
زندٕ روزنکھ زندٕ ژُید وۄے زندٕ پانہٕ ژری مرکھ
عمرِ اندرٕ کینہہ کوٚرُم نہٕ پوٚر مےٚ الّا چون ناو
ہمہٕ ناوہ فایدٕ درہرجایہ درد نیا مےٚ آو
اَدٕ زِ ژُم کعبہٕ خود کوچہٕ سلطانٕ دین
از ہمہ خاموشی رٕوُدس لا طمع ازآن واین
مےٚ کوٚرُم حج و طوافِ کعبہ واراہ بارٕ ہا
مےٚ ژُھیم درخانہٕ از سلطان بُڈی اسراہا
وچھ یہ دِیہٕ واسہ از سلطان زِ سرِ کردگار
آشکارا کرٕ نس تتھ ژھِم نہٕ ہرگز اختیار
ژھُم منع از پیر لیکھنس حکمِ سلطانی چھُ کیاہ
پاک ثنانے فیض بانے نطق سبحانی چھ کیاہ
مےٚ نہٕ طاقت آشکارا کرٕنس تتھ کیاہ کرٕ
ژٕ ییہٕ نہٕ جرأت بوزِ نِکہ نادان گژھک ازیک ذرٕ

التجا

ہاتھ جوڑاہ ہیتھ گژھان وانہن نشے کُلکی فقیر
ژُھک بنان انعامہٕ نقد و جنس دانہٕ گژی تہٕ تبیر
کرٕ ہیے سلطانی ژٕ یہ دفتر ژھک ژٕ سلطان ہیتھ امیر
بہر انعامہٕ سر دِرٕ واژٕ تہیس دُنی منتظیر
از سرافرازی کرُم سرسبز ہیے سرتا بپا
شاہِ محمودن کوٚرن فردوسس سہتن قرار

پانځوګانه

مونږ هر یو ته بالتس دې العامه بزجمع شماره
روز و شب شهنامه تمي کوو روا ریاه وري بن تیار
سه مرته لره پادشاهن وارثن لښس هاره ماره
چاته دره بازک شه سلطان شوبه بې بس اکه گدا
از کرامت ها کرم کینه د استانه میبې جمع
لوله چانې بیره میانې هیئت یه غم میبې بې طمع
گڼه اندر چهس زه ها ووم رحمت نور شمع
در مریدان د محبان خادمان کړه تم جمع
شې مبه لچه العامه چهم کرتم برحمت اکه لگاه

ستیہ تأریخ

شاہنامہ

(سنہ ۱۸۸۰ء سنہ ۱۸۸۹ء) تعداد اشعار ۱۶۸۲۵

اکبر نامس ترجمہ کرِتھ پتہ چھِ جنگہ منگہ وہابس نش ۔ فردوسی ۹۴۵ء – ۱۰۲۰ اُسند شاہنامہ واتان۔ حاجنٕگ قاضی غلام رسول چھُ پنجابہ پیٹھہ سنہ ۱۲۷۵ھ / ۱۸۶۳ء موکِ چھات گوٚرتھ شہنامہ آنان۔ وہاب چھُ اتھ اندٕ پیٹھہ اَنتس تانی پٔرتھ ہیوان۔ امابوٚز قاضی صابُن چھُ اَمِس کتاب والیس کرنس پیٹھ جیہ چار پاوان بلکہ دوٚہہ واٚدن پرارتھ پتہ یہ شبیھ تہٕ سوزان۔ زِ ہ کوٚٹھس چھُ یہ شہنامہ مولانا رومی سٕنزِ مثنوی[1] کھوتہٕ جادوٚ توٚٹھ۔ وہاب بیٛیوی یہ جملہ بوزان چھ رُہ چھُ نارو نار گژھان تہٕ لیکھان ؎

تہٕ بوزِتھ بغیرت سیٹھاہ نار ہیوٚم　　　ازاں کینہ زَن مے وَسے نارٕ چِھم

سبب یتھ چھُ از خارِ بازی بتن　　　گیم رائے شہنامہ کوٚ شروٚ ون

گژھ عیاتس کلام دروغٕگ ہوا　　　زگزۂ احادیث بہتر یہ چھا

یہ سوٚروٚی کلام دروغ و خراب　　　چھ راوی تمبٕگی دَنان از صواب

"کہ ہرگونہ بر نظم آراستم ۔　　　بگفتم درو ہرچہ خود خواستم"

تہٕ اتھ خارِ بازی اندس واتناوِنہ بابت چھُ وہاب شہنامس کوٚ شر ترجمہ ہیوان کرُن ؎

زغیرت دِلس گوم غالب ہوس　　　یہ شہنامہ کوٚشروٚم بیش و لیس

تھوٚوم کیا شرِ ن کیتھ یہ شہنامہ ڈالی　　　تھٕکن تہٕ اکس نش و شہنامہ والی

بہ ازار ازان تھوٚوم کَرِتھ　　　یہ نا وہ دِر دانہ تھووٚم جرِتھ

چنانچہ وہابن بیت شاہنامہ ترجمہ رِہین تہٕ اتھ لوگ ترجمہ کرنہ تہٕ قاضی صابس سوٚزن امانت والپس۔

---

[1] مثنوی رومی رح

ستہٕ تاجہ

رٕچھنہٕ خاطرٕ تہٕ زٕوُن یہوے شہنامہ وُری یہٕ واڈن وٕہالس نِش،

اَتھ یاوُس شہنامس ہیٹھی پنٹھی مطالعہ کران یَیلہٕ وٕہابن آخرمی باب "تغیّر یافتن سلطنت ایران از دستِ صحابہ رضی اللہ عنہم" پوٗر۔ اَتہٕ وُچھن فردوسیَن یہٕ باب حدٕ جادٕ زٕہوٗروٗ مُت سُہ گوٚ حاًران زِ یتھی فردوسیس بحیثیتِ صحیح مُورّخ جادٕ وضاحت کرنٕچ گنجٲیِش آس تتھی کیٛازِ گوٚ تس سُند قلم زان تہٕ رہتھ۔ وٕہالس اوس نہٕ پتہ زِ فردوسیس پیٹھ از تام چھ ایرانس اندر دانشورن تہٕ شاعرن ہند اکھ خاص طبقہ رُودمُت یمن ہندین دماغن پیٹھ تخیل ازتک جن ہیتھ کینہٕ سوار چھ گومُت۔ زِ تم چھ صحابن ہندی فتوحات تِہندس یاوٕ ہتھ ازتہٕ سہ

زِ شیرِ شتر خوردنِ سوسمار — عرب را بجائے رسیدست کار
کہ تاجِ کیاں را کنند آرزو — تفو باد بر چرخِ گردوں تفو

یِران یِراں ہتھ ہتھ دِوان تہٕ گرا شیرازس نزدیک تختِ جمشیدکی جارٕ وُچھتھ ٹنگ تُلان تہٕ گرا یزدجردس پنن قومی ہیروٗ زانتھ ــ وید اکھ دِوان۔ لہٰذا یَیلہٕ وٕہابن پترٕ وُچھ زِ فردوسین چھ اتھ بابس اندر گوٚ تِھ تلِی ایرانین ہنز طرفداری کٔرمٕژ۔ تہٕ تمی کوٚر اَتھ موضوعس پوٗرٕ وُسہ چارٕ نِک پختہٕ ارادٕ یمیُک نتیجہ شہنامُک ژوٗرِیُم جلد ــ خلافت نامہ ٲوی ــ چھ یُس وٕہالس پننہٕ تاریخی مطالعُک خلاصہ چھُ۔ نہ زِ فردوسی سٕنزِ تنگ نظری ہُند ترجمہ۔

اصل شہنامُک ترجمہ چھ ١٢٩٧ھ/١٨٨٠ء ہس اندر شروع آمُت کرنہٕ یَیلہٕ وٕہاب پانژہٕ تریٛہ شتیہٕ ترٕ وُہروی اوس۔ زیرِ کارِ شہنامس اندر چھ دقیقی شاعرٕ سُندُ سُہ حصہ تہٕ آمُت ہیتھ اندر یُس گشتاسپ تہٕ ارجاسپ سُند عہدِ حکومت تہٕ حضرت زرتشتنہٕ سُند عہدِ شراعیت ٩٨٨ تن شارن اندر منظوم اوس کوٚرمُت (وٕہابن ترٕ وُس یتیم باب ہیتھ تہٕ تمہ کس اَکھس مضمونس ہیوٗ وُن خلافت نامہ) بنیہٕ لیُس ہجو سلطان محمود غزنویس پیٹھ شہنامس اندر درج چھ اتھ چھُ جدید تحقیقاتہٕ مطابق مشکُک پٲوان کرنہٕ۔ بلکہ چھُ ہتہٕ پٲوان وٕنہٕ زِ یہٕ چھُ پوٗت وانیہ شہنامس سٕنزِ اشاعتہٕ منز (وُچھو

اَدٕتاجہ

فردوسی پر چار مقالے مصنّف پروفیسر شیرانی)

۳۰
یہ تہٕ ترووہابن پھٔر۔ یتھے کنہٕ باقی مینہٕ کم کٔرتھ چھ قیاس یِی زہ فردوسنہِ چھ تٔرٕ ہی
ڈریٔن کم از کم پانژہ وُنژاہ ساس شار لیکھی متی۔ یمن نُون ڈریٔن اندر وہابن ۱۶۸۲۵ کانژری
شادٕ دُمرادی۔ مگر ترجمُک کمال چھ یہ زہ اصلہٕ اندرٕ چھنہٕ کانہہ پلاٹ یا کانہہ کردار سراسر پھٔر
تراونہٕ آمُت۔ صرف چھ فردوسی سٕنز بسیارگوئی ژھوٹراونہٕ آمژ۔ تہٕ کیازہ لس اوس وُمیرہ
اکوی کاراہ یہٕ وہابس اوس شہنامُک ترجمہ ہیتہٕ کارٕ منزٕ اکھ کاراہ۔ لس اوس ایرانُک پزٕ دِل
بجر ہاوُنُک عقیدٕ یمہٕ موجوب معمولی واقعس لوٚڈ کارنامہ ہادنہٕ خاطرٕ ہٕشہ اوس یتھے کنہٕ مجبوٗرہ
یتھٕ کنہٕ وہابس صحابن ہندین غزوان ہندٕ شہنامہ کین شارن ترگنہٕ شار بنادنُک آرزو اوس
اَمہٕ علاوٕ اوس وہابس یمہٕ کتھہٕ ہندٕ پوٚرٕ اعتراف زِ رِگاشر زبان چھ فارسیس مقابلہٕ دار یا ہ
"تنگ دامن"۔ یمہٕ موجوب تمی شہنامُک متن ژھوٹرود۔ تہٕ اتھ اختصار پسندی بابَل انہٕ خاطرٕ
چھ وہابن نوٚم طریقہٕ ازماوی متی۔

(۱) کونٔہ ترجمہ چھُنہٕ لفظ لغظ یا بات بات۔ بلکہ نقصہٕ قصہٕ۔

(۲) ہجو سلطان محمود تہٕ ملحقات شاہنامہ چھ قریب باژورساس شار یم چھ بلکُل پھٔر
تراونہٕ آمتی۔

(۳) اسلامی فتوحاتن پیٹھ چھِ شاہنامس ۲۴۸۴ شار یمن الگ کٔڈتھ تہٕ نوٚہ سرٕ
واش کٔڈتھ وہابن خلافت نامہ لیوٚکھ۔ یُس عامس لبنہٕ شہنامُک ترٕیم جلدٕ گنزرنہٕ یِوان چھ۔

(۴) وارہین قصن اندر چھ ہتہٕ واد شارن دہواد شارن اندر خلاصہ بنادنہٕ آمت مثلن

(الف) از قتل سیاوش جلد اول صفحہ ۱۲۸ تا قتل افراسیاب جلد دوم صفحہ ۲۶۹ یعنی سہ

یکے طشت بنہاد زرین برش — بخنجر جدا کرد ازتن سرش

بات پیٹھ سہ

بشمشیر ہندی بزد گردنش — بخاک اندر افگند ایرے تنش

گۄنزٕ رٕ

فردوسی ۴۳۹۲ اشار - وہاب ۵۲۳۸ شار

(ب) جنگ رستم وسہراب - فردوسی قریبن ۸۰۰ شار - وہاب ۲۰۰ شار

(ج) از شب خون بیراں وافسہ تا عفو طوس - فردوسی تریبن ۶۰۰ شار وہاب ۱۸۵ شار -

(د) مکالمہ بہرام چوبیں وخسرو پرویز فردوسی ۲۰۰ شار - وہاب ۴۰۰ شار

(ھ) وصیت ہُرمز بنام نوشیروان - فردوسی ۴۸ شار وہاب ۱۵ اشار

اصلس کتابس شٲیری منز ژومراوان چھُ وہاب قدمہ قدمہ مضمون مرلوٗط تھاوان رٕودمُت منٛزلن - فردوسین چھُ "ہفت خوان اسفندیار" عنوانس پنٛچھ سٮ۪تھ حِصہ لیکھی مُتی - وہابن چھ یم سٲری حصہ اکی سٟی عنوانس تل ژھوٚٹراوی مُتی - مگر مضمون مرلوٗط تھوومُت تہٕ یہ رابطہ قایم تھاوُن باپتھ نہ چھُ تمۍ بلا ارادہ کیٛنہہ "اصول" وَرتاوی مُتی - مثلن

(الف) فارسی زٕ شارٕ اکی سٟی کٲشرس شارس اندر گنٛڈی مُتی - سیاوش قتل سپدنس پتہٕ پٮ۪ٹھ

فردوسی سٕ

بانگشت برکند رخسار زال پراکندہ خاک وستاج و یال

زُوارہ گریبان بدرید چاک فرامرز راشد براو سینہ چاک

وہاب:- زٕہرِ سیاوش وُدان اوس زال زُوارہ فرامرز آوارہ حال

(ب) اصلکی وار یہا شارٕ کٲشرس اکس محاورس یا ضرب المثلس اندر ژومراوی مُتی سٕ

عشق زال ورودابہ سٕ

رٹو عہدٕ و پیمان کرکھ پانہٕ وانی بتیگ عشقہٕ نار نہ وُزان مان ٲنی

رستم ژلیتھ ساہہ سنٛز شادمانی سٕ

بجلدی سُہ رستم روٚوُن دِرنعنل سٮ۪ٹھن شاد تہ گٲمٕتس مازس دوگل

افراسیاب "سرفہ" فرزندہ سندِس مرنس پتہٕ پٮ۪ٹھ سٕ

بٕنٛترٕ

ژُرِ لُو منزٕ سرِ ختمَس اوس لُو ہٹھ — سِہٕٹاہ خستہٕ گوٚو چھلیہٕ منٛز پیوس ڈوکھ

(ج)، فردوسی سٕنٛز طویل حاشیہ آرائی صرف اَکِس لفظس اَندرٕ انٛی مثر مثلن "بیٚیلہٕ زٲبلستانس خبر چھےٚ گژھان زِ سیاوش آو قتل کرنہٕ فردوسی چھ ؎

ہمی گفت رستم ایا نامدار — ندیدست دوران چو تو شہریار

لگبھگ قریباً ترٕ ہتھ شارَن اندر مرثیہ خوٲنی کران۔ وہاب چھ یہ قصہٕ صرف ترٕ ین شارن اندرٕ انہِتھ "ژھٕ پور" لفظِ سٟتی کتھ ژٕٹان ؎

بزابلستان وٲژ یامَت خبَر — سپُن رستمس سخت زیر و زَبَر

وَدان رتن چھُشموٚتی ہور خوٗن — بایران دو منزلِ بُتھن فوج نیوٗن

سُہ وٲتِتھ بایران سپُن سخت شور — سپُن ہر شہزادہ ماتم ژٕ پور

یمیٚترٕ زٕٹہٕ واٹہٕ پتہٕ تہٕ چھُ وہاب قصہٕ کِس نقطۂ عروجس پیٚٹھ علی العموم فردوسی سٕنٛز جذباتیت تہٕ عکاسی پوٗرٕ پٲٹھی کٲشرس منٛز کٲشرے آیہ تارٲن۔ مثلن حمل رودابہٕ

فردوسی	وہاب
زبس بار کو داشت در اندرون	سو رودابہ خاتون سپنٕ بار ور
ہمی راند رودابہ چوں رودِ خون	گیےٚ زرد بلکل زِ دردِ جگر
شکم گشت فربی و تن شد گران	شکم زَن کنٛبو سٟتی اوسُس بَرِتھ
شد آں ارغوانی رخش زعفران	ہپکان اسپہٕ جُنبشا کیٚنہہ کٔرِتھ
بدو گفت مادر کہ اے جان مام	شب و روزَس موج اَسی وَدان
چہ بودی کہ گشتی چنیں زرد فام	تمِس زیادہ ترٕ بار اوسُس بُتھان

وہاتس بیٚنی فردوسیس سٟتی اختلافیچ گنجٲیش لبنہٕ آبہٕ تبٕنت کٔرِن بیٚنٕ زائے تہٕ منظوم مثلن تِ خسروٕ سٕندِس موتس پیٚٹھ بیٚیہ سکندرٕ سٕندِس نسبس پیٚٹھ۔ بیٚیہ یتہٕ یُتہٕ کانٛہہ کوٚٹُر قصہٕ

اَکہ وُنزٕ

باتلمیح فردوسی سٕندِس خیالس سیتی زٕلیوٗن سیاق۔ تیتہٕ تیتہٕ چھُن چیپان کوٗرمُت۔ مثلن (شاپور سٕندِس لوکچارس ہنٛز صدرٕ کوٗنک قصہٕ تہٕ صحابن ہندِس بلغارس ہنٛز صفاپوٗرک قصہٕ) ییتھے پاٹھۍ تیتھۍ اصلس ہُرراولس وارزوٗنُن تیتیتھہٕ ہُرہٕ روٗون۔ مثلن "دارا سٕندِہ نادٕ سکندرٕ سٕندِس خطس اندر۔ المختصر نوٗن وری ہن یہ کنیز شاہ وقت وہابس دنیاوی کاروبارٕ زٕلہ پننہٕ غزل گوٗیی فاضل ہجو۔ تتھ اندر کاشرو وٗن فردوسی سُند یہ افسانوی تاریخ یتہٕ آخرس ییٹھ لیکھوٗن ؎

نہ شاعرک شعورا نہ مے عقل ورائے	براہِ سفر دراں بے دست و پائے
بآبِ سمندر کوٗرم غرق پان	بغیر از تناور بلا امتی ان

جلد اول ۷۰۱۳ شار۔ جلد دوم ۵۱۰۶ شار۔ جلد سوم ۷۰۶ شار

نمونۂ کلام۔ جلد اوّل

چھ خواجو لیکھان شاہنامس اندر	تہٕ کوٗرمت چھ فردوسین مختصر
چھ گوٗمت پری دختہٕ عاشق سہٕ سام	ہمدمی کنی زنی نسوٗ آرن بدام
سہٕ شاہِ منوچہر سُند لشت اوس	ہُوان جان شیرین بیک مشت اوس
تسند داستان نہایت چھ میوٗ کٹھ	سہٕ لوٗڈ دفتر اختلافٔے جادٕ زیو کٹھ
تہٕ کنہہ کوٗر نہٕ تاریخہٕ والیو بیان	مگر تی چھُ در سامنامہ عیان
نہ سوٗرے زٕ عشق پری دختِ سام	سینمُت سہٕ دفتر چھ کوٗر تمام
تمبکُ شار میے کرٕ نوٗم تیار	مبہٕ اکھ سیّد خاصہٕ چھم دوستدار
سہٕ حضرت از قوم سادات کریم	دربن وقت مشہور سیّد امیر
بکشمیر سامس کوٗرن زندٕ نام	دِتن دادِ عشق پری دختِ سام
تھدِس پرنس آب کھوٗرن تمی	لبصدلیہ دختگی موخنہ ہوٗرن تمی

رستم تہٕ کوہزاد

بَکتی کوٗزتھ حملہ یوٗ وکھ اَتھہٕ | دِوان اَکھ اَکھ اَسی مُشتہٕ لَتہٕ
یہٕ لَتس اَنز سر کینہٕ گردن رٹان | سُہ لَتس ژُرچھوٗ سیٹھی سینہٕ ژٹان
یہٕ تھاوان مَتس پشتہٕ زٹھ | سُہ ہاوان مُتین ہیم مُشتہٕ وٹھ
یہٕ ژَاوان خرماے سُہ ہاوان زحل | سُہ لوٗزان زلوٗم یہٕ روزان تَل
سُہ کوہزادٕ بیہودٕ ہستی کران | سیٹھاہ تنگ گوٚو ہیش دِستی کران
سُہ گردن رٹتھ موچہٕ اندر رٹتھن | بہٕ بیشِس پدٕ زیٖون دارِتھ دِتن

جلد دوم :-

نیلہِ خسرو پرویزس شاہِ رومہِ سِنزِ کورِ مریم بیگمہِ ہِندہٕ ڈَنہٕ قباد زادیس
شیرو یہ لقب نیاوُ سے

قبادن کرٕن دوہن قبلن خوشی | کران لیلہٕ دشمن مران کُشتی کُشی
چھہٕ ماِلس نخا طرز اولادِ غم | چھہ اولاد مالس کران تورہٕ ذم
چھہ کانچھان گرٕ ہیم کمب کار ہیچھن | سُہ مالس میوان میٹرِ موٚلس تچھن
چھہ مالس طماہ کر بہ باشہِ کرم | اگر زندٕ روزٕ م تہٕ فاتحہ پرِم
بُڈن شُری چھہِ رخصت کران مالسی | چھِہ تم بہ نچہ ناوان رٹھین والی ستی
ولیکن منہ کوٗر وار واز موٗدٕ ہی | یہ سوٗنتہٕ وَ وکھتی لوٗن ہردٕ چھی
یہ مالس کرکھتی سرکھ وقتِ کار | ژینہ تے چھپے نیچو کہ چھہ اندر تیار
دِکھے ماجہ مالس زہر رنج و عذاب | دو چیندان دِنے شری زہ لوٗزِتھ حساب

بدنیا برابر گژھی ہورہٕ ٹبر   لعقبیٰ مزور یا نبٔے یادہٕ ژر

ہیٚنُے ہُسروٚن ہرمزس ستی چھوٚر   تہٕنُے لس تہٕ تیرویہٕ نی قرض بوٚر

بہ حرص و طمع سخت شیرین شراب   کرُن گاٹی عاقل تہٕ دانا خراب

گرامول گوٚ برین کران کینہ جوٚے   گرا روبہ بالین ٹھہٹھن دراونوٚے

گرا چھک دوان جاے بر تختِ زر   گرا چھک کران خوار تہٕ دربدر

نہ اتھ تاج و تعش و حشم اعتبار   چھ سوٚرے یہ سمسار ناپائیدار

کسُے اوس گُسے روزِ دایم کنُے   منزہ متر اچھ تہ قایم کنُے

شیرویہِ مالِس قاد کران

ژھہ خسروسُن قاد در طیسفون   چھُ ہی رسم و آئینِ دنیایے دوٚن

بہ پرویز شاہا باقبال اوس   بہ تختِ شہی ار[۳۸] تیزہ سال اوس

ییتہٕ آسمانن اکی گردشہ   تھوٚن نہ تمس کینہہ تہٕ پانس لشہ

بزندان خواری کرن پاے بند   یہ دُنیا چھنہ واتہٕ ون کانسہ اند

چھ با ذر نہ نانہ یہ دنیایے دوٚن   گھے شیرہا وان گھے تیرہٕ خوٚن

نہ اتھ بازہٕ تہٕ بازرس کینہہ تہٕ ژھین   نہ کُنہ بازِ تہٕ بازرک کانسہ ہین

ییُنے بازی بازارہ خلقن کران   تہٕنُے اتھ خریدار اکھ اکھ مُران

تہٕ کریاد کا تیاہ دریب ذوراے   وچھتہٕ موٚدی کا تیاہ وچھتہٕ کاٹی زراے

دٚژگنگ شہرس اندہ راخہ اسیا بہ نین طرفہ راچھینین تہٕ ایرام نین ہندِ جنگہٕ منزہٕ

بہ نیزہ دژرک بلینہٕ از خونِ چین   ز شمشیر و خنجر بوان سرخ شین

دنہ تھان گوٚز خنجر بخنجر شرار   گژھان شعلہ وراوس چوٚن برق نار

ژونژہ

پچینی اکوی تیر ترین ژوہن سہدان   شہ "گودرز" زان گاڑہ اچھس لدان

"فریبرز" ماران متن لأری لأری   "زنارہ" رٹمان افسرن ژاری ژاری

کران گیو شمشیر ہنبتہ کارزار   "رہام" کران ہٹہ گاڑن تسکار

بے کینہ رستم اکے پاسہ اوس   رٹمان چنین زرن ژٹمان گاسہ اوس

شہنشاہ ایران کے خسرو نی تہ شاہِ توران افراسیاب ہر سہندس شیدہ ناوی شاہزادہ

سہنژ دبہر دب سے

رٹمان زورہ تم اکہ اکس زنگ آسی   بمردی دوان اکہ اکس ڈنگ آسی

گرا اکہ اکس آسی گردان رٹما ن   لتہ زورہ سیتن زمینس ژٹمان

لبینہ دوان اکہ اکس ہنجہ آسی   لصد زور شانن دوان ژنجہ آسی

کران اوس شہزادہ ہر چند زور   دوان ہیچ شہمار زن اورہ بور

مگر روٹ شہین از کمر بند تنگ   زنگن ژوون توران تس تندبر ڈنگ

کلس ہٹہ تلن تھوڈ اشد بیر تھ   دتن ئے نکہہ ہٹہ کنی زن دریھ

سینی ریزہ ریزہ مس استخوان   امی ضربہ سیتن سیٹن نیم جان

بیک ضرب شاہین کرس چاک چاک   سیٹن خوار و آوارہ در خون وخاک

تلن بہ سر نیزہ شیدن کلہ   بمیدان لتندلاش ترون ڈلہ

جلد سیوم:

فرخ زادہ سندس مرلس ہٹہ

اکی رنتہ لس قیمتن اون کوس   بہانہ سیاہ چشمی زہر گوس

بچہ بو کن بہانہ تب درد سر   بخار و سلہ تب تہ خو رنج تہ زر

شہین کھپو کلے بیوتہ دریاوہ گود   نتہ کو رکھہ بدنام مستران و دیو

پانژہ دُنژہ

مفاجات وضیق النفس نزل وٚزاس ‌ ‌ ہہانہ چھِ چیز موتُک لباس
ہتو مو نہ ژے فوت گاتیاہ کٔرِتھ ‌ ‌ ژیہ در بابہ مادان گاتیاہ بُرِتھ

بسختی کوٚرِتھ گاتہن دِل دوٚ نیم ‌ ‌ بدُنیا کٔرِتھ وچھنہ گاتیاہ یتیم
تھوٚ دُنتھ گاتہن خارہٕ سینس فِراق ‌ ‌ نُلتھ ساری سے عالمس طُمطراق

ژٔ ٹھان مالی بیٚترِن ژٔہ چھک اتھرٕوس ‌ ‌ ژٔہ عاجز بدِن ہندیوان چھی نہ پاس
کرِتھ خوار تہ یار یارن جدا ‌ ‌ چھُ یِیہ یتھ گاتہ چھینہ جانی تُربت مُدا

سیامک نہ جمشید کاوُس گے ‌ ‌ زِ دُنیا یتو اتھ ہا دان گے
پشنگ و جہن شیدِ وافراسیاب ‌ ‌ مزاخان خاقان زنن اسی خواب

سیاوش فریبر زاہراسپ شاہ ‌ ‌ زِ دُنیا مُنحنتھ درای خاکِ سیاہ
جہاندار گشتاسپ اسفندیار ‌ ‌ سپینی زردا ز گردشِ روزگار

قباد و نہ جاماسپ نوشیروان ‌ ‌ نہ ہُرمز نہ پرویز شاہِ جہان
سکندر روان بر سرِ کوہ مود ‌ ‌ نہ ساسانی بہمن نہ داراب رود

نہ شیرویہ نے شیر خوار اردشیر ‌ ‌ نہ آزرمِ توران فرخ زاد بیر
بنیو و نہ مِتن کہنہ تم گونگ علاج ‌ ‌ دِلس سارہ بنی خارہ از تخت و تاج

نہ شاپور تھوٚ وتھ نہ بہرام گور ‌ ‌ نہ یزدہ جرد پرویز نوی دستِ زور
کران موت لوکن پراگندہ حال ‌ ‌ چھُ موتس تہ از موت آخر زوال

ز تقدیر موتس چھ کیاہ یختیار ‌ ‌ چھُ در دستِ قدرت تقدیر کار

نقادس کُن

بمیگ ترجمہ اوس ذالتس کرُن ‌ ‌ بہ کیاہ زانہ کیاہ گوٚ دلیکھن تہ پرُن
زآب سمندر گنڈم لوختہ مارُن[1] ‌ ‌ اکی سر چھ جسم مارِ نی موختہ مارُن

---

[1] نالہ مار

اگر آسہِ کانٛہہ بوٚختہٕ گوہر شناس — مےٚ بہ چھُم تس سخدمت کرُن التماس

مےٚ بہ میوٚن اکی نٔبرٕ خٔرہٕ ہا ٹکنی تہٕ دُر — گرم خوب زٔنت انہِ رشتہٕ پُر

اگر آسہِ کانٛہہ دانہٕ میے کھوٚژٹ کھوٚر — عوض تھاوہ بٔنتہ مہ کرم تہٕ زوٚر

نہ چھےٚ نٔرہمن عوض تھاونس — صِفت کٔباہ چھےٚ ہالی کھوٚچہٕ ہا ولنس

رَسہ بہٕ مَسہ کرادٕر رنجہٕ مے — بیے چھےٚ نومُت کاریے ڈنجہٕ مے

خلافت نامہ

(شہنامُک ترٛیم جلد)

تاریخ تصنیف ۱۳۱۷ھ — تعداد اشعار ۶۶۶۶

شاہنامہ اندس واتناوان آسی فردوسیس ترٛہ وُری لگیمتی۔ امکی غزوات عرب ہُند داے ساس شار الگ ترٛاوِتھ یہ کنٛہہ رٕداہ باقی چھہ روزان۔ تِتھ لگی دہالس موخصر ترجمہٕ کران نو وُری۔ اگر ضمیمہٕ بتِرِہ دِالتھ شہنامکی کُل شار پانژہ وُنزاہ ساس شار مالوٗ تہٕ فردوسیس تہٕ دہالس سالانہٕ اوسط بوٚزوٚ۔ دٔتہ بٔنہٕ ولوچہٕ زِیتھ وُری یہ ۱۸ بٔپتھ ۱۹ اشتھ تام شار لیکھمتی۔ فردوسی اگر بیہ نِس کارناماس پٔیٹھ یہ فخر اوس زِہ سے نمیرم ازیں پس کہ من زندہ ام۔ کہ تخم سخن را پراگندہ ام

یا — عجم زندہ کردم بدیں فارسی

دہالس اوس شہنامہٕ علاوٕ بیٛن فارسی شاعری پٔیٹھ نظر کٔرتھ یہ دعویٰ زِہ سہ

کأشرِ ِٔن کٔرمتہٕ قأیم کأشرے شعر جی عَلم

امابوٗ نہ دوٛنوٛنی ہندس عقیدس تہٕ مقصدس منٛز آس تِہِندِس فرق یہ زِہ مسکین فردوسی اوس "داستان کے خسروؔ" قلمبند کرُن یژھان تہٕ "فریدونا" رٕچھان

یُس قدیم ایرٲنی عظمتُچ قدر کرہ ہے تہٕ سہ

کہ تا روزِ پیری مرا بر دہد ۔ بزرگی و دینار و افسر دہد

(جلد دوم صفحہ ۲۴۴)

مگر وہاب اوس پانہٕ جانہٕ شاہنامس ترجمہ کرنہٕ وِزِ اوسنہٕ تس پننہٕ کارُک معاوضہٕ ژھانڈنُک نہ حاجت تہٕ نہ آرزو ۔ نہ اوس تس ایرانہٕ کین دیومالاٲی پادشاہن ہند عقیدہٕ یا ایرٲنی نیشنل ازم تھود کھالنُک ارادہ ۔ بلکہ سہ

میہ اوسُم نہٕ نہ پادشاہان خیال ۔ میہ از شوق خود راوُرم پوت کال
سبب گوم از جنگِ سعد و قاص ۔ کرن ختم بر جنگِ یارانِ خاص

چنانچہ یہوی خیال تہٕ مقصد چھُہ تمی پھیری پھیری ترٛیُن ؤنی جلدن ہندس اندس پیٹھ ڈانٛژھرمُت :- گوڈنیک جلد ترجمہ کٔرِتھ سہ

دریں تنگی و کثرتِ کار و بار ۔ شب و روز محنت کرم اختیار
میہ اوسمینہ در دلِ یہ کنہہ اعتماد ۔ گرٕ چھم ختم شاہنامہٕ طبع زاد
نہٕ گژھہ نامیون حرزِ ناہ قبول ۔ کرن ختم بر جنگ فوجِ رسولؐ

دوٛیمہ جلدُک یس آخرس پیٹھ سہ

زِ شہنامہ ناحق ہیوتُم دردِ سر ۔ پئے جنگ بو بکرؓ و شاہ عمرؓ
زِ شمشیرِ عثمانؓ و حضرتِ علیؓ ۔ دلیرانِ ایران و تورانِ گلی

ترٛیمہ جلدُک یس اندس پیٹھ سہ

میہ ترٛین دفترن ہنٛز ہیٚنٕچ دردِ سر ۔ میہ چھیم ژور مے دفترک وندہ سر
مدامیون نتہٕ دفترس ژلہ چھُے ۔ میہ دِنْہ نا عجمس پیٹھ پکہ چھے

مےٚ چھُم یِس بنٛجاٚ طٕرٕ ہیٚوٚے داستان　　ہیوٗی دٕرام مطلب مےٚ از پاستان

نہٕ مےٚ یِتھ شاہنامہ کیاہ اوس کار　　چھِ کیاہ رستم و زال و اسفند یار

مگر گوڈٕ ہیوٗوم ہینٛد دستِ زور　　چھِ تم عامین لُکن نامی تٔرو پور

ییم ترٛیٚبہٕ جلد گاشرٕ زٕبانٛی منظر تاران اوس وۄہلیس یہ خیال بے قرار کران زِ فردوسی دے مسلمان اوس۔ یِس کیازٕ چھ ایرانس اندر اسلامی دور قایم سپد نہٕ نیتھ زٕلونٛتھ ٹھوٗمان تہٕ قلم نٕمان۔ بلکہ سہٕ کیازٕ چھ دنٛد چیٖرِ چیٖرِ ایرانیچ طرفداری تہٕ کران۔ توٚے ہیٚوٗی حضرتِ عمر فاروقؓ سٕندِ وقتہٕ پیٚٹھٕ صحابن ہنٛد جہاد شروع گوٚو وۄہلیس ہیوٚو لیکھن سہ

مفصّل تہٕ کیٚنہہ لیکھنہٕ شاہنامہ وٲلی　　کیٚہن تھاوٕتی تمی زٕبر جامہٕ نالی اشاہان کے

ترٛاماجہٕ تمی تھووُمت ملتوی　　تھوٗن شاہ ساسانین دل قوی

گوٚرم قصہٕ نقل شاہنامہ رَد　　دِلس گوم مےٚ غیرتِ دین خود

فردوسین چھ عربی فنوحاتن متعلق کُل ۲۴۸۴ شار لیکھمٕتی۔ یہ "کم گوئی" وُچھتھ چھ وۄہب فردوسیس روشان تہٕ یِہ یِس مطالعس پیٚٹھی تکیہ کٔرتھ خلافت نامہٕ لیکھن ہیوان۔ وُنہٕ آسی اُمی کیٚنہہ ابتدائی باب لیکھمٕتی تہٕ "نام میر واعظ کشمیر مولوی یحیٰی صاب حاجن۔ امہٕ وُچھن وۄہلیس لِنہٕ شاہنامک آخری (تہٕ خلافت نامک ابتدائی) حصہ یعنی جنگ سعد بن ابی وقاص۔ مولوی صابن گوٚو راتھ کینٛژن جاین اضافہ تہٕ کانٛٹ چھانٛٹ تہٕ وۄہلیس دۄپُن یہ جنگ قلمبند کرنہٕ برونٛہہ گژھہ تاریخ اسلام تفصیلہٕ سان پرُن۔ یہ نصیحت لوٗنہٕ تھٕو گو وۄہب ستشش ہیچھس تہٕ کیازٕ سہ

مےٚ یامت پوٗرم از جبینِ کتاب　　زِ شاہنامہ تھٕو دٕرا ونہٕ کینٛہہ جواب

دریں وسوسہ گوم غالب خیال　　مےٚ چھُم زِ یی غلط پٔرتھ کینٛہہ احتمال

تہٕ سہٕ لوٗگ نتک تہٕ احتمال کاسنہٕ خاطرٕ اسلامی تاریخک وسیع مطالعہ کرنہٕ ہیٚتھ از مےٚ شکل

گُنہ ہُٹھ

دِنس نَس کاہ وُری لٔنگ تہٕ ۱۳۱۷ ھ پس اندرون خلافت نامہ اندس۔ "مغازی الصحابہ" ناوی تاریخی کتاب بنیادی ماخذ ماںنتھ کوٗرمتٕ قرآنی آین ہنٛز ہ گرتیز پیٹھ ۶۶۶۶ ہن شارن اندر خلافت نامہ تمہٕ فنکاری تہٕ عالمانہ اندازہ ختم یمیک جورہ ونیو کتام ساہن ادلبس منٛز چھپھی نہٕ۔

خلافت نامہ ہیتھ آے کاشرِ شاہنامکی کل شار ۹۱۴۲۳ شار سے

سپین کل جمع ییتھ کتاب شمار نوے کم چھ یم ساڑ ترو ہ ہزار

خلافت نامُک چھ بیاکھ اکھ خصوصیت تہٕ۔ "فتح ایران بدست صحابہؓ" عنوان پوٗرہ ونیزہ ناوِتھ چھ وہابن ماںنتھ کتابہٕ سیتی اکھ ضمیمہ تہٕ تھوو مُت۔ ییتھ اندر خلفائے راشدین پتہٕ رٔتن تمام موروثی بادشاہن ہند مو خصر منظوم تذکرہ کرنہٕ چھ آمُت یم ۱۲۹۷ ھ (تہٕ گو سلطان عبدالحمید خانہٕ سندس تختس پیٹھ بیہنس تام) "خلیفہ" ناوس پیٹھ اسلامی دنیاہکی حکمران رُودی مٕتی چھ۔ مرحوم نور محمدن چھ امہ رزمیہ شاہکارکی کینہہ حصہ ایڈیٹنگ ورٛاے تہٕ تاریخ لیکھنہٕ روستوی اخباری کاغذس پیٹھ چھپاوی مٕتی۔

یہ چھ اکھ عجیب تہٕ نادرالاتفاق زِ اکھ طرفہٕ چھ ایرانک دیومالائی کمانڈر انچیف رستم شاہنامک ہیرو لبس وہم پرست ایرانین لشہ ۱۱۱۳ وری زندہ رُود۔ تہٕ بیٛیہ طرفہٕ چھ حضرت سعد بن ابی وقاص ہتہٕ گکنٔو ول ایرانی سپاہ سالار تہٕ امی ناوہ۔ افسانوی رستم گول تعادن تہٕ تاریخی رستم موٗد ۶۳۵ عیسوی منٛز (جنگ قادسیہ اندر) ہلال ناوی عربی نوجکی اکی سپاہین اتھو (۴) جنگس منٛز کوٗر بیکی اکی مسلمان مجاہدن ــــ یس ضرار بن الخطاب ناو دس ــــ "دُرفشِ کاویانی" ناوی ایرانیکس قومی جھنڈس پیٹھ قبضہ۔ بُدو وے یہ جھنڈ زِ کاوہ آہنگرِ سندِس یادگارس پیٹھ بادرسہہ سندس (مورخ مسعودی) یا ہابت مسلس (خوارزمی) بناونہٕ ادس

---

(۴) حالانکہ فردوسی چھ حضرت بلالس یتھ بدل محض عداوت تیز راونہٕ موجب اُمرِ سندِ قاتل تہٕ سعد بن ابی وقاصی لیکھان۔

آمُت ۔ اماپوٚز یِم لال و جواہر یتہٕ وادٕ وٕ ہیٚکِن الٕتھ بیٚہتھ جرنہٕ آسۍ آمتۍ ۔ تِمن ہنٛد مول اوس (بقولِ مورّخ مسعودی) بہو لچھو دینارو کم ۔ یتہٕ اوس یہ جھنڈ ایرٲنی عظمتُک اکھ قومی تہٕ دیومالٲئی نشانہٕ مانہٕ یوان ۔ جنگِ قادسیس اندر رستم گالنہٕ پتہٕ "درخشِ کاویانی" بیت المالس برنہٕ پینہٕ آمُت چھِ علامتی طرزٕ خلافت نامس اندر اشارہ کرنہٕ ژٕ ایرٲنی مجوٗسی حکومتس آو زوال تہٕ اسلامی اقتدار گو قایِم ۔ درخشِ کاویانی بدلہ آو زِ نہٕ مجاہد ہلالہٕ سندِس ناوس پیٚٹھ ایرانس اندر ہلالی پرچم ۔ حالانکہ امہِ جنگہِ پتہٕ تہٕ لگۍ عربی فوجس سُداہ ؤری ایرانس قبضس تل انان ۔ یٚلہِ ۵۲-۶۵۱ عیٚس اندر ایرانُک آخری تاجدار یزدجرد پتہٕ نی اکِس گُرٕ ٹہٕ والیٚ مور ۔ تہٕ ییٚ تہٕ اوس وہابن مقصد تہٕ سہ

میٚہ گو سوٗئے شاہنامہ غالب ہوس ۔   شب و روز سوٗرے پوٚرُم بیٚیہ وۍ پس

دلن کٔر میٚہ ہمت ژٕ شہنامہ وَن   بذکرِ صحابہ ژٕ انجام آن

نمونہٕ کلام :-

جنگِ قادسیکہ کینہہ منظر

(سپاہان ایران ۳۰ ساس ۔ اسلامی مجاہد ۸-۷ ساس)

بِن عقامہ سیتۍ اوسُس ہلال   دلیر و دلاور تہٕ صاحب کمال

تمۍ ڈوٗلوٗٹھ رستم ہہنہٕ زیرٕ بار[1]   ژھٲنُن بارَس پیٚٹھ تمِس آو چار

ہلالن برزوانٕ[2] لٲیِس کلَس   گگہٕ زَن پیوٚن لبتہٕ رستم ژھلس

تمِس بر سرِ پشتہٕ بارٕ گران   کوٚرن حیلہٕ تمۍ تلہٕ پالس گران

لبصد زور لِبتمۍ کو ڈُن پان تمۍ   ژھٕنن خنجرٕ وٕ ٹھ خلعت ساں تمۍ

---

[1] بار = سلاح خانہ   [2] برزوان = خنجرک ہیٚتِم حصہ

اکہ ہٹھ

ژھنن یام آبس اندر ہیرہ پان   ہلالس بخاطر سپُن اطمینان
یہوے اوس سردارِ فوجِ عجم   مہ کونہ اَمِس لبنجہ ہیُن کجم
بتعجیل لارلیو بدریائے آب   کوٗرن لبتہِ رُستم بخمِ[1] طناب
دتن تس تھوی زخم شمشیرِ تیز   کوٗرن برلبِ اب تس ریزہ ریز
سپُن ہیرہ رُستم بدریائے خون   بتاراج تس دولت و مال نیون
تلُن برسرِ نیزہ تمی رُسُند کلہ   بمیدان ٹنڈلاش ترووُن ڈُلہ
سرِتختِ رُستم بپا استاد   بہرسو ہلالن کوٗرن کر بکہِ ناد
مہ موٗرم سپہدارِ فوجِ عجم   مہ لس مہنگہِ شمشیرہ ستی کجم
اَڈلیو لبکھ سہ رُستم بہنز ژوٗرِہ اوس   ہلالِ دِلاور وُچھان ژورہِ اوس
دِلس رُستمن از کمان نوکِ تیر   کھورس منز سپُن تیر لس جائے گیر
بہ رُستم تمی کھینہ لارلیو ہلال   لشمشیرِ ہندی کوٗرن پایمال
سہ تارِ ہند تلُن شور تہ کر بکہِ ناد   کوٗرم مارہ مبے رُستمِ فرخ زاد
بخنجر کوٗرم دُشمنس سینہ چاک   بمردی کوٗرم ہیرہ در تیرہ خاک[2]
اکی حملہ مبے نصف دوزخ لوٗرُم   بمردانگی کارِ رُستم کوٗرم
کوٗرکھ تام لبنہ تمن آب و آتش[5]   تمن وودی وودی حشمنی شورگاش
دُھلن ابہ دادے دِوان اسی فیلش   مران تہ کران اسی تم ترلینہ ترلیش
وُچھکنہ سہ رُستم بناوردگاہ   تتہ خورہ یکبارہ زولی غیرِ راہ

---

۱ خم - ماڑک   ۲ تیرہ خاک - دنیا ہیچھ   ۳ تازی - عربی   ۴ آتش - کھین تہ چین

دُٹّھ

سپہٹھاہ لوکھ زہٹ بازیو لاری لاری سپیٹی مردوا نبارنی مارٹی ماری

جنگِ قادسیہ پتہ پھٹرو و جنگِ نہاوندن ایرآنی فوجک کمرسہ

جنگِ نہاوندِ کی کینہہ منظر

(سپہ سالارِ عرب معیرہ - سپہ سالارِ ایران فیرزان)

دوشے فوج باہم سئینٹ آشکار لبشہرِ نہاوند در کار وزار

بتدبیر کوز فیرزانن حصار زمینس سُون ترپن کُٹن کندی تہ خلد

بگیرد سپاہ عجم ترین کڑ دہن رُون شتھر تار کینزان دوہن

بزیر زمین نیزہ ُ زہر دار کیز کھ ہر طرف گردِ لشکر تیار

کوُزکھ مشورہ یم گزھن پایِ لنگ زھنُن ڈیرہ تز آدہتھ زمیدانِ جنگ

یمن وونٹ تہ گُری تہ قاطر لگن کرن خوشنگی شونگی یم کمورہ زنگن

معیرن دولُسٹ بازای بد نہاد زبان وٹھ ہنن موت حُھپی نازیہ یاد

وچھکھُ وفی زیرہ از بار ئے کردگار گزھکن ُ ینی خوار وبے اینبار

بھُنوی زورہ طبلِ محمدؐ وزے بقہرِ خدا اعجمبی منتزُ و ڈے

پگاہ آتشکدن نار سرد زہ آتش پرستان پگاہ نیزہ گرد

زیران ُ چھک گٹے منتز چون شب پرہ ینن گاش پائے دکپھ کیاہ کرہ

نو ہے بارہا اسہ ہووُہ اَپچھ کران چھک خجالت کیتھ

اُنہوں وارہ یمی بزآنی بیکار یاد زمہران از رستم فرخ زاد

چُھ بہتر وَنے مان دینِ رسولؐ سرِ جہل ناحق مہ کر زیادہ طُول

دگرنہ بہ پیکار آمادہ روز زیرہ ُ چھک در عجم پُڑون ظالم ہنوز

سُبن گوڈہ حملہ بباران تیر سپہٹھاہ کالی باہم کوزکھ دار و گیر

ترڈاکھ

کوڑکھ بیا کھ حملہ بگرزو سنان — دوشے فوج از دردِ دل گیلی و نان

بشمشیر و خنجر کوڑکھ دستِ زور — سیٹھاہ لوکھ افتاد و پے اورہ پور

کوڑکھ از دمِ صبح تا شام جنگ — دوشے فوج درجاے جنگ آ ای ننگ

سیٹن شام موقوف گو کارو زار — بنیو گرم بازارِ خواب و قرار

مسلمان سپاہ سر بسر متفق — شبس رؤدی بیدار در یادِ حق

کوڑکھ شب ادا در قیام و سجود — بحمد و ثنا و صلوٰۃ و درود

سپاہِ عجم در سرود و شراب — بشغل خورد و نوش آرام و خواب

صبح پھول دوشے فوج استادہ گے — بہ پیکار کینہ آمادہ گے

دوہس یا نہ وانی کوڑکھ دار و گیر — دہن ہنڈ اجل اوس اکھ لوکِ تیر

پس از شام گے تم بآرامگاہ — دوہ نہ وے سپہدار ساری سپاہ

مسلمان بیادِ الٰہی شبس — بزاری منگان اسی یاری ربس

سپاہان اعجم سنطور و نے — لعیش و طرب مست و مخمور گے

پیتی مہِ دؤہہ . . .

مسلمان سپاہ مو کوڑکھ دستِ زور — نزان اسی جوں بادِ طوفان زرہ پور

سٹن اعجمین تنگے حسبِ حال — سیٹھاہ شیر شرزہ بنے گرزہ شال

زشمشیر تازی جیکا چاک اوس — پوتش پیچھ اکس پیٹھ پٹوان بیا کھ اوس

بکثرتِ پٹوان کلہ باران زن — نہ ہر دو کی ڈوڈی ہاران زن

بیکدم انکھ لوکھ لجھ زیرہ تیغ — بیکبار مردار گے بے دریغ

نیلے واریاہ اعجمی لوکھ گیلی — زمیدان نہ خوردہ پسماندہ ثرکی

زلیخہ گو ہزیمت کھیٹھن فیرزان — تپے گوس قعقاعِ شیرِ زبان

بیک ضربِ شمشیر کَرِی لَس زہ اَڑ — قضا دِن دولیُس تازِین سِتیٖ لَڈ

اَمہ شِکستہ پتہٕ گو یزدجرد س یقین زِہ کو تھَس چھہ وۄنی جالَس تہٕ لمہ سُہ رُود تو نہٕ اَتھہ کھۄر وایان تہٕ ژلان ژلان پانس سِتیٖ وَنان ـــ

یَوے اسی میۓ اتھہ داران تھو گَن — چھہ وۄنی موت زَن میانی صورتہ لگن

یَوۓ اس میے بر شہاں افسری — دِوان چھَمنہ کانہہ ژھامبہ از لوکری

یَوے اوس میے دولت و مال و زر — بہ وۄنکین پیہ ناں شب در بدر

مبہ گو نہ گُمان بہ دنیاے دون — دِیے شیر زن تازین میون خون

وَدان اوس برحالِ خود زار زار — ہیوپان گیامہٕ ژتہٕ انجامِ کار

زِ تبدیلِ آب و ہوا خوار گو — دِتہٕ سِتیٖ خفقانہٕ بیمار پیٚو

عربی فوج اوس یزدجرد س پتہٕ تہٕ چھکرس رودِ لس لِتہٕ صرف زہ صوبہ ــــ خراسان تہٕ مرو۔

جنگِ خراسانکی کہنہ منظر

اسلامی سپہ سالار حنفؓ — سپاہ ژور ساس

ایرانی سپہ سالار — سپاہ ۳۰ ساس

ز گرزہ بگرزہ وسان نار اوس — سُہ ما دان زن کھارہ بازار اوس

زِ شمشیرِ شتاپ چیچاپ تیر — کمانِ سوز کڑی کمر چیر چیر

اَتھو ضربِ خنجر کھۄرو سِتیٖ لتھ — مُرتھ تس بیان الستادہ ژھۄ وۄتھ

ژٹان سَر ژٹان تس کورتھ گیاہ زہ و اے ہیے — کلس تس دِوان لتھ پتھ گیاہ زہ آے

کران اکھ شمشیر نو کن ذبح — مبہ نکرو گیٚم خونہ سِتیٖ قبا

بہ شمشیر و خنجر دران رزمگاہ — سیٚنی خوار آوارہ بلخی سپاہ

پانژہ ہٹھ

سپاہانِ اسلام شیرِ ژیان   بجونِ بداندیش بستہ میان

اکوی شیرَ دہ ہونی مارِتھ ہُوان   بیئے دَہ لکد پالُ وسی دِسی ہُوان

کھیلس ژاے بےوایہ مانندِ شیر   اُکس ضربِ لاییتھ بیس پنٹھ دلیر

سپاہانِ فارس بلیے خوار گے   سپٹھاہ پننہ نے شکلہ بیزار گے

دراں حملہ یُس گوژ خنجر رہا   سہٕ ژول گُکُلی دُ ستان اندمِ اژدہا

دراں تیغ اکی بینُ ژُو بچو ؤ   سہٕ مرگِ مفاجاتِ ہنی اتھہ تڑ ؤ و

زنادر دگاہ یُس اکھاہ وارہ ڈراو   پِران تو بسے زن لُووُی ماجہ ناو

ازاں جایگاہ یُس اکھاہ وارہ گو   سہٕ زن مور مُت زندہ دوبارہ گو

سہٕ فوجِ بداندیش برہم کوڈُ رکھ   ہِتو سیتی نصفہ جہنم بُرُ ڈکھ

اگر کانسہ دِژ تن بفرمانِ بَری   تِمُس سیتی پیمانِ سپاہ بُد کری

سہٕ عہدِ سپاہ لس چھ امنِ امیر   چھ تمی بہ یکیے لفظ فرمان پذیر

چھ لس امن لس تمی سیزِ ذمہ وار   سہٕ لس شرطِ آزادی و اختیار

اگر کانسہ دِ یکھ تن با حکامِ دین   سہٕ بے خوف و فارغ چھ آزان ویں

بحکمِ شریعت تمن چھی سہ بُوے   گداہس تہ شاہس تفاوتھ نہ موے

بزمی غریبن پنٹھن آب زَن   زگرمی گژھان خامِ سیماب زَن

وچھتھ رسم و آیین و انصاف و داد   زاحسان گے اعجمی شاد شاد

سپٹھاہ لوکھ بلنے باسلام آے   چو وحشی وچھتھ دانہ در دام آے

زشمشیرِ احنف بتیم انتظام   سپن در خراسان زمین والسلام

خراسانکہ شکستہ پتہٕ روز یزدجردس بتہٕ آتھ صوبہ "مرو" یتہ "مہو" ناوُی اُکی سندی گورنر اوس یُس وہاب "ماہوی سوای" چھ ناوگران - اُمَن وُاتھتھ کرہ لُو یزدجردس پتہٕ نی گورنرن

شُہاَٹھ

ستھ ساس چینی فوجہ سیتی شاہی محلس اندر گیرہٕ۔ پتہٕ یزدجردس راتلہٕ ژلُن پیو۔

انجامِ یزدجرد

بازی سیٖن شاہ درشت شدرہ ۔۔۔ دِوان چیرنگ خالنس اندر کباہ کرہ

سیاہ دشمنن روبہ نهاوس تیار ۔۔۔ برابر شش و پنج درسہ تہٕ چار

کلس پیٹھ وچھُن یام سیلاب آو ۔۔۔ پھٹت نم برابر گنٛزری گز تہٕ پاو

رزے پیٹھی پتھر وُوتہ کوہ کرنال زن ۔۔۔ بجواری سہ تیٖتھی کینہٕ دلان ہال زن

نزُوتہٕ زنگوسے لپکان دورِ زوال ۔۔۔ قضا دن پکو رشہمتن پوزٕ و دُل

شکستن تمس ذلتن عقل مار ۔۔۔ قضا رن نکھ ہیو لس گرسٹہ پار

گرسٹہ پارہٕ اندر گیٹہ گاشہٕ زاو ۔۔۔ رٹہٕ زور لاران گرسٹہ وول آو

گٹے منزٕ یامت وچھن سوے شاہ ۔۔۔ سیٖن وارہٕ آگاہ سہ ازروی شاہ

کلس اوس تابان تس ناج زر ۔۔۔ طمع ہن ذو تس وقت چھی کوم کر

پِنے کینہٕ حرصن کورس اضطراب ۔۔۔ چھوٗرت تاج ماٗرن کرن غرقِ آب

کورس زور لغسن تمس خون ہار ۔۔۔ خدا ین لوٗدی گرِہ پینہٕ نے شکار

باخلاص شاہس پتھر لوگ تمی ۔۔۔ بیٲزی تمس خوٗ ہنی زوگ تمی

سرِ خوابِ غفلت کوٗرن بے خبر ۔۔۔ بیک ضرب ژھنی لس کٹِت مغزِ سر

سہ ماہوے سوٗرے سرتخت مرد ۔۔۔ کران قہقہہ کینہٕ پیٹھ زن تندرو[1]

---

[1] گگو

نوٹ:۔ ماسوے سوری گاہ نو و بیٹرن تہٕ بیٹرن مود پاگل گٹرِ هت۔

سنہ ۱۳ھ

جنگ یرموکی کنہہ منظر

خلافت ناس اندر چہ متن جنگن ہنترنہ تفصیلی ررمیہ تہ یم عربی فوجس رومی فوجس سیتی لڑلنی بنیہ ۔ ہمو منترہ چہ اہم ترین جنگ۔ جنگ یرموک۔ ہمیکی کنہہ شاریم چہرے

خلیفن باداد سوزِ کہ تریہ ساس   بمیزان جمع آسی زِتہ جی ساس
زِ شرحِ بخاری چہ سنہ لچہ سپاہ   صحابن بنٹھن امتن کینہ خواہ
بنیہ پور انستم نستہ ساس ہیتھ   بکینہ گُرن تازین لبستہ و بتھ
سینتر جمع لشکراہ بے شمار   سپاہ گامتن جنگل وکوہسار
سپاہانِ تازی بمانندِ شیر   ہسینی برسرِ خونِ رومی دلیر
کورکھ حملہ اللہ اکبر ہیرتھ   بناوردگاہ ڈرائے ہرہر کرتھ
سرابِ یرموک موجِ دو ننگ   بیک دستِ شدمستِ پیکار لنگ
سبن شدتِ شورِ شتابِ تبر   ہلکے کرد گرگرد دگہ گیر گیر
دِگرسوے ازگرزہ گاورنگ   طراقا طراقو ترنگا ترنگ
اکس خستہ سینہ بیس لس تہ گن   اکتہ کنی بگیرو بنیتہ کنی بزن
اڑبن اسی ازتیر گامتی زہ اڑ   اکس سیتی سینہ بیلس سیتی بڈ
دیان پیش روادس ابنِ ولید   کران حملہ برخونِ فوجِ پلید
تنھے تخی کورن رومین داروگیر   تلان اٹھ دہ ادس یرلوک تیر
بکینہ اکوہی حملہ یامت کورن   زرومی سپاہ نصفہ دوزخ بورن
سنبن موت عاجز دراں گیرودار   دراں دم تس آ او خالد بکار
بشمشیر وا زتیر و گرز و سنان   بہر سو کورن رومین قبض جان

ارو ٹمہٹ

یمن کرتنہ و افسوس و آفات اوس
نتہ رومین کیئت مفاجات اوس

نصاریٰ و ترسا یہود و جہود
ذراں دشت لیس زندہ گو یا نبود

دیان آوا کہ لحچھ سپاہ زیرِ تیغ
بدریا سیئنی سرنگون بے دریغ

بدریاے یرموک گے ساسیہ بدی
چو فرعون آلیس اندرہ نارہ و دی

ز لشکران ژ تجہ ساس گیر
سیئنی قادا فسر بزندان گیر

دیان جنگ یرموک زین یش بود
کہ این فتح صدیق اکبر نمود

تو ار یحیرہ و الین ہیمت اختلاف
مگر ابتہ چہ تصدیق تاریخ صاف

بہر ملک دوبارہ یومت فساد
یوان اوسنہ کافرن اعتماد

سبٹاہ ملک از حضرتِ یارِ غار
گمتی پیل، باغی سیئنی وقتِ کار

عمرؓ صاحبن تمی لبتشبیرِ زور
گران ہیل گو دین روشن ژہ پور

تمی صاحبین دین روشن کو رُن
عرب تہ عجم تازہ و گلشن کو رُن

ولو ساقیو بہرِ عدلِ عمرؓ
چو آئینہ روشن یہ دل میون کر

پیمبرؐ یعتمدِ لس غفلتچی جہم منہ کمے
بیادِ عمرؓ جاو تم جام مبے

نمونہ

شکل و شمائل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

[illegible] ہے [illegible] شکل شریف،

نادر نسخہ ہے جس کا تاریخی [illegible] میں ہیں

ابتدائی ابیات [illegible] ۱۲۴۲

[illegible]

[illegible] احباب [illegible] شکل [illegible]

و ابیس [illegible] بابا (وفات [illegible]) [illegible]

دلی [illegible] مولوی صدیق اللہ صاحب (وفات [illegible]) شکل و شمائل آنحضرت صلعم [illegible]

[illegible] مثنوی [illegible] اندر [illegible] وقت [illegible]

سنہ ۱۲۳۲ھ میں [illegible] ہوئی [illegible] یہ [illegible] ہوئے [illegible]

[illegible]

[illegible] فارسی [illegible] آمیز [illegible]

[illegible] مہارت حاصل [illegible] حیدرآباد

[illegible] شکل و شمائل [illegible] ۱۲۳۵ھ میں [illegible] مولوی صاحب [illegible]

[illegible] ملقاب [illegible] (حاجی) کراں سے

[illegible]

سَنتھ

میہ دِلس اندر حبابِ عشقِ آنحضرت سیُن

سہ حُبابِ از فیضِ حق قسمت میہ از رحمت سیُن

رنگ روئے پاک حضرت اوس باسرخی سفید

خوش بُون تہ دِل بُون خورشید بارحمت سیُن

بجہ ؤسان بوسِر پاکیزہ تھیندوی خوش نُما

دوئن جہان بوت عقلے گنجئی وسعت سیُن

کھوورِس پھنگی بہی کئے مہرِ نبوّت بو عیان

رنگ وُزلے سنگ کوتر ٹھول بو چھیر تتھ سیُن

کلمہ توحید تتھ منتراوس روشن نقش صاف

وِچھیمو دیہ دشمن کیاّہ جان خوش قسمت سیُن

ڈیکیہ مُژ ریخہ آسی آسان تم ہمیشہ خوش جبین

کاگلنہ وُچھنہ گیئی ڈکیس بُو درنج از محنت سیُن

شمائِل

دوسہرا کے آوا کھے اعرا بیاہ ڑھانڈان رسولؐ

حاجتہ کہیٰ کٹر بنہ بے تابی سیٹھاہ مُضطر سیُن

ڈوب سہ اصحابو چھیہ تہاہ از نبی اَسہ دِل ملول

آسہ از دردِ فراقِ روی پاکش شر سیُن

اَکہ ستتھ

تُمی دوٗپک ژاوِ دمیہ تِسٕ لَنش تہٕ کرن دل خوش نبیؐ

نیوٗکھ اعرابی بستادہ پیش آنسر ورٕ سیٖن

دوٚپ تہٕ حضرتؐ بوز میے دجّال کرِے غلّہ بنٛد

دِیہِ تُمی سی غلّہ یُس بے دین تہٕ کافر سیٖن

یُس انٛنِس ایمان دِیہِ تس غلہ تہٕ نان و طعام

یُس نہٕ مانِہس تس سرِ آزار کینہ ورٕ سیٖن

یوٚد دِلو میے اِذن اَکھ بہٕ دلیٚس ژہٕ چھکھ خدا

ژہٕ چیہِ ہیٚن کھٕنبھ زٕلوٚ ہیٚرِس تہٕ ییہٕ کرِس بہتر سیٖن

اوٚس تہٕ بوزِتھ حضرتو دوٚپ یِمس مہٕ وَن تس چھکھ خدا

اَن پناہ تس کوٗن ہیٚس لَنش خار تہٕ ہم شر سیٖن

کلمہٕ توحید یٖر وقتِ ضرورت بے حساب

بوچھہ روزِس نہٕ گژھی فربہٕ تہٕ یوٚد لاغر سیٖن

دُستتھ

سیلاب نامہ

تاریخ تصنیف ۴ شعبان ۱۳۲۱ھ بمقام زال ڈون مطابق ۱۹۰۳ء

تعداد ابیات غیر معیّن

یہ مثنوی چھہ وہابس سۍنہ واریاہ اوگرہ تھوگرہ گامژ تہٕ امہٕ اندر چھہ ونستام صرف کیٚنہہ ورق ایتھ آمتۍ یمے کیٚنہہ ورق ییرتھ تہٕ چھہ فکرہ تران زہ وہابن زوٚدِس دماغ کیتھہ کیٚنہہ اوس ماحولیچ صحیح عکاسی کرنہٕ خاطرٕ ریتھ وزہ تیار آسان۔ سۍنہٕ شیٛٹھک سیٚہلاب (سنہ ۱۹۶۰ بکرمی بمطابق ۱۹۰۳ء) چھہ شیر سنگھنہٕ ڈراگکی پاٹھی وُنہٕ تہٕ کاشرمن تشرہ زانان۔ اتھ سیٚہلابس علاوہ اوس کمرازک سوٗرے پائین حصہٕ ولنہٕ آمُت تہٕ امہٕ چھہ ہولناک تبہ کاری پیٚٹھ چھہ بیبو کینژو کاشرہ لونا یروٗ تہٕ "سیٚہلاب نامہ" لیکھمُت۔

عام مؤرخ چھہ لیکھان زہ جولائی سنہ ۱۹۰۷ ستھ گیس رینہٕ کالس لوگن پیٚلیے ارتا جھین گھنٹن روٗد تہٕ آو یہ سیٚہلاب۔ مگر وہاب چھہ بسم اللہ کرانی اتھ کیتھ ہین ہراوان زہ امہٕ وری یہ پٹھو ونس منز بالن گنگل (تہٕ وادی اندر شیہ گز شین لیُس وہراتھ روٗدہ سیٚتی یکہ وٹہ وگلتھ آو تہٕ کشیرہ ہندین پاتھلی علاقن پھاٹہ وان گو۔ وہاب چھہ زینتہٕ سیٚہلابس سیٚتی سیٚتی گامہ گامہ پھیرتھ اکھ اکھ زیٚنہٕ شار لیکھان۔ یہ کتاب چھہ آس وِزِ کشیرِ منزہ تباہ حالی ہندا کھ دردناک دستاویز۔ پیٚچ تلخی کم کرنہٕ خاطرٕ وہابن چھہ منزی مزاحیہ انداز بیان تہٕ آزموومُت۔ شارن اندر چھہ تیتھ بحر ورتاونہٕ آمُت تہٕ میچ روانگی سیٚہلابہ خارس مشہ چھہ۔

نمونہٕ کلام ؎

ترواہ شتھ تہٕ اکہ وُہ سنہ از جناب سیٚتن شورا زا آفت والقلاب

ترُوٗ سنتقہ

بماہِ بھگن شین ہیُوٚ بے شمار — ضلع کمراز بُبرِن کوہ نہ نار
نہال پوٗرُہی آب کھولُن وٚ تن — اکی دکہ یمی پوٚدہ سوٗرے پٹن
دَیان ورمٔلی لوٗب کگر وٚ بنجات — یران مسجدن منز درود بنجات

درویشی

(غیر مطبوعہ)

تاریخ تصنیف ۱۹۱۳ — تعداد ابیات غیر معین

یہ کتاب چھ زِنہٕ وہاہِن "سفر نامہ" پتہ اندر قریبن بر پتہ ہم عصر عالمس شاعرس۔ واعظس، پیرس، رئیس تہٕ درویشس پیٹھ منظوم رائے چھ دِنہٕ آمٕژ۔ درویشی ناوٕ آسنہٕ سببہٕ یدوے امہٕ کتابہٕ بند۔ جادٕ حصہ بہٕ رگن پیٹھی چھ لیکھنہٕ آمٕت۔ اما پوز امہٕ کس آخری حصس اندر چھ ڈوگرہ راجہ کین گوڈنکین ترہن بنشرہن وری ین پیٹھ تیز تہٕ صحی نکتہ چینی کرنہٕ آمٕژ یمیک تصور نتہٕ وفتک کانہہ شاعر یا سرکاری ملازم کٔرتھ ہیکہ ہے نہٕ۔ تو ے چھ اتھ آخری کارنامس اندر وہاب پیٔر وقت سوانح نگار، مورخ تہٕ شاعر لبنہٕ یوان۔ یہ چھ وہابن آخری تصنیف۔ افسوس چھ زِ امکی پتم کینہہ صفحہ چھ وینہٕ تام تل

نمونۂ کلام:

(الف) لیکھ ہا سوٗرے مفصّل چھس لنی ٹلس پاے بند

بڑہ دسینٕن منزٕ چھاوٗن آدمی چھُمنہٕ پسند

نہ چھ تم درویش نے تم خلق نے تم کاری گر

گو کمی کالس اندر تبدیل وقتس سر بسر

یہ موکوٗرتہ موسوٗر بہ بیٹھے اوٗس تھے

زٔٹہ لیس وتہ رٔٹہ لس کانہہ مٹہٕ وٹی کیا کس کھوتے

ژٗستنہٕ

(ب) چھِی رحیم صاحب صفاپوٗرک بڑِ بزرگ وَنِتہٕ موٚت
سارِنی واقِف تہٕ خلقن لَسہٕ لاگان پنٕندرٕ ہوٚت

بوٚہ زِما میے اوس احسن میر مرداہ باکمال
شیرلس لَسہٕ واتتھ آسی سیدان ڈینبہ شال

لسہٕ صاحب تہٕ صٕحہٕ مرداہ شہرکِس مالیدٕ گر
کانسہٕ نہٕ مولوم آہو شکلہ اوسُے سیٚر نر

اوس مرسل شاہ صاحب کنہٕ گُنڈ بیرٕ وِ لبان
جن وٕ دیو وٕ خلق لَس لَسِتھ شیٚرِ نہٕ آسی تہٕ سان

رتنہٕ پورِ ریگ اسداللہ شاہ از خاصانِ خلق
مالِکِ اِس دور وَنِکین سالکن تمی سُند سبق

آل بہاءُ الدین بجر صاحب دپان لیں خاص و عام
شکلہٕ زانکھ صٕوٚ جتس ہیٚو ٹھسنہٕ زانہٕ لوٚ دٕزاس خام

تمی سُندوی فیض وکرم جاری چھُہ وَنِکین ہرطرف
تَس نِشِہ لوٚب کا تھوا ز معرفت فیض و شرف

یتہٕ ڈیٚو ٹھمُ گاش تتھ گاشس چھُم بنیاد سُے
لیُس یہِ کسب کار وَنِکین چھُے تمیکُ استاد سُے

(ج) شاعرانِ ایں زمانہٕ ہم بصحبت چھیم میٚہ زان
شاہ قلندر در غزل گوئی سخندان اوس جان

کرالہ والے اوس مقبول شاہ عجب شیٚرین کلام
شعر تمی سُند وَنِکینس مشہور اندر خاص و عام

پانژہ ستتھ

ازحسن شاہ کُیاہ وَنے کیُتھ ادس درشعر و سخن

زانہ ہن نے کرمطالعہ ادہ تاریخِ حسن

جھی وناں گاشر غزل بادیہ احمد بٹہ واری

بٹیہ وہاب کھار محمدی وازہ غفار کاوہ ڈاری

(د) حاجیاں چھیم واریاہ مولوم ڈینٹھم حج کٔرتھ

کینہہ کٔرتھ زن سگ خارا کینہہ وچھم امتی مرتھ

حجہ بروٹھہ کینہہ اسی تھٔنی زن تہ وچھم زن گنی گمتی

کیہ زن مقبول حق گے پورہ گنی تہ تھٔنی گمتی

کینہہ بہانہ حجہ کے گامتی بعزم سیرِ ہند

آے تہ پھیرتھ کور کھ آئین ہندستان پسند

(یہ اخری شار زنیہ آزی کین حاجین ہندہ خاطرہ چھہ ونہ آمُت)

(ھ) شارہ یہ وری پیس سزاول بیتہ شقدر کاردار

اُسی کھیتھ جیتھ گریستس جانس کران تہ لار لار

دہ بدہ بہرِ سزاول اوس لوگمت برسہم سال

یوٹ تہ تراو رکھتھ نہ نقدی تہمت و تاراجِ مال

کاردارس گریس سُند جاداد چوں ارثِ پدر

خواہ نقدی خواہ جنسی اختیارتس سر بسر

گامہ گامہ انتظامس اوس پھیران کاردار

خرچ ڈیرہ مفت بے پرسش چندس کیتی نقد دیار

شیہ ستتھ

گاسہ لوہ نس طویلہ ژھوٹس بیگار اوس
مفت بر سر یکناوُن ظالمن ہند بار اوس
روز و شب تھکنی گیوہ نہ کتھ ذین نہ گوگر بنیہ شیرِ خام
اوس دہر جا پراین کزسہ لوٹک انتظام
گے خلایق خوار و آوارہ پریشان خستہ حال
اوس اَبہ شتھ تہ ژ متھ دراگ یعنے قحط سال سنہ ۱۲۹۲ھ

(۵) پاتھ زُوستے اوس ہرکانے منزل آسان پھیرن — اوس کوشربو ژھ بعضے فسرن بختاورن
اکھ زرزنی پیدا بہ ہن کامس اندر دستار وال — منہ لوی اوسکھ پھیرن تہ منلوی بنیہ جامہ ناگر
نو شہ کورے اوس قرمزی تہ مابہ بیرہ سکے — کاسبن لش اوس آسان تو لو کھنژ اژ سیرہ گے
گرلیمی بایے اس قرمزکہ رنگو آسان ہنگہ دجی — سیروزنہ پاتژھ گزمیتھ برابر پاو کھجی
ساوہ بین آسان رکھل تہ نتہ قرمز رنگہ پوٹ — گرلیمی باین رو پہ موختہ نتہ آسان اندرہ بوٹ
اوس نہ اسراف خور و نوش اسباب و لباس — نے شراب و چائے قہوہ نہ بنگ چرس نہ چہ و شمہ نہ ناس
نے ڈبل روٹ زانہ زن نے گیکنے بسکوٹ آسی — نے گلوبند و نہ پتلون نہ کوٹ دبوٹ آسی
تمہ زمانس اوس خالص ٹون در مصرف بکار — کانسہ ترک کانسے زہ ترک کانسہ ۲ تہ کانسہ کھار
تمامہ و امین آسی تہ شرناس بنیہ کینہہ ٹون تیل — زیادہ کم صابن تماکو زرد چوب و زنجبیل
تمہ زمانس منز مروج اوس کینہہ روپیہ تہ سُون — اٹھ دہ روپیے زنانے اوس زیور ہیرہ بون
آسی لاگمان کاژہ بنگرے نتہ سر تل زیادہ تر — سہ نراہ اکھ پٹنگ بو شر تلے ہند گاری گر
تمہ زمانس منز مسلمان کرہ پٹے پینہ وول — سارسی ورلیس پریشان اوس آسان گوبرہ مول
قسطِ قسط اوس ہوان ظالمن کرتہ چھیٹہ دیار — اوس ورشادی مقرر ہر اکس تفصیل وار

تمہ وقتکی ظلم کا تیاہ آنہ بو اندر شمار
لوٹہ حاکم آسی کینہہ کیاہ اوس ملکس گٹہ کار

ستہ ستنھ

دیوانِ وہاب

سنہ ۱۹۰۷ء

S.P. COLLEGE LIBRARY SRINAGAR ACC No 41409

اکھ عربی شاعران چھُ وۆنمُت سہ

وَعَيْنُ الرِّضَاءِ عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ
كَمَا أَنَّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبْدِي الْمَسَاوِيَا

یِنہٕ گوٚیی زِ رضامندی ہٕنزِ اَچھ چھےٚ پَتھ الوٗر ریٚتھ مَنز کمزور آسان یِنَہٕ کِنہٕ نارضامندی ہٕنزِ اَچھ چھےٚ صرف بچھ کاری یاتی نٔنی چھےٚ کڈان۔ میہ چھےٚ وہابس پٔٹھ "عین الرضاء" نِنہٕ کیا زِ تسٕنز عظمت تہٕ شاعری وُچھنہٕ چھُس بہ بِنہٕ ونہوی تُند مدح خوان تہٕ لوٚتے ہیکہٕ نہٕ بہٕ یمہٕ دیوانک اکھ غیر جانبدار نقاد بٕنتھ۔ لیٚکھتھ بہٕ تو بۆچھ وچھمٕژ آسہ ــــ وہابن شعری سرمایہ چھُنہٕ صرف یمہٕ دیوانکی زِ جلدٕ مَنز برونہہ کُنہ ژھنٕنہ کانہہ تحفص تسنزِ کلہم شاعری پٔٹھ آخری رائے قایم کرِ۔ ژورو باونژ وراوِ مٕژ تھاپکھ یتھ تہٕ چھےٚ وہابنہٕ قلمہٕ کنہہ ضخیم تخلیقہ ؤ نہٕ تہٕ موجود یمہٕ ییٚنہٕ موضوعہ لحاظٕ معیاری کارنامہ چھےٚ۔ میو منزٕ یہ ییتھ اکس کتابہ بیٚن بیٚن تنقید کرِنہٕ وِزِ اکھ اکھ طویل مقالہ بنہٕ۔ مین ہندی صرف کنہہ اشارہ تہٕ نمونہ ییتھ تعارفس انان میہ چھےٚ خدشہ زِ اکھ سرسری تاریخی تبصرہ منزٕ تہٕ ما آسن کنہہ تہٕ چھ کتھ آمژٕ یمہٕ کالنہٕ کالنہٕ نقادس میانہ "طرف داری" ہندی "ثبوت" تام مہیا کرن۔ یہ خدشہ محسوس گٔرتھ تہٕ آسی یم نمونہ بہر حال تہٕ کتابو منزٕ ہرانٕی نہٕ کیا زِ یمہٕ چھےٚ یا تہٕ قلمی نسخے نتہٕ ردی یاکھ چھپےٚ مژ مین مقابلہ چھےٚ لوٚرے دیوان تو بہٕ برونہہ کنہ ۔۔۔ تیلہٕ زانہہ کالی وہابنہٕ سارے تصنیفہٕ بازٕ بیٚن

اَدٕ ستھ

مێہ چھُ یقین زِ یِمہٕ وِزِ وَنن وارِیاہ نقاد یِہ تام زِ یتھ موٚختصر تعارفس اندر اوسُنہٕ وہابس سٕنٛز لۆیِ روٗ الصاف کٔرتھ آمُت۔ تِمہ زمانہٕ مانن سانہٕ ادبکی کیٚنہہ موٗرٔخ تہٕ زِ سانس شعری ادبس یوٗت وۄسہٕ چار سنٛز باگو بیٚرِ وہابن دٕتیٚمُت چھُ تیوٗت چُھنہٕ بیٚیِن شین ہتن وٕری یِن اندر بیٚیہ کانٛسہٕ تہٕ شاعرن دٕتیٚمُت۔ ازُ یدوے وہابن اَدٕ واومُی مطالعہ کرن وول مێانس اتھ وَننس "مبالغہ گوٗئی" یا "عقیدت مَندی" تہٕ ناو تھاوِ سُہ چھُ پانہٕ سۄ حدس تام بوٗزے وَنان۔

فلحال یٔیلہِ ازِ یُن والین نسلہٕ وہابنیٚو تروہو[13] کتابو اندر اکھ دیوان مکمل صوٗرتس اندر واتہٕ امکی حُسن تہٕ قبح نٲنی کڈنی چھِ تِمن ہنٛز ذمہ واری۔ تِمے ہیکن تۄدِ وۄندۄ تہٕ طرف داری ورٲے یِہ وُنتھ زِ یِمہِ دیوانہٕ سٕنٛز کمہٕ کمہٕ اندو چھ وہابن کاشرِ شاعری ہیٚرٕ زِ یا تور۔ تھزر یا پستی پرٲو مِتر۔ تہٕ اتھ طویل تجربس اندر کتھ کتھ چھہ تم لفظ یا شاریم ادبی تہٕ لسانی تقاضو یا تنقیدی اصوٗلو موجب قابل تعریف یا قابل حرف گیری چھہ۔ یِمن نقادن سٕنٛز سیتی اگر مێہ تہٕ ومرہ یا وری کٔر یہٕ کرہ وہابنہٕ مجموعی شاعری پیٚٹھ اکس الگ کتابہ اندر یِنٛز تاثرات پیش یِمن دۄن ترھاو نہٕ یا ویژھ ناونہ وِزِ سانی نقاد یٕنٛز ساری غمزہٕ مێانہٕ نظرٕ پیٚٹھی پھٹراون!

وُنکِس چھہ اَسہٕ صرف کینژن تاریخی کتھن تہٕ فنی نکتن کُن اشارہ کرُن یُم یِمہ دیوانکِ زٕھوٹہ کھوتہٕ زھوٹ تمہید بنِن نہ زِ تنقیدی تعارُف۔

دیوان وہاب پرٲنی چھہ سُہ تخلیق یتھ منٛز وہابنہ لوکچار پیٚٹھہ بجرس تام سارنی دوٗرن ہنٛزہ شاعری ہنٛدی تجربہ چھہ جمع سپدی متی۔ یِمن تجربہ کرن قریبن پانژہ ناجی ہنٛز[45] دوٗری یِن منٛز فن کاری اسلوب تہٕ تخنیک صحی جایزہ ہیوٗن ممکن سپدہ۔ دیوانس مقابلہ چھہ پیٚنہٕ باقی

کُنہٕ شیٚتھ

تصنیفہٕ الگ الگ دورن ہنٛزٕ یادگار تہٕ بیٚیہ کنٛدٕ ہٕتھ موضوعن پیٛٹھ۔ دیوانس چھ الف ردیفہٕ پیٛٹھہٕ ث ردیفس تام ابتدأئی ورق بیٚیہ کس تام سُندہٕ اتھہٕ لیکھنہٕ آمتی۔ ج ردیفہٕ پیٛٹھہٕ بٔروٚنہہ کُن چھ سورُے دیوان وہابنہٕ دستخطہٕ۔ یہ تام میٚہ خبر چھیہ یتھ کنہٕ چھنہٕ بیٚیہ کانٛسہٕ سٕأنی شأیرن ہنٛز کلامہٕ ردیف وار ترتیب دِتھ پانہٕ لیکھتھ تھوومُت تہٕ نہ چھ کانٛسہٕ شأیری اندر یتھ کنہٕ پرٛتھ ردیفس پیٛٹھ سخن وری ہنٛزٕ اکھ معیّن مثال آزماونہٕ آمژ۔ دیوانہٕ کس اندس پیٛٹھ چھ وہابن دۄہ بیٚیہ قسمہٕ فہرستہٕ تہٕ پانے لیکھٕمٕتی۔ حرف وار تہٕ مطلع وار۔ مطلع وار فہرستس سیٚتی پرٛتھ منظومکۍ شار تہٕ گنٛزرتھ تھاونہٕ آمتی۔ وہابس ییٚتہٕ چھ کیٚمی تام کھارٕ ہمن دۄن فہرستن کنہٕ کنہٕ جایہٕ قلم تہٕ ژٕونمُت یمہٕ موجب میٚہ پتھٕ فہرستن لوٚہ سرٕ دیوانس سیٚتی موازنہ تہٕ مقابلہ کٔرن تہٕ درست تعداد معیّن کٔرن۔ میٚہ نیاوٕ زٕہ وہابس تہٕ چھ ہمن فہرستن لیکھان لیکھان دۄن ژٕون جاین بُل چَکھ گومُت۔ مثلن (۱) ردیف ت فہرستس ۳۵ منظومہٕ۔ دیوانس اندر ۳۴، پانٛژن ترٛہمن منظومنٛگ چھ فہرستس اندر صرف اکھُی مطلع۔ (۲) ردیف ش۔ دیوان ۳۳ منظومہٕ۔ مطلع وار فہرستس اندر صرف ۲۹ (۳) ردیف ص۔ فہرست ۱۷۔ دیوان ۱۸ - (۴) ردیف ض فہرست ۱۸۔ دیوان ۱۹ یتھے کنہٕ چھ شارن ہنٛزٕ گنٛزٕ نٕمنٛز تہٕ اکھ زٕہ معمولی پھیرٕ۔ مثلن (۱) ردیف ی۔ شارن ہنٛد کُل تعدادٕ اکس فہرستس منٛز ۲۹۹ بیٚیس منٛز ۱۹۵ تہٕ دۄ نہٕ دۄنی جاین پوٚت وانیو کرن کٔرمژ۔ میٚہ گنٛزرأوی یم شارٕ شارٕ تہٕ میزان آو ۲۹۵ شار۔ یتھٕ وی سہوٕ موجب چھ میٚانِس میزانس تہٕ وہابنس میزانس فرق پیوان۔ کُل منظومات بہ شمار وہاب: ۶۷۔ کُل اشعار ۶۰۷۰ تہٕ۔ میٚانہٕ شمارٕ موجب: منظومات ۷۸۰، کُل اشعار ۶۱۶۸

یمو گنٛزرٕ وسہوٕ و درأی یم فہرستہٕ پرٛتھ اندٕ درست تہٕ تہٕنٛد خلاصہ چھ یہ:-

ردیف الف منظومات ۳۱۔ شار ۲۹۲ ($\frac{۳۱}{۲۹۲}$) ب: $\frac{۳۷}{۲۸۶}$، ت معہ ٹھ $\frac{۳۴}{۲۸۷}$

ث :- ۲۰/۱۴۶ ، ج ۱۶/۱۵۶ ، ح ۶/۳۴ ، خ ۱۱/۷۶ ، د معہ ڈ ۳۸/۲۲۸

ذ ۷/۲۹ ، ر ۲۸/۲۹۹ ، ز معہ ژ معہ ژھ ۵۸/۴۳۱ ، س ۲۳/۱۱۳ ،

ش ۲۸/۲۹۵ ، ص ۱۷/۱۲۸ ، ض ۱۹/۱۴۰ ، ط ۲۹/۱۱۳ ، ظ ۱۹/۱۵۱

ع ۲۰/۱۵۶ ، غ ۲۰/۱۴۷ ، ف ۲۴/۱۸۵ ، ق ۲۳/۱۹۱ ، ک معہ کھ معہ گ ۳۸/۲۹۱

ل ۲۴/۲۸۰ ، م ۳۵/۲۶۹ ، ن ۳۲/۲۷۶ ، و ۳۸/۲۲۸ ، ھ ۴۷/۳۷۴ ،

ی ۳۸/۳۶۶ ، سارِوٕی خو نہٕ کم بٲتھ چھہ ردیف ذالس پیٹھ تہٕ سارِوٕی کھوتہٕ جادٕ ہ ردیف یارس پیٹھ ۔ ت تہٕ تھ ۔ ز، ژ تہٕ ژھ بییہ ک ۔ کھ تہٕ گ چھہ رلہٕ ملہٕ یکپناونہٕ آمتی ۔ تہٕ کیازِ ہیم حروف آسی یمہٕ زمانہٕ نہٕ تہٕ اکی حرفکی رُوپ مانہٕ یوان ۔

ردیف وار غزلن تہٕ باقی منظومن اندر چھہ صرف آٹھن دہن جاین ننٕہ بٲتھی یا ابجد حسابہٕ بٲتھی شارن اندر یا حاشیس پیٹھ تاریخ لیکھت ۔ تمہٕ چھینہٕ کنہٕ جایہ کانہہ تاریخ درج ۔ تَوے چھہ دورہ بیتھ دورہ دیوانچ ترتیب ٹھاہ کرنہٕ یوتھ ملا ۔ لہٰذا پییہ درجہ وار اسلوب تہٕ تخیُل ژارنہٕ وِزہٕ یژھ تھ اکِس نقادس اندرونی شہادژن پیٹھی تکیہ کرُن ۔ چنانچہ قریبن پیہ تھ اکِس ردعیس تل چھنہٕ وانہٕ لبنہٕ یوان زہٕ محض ردیفی مجبوری موجب چھہ ابتدائی تہٕ آخری دورکی غزل زِ دورہ اکہٕ اکِس سیتی ہمسایہ تھاونہٕ آمتی ۔ ۔ ۔ ۔

دیوانس مستقل ترتیب دِنہٕ ورۍ یہ چھہ وہٲبن ۱۹ ربیع الاول سنہ ۱۳۲۵ھ (سنہ ۱۹۰۷ء) تمالمار گھاٹس پیٹھ ڈنگس اندرس صوفیانہ غزل لیکھمت میکی مطلع چھہ

بہر دم اے بنی آدم کرُن بس یار اللہ ہو

بدم در دم گژھک محرم بہر اسرار اللہ ہو

آمہٕ دۄہ پتہٕ صرف نو رِتھ تہٕ سنہ دوہ گژھن چھین ۲۶ جمادی الاول سنہ ۱۳۲۵ھ

یہ غزل لیکھمٕت ییٚس نہٕ صرف دیوانہٕ کیٚس آخرس پیٚٹھ اٚسۍ سبب، بلکہ مضمونہٕ موجب تہٕ تیٚمٕنزہٕ زندگی ہنٛد آخری غزل گژھہِ آسن امیُک مطلع چھُ ؎

ساقیَن پیمانہٕ سیٚتی چاوہٕ نو وس مس
مُطربن یکسانہٕ سیٚتی بوزہٕ نو وس نَے

تہٕ مقطع ؎

اے وہاب از ساقیٔ میخانہٕ پیمانہٕ
ژھانڈٕ وُنی تہٕ کر بجنم داستانہٕ طے

امہٕ پتہٕ قریبن کاہ ریتھ گژھت چھہٕ ساری دیوانکۍ منتشر ورق اُکس ریتس تہٕ بہن دوہن نقل کٔرتھ یہ دیوان مکمل کوٚرمُت۔ درمیانی کہن ریتن چھُنہٕ غالبن کانہہ نو غزل لیکھمُت تہٕ تیَے چھہٕ تمی دیوان اندس واتناونک "تاریخ ابجدی حسابہٕ دفتر دیوان کشمیر" (۱۳۲۵ھ مطابق ۱۹۰۷ء) مقرر کوٚرمُت۔ نہٕ زہٕ ۹ جمادی الاول ۱۳۲۶ھ (مطابق ۹ جون ۱۹۰۸ء) یمہٕ دوہہ یہ نقل اندس دوت اَمہٕ وزہٕ اوس سہ جھیل ولرہٕ کس بٹھس پیٚٹھ "فشہ لدٕوب" جایہ ژٕنگس اندر تہٕ اَمہٕ ہتی مہٕ تاریخی صفک فوٹو تہٕ چھہٕ بیتہٕ دیوانس سیٚتی باقی ترٛین دستخطی نمونن سیٚتی چھپاونہٕ آمُت۔ امہٕ صفحہ پتہٕ چھہٕ وہابنہٕ اتھہٕ دیوانس پیٚٹھ زہٕ غزل تہٕ اکھ مرثیہ۔ دونہٕ وے غزل چھہٕ صنعت منتخرکی نمونہٕ۔ گوڈٕنیک کاشرِ پاٹھۍ تہٕ دویم فارسی پاٹھۍ تہٕ مرثی چھہٕ فارسی پاٹھۍ یمیُک مطلع چھُ ؎

اے دریغا سینہٕ ہائے دوستاں صد چاک شد
دیدہ ہائے نرگس شہلا ز غم نمناک شد

(یم ترنہٕ وے چھہٕ فہرستن اندر مجرا گندنہٕ آمتی)

تتمہ

یُتی یُمی پیٚرن والۍ علم بدیع نیٚچھمُت آسہٕ تس ییٚن بیتہٕ دیوانس اندر درجنہٕ واد لفظی صنائع تہٕ معنوی صنائع لبنہٕ۔ یمن حاطرٕ کران یہ تمہید حدہٕ جادہٕ زیٹھ۔ لہٰذا چھہٕ یہ کام تہٕ

یُرن والنی ذمہ۔ اما یوز نتوقع والین ہنزہ "ضیافتِ طبع" خاطرہ گیو دائی صرف تمن صنعتن کُن مُوخصر اشارہ یمہ ییتھ دیوانس اندر قدمہ بتھ قدمہ نظرہ چھ گژھان۔

صنعتِ تلمیع

(الف) لَمْ یَلِدْ یارب وَلَمْ یُوْلَدْ ژِہ چھکھ
زاے نہ کانژھا نہ ہرگز گانتہِ زاک

(ب) ثَانِیَ اثْنَیْنِ اِذْ هُمَا فِی الْغَارِ چھے درشانِ او
حق تعالیٰ وُچھ تمن پیٹھ کیاہ چھ درفرقان خوشش

(ج) یَرتِہ اَعْطَیْنَا ژِ دِرتفسیر کو ژ کتھ دِ پان
از خدا وُچھ یادگارِ چارِ یارِ مصطفےٰ

حسن التعلیل

(الف) زبارِ غم الف قد دال کوٗرنم
پھٹرنم سنبلکی پاٹھن میہ گردن

(ب) قمری کستوری طوطہ پریشان میانہ کتھ تہ
میہ موحلنس گوم پھوتہ دِمے نا نالہ دِر باغ

(ج) آہِ مظلومان کرے دوان عالمن زیر و زبر
زالہ بجرو بَرتہ خشک و تر شہ نایہ مستغیث

(د) میہ چھونہ لاے زن سپنہ دزہ وُنی کو نده زن پھوٗر گوم
دُولسے آب اتھ چھینہ حرانہ ساسہ گن ژوٗرہ گوم

صنعتِ تلمیح

(الف) ساقی وچھین ہیتھ آوٕ مے — گرٛنہ تیز وولمو وٕتلی آن پے
لس دیٚہہ مییے کاوُس کے — در جامِ اسفندِ یا چھا؟

(ب) ضحاکنی مار جوراہ ہیتھ سرِ دوش — غریبن مارنے کیتہٕ جایہ ڈرا کیھ

(ج) برقصاصِ لشکرِ چین و ختن — خنجر و شمشیر ہیتھ چھی سامِ مرگ

(د) چھم مثلِ زغم ہیتھ کوہِ بے ستون — کوہسارس کرِہ تیر انداز کیا
عنقفنی کوٚر پادشاہ بندس غلام — نہ از محمود شاہ ایاز کیا

صنعتِ ایرادالمثل

(الف) ژٕ یہ نیوتھم دل نہ باقی چھُم فقط جان
یہ زو ونی روٗد تاس ہا نژہ نیا ئیس
میٚہ او سُم چانہٕ دیدارُک تمنا
یہ وعدہ چون ظاہر نیمٕٹ چھُہ تالس
اگرچہ چھُس بہ ناکارہ بہ مخلوق
چھہ ہیٚمٕت بارنہ آسان ٹوٹھ کرالس

(ب) زعصیان ہیوم سینس مل گوٚلُم نہ زانہہ یہ شیطان چھل
ژوٚلُم نہ ووہ بندہٕ تسہک شل پھوٚلم نہ زانہہ یہ ژیرٕ لو اگ
پیٚمُت چھُس بیٚیرہ در گرداب گومُت چھم سالُری نیٚٹھی آب
وہلو زھاند کیٚہ اسباب زٕ و نکین گُنہ گھاٹس لگ

صنعت اشتقاق

(الف) مارِ زلفو نال وڈِ لهم زال زن سرنا بپا
موریس مارونه مارو ماره گورہس مارہ بو

(ب) نازبینا نازکی در نازکی تاز غذا
ناز اندر نازِ نازک نازنین سامان ناز

(ج) سوز دردک سوزشِ درِ جگرچم سوزِ سوز
سوز اندر سوزِ سوزس عزچم مے سوز پیش

صنعتِ تکرار

(الف) مبّہ کپّاہ چم یارہ چارہ گیٔس بیمار بُلی بلی
مبّہ چم شبہار عارہ سراپا نال وُلی ولی

(ب) یہی کر کہ تحت چش رضا ازجان و دلِ
کرہ نہ زاہتہ ماز شرا کے داد واد

(ج) ڈوبس رالتی پُہتان چم زنگہ یکی یکی
ژُهنم بے ہُودہ آبس دیار چِکی چِکی

صنعتِ لف ونشر

(الف) خیروشر در دستِ قدرت پنہ لبی زیکتی مزدری
نیک نہ بد درگذر کر عفو بہتر از قِصاص

(ب) یم فنا اندر فنا چھی تم لقا اندر لقا
چھی نہ تم منصورنی پأٹھن بغیرازِ دار خوش

(ج) وُچھ ظہورِ ذات از نورِ جنبش اے وہاب
پرٛزنیتھ ظہورس سیتی نورس چھُی بدنیا اتصال

صنعتِ موقوف

(الف) روح شیرتھ زُو بیلہٕ ڈنگہ — زٕلوگُزرِ خاموش
زندہ دشمن کس سیتی جنگہ — ہنگہٕ لاگے بوش

(ب) از مژدہٕ دیدارِ یار — در سینہ لیٚس چھُم لولہٕ نار
تخفیف گو تتھ اکھ جوا — بہرِ دوا میے یار آم

(ج) تیتھی بدکیش بدکردار چھی از — پھیرِ تم بانہ ہمتی بُس اتھ چوٗم

صنعتِ تابع

(الف) میٚہ ہندی آب کوٗ رنم — غمن گرداب کوٗ رنم
بسر سیلاب کوٗ رنم — فراقکی زنبۍ آرن

(ب) یٚچ تاپہ سیتی گٔژھ جبنس — آوارہٕ نتٲٹھن آلہ جبنس
رولیس منتقصہ رب وُأ جبنس — تاپن تہ ہارن خندہ لب

(ج) دمس تابع جہاں چھُی — دمس اندی اندی بہیان چھی
دمس لوکچن تمہ لمٕ — بہ آدم دم ضمپتھ

(دیوان)

رشیہ شیتھ

(د) کۆرتھہِ آبس خون خونس گفتہِ گفتس استخوان
استخوان مار دِیت بتھم آدمی ہیکرہ سیٖنہ
صۆرتس انسان جسمہ گوس جسمس زُدمبہ تاوہ
مُردہ بے جان زندہ گو تھس زُومرس اندرسیٖنہ

(از سلطانی)

صنعتِ طباق

(الف) مبہ ذُر منکی یا تھی ہر لحظہ دِتن نار
یِوان چھیم بتیہ سبزی نار چھ ذزی ذُزی
دِوان چھس نالہ بردم درد چھنے زن
ژٕہ وُچھہ سوراخ سینس گام وُزی وُزی

صفتِ تنسیق الصفات

(الف) نولو ان عاجز مرید اے لوا بے کس وہاب
از دل و جان و سر و دیدہ فدا گو سوے تو

(ب) از فراقِ درد گومت زرد چھس آوارہ حال
خستہ از جان، دل پریشان، بے خبر بے حال چھس

صنعتِ تجنیس (لفظی)

(الف) جفا موکر وفا دارو صفا دل وُنی لاگ
گفا زان سہ پہ سمارو ژٕبہ ہا رہ گوژ بتھم ماگ

(ب) بہ بُدوے پیوس گاہ سادس — بناگاہ آم کا نبہ نادس
زھلیو وہونز س ہر بو ودادس — میہ پنہ نی تعاپہ نبد ٹھور گوم

صنعتِ تجنیس (خطی)

جمالن وُدو کمالن لرنُن — حیاتن اُون جمالن رَسن
دِنگ بابہ لفیبس کھتُن — زہ وَن کس اوس کھتُوارِث

صنعتِ تجنیس (زائد)

(الف) بنجہ سینس لو گُم گارہی کھنجہ کھنجے مازُوسی پیوم
رنجہ تمہ کے جھم بمارہی وَ نہارہی زیرے گوم

(ب) روخ یارہ سندوی زن اوس نب تے — موکھ لتی زیبان گلِ عبّاس
دوکھ دود پنہ نے جھم پر الب تے — یار بہ از میے کاس وسواس

صنعتِ تجنیس (مُذیّل)

(الف) پھیرانِ جس مستانہ زَن — بے حال و جس دیوانہ زَن
گرد شمع پروانہ زَن — ہرگز تُس پہ وا نہ میون

(ب) کینبہ تو رکتہ ساما نہ کر — تکلیف زندہ جا نہ کر
سرمایہ کینزھاہ پا نہ کر — مختار در ہر چیز چُھک

صنعتِ ترصیع

ہُندر زَن گاجرِ لِش بو   سُنٛدٕر زَن زاجلِس بو
اَندرٕ ریٖیے گوم سن تائے   تٕہٕ وَنتے یارٕ کوٚت گوم

صنعتِ اغراق

بنان از چھِے سُنٛدِس ہوٗن   چھُپیے زرٕ کرِ تر دٕہ خوٗن
چھُہ انسان کلہٕ اکھ ڈوٗن   وتن اندر متیٖن آب

صنعتِ تضاد

(الف) وچھ میٚیہ ییتہٕ باغس ہرسو خار وخس
کُنہِ شاخس پوٗش آسان گاہ گاہ

(ب) مہ کر چوٗں زاغ گُشنہ کوچہ گردی
چو بلبل روز بُستانس محافظ

صنعتِ تجرید

ڈیکہٕ تُمی سُندٕ چھُہ مہتاب   یٔزٕ لوٗن لختِ سیماب
چھِہ اتھ کعبس زٕہ محراب   دوتا ابروے زیبا

صنعتِ توسیم

(الف) گوُرتھس بہ یارہ درغم برہم خراب
وصلُک نظارہ اکھ دم مرہم شراب
غمگین غریب خستہ آوارہ دلِ شکستہ
استادہ دستِ بستہ مسکین وہاب وہاب

صنعتِ

(الف) وہابس وَنِد الف حے دال تہ میم
الف حے دال ئمی میے یاد الفاظ

(ب) زۂِ ستھ ہیتھ گو زۂ سنتالی برائے روضۂ عالی
بہمّت پُر بکف خالی بہ شغلِ کارِ اللہ

زۂ ستھ = ۱۴ = وہاب ، زۂ سنتالی = ۹۴ = عزیز (برادر وہاب)

صنعتِ عکس

جان وندۂ ہے یارۂ ویکھنا یارۂ ویکھنا وندۂ ہے جان
جان مُوردس گیاہ زۂ دِکھنا گیاہ زۂ دِکھنا مُوردس جان
جود گوُرتھم سُے جُھم دو د دو د جُھم سُے گوُرتھم جود
کان سینس گا تیاہ آم آم گا تیاہ سینس کان

نمنٕہ

صنعتِ مبالغہ

(الف) مبہ اوسُم لوچُرک ڈگ ڈگ — ربم دہ بولنہ ہی ژھالہ
ڈہ کیوٗزہ میون زان دالہ — شہہ دہ سالہ بہ نا بالغ

(ب) پہمُت زن چھُم لبینہ تیل گارتھ — ستم چانے غمگ مییے وسہ اندہ

(ج) مٹیہ وُو تمُ جان برلب کڈٗر کیاہ عشقنوی تب
مران چھُس لو بہر شب بچان چھس جان کھٔسی کھٔسی

صنعتِ احتجاج بدلیل

(الف) خشک ہُونس اتھہ لاگُن اشتباہ
یُوت چھلہ ہن تیُوت گو عینِ غلیظ

(ب) بہٕ اندری زولنس از نارِ ہجرت
مٹیہ جگرس گورنہ روغن جوش تبزی تبزی

صنعتِ ابداع

(الف) یہ باطل تھٕ بہ لاران — سٕہ می نش لُس بہ گاراں
سٕہ ہر جا بو بگرداب — بہ یہ کنجی تہ سٕہ یٔژاران

(ب) درلرزہ چھُس سیماب زن — کورنم غمن گرداب زن
شبنس مٹیہ کورنم آب زن — تاپن تہ ہارن خندہ لب

(ج) اُچھن دِپھ دل دِم یوٗرِی نہ جالس زبین توٗرِی
وَتے پیٖیچھ مارِہ نٲوِتھ کوٗو ژوٗلہم میٚنہ ترٲوِتھ

صنعتِ سلب و ایجاب

(الف) پرتھ کارس منٛز رٕضیام نوٗرِیے ہیتھ ژ ہینتھ روز مینہ ہار
کیتھ کارس منٛز خرچ گوٗرِیے راوٗرِیے میٚیے لوکہ چار

مشکل ردیفن خاص کرِتھ، نہ ص وض پیٚیتھ ختم گژھن والین غزلن اندر چھ کُنہ کُنہ جاییہ "صنعتِ مالایلزم" تہٕ آمٕژ۔ اما یوٗژ زُلِس چیٖز وہابن عظمت چھ ہاوان سہ گوٚیی زِ ہٕ نہ چھ تمی کٲشرِ مدح لِکھٕژ تہٕ نہ پانس تعریف کٔرمٕژ۔ مَتی تَوے چھ تسنٛز وسیع شٲیری منٛز "صنعتِ تقلیف" خال خالی نظرِ گژھان۔ یمیکی ترٛیہ شارِ یم چھِ:

(الف) وہابو ونتہ یارس زار ہردم ولوٗی نہ کٲنہہ اگی بُھ شار ہرگز

(دیوان)

(ب) وگرنہ مہ کردِلہ رنجہ میٚے یہ چُھی لوٗلمت کاریہ ڈُنجہ میٚے

(شہنامہ)

(ج) شوٗقہ سیتی بُھتھ تو گمٕژ تہٕ تیٚتھ منٛز آوَن درقیبِ قلم
کٲشرِ بن کتِہ کرِ منٛز قٲیم کٲشرے شاہ چِھ علم (سلطانی)

کٲشرِ انٛجمنِ علم تھوٚدتھاو یہٕ خاطرِ بدوَے تمی وُمرِہ ہندی قریبن پانژہ ٹاجی اوٗر یہ آیتن تھاوی۔ اما پوٚژ آخری پانژن ستن وٚری ین گوٚسہ تصوٗفہٕ کِس عالمس منٛز یوٚت غرق زِ ہٕ تسند تصورِ زمان و مکان تام بدلیوو تہٕ توے چھ تمی اکھ

دُمتھ

روحانی ذہنس منز اتھ وُلوٚی گرا اسہٕ کُن وۄنمُت زٕ ہ سہ

(الف) دورِ دنیا مبہٕ ہیٚتے سۄ رٕ ئے   وُتہٕ پیٚٹھی نَن لیٚجی میے راتھ

نتہٕ پہرا سٲلا منیٚہ کوٚ رئے   راوُر بے میے اوقات

تہٕ گرا پانس کُن اشارٕ کوٚرمُت زٕ ہ سہ

(الف) از رموزِ عشق یدَو ے چھی گژھن محرم براز

تراو دانٲئی تہٕ اے فرزانہ   بادلوا نہ اژھ

از فنا یدُو ے بقا حاصل کرُن چھُی گژھ فنا

در فنا فی اللہ بقا باللہ بنی مستانہ اژھ

بُہ خیالِ آشنائی چھی تہٕ ژھین آز آشنا

زان سینی پانسی نش جان چھی بیگانہ اژھ

ونی ژٕہ پانس درمیان چھے بیہ زانٛتہ "ژٕہ" تہٕ "بوز"

"ژٕہ" تہٕ بو تتہٕ کُنہ چھی نہ تھتہٕ تہٕ یکسانہ اژھ

نوّر اللہ مرقدہٗ

حاجن

۱۸ اگست ۱۹۷۱ء   محی الدین

کتاب نامہ

	کتاب	محرّر	تاریخ تحریر	ملکیّت
۱	دیوان وہاب	وہّاب	۸ جون ۱۹۰۷ء	وارثانِ وہاب محمد حبیب و غلام پرے غلام احمد پرے
	〃 〃 〃	غلام احمد پرے	۱۹۴۳ء	〃 〃
	〃 〃 〃	محی الدّین حاجنی (جزوی)	۱۹۴۵ء	محی الدّین حاجنی
	〃 〃 〃	عبدالصمد پرے	۱۹۵۰ء	محمد اکبر پرے
۲	کارِ گزاری (فارسی)	وہاب	۱۹۱۳ء	مرحوم گل محمد پرے
۳	کاربٹوارہ (اردو)	وہاب	۱۸۷۳ء	〃 〃
۴	اکبر نامہ (فارسی)	حکیم عبدالصمد پلہالن	۱۸۷۴ء	حکیم عبدالصمد حاجن
	〃 (کشمیری)	محی الدّین حاجنی	۱۹۴۸ء	محی الدّین حاجنی
	〃 (کشمیری)	×	×	مرحوم غلام رسول پرے
۵	شاہنامہ (فارسی)	مرزا محمد باقر بمئی	۱۲۷۵ھ	قاضی سلام الدّین مرحوم و محمد عبداللہ بیاے
	〃 〃 (کشمیری)	(مطبوعہ جزوی)	۱۹۴۰ء	ناشر غلام محمد نور محمد سرینگر
	〃 〃 (کشمیری)	مسودہ		ریسرچ ڈیپارٹمنٹ
۶	خلافت نامہ	(جزوی مطبوعہ)	۱۹۴۱ء	ناشر غلام محمد نور محمد سرینگر
	〃 〃	مسودہ		محمد سلطان نادی ہبل
۷	شکل و شمائل آنحضرتؐ	محی الدّین حاجنی	۱۹۶۰ء	محی الدّین حاجنی
	〃 〃	پیر محمد سعید دلگیر	۱۳۴۷ھ	مرحوم میر الدّین ڈار

۸	سیلاب نامہ	صرف کہنہ پراگندہ ورق		محمد اکبر
۹	سلطانی جلد اول (کشمیری)	قاضی عبدالاحد	سنہ ۱۹۳۰	حکیم عبدالکریم حاجن
	سلطانی جلد دوم (کشمیری)	امیرالدین ڈار	سنہ ۱۳۲۷ھ	غلام حسن ڈار
	سلطانی جلد سوم (کشمیری)	وہاب	سنہ ۱۹۰۹	وارثانِ وہاب و محمد عبداللہ پرے
	سلطانی (فارسی) بہاءالدین متو مخدوم	قاضی عبدالاحد		قاضی شمس الدین
۱۰	ہدایۃ المُخلِصین	"	سنہ ۹۹۳ھ	قاضی شمس الدین حاجن
	سلطانی (جزوی)	مطبوعہ	سنہ ۱۹۴۰	نور محمد تاجر کتب سرینگر
	وِردُ المریدین (کشمیری)	غلام احمد پرے		غلام احمد
۱۱	درویشی	محی الدین حاجنی	سنہ ۱۹۴۲	مرحوم غلام رسول پرے
		غلام احمد پرے	سنہ ۱۹۴۳ء	غلام احمد پرے
		عبدالصمد پرے		محمد اکبر پرے
۱۲	رسالہ گلریز سنہ ۵۲-۱۹۵۵	سرینگر		
۱۳	تاریخ تصوف در اسلام مصنفہ قاسم غنی تہران سنہ ۱۳۲۰ھ			
۱۴	ذکر العارفین	پروفیسر محمد طیب صدیقی ضیغم	سنہ ۱۹۵۹ء	
۱۵	تاریخ حسن جلد دوم و سوم			ناشر ریسرچ ڈیپارٹمنٹ
۱۶	تاریخ حسن	ترجمہ مولوی محمد ابراہیم	سنہ ۱۹۵۷ء	نور محمد سرینگر

HISTORY OF PERSIA BY P.M. SYKES 1915.

LANDON

A LITERARY HISTORY OF PERSIA BY E.G. BROWNE 1915	۱۷
راج ترنگنی (کلہن) ترجمہ انگریزی ایم اے سٹائن لندن } سنہ ۱۹۰۰ء	۱۸
A HISTORY OF ANCIENT PERSIA R.W. ROGERS 1929 LONDON	19

نوٹ :- یہ دیوان ایڈٹ کران کران دِیُت منبہ کتابو علاوہ بینہ نیو شُریو
واریہہ طرلقبہ مدد - خداصاب تھاوِن یُہند ذہن تہٕ بجاہ تہٕ
دُنیاہ تہٕ - آمین

ترتیب

نمبر شمار	عنوان - مطلع - وغیره	صفحه
	ردیف الف	
۱	مناجات	۱۴
۲	پانس کُن	۱۵
۳	نعت شریف	۱۶
۴	نعتیه دوبیتی (منقبت چار یار باصفا رض)	۱۷
۵	منقبت حضرت سلطان رح	۱۹
۶	اکه خواب	۲۰
۷	مئبه وچهک نه زه واره دوباره یاره یکهنا	۲۳
۸	خدایا	۲۴
۹	مخمس	۲۵
۱۰	مئبه یارن دوره بوُن الف قدِ سروبالا (غزل)	۲۷
۱۱	دل فریباه روبه زیبا اسه هاو کهنا (غزل)	۲۹
۱۲	زان دنیلبے وفا (باگهه)	۳۰
۱۳	زه للهٔ یاره یکهنا	۳۲
۱۴	دُچهم مے شمع تے یونور یکهیا (غزل)	۳۴
۱۵	شیدا وچهیم تجلون گومت زوے لیلا (غزل)	۳۵
۱۶	پادشاها به در چهُسے به گدا (غزل)	۳۶
۱۷	لعفلت گوس نابلینا (باگهه)	۳۷
۱۸	نه چهس از جان نابن سوے روے زیبا	۳۸
۱۹	ونهروبه روزی نا (باگهه)	۳۹
۲۰	چه بلبل چهُم گومت دل سوے گلزار شیدا (غزل)	۴۰
۲۱	زه فهمیده دنیا گر نفونه کانه تهٔ کاماه	۴۱
۲۲	خبرا سے شنیده امیرن ودل آرا (غزل)	۴۲
۲۳	به گو نهش یاره آواره زه للهٔ زار ره رکهنا (باگهه)	۴۳
۲۴	یدُ زه رهانڈ کهه اسلیچی ته انسه امنهه کرتر با (غزل)	۴۴
۲۵	گام مے از شهمت عصیان بسته دست و پا (غزل)	۴۵
۲۶	دود چهیم سیین یے مشکل دود کانسے ها دره ما (غزل)	۴۶
۲۷	داوه وتم یار رسانس وبه کن کون دراوُ ما (غزل)	۴۷
۲۸	نشه روز نهه آفتابه اسه هاو کهنا (غزل)	۴۸
۲۹	شاهش عرض جان هیچه گرشه تیز اے بادِ صبا (غزل)	۴۹
۳۰	زحال خویش جبرانم به ویران آشیانهٔ ما (غزل)	۵۰
	ردیف "ب"	۵۱

نمبر شمار	عنوان - مطلع - و وج	صفحہ	نمبر شمار	عنوان - مطلع - و وج	صفحہ
۳۱	مناجات	۵۲	۵۰	یمیم ے لیلہ بنش مجنون امشب (غزل)	۷۴
۳۲	نعت شریف	۵۳	۵۱	مئیہ ددہ لوز روز جم تے عید امشب (غزل)	۷۵
۳۳	منقبت چار یار با صفا	۵۴	۵۲	چھس خستہ بر شام و صبا مشتاق روے آنجناب (نعت)	۷۶
۳۴	منقبت حضرت سلطانؒ (دوبیتی)	۵۵			
۳۵	مئیہ داوس نشہ بوزم ہیم یار شکر لب (غزل)	۵۶	۵۳	رباعی - وچھ رنگہ زنگہ دِرچیان یم جن وانس کیاہ عجب (غزل)	۷۷
۳۶	مئیہ یاران تھوو دیدارگ دلس لوب (غزل)	۵۸			
۳۷	زِسوزِ دردِ ہجرت کباب سینہ درباب (غزل)	۵۹	۵۴	مہ وچھ سیو دِ زانہ نہ سوے روے کاذب	۷۸
۳۸	دُس بولواہ یارہ ہمیا یارہ امشب (غزل)	۶۰			
۳۹	کرہ نقش یارہ در غم بر ہم خراب خراب (غزل)	۶۱	۵۵	مئیہ دل مایل بہ سوز و سازِ مطرب (غزل)	۷۹
۴۰	کیاہ وادہ کرہ کری دلبرا زانہ اکھ نہ متھ کیاہ سبب (باتھ)	۶۴	۵۶	گژھ لالہ پیالہ کر طلب (باتھ)	۸۰
			۵۷	شرابس نا وانہ وا تا شروک آب (باتھ)	۸۱
۴۱	وتن اندر متین آب (باتھ)	۶۵	۵۸	چھس یارہ اندر اضطراب (باتھ)	۸۲
۴۲	للہ وون چھم مئیہ سینس زلہ دن نار امشب (غزل)	۶۶	۵۹	ہا بندہ کر اندر خوشی با نالہ زاری خندہ لب - رباعی	۸۳
۴۳	یارہ سندے نیب (باتھ)	۶۷	۶۰	چھم ے زِسوزِ سینہ درامت حباب امشب (غزل)	۸۴
۴۴	گژھ وارہ وارہ بادہ [illegible] (باتھ)	۶۸			
۴۵	[illegible] سندہ لب (غز[illegible])	۶۹	۶۱	کو زنس خراب (رباعی)	۸۶
				ردیف "ت" (تھ ق)	۸۸
۴۶	یارہ چونے لوب (باتھ)	۷۰	۶۲	مناجات	۸۹
۴۷	یکبہ وارہ وارہ با حساب (باتھ)	۷۱	۶۳	نعت شریف	۹۰
۴۸	مئیہ نیوم یالہ یاران ہوش امشب (غزل)	۷۲	۶۴	منقبت چار یار باصفا	۹۱
۴۹	مئیہ نیو تھم یارہ صبر و تاب (غزل)	۷۳	۶۵	منقبت حضرت شیخ حمزہؒ رباعی	۹۲

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع یا دوج	صفحه
۶۶	بتو نادانه چې بازي په کړتوت (غزل)	۹۳
۶۷	کوم تو زولم مینه ترا وبته (دابته)	۹۴
۶۸	چې یاره چونے ره ثوت	۹۶
۶۹	سر راه یاره زولم کوده ترا وبته (غزل)	۹۷
۷۰	وچې جانانه دیدو یانه از راسته (غزل)	۹۸
۷۱	کوده تراون کښته (دابته)	۹۹
۷۲	راوړ یے ہے اوقات (دابته)	۱۰۱
۷۳	زنینه بیوی عیاش کا تیاه بته ڈنس واگتی (غزل)	۱۰۳
۷۴	یانه منیانیو کباه کور ته حاصل به دنیا ماجه زنیته (غزل)	۱۰۴
۷۵	چنبه عشقس ملامته (دابته)	۱۰۵
۷۶	لاله وندیو رته (دابته)	۱۰۶
۷۷	مه گرځه بے خوف اکه آن چې حفظ جان نا بته (غزل)	۱۰۷
۷۸	کرم ضائع پښو جوانی کمن حساب سترگ (غزل)	۱۰۸
۷۹	مینه نیو تم لو ته دل کړه نقوو ته (غزل)	۱۰۹
۸۰	کور مینه سادن پیاده مات (دابته)	۱۱۰
۸۱	چنبه ساگن پرده انسانس یه دولت (غزل)	۱۱۲
۸۲	بیوان کښه چې نه دل عبرت (دابته)	۱۱۳
۸۳	سخاوته	۱۴

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع۔ دوج	صفحه
۸۴	منو حبته	۱۱۵
۸۵	شین دی من کور خالقن پیدا به سوړے گا شناسته	۱۱۶
۸۶	محنته	۱۱۷
۸۷	سر راه کوده گوہم یاره مارته (غزل)	۱۱۸
۸۸	الپوز سوړے په کړتوت	۱۱۹
۸۹	زبارہ غم مینه یار لر کمان زن حم کورن پشت (غزل)	۱۲۱
۹۰	چې سته دفتر اکے کښته (دابته)	۱۲۲
۹۱	کهیوان اسی بچون خار ابته	۱۲۳
۹۲	استقامت	۱۲۴
۹۳	به ادم دم غنیمت	۱۲۵
	ردیف "ث"	۲۶
۹۴	اے خدائے جن انسان الغیاث	۱۲۷
۹۵	نعت شریف	۱۲۸
۹۶	منقبت چار یار با صفا	۱۲۹
۹۷	منقبت حضرت سلطان رح	۱۳۰
۹۸	ازحدیث	۱۳۱
۹۸ و	مینه سقوو ته وصله کے واده (غزل)	
۹۹	وارث	۱۳۲
۱۰۰	زنیبه چیچے ڈاین گزن تل ورث	۱۳۳
۱۰۱	چې کباد خوش رنگ ښوبان گل بهر گل خار چې میراث (غزل)	۱۳۴

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع۔ ووج	صفحہ
۱۰۲	کوہ ماران جایہ غوث	۱۳۵
۱۰۳	اَلثّالِثُ بِالخَیر	۱۳۶
۱۰۴	خبیث	۱۳۸
۱۰۵	مستغیث	۱۳۹
۱۰۶	دوبیتی	۱۴۰
۱۰۷	چون ہمیر دکس ہرد و نالہ و زاری گبث	۱۴۱
۱۰۸	مخنث	۱۴۲
۱۰۹	میراث	۱۴۳
۱۱۰	بہ چھس ثاران درکوئے مثلث (غزل)	۱۴۴
	ردیف "ج"	
۱۱۱	مناجات	۱۴۵
۱۱۲	نعت شریف	۱۴۶
۱۱۳	منقبت چاریار باصفا	۱۴۷
۱۱۴	منقبت حضرت سلطان رح۔ رباعی	۱۴۸
۱۱۵	تہ العم سند رحمت کج بہ زیر / مار کج (غزل)	۱۴۹
۱۱۶	کوڈ لایتھ بہ کینہ یہ کر بج دار / لجی لجی (غزل)	۱۵۰
۱۱۷	شینہ تاٹی زن گجس چانے کنجی (غزل)	۱۵۱
۱۱۸	شہر آشوب	۱۵۲
۱۱۹	دوہ دوچھ کیاہ شینہ آزن موج (غزل)	۱۵۴
۱۲۰	دلبر اند درد و بہ رنج (رباعی)	۱۵۵

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع۔ ووج	نمبر شمار
۱۲۱	میہ کوڈ رتھم یاد و ہتھر اج (رباعی)	۱۵۷
۱۲۲	ردیف "ج" تہ "چھ"	۱۵۸
۱۲۳	مناجات (رباعی)	۱۵۹
۱۲۴	کرہ کیاہ بو یہ چھہ دام ہیچ ہیچ	۱۶۰
	ردیف "ح"	۱۶۱
۱۲۵	مناجات	۱۶۲
۱۲۶	نعت شریف	۱۶۳
۱۲۷	منقبت چاریار باصفا رض	۱۶۴
۱۲۸	منقبت حضرت سلطان رح۔ رباعی	۱۶۵
۱۲۹	درکتاب عشق زدھ چھے / عاشقس مارن مباح (غزل)	۱۶۶
	ردیف "خ"	۱۶۷
۱۳۰	مناجات	۱۶۸
۱۳۱	نعت شریف	۱۶۹
۱۳۲	منقبت چاریار باصفا رض	۱۷۰
۱۳۳	منقبت حضرت سلطان رح۔ دوبیتی	۱۷۱
۱۳۴	سازم دل و جان قربان گلہ رخ (غزل)	۱۷۲
۱۳۵	نگاررو یہ زیبا چھے رہ گل رخ (غزل)	۱۷۴
۱۳۶	چودر گلزار باگل خار گستاخ (غزل)	۱۷۵
۱۳۷	کوڈ میہ یاران چارہ میخ (رباعی)	۱۷۶
۱۳۸	مدتھاہ مے گوم پرزاران / وچھہ تہ آن ماہ رہ رخ (غزل)	۱۷۷

نمبر شمار	عنوان ۔ مطلع ۔ ووج	صفحہ
۱۳۹	گوز خونِ عاشقان پُر موج ایں گردابِ سو رخ (غزل)	۱۷۸
	ردیف "د"	۱۷۹
۱۴۰	مناجات	۱۸۰
۱۴۱	نعت شریف	۱۸۱
۱۴۲	منقبت چار یار با صفا	۱۸۲
۱۴۳	منقبت حضرت سلطان (دو بیتی)	۱۸۳
۱۴۴	چھیم عید نۃ نوروز شاید نگار آید (غزل)	۱۸۹
۱۴۵	کرم مے یار امشب یاد (باتھ)	۱۹۰
۱۴۶	میٔ از بادِ سحر نوزم بہ گلشن سرو ناز آمد (غزل)	۱۹۲
۱۴۷	گیاہ کرہ کس نشہ ہیکہ ءَ دوتھ ینبغ اندرم داد دی (غزل)	۱۹۳
۱۴۸	میٔ کور تم دلبرا بیداد بیداد (غزل)	۱۹۵
۱۴۹	گیت ۔ ژھاندان داد دی لد	۱۹۶
۱۵۰	کس ھاو وہ بہ ینبہ دلکی داد دی (غزل)	۱۹۷
۱۵۱	دشمن جان زان نادان یار بد (غزل)	۱۹۸
۱۵۲	شعر من اندر جہان آوارہ باد (غزل)	۱۹۹
۱۵۳	بارہ مولا یم بسینہ ضرب کینہ پر جہد (غزل)	۲۰۰
۱۵۴	در کوئے نو بار و بے زرد (باتھ)	۲۰۱
۱۵۵	رندیم چھپی تم زندہ یانے مودی (غزل)	۲۰۲
۱۵۶	یوت کیاہ چھپے مد (باتھ)	۲۰۳
۱۵۷	ژہ نت ناہ لد (باتھ)	۲۰۴
۱۵۸	آئیہ نہ در دورِ دنیا کانھہ میٔ ہیو منحوس رد (غزل)	۲۰۵
۱۵۹	چانہ ناوہ چھیم گرتھان دل شاد (غزل)	۲۰۶
۱۶۰	میٔ نوزم یار در گلشن بہ خلوت بہر بیبر آمد (غزل)	۲۰۷
۱۶۱	بہ ہر باز ہو ساقی بھوان میخانہ لدی لدی (غزل)	۲۰۸
۱۶۲	ماڑنس اُمی ماڑی مُندی	۲۰۹
۱۶۳	آئے گا تیاہ بیٹھ جہانس خاصہ دانا وہ ستاد (غزل)	۲۱۰
۱۶۴	رباعی	۲۱۱
	ردیف ڈ	
۱۶۵	غزدری ہر خودی زسر زر سرکڈ	۲۱۲
	ردیف ذ	۲۱۳
۱۶۶	مناجات	۲۱۴
۱۶۷	نعت شریف	۲۱۵
۱۶۷	منقبت چار یار با صفا	۲۱۶
۱۶۸	رباعیہ	۲۱۷

COLLEGE LIBRARY

نمبر شمار	عنوان. مطلع. وو ج	صفحه
	ردیف "ر"	۲۱۹
۱۶۹	مناجات	۲۲۰
۱۷۰	نعت شریف	۲۲۲
۱۷۱	منقبت چار یار باصفا	۲۲۴
۱۷۲	منقبت حضرت سلطانؒ - دوبیتی	۲۲۶
۱۷۳	وچھم بر حسن خود دلدار مغرور (غزل)	۲۳۰
۱۷۴	گنہ بیبہ نا یار (بگتھ)	۲۳۱
۱۷۵	مبہ تھاوم لالہ زی کتی پیالہ بری بری (غزل)	۲۳۲
۱۷۶	ما یار کوہ بیوان چھک نہ / دیوان چھک آزار (غزل)	۲۳۳
۱۷۷	کرہ خوف خیال ساری دور (غزل)	۲۳۵
۱۷۸	بی بہ ستی زو دستی زیادہ کر (غزل)	۲۳۶
۱۷۹	وہا بوزاد راہ کبنہ کر (غزل)	۲۳۷
۱۸۰	یار زو دم دورہ ولیبے / نار چھیم اندر جگر (غزل)	۲۳۸
۱۸۱	میہ اختب ڈیوٹھ زہ سامانہ دلبر (غزل)	۲۳۹
۱۸۲	راورہ یے میبے لوکہ چار (بگتھ)	۲۴۰
۱۸۳	بہ بوتیلی مبہ واتہ دلبر (غزل)	۲۴۲
۱۸۴	گیت - بہ کورس مت و مخمور	۲۴۳
۱۸۵	انتم زہ یارس نش خبر (بگتھ)	۲۴۴
۱۸۶	بہتے ولیبی انتنے یار (بگتھ)	۲۴۶
۱۸۷	دودس نارہ بر وارہ وارہ / میہ اوس بی تقدیر (غزل)	۲۴۷

نمبر شمار	عنوان. مطلع. وو ج	صفحه
۱۸۸	گیت - میہ اوسم نی بہ تقدیر	۲۴۹
۱۸۹	داوہ وچھتو میہ ماچھہ امت یار (غزل)	۲۵۰
۱۹۰	پکان سے یار ڈیوٹھم نازہ کرکرکری	۲۵۱
۱۹۱	سرو قدیار میون خوش رفتار (غزل)	۲۵۲
۱۹۲	از خیال نیک و بدہا در گذر (غزل)	۲۵۳
۱۹۳	ولیبی گرہ ھتہ انتن بالہ یار (بگتھ)	۲۵۴
۱۹۴	وچھم الحمد للہ روی دلبر (غزل)	۲۵۵
۱۹۵	خالقن یا ترن کھتن ہنر / یا نہ سبے تھاون خبر	۲۵۶
	ردیف "ز"	۲۵۷
۱۹۶	مناجات	۲۵۸
۱۹۷	نعت شریف	۲۵۹
۱۹۸	منقبت چار یار باصفا	۲۶۰
۱۹۹	منقبت حضرت سلطان - دوبیتی	۲۶۱
۲۰۰	تہ ندر ڈیوٹھم تہ چھم سے عیدا مروز (غزل)	۲۶۲
۲۰۱	کلام یار شیرین شکر آمیز (غزل)	۲۶۳
۲۰۲	کاوہ یارس دتو دلہ کی راز (غزل)	۲۶۴
۲۰۳	سہ یانس یا نہ ممتاز (بگتھ)	۲۶۵
۲۰۴	ماہ تابان بر برج آب ہنوز (غزل)	۲۶۷
۲۰۵	ونے بوزار بردر دلبرا بوز (غزل)	۲۶۸
۲۰۶	بہ وچھس نظرین گومت از ہمہ چیز (غزل)	۲۶۹

نمبر شمار	عنوان مطلع - ودج	صفحہ
۲۰۷	مست ہمبرزل بہ حسرت خستہ / از چشمانِ ناز (غزل)	۲۷۰
۲۰۸	یاری کری نہ کانہہ چیز (باتھ)	۲۷۱
۲۰۹	یبی نہ تیر دراٹھ از کمان بانہ	۲۷۲
۲۱۰	گژھتہ ویسیے وُچھتہ دردل / کیاہ چھیہ یارس رائے از (غزل)	۲۷۳
۲۱۱	چھم زیتھہ خوش درجہان / نے کانہہ تہ چیز (غزل)	۲۷۵
۲۱۲	یتہ مولا لہ سالہ از (باتھ)	۲۷۷
۲۱۳	میہ کرکہ نہ زانہہ تہ یارن / وادہ پیزی پیزی (غزل)	۲۷۹
۲۱۴	تھووتم دردل میہ عشقہ نارہ سوز	۲۸۰
۲۱۵	تم بادشاہ گرداز فراز (باتھ)	۲۸۱
۲۱۶	تا دروزی لولہ تہ جوان ... (غزل)	۲۸۳
۲۱۷	قطعہ تہ رباعیہ	۲۸۴
۲۱۸	لولہ نارہ وس میہ دزز (باتھ)	۲۸۵
۲۱۹	عاجز	۲۸۶
۲۲۰	چھیس گرشہ اوارہ یارو زار بوز (غزل)	۲۸۷
۲۲۱	چھے نہ جاگرن (غزل)	۲۸۸
۲۲۲	مہ ازتھ اندر دمانِ مارہ ہرگز (غزل)	۲۸۹
۲۲۳	چھم میہ شادی گژھہ بودر خدمت / جانانہ از (غزل)	۲۹۰

نمبر شمار	عنوان مطلع - ودج	صفحہ
۲۲۴	زہجرت خوار و آوارہ (غزل)	۲۹۱
۲۲۵	نازنین ڈیوٹھم بہ ناز و حسن / گو مست مست ناز (غزل)	۲۹۲
۲۲۶	تژہ کیھنا سالہ میانے لالہ امروز (غزل)	۲۹۳
۲۲۷	دودم نارہ سینہ یارہ امروز (غزل)	۲۹۴
۲۲۸	گژھان فرحت دلس ناوم نوروز (غزل)	۲۹۵
۲۲۹	ساقیا چیتم ہوائے جام ہنوز (غزل)	۲۹۶
۲۳۰	تیہ مقبول ازل تم پیورٹ چون تجویز	۲۹۷
۲۳۱	کران چھی پانی پانس یارہ تجویز	۲۹۸
۲۳۲	یارہ میانی زار بوز (باتھ)	۲۹۹
	ردیف "ژھ"	۳۰۱
۲۳۳	زِ ہیس گیم ہانژھ (باتھ)	۳۰۲
۲۳۴	... دلہ لگہ تارژ (باتھ)	۳۰۳
۲۳۵	سو ... مالہ گور ژتھم کانژ (باتھ)	۳۰۴
۲۳۶	یارہ چانے برانژ (باتھ)	۳۰۵
۲۳۷	میژہ سیتن میژ (غزل)	۳۰۶
۲۳۸	لکہ مطلبہ گوکھ کھاران رادہ راوتھ / دِدہ تہ راژ (غزل)	۳۰۷
۲۳۹	گیت - یارہ چانے ہشژ	۳۰۸
۲۴۰	بروہ میانے اژھ (باتھ)	۳۰۹
۲۴۱	کتھن گیم ہانژھ (باتھ)	۳۱۰

نمبر شمار	عنوان ـ مطلع ـ ووج	صفحہ
۲۴۲	وۄنتہٕ بہٕ پیشِ یار ازس / پابہٕ دیدٕ پانہٕ گژھ (غزل)	۳۱۱
۲۴۳	کوٗرتہٕ تامیر باغ وخانہٕ کتہٕ کرٕ	۳۱۲
۲۴۴	سروِ نازن مینز (رباعی)	۳۱۳
۲۴۵	کٔنہہ مہ پٕژ تہٕ ژھ (رباعی)	۳۱۴
۲۴۶	یُدٕ شرا یک شوق چھپے بانس / تہٕ درمعٕ خانہٕ اتھ (غزل)	۳۱۵
۲۴۷	گیت ـ نیہ منزٕ بوز	۳۱۷
	ردیفُ "س"	۳۱۸
۲۴۸	مناجات	۳۱۹
۲۴۹	نعت شریف	۳۲۱
۲۵۰	منقبت چار یار باصفا رض	۳۲۲
۲۵۱	منقبت حضرت سلطان رح	۳۲۴
۲۵۲	رباعی ـ یہ دنیا ژم تہٕ بازیگر / معٕ کرمہ زدار تے منحوس (غزل)	۳۲۶
۲۵۳	گژھتہٕ ولیسے میانہٕ بابیتھ / کرتہٕ یارس التماس (غزل)	۳۲۸
۲۵۴	دیدارٕ چانیک چھم ہاوس (غزل)	۳۲۹
۲۵۵	یارب ازے کاس وسواس (گیت)	۳۳۱
۲۵۶	لمبووہ میزٕ زالس مستلا گوس (غزل)	۳۳۳
۲۵۷	جو دکو رہم عہ رمہ چھٹو دود / آندرم بٕ وٕنہ کس (غزل)	۳۳۴
۲۵۸	مینہٕ زالتھ نارہٕ گوہم / یارہٕ افسوس (غزل)	۳۳۵
۲۵۹	لوگم رس بالہٕ یارس / چھوونس مس (غزل)	۳۳۶
۲۶۰	وُچھم زمانا لبصد تماشاہ / بہاچتہٕ کرٕ زم ساس (غزل)	۳۳۷
۲۶۱	رباعی	۳۳۸
۲۶۲	باورانتس	۳۳۹
۲۶۳	وۄتھان انہٕ پابہٕ مردی / بیوان ازسر بُرٕ وسروُتی (غزل)	۳۴۰
۲۶۴	بال تھاران چھپس (رباعی)	۳۴۱
۲۶۵	چھُ چانے شوقہٕ لوگمت / داغ لالس (غزل)	۳۴۲
۲۶۶	رباعیہ	۳۴۳
۲۶۷	ہتے ولیسی گژھتہٕ ونتے / بالہٕ یارس (غزل)	۳۴۶
۲۶۸	راوٕ وُرم روزِ جوانی / دزخیالِ نامہٕ تراس (غزل)	۳۴۷
	ردیف ش	۳۴۸
۲۶۹	مناجات	۳۴۹
۲۷۰	نعت شریف	۳۵۰
۲۷۱	منقبت چار یار باصفا رض	۳۵۱
۲۷۲	منقبت حضرت سلطان رح	۳۵۲

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع۔ یا دوج	صفحہ
۲۷۳	چانہٕ زُلسا زلفن چھُم آتش (غزل)	۳۵۳
۲۷۴	گژھک ما یانہٕ میانے گٲلی خاموش (غزل)	۳۵۴
۲۷۵	مہٕ یکبھ بے راہ ژہٕ بے وایہ سِنزی وَتہٕ یکٕ ژٕیہ چھُے ناگاش (غزل)	۳۵۵
۲۷۶	چھہٕ نیکٕ اکران چیدہ ژٕیہ بِنش مُساوی چھہٕ شاہ و درویش (غزل)	۳۵۷
۲۷۷	چھُنِ بہارن ہٕیہ سبزارن خوش (غزل)	۳۵۸
۲۷۸	نُوگُم جے زخم کاری مرالو یارہٕ لشیہٕ لگیشی (غزل)	۳۵۹
۲۷۹	نُوت نلیتہ یارو ژےٕ قدم چھُم نوٗڈصدم مے پیش پیش (غزل)	۳۶۰
۲۸۰	یارہٕ کیاہ گٔیہ کینہٕ کوٗر نقش مارہٕ مسکین سینہٕ ریش (غزل)	۳۶۱
۲۸۱	نماز و ناز نازِ یارہ حوٗش باش (غزل)	۳۶۲
۲۸۲	سہی صنوبرہٕ منوّرکر بہ بامِ فلک لگامش (غزل)	۳۶۳
۲۸۳	گژھہٕ ما سِر فاش (بٲتھ)	۳۶۴
۲۸۴	یوٗت کیاہ چھُے نش (بٲتھ)	۳۶۵
۲۸۵	چھُے نصیحت وارہٕ بیٹھ کُن نفاو گوش (غزل)	۳۶۶
۲۸۶	وچھُم زناز برطاق پُچھس منتہاے بشی (غزل)	۳۶۷
۲۸۷	ہتے وَنہی ووٕنی و دانی سوزِ بے ماشی (غزل)	۳۶۸
۲۸۸	رٕنہ چھُپنہٕ دورہٕ زماہرن یا لنہی نش (غزل)	
۲۸۹	فلک در مدح خوانی ملک اندر رکابش (غزل)	۳۷۰
۲۹۰	یانہٕ میانیو کر تیاری لاس نین سو چھُے ژٕیہ راش (غزل)	۳۷۱
۲۹۱	دلبرو موروش (گیت)	۳۷۲
۲۹۲	کرنام دہ ہابنہٕ شیرس سِیری دُوش (غزل)	۳۷۳
۲۹۳	لگامشب وچھیم چوکوک بہ برجِ سنبل زرِی حصارش (غزل)	۳۷۴
۲۹۴	مہٕ میانیو یتہٕ ساتھاہ میون جان چھُے پیشکش (غزل)	۳۷۵
۲۹۵	کوٗ و گوٗ وعدہٕ ہابندہ فراموش (غزل)	۳۷۶
۲۹۶	مبارک لس چھہٕ یس دلبر درآغوش (غزل)	۳۷۷
۲۹۷	آتش (غزل)	۳۷۸
۲۹۸	شاہ پرِیے نیونم ہوش	۳۷۹
۲۹۹	خستہٕ دل بلکل گژھی نہ جز بروی یار خوش (غزل)	۳۸۰
۳۰۰	سوے روے یار چھُم مے دیدہٕ تا دل جان خوش (غزل)	۳۸۱

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع یا وجہ	صفحہ
۳۰۱	ہندہ ہندی پوش (بائٹھ)	۳۸۲
۳۰۲	ہڈ زا جس دلبرن نارہ بیٹھ / نارہ سے شاباش {غزل}	۳۸۳
۳۰۳	ہنگ لاگس پوش (بائٹھ)	۳۸۴
۳۰۴	مبہ چھہ بانازو ادا آزار / زخم یار خوش {غزل}	۳۸۵
۳۰۵	چھہ بلبل سن دیوانہ تمس / گلزار آسائش {غزل}	۳۸۶
۳۰۶	**ردیف ص**	۳۸۷
۳۰۷	مناجات	۳۸۸
۳۰۸	نعت شریف	۳۸۹
۳۰۹	منقبت چار یار باصفا رضہ	۳۹۰
۳۱۰	منقبت حضرت سلطانؒ	۳۹۲
۳۱۱	آدمیس ہارہ تائکی یا کھٹی / شئیس گالہ حرص {غزل}	۳۹۴
۳۱۲	مہ کرہر گز ژھ عارس ستیہ اخلاص (غزل)	۳۹۵
۳۱۳	ژہ محکم دڈھیتہ بینیے دین خالص (غزل)	۳۹۶
۳۱۴	مودی ساری خاص خاص (بائٹھ)	۳۹۷
۳۱۵	حریص (غزل)	۳۹۹
۳۱۶	عفو بہتر از قصاص	۴۰۰
۳۱۷	باندہ رقیص (غزل)	۴۰۱
۳۱۸	شمع روئیس بلبچھ کرانِ انز / سوز دل پروانہ رقص {غزل}	۴۰۲

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع یا وجہ	صفحہ
۳۱۹	گو کاروانہ عام وخاص (غزل)	۴۰۳
۳۲۰	یہ دنیا بے وفا نادان / چھہ خائص {غزل}	۴۰۴
۳۲۱	مبہ اصلی ذرا و پننے / پان نا قص {غزل}	۴۰۵
۳۲۲	مبہ کقوم جاہلن پننہ / جادہ اخلاص {غزل}	۴۰۶
۳۲۳	زیادہ زیادے گوم حرص (بائٹھ)	۴۰۷
۳۲۴	**ردیف ض**	۴۰۹
۳۲۵	مناجات	۴۱۰
۳۲۶	نعت شریف	۴۱۲
۳۲۷	منقبت چار یار باصفا رضہ	۴۱۳
۳۲۸	منقبت حضرت سلطانؒ	۴۱۵
۳۲۹	منقبت حضرت سلطان (دوم)	
۳۳۰	مبہ چھہ لالو بالہ چانے / لالہ رخسار کی غرض {غزل}	۴۱۶
۳۳۱	قرض (غزل)	۴۱۷
۳۳۲	مریض (غزل)	۴۱۸
۳۳۳	کیاہ غرض	۴۱۹
۳۳۴	ادا کر فرض چھے قرض	۴۲۰
۳۳۵	بے غرض (غزل)	۴۲۲

نمبر شمار	عنوان۔ مطلع۔ یا وو ج	صفحہ	نمبر شمار	عنوان۔ مطلع یا وو ج	صفحہ
۳۳۶	فاض (غزل) وربأی	۴۲۳	۳۵۵	میٚہ چھم باجانِ خود / یہی شرط } بأتھ	۴۴۴
۳۳۷	مرض	۴۲۴			
۳۳۸	کیٚا سہ چھُ رُض (بأتھ)	۴۲۵	۳۵۶	یُس کرِس وادتس دین / بے الٕ } بأتھ	۴۴۵
۳۳۹	ربأی۔ دوبیتی	۴۲۶			
۳۴۰	چھ پٲراں زیر در عارض (بأتھ)	۴۲۷	۳۵۷	لیکھہ نا نامہ یارس / بال خوش خط } غزل	۴۴۶

(نوٹ)

(ل) اَسہِ چھُ افسوس زِ "ترتیب" قلمبند کرنہٕ وِزِ چھُ صفہٕ وأری اَندر بۄہن صفن ہُند پھیرہ چھپاونہٕ آمُت۔ مثلن منظوم نمبرا مناجات صفہٕ ۱۴ بدلہٕ گوژھ بہٕ (۱۴-۱۲) = ۲ صفہٕ پیٹھ مندرج ہاونہٕ آمُت۔ تہٕ یہے بۄہن صفن ہنز علاوٕ گی چھے اَندرس تام قایم روزمٕژ۔ لہٰذا چھُ پرن والین بزرگن التماس زِ یمہِ یمہِ منظوم مک صفہٕ تمن ژھانڈن آسہِ، سہٕ گژھہِ درج سپدی ہتس نمبرس باہ تفریق کرِتھ گڈُن۔ مثلن ردیف ب اندر پیٚنک صفہٕ ۵۱۔ اصلی صفہٕ (۵۱ - ۱۲) = ۳۹
اٰخری بأتھ چھُ پٲراں زیرِ در عارض۔ مندرج صفہٕ ۴۴۶ —— اصلی صفہٕ ۴۴۶ - ۱۲ = ۴۳۴۔ علیٰ ہذا القیاس۔

(ب)

دوٚیم سہو چھُ یہ زِ اَتھی ترتیبس اَندر چھ آخرس پیٹھ تمن ترٚین بأتن ہُند وو ج نہٕ درج روٗدی ہتی۔ ییم دوٚیمس جلدس اندر چھپن وألی چھ۔

ل

ردیف

الف

مناجات

زِ رحمت سینہٕ مے بَر تم خدایا | نِگاہِ مرحمت[۱] کَر تم خدایا
گوٚمُت چھُس بستہٕ در گرداب[۲] عصیان | خلاصی دِہ ازیں وَرطم[۳] خدایا
میٚہ چھاَنس کُنہٕ ہنٛ ییٚتھ چھم دلس تٔرٕ | دِتُم ایمان بایں شرطم[۴] خدایا
بییٚہ مے کانٛہہ عمل کٔرٕ نہ بدنیا | سبب کُنہِ فضلکُے کَر تم خدایا

زِ فیض و لطف و رحمت مے سیاہ دل
بنورِ معرفت بَر تم خدایا

---

۱ رحمچ نظر
۲ ″ ″ : نزس آولینس منٛز
۳ یہ سوٚرے مصرعہ چھُ فارسی ۔ یعنی اَمہِ اولنہٕ منٛزٕ دِم رٲچھ ۔
۴ شرطم ۔ میانِس اتھ شرطس پییٚٹھ

پانس کُن

کٔرم ہیتھ وُمرہ اندر کارٕ کأ تباہ
وچھم دِل خواہ تہٕ دشمن یارٕ کأ تباہ

بہار ووندہ تاپستان سرما
وُچھم سبزارٕ گُل تہٕ خارٕ کأ تباہ

کٔرم تامبر[1] دیوارو مکانہٕ
وچھم سیلاب[3] زلزلہٕ نارٕ کأ تباہ

بسیرٕ ڈل تہٕ تالاب وُلرٕ نیز
دِتم روز و شبانہٕ تارٕ کأ تباہ

بزورو زارٕ اندر کارٕ دُنیا
اُپزی تہٕ پزی مینہٕ زمیٖن دیارٕ کأ تباہ

کٔرم در خرچ بے حد دیارٕ زینتھ
ہتم بر گردنِ حق دارٕ کأ تباہ

مینہٕ داوُر وُمر بے ہوُدہ بغفلت
کٔرم ناکارو تہٕ بدکارٕ کأ تباہ

ہتم تکلیف مے از طمع دُنیا
زٕٹم جنگل تہٕ کوہ و غارٕ کأ تباہ

بجنگل ہاؤ چھم سِرّ الٰہی[4]
گوزن[5] وہرنہٕ شیرو مارٕ کأ تباہ

چھہ صفت یگہٕ بہٕ گردگارس
سیاہ تہٕ سبز چشمہ سارٕ کأ تباہ

کٔرم نہٕ بندگی تس ییٚن دِتم جان
کٔرم تی سہل مے دشوارٕ کأ تباہ

الٰہی چھس بہٕ نافرمان بدکارٕ
کرہٕ احسان تو اظہارٕ کأ تباہ

کٔرم وُونی ماقبت محمود یارب
وہابس ہتوی زٕ بہٕ چھی بدکارٕ کأ تباہ

نقص مترجمہ بتہٕ داپن "غزل نا وسوومت" ١ تمبر (اصل)
٣ سیلاب (اصل) ٤ الٰہی ٥ ہانگل

نعت شریف

سینہ بریانم زہجرت یارسولِ مجتبا[1]
دیدہ گریانم بہ حسرت[2] یارسولِ مجتبا

شہر مدینہ چھم سینس منز ہنگہ منگہ واتنا
وچھہ ہا آں پاک تربت یارسولِ مجتبا

پھیرہا تتھ روضہ پاکس لوانہ دی زانہ لولہ سان
وندہا تتھ ڈیٹھہ بوسہ یارسولِ مجتبا

نالہ دیوان لولہ ریوان حال چُھوے باوہے
بوزتم مے کتھہ حاجت یارسولِ مجتبا

چانی شوقن زالی از غم میانی شادی آشنوان
تراوتم مے آب رحمت یارسولِ مجتبا

زلہ ہیتم غم بلہ ہیم دل ہاوتم مے روئے پاک
بہر اللہ کر عنایت یارسولِ مجتبا

چھم منیہ کانی اکھ نظر بدوے کرکھ از کرمت[3]
گژھکھ ترِہ نور و فیض و رحمت یارسولِ مجتبا

ہر طرف از دورِ دنیا گمراہن ہند غلبہ گو
اسہ لسن دُنی چانی ہمت یارسولِ مجتبا

بے سروسامانہ بےکس اسی چھے چانی امتی
کرنہ دُنی یارہی بہ امت یارسولِ مجتبا

اہلِ سنت دل پریشان خستہ خاطر بے نوا
اہلِ اسلامن دِہ عزت یارسولِ مجتبا

آفتاب نور ہاوِ یوکھتہ زلہ ییتھ عالمس
لبہ ہن اُنی دیوہ تیز وتھ یارسولِ مجتبا

آمد آمد[4] بوز لیکن وُنہ وچھنہ وارہ نُن
اپنہ پیچ شیچھی بز چھ شہرت یارسولِ مجتبا

تمنا ہیتھ وہا بس محمد شاہ گو انتظار
گام ست[5] وُنہ چھم سنتہ یارسولِ مجتبا

1- مجتبیٰ (اصل) ساقم شار فارسی

2- یتھ نعت شریفس چھہ پرتھ قافیس "ت" یتھ گاشراونہ وزہ "تھ" پیہ پرُن۔ اسہ بدلو "عرق"

3- کرم - فیاضی   4- آمد آمد - ونن والین منزہ شیچھ چھہ وہاب محض شوے آسہ مبعبہ اپر تحجو نان

5- ست ضرب بت یعنی ۹۴ وری - وُمرہ ہندین سنہ ستن نام دو توی نہ وہاب

۵

نعتيه دوبيتي[1]

والضحيٰ[2] والشمس[3] وصفِ پاڪ روءِ مصطفيٰ
سوره والليل[4] جعدِ[5] پاڪ موءِ مصطفيٰ

بر ته سبحان الذي اسريٰ[6] بعبده در قرآن
بلبلِ دانش گواهه آرزوءِ مصطفيٰ

منقبت چارِ يارِ باصفا رضي الله عنهم

جان و دل سازم نثارِ چارِ باصفا[7] — جهڙس ڪا جانِي دوستدارِ چارِ يارِ باصفا
چشمه هر ديده ته دل تا ڇهم مي ٿو نڊو — وندو مکھ بر موءِ تارِ چار يار باصفا
موج تو جب آءِ سند فرزند دل بندِ عزيز — ڪره مکھ قو زبان بڪارِ چار يارِ باصفا
والذين معه[8] نازل سيمت در قرآن — وڃهنه از حق آوتڻ از چار يار باصفا
بر ته اعطيناڪ[9] در تفسير ڪوثر ڪهه ديان — از خدا و ڇهه يادگارِ چارِ يار باصفا
دوبه اڪي ادس باخس منزليڪان سرڪارِ خاص — سينه مبينه هر بارِ غار چار يار باصفا
حضرت صديق اڪبر[11] هم قدم هم دوشِ پاڪ — شاهِ اول يارِ غارِ چار يارِ باصفا
حضرت فاروق اعظم[12] ادس کهوڙي ڪئي ليڪان — عادلِ ثاني شمارِ چار يارِ باصفا
بهت ڀي حضرت عثمانِ ذي النورين[12] ادس — پس ڇهه سيوم تاجدارِ چار يارِ باصفا
ادس برو نهه برونبه حضرتس همراه علي[13] مرتضيٰ — شيرِ حق دلدل سوارِ چار يارِ باصفا

---

[1] نقل ڪرڻ واليو ڇهرمين دون شارن ته لعت شريف عنوان لکوومت۔
[2،3،4] والضحيٰ والليل ته والشمس قرآن ڪريم ڪين ترن سورن ڪن تلميح۔
[5] ونڱي دار موءِ شريف [6] مصطفيٰ ...

حضرتن فرمو ويهه پاڻ ڇپي آسي وڃن لڪان — جنتس اته هيٺه به يار، چار يار با صفا

تون هي بيهه پاڻ لڪان ڇهو ونڪيس مٿي پيش وس — تنهن زمين سان[15] آسه بار[16] چار يار با صفا

اي وهاب بالکل برابر ٿيو حبِ چار يار

جانِ دل ڪرته نثارِ چار يارِ با صفا

---

٦ سوره بني اسرائيل گوڏه نيڪ آيه ميں سيتي معراج شريفجو ذڪر جيهه شروع ڪئو هان۔

٧ ڪره ۸ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ (نبي ڪريم سندي رفيق جيهه منڪرن بيهه شديد تو پاڻ ۾ وڏي رحم ڪرڻ واري)

٩ سوره الکوثر بيهه متعلق ڪيترن مفسرن هنئن ڄاڻايو جيهه ته "الکوثر" جيهه حوض ڪوثر علاوه ٿولن يارن ڪن اشاره۔

١٠ خليفه اوّل حضرت صديق اکبر رض۔ عمر ٦٣ ورهي مدت خلافت ٢ ورهي پاڻ رهيو۔ وصال ٢٢ جمادي الآخر ١٣ سنه هجري۔

١١ خليفه دوم حضرت عمر رض۔ عمر ٦٣ ورهي۔ مدت خلافت ڏهه ورهي ڇهه رهيو ته ڇوَر ڏينه۔ وصال ٢٥ ذي الحجه ٢٣ سنه هجري۔

١٢ خليفه سيوم حضرت عثمان رض۔ عمر ٨٢ ورهي۔ مدت خلافت ڏهه ورهي ڪاه رهيو ته ارڙه ڏينه۔ وصال ١٨ ذي الحجه ٣٥ سنه هجري۔

١٣ خليفه چهارم حضرت علي رض۔ عمر ٦٣ ورهي۔ مدت خلافت ڇوَر ورهي ڇهه رهيو ته ڪيترو ڏينه۔ وصال ٢١ رمضان ٤٠ سنه هجري

---

١٤ حضرت علي رض سنديس ڳري سنڌاو۔

١٥ ٺيڪي ڪنو

١٦ بار بمعني باريابه

منقبتِ حضرت سلطان رحمۃ اللہ علیہ

اے سرورِ شاہ وگدا محبوبؔ العالم پیر ما
وے رہبرِ راہِ ہدیٰ[1] محبوب العالم پیر ما

اے قطب عالم شیخ دین محبوب ربّ العالمین
سلطان خیلِ عارفین[2] محبوبؔ عالم پیر ما

چمک ختم ژٔری دراولیاء خاکس کران چھک کیمیا
ژٔے عارفن ہند بادشاہ محبوب العالم پیر ما

عیسیٰ تہٕ موسیٰ بیعہ نوح پیغمبرن ہند پاک رۄح
ہر کانسہٕ لسنہٕ گویا فتوح[2] محبوب العالم پیر ما

ہم جام حضرتِ مصطفےٰ ہم نام شاہِ شہداء[3]
ہم رہبرِ راہِ ہدیٰ محبوب العالم پیر ما

چھُس بوٚ پریشان حال خوار لاچارہ عاجز نابکار
رۄزِت بہ در[4] امیدوار محبوب العالم پیر ما

باچھ برن[5] تل تراوہ سر چھُم پاک روضہ در نظر
مسکین مریدن تراوہ کر محبوب العالم پیر ما

از یامبہ یکبین چھُم نہٕ بار از بدہ یکہٕ چھُم نہٕ وار
استادہ چھُس در انتظار محبوب العالم پیر ما

بر در گدا خیرات[6] خواہ آمت بہ چھُس اے پادشاہ
از دِتہٕ کینہ راہِ خدا محبوب العالم پیر ما

وہّاب[7] مسکین بے نوا ژھانڈان دادن کر دوا
دۄہ ژٔ ے کرم حاجت روا محبوب العالم پیر ما

---

[1] ھدیٰ (ہدایت) [2] جماعت [3] کامیاب

[4] دروازس پیٹھ

[5] "باچھ بران" چھ حضرت سلطان رحمۃ اللہ علیہ سنزہ زیارتہ پیٹھ اکھ ڈیڈی

[6] خیرات داصل؛

اکھ خواب[1]

وُجھُم بیدار خابس گئے اندر ھیہ گا شا
چھُنہِ تیو تھہ آفتابس میہ وجھُمت نور حاشا

جہان مانندِ گلشن وجھُم از نور روشن
چو بلبل آس توشن عیاں[2] ساور تماشا

چھہ زیبا بارگاہی چھہ عالی پادشاہی
بہ سرلطان ہمچو ماہی چہ خوش اللہ ماشار[3]

اَنجُھ میوہ بکثرت زنگا رنگ ڈالنے کیتھ
نہ ہیتھ حاضر بخدمت سیُن اکھ شہر باشا

تمی کور میوہ تقسیم اڈ بن اکھ بعضین نیم
زہ دِتی نم سے بہ ناظیم بہِ خربوزہ خاشا

یِہ ہوسے ڈیو ٹھم منہ ستار دران جلسہ بہرکار
گران دعوا بدربار بہ گستاخی سہ باشا[4]

ترا بین شاہان دوصف دوزِتھ سپاہان
بہ دادِ داد خواہان سپین از شاہ تلاشا

طلب گے وار یاہ نام سپنی خوش کینہہ بہ انعام
دجل کینہہ گے بہ الزام دِتُن کینہن معاشا[5]

---

[1] اوس برتھ نظمن منز "غزل" عنوان
[2] نسخ بابھٹی
[3] تیو ناہ ستارہ بون یوت خداین دیتھ
[4] خوش یوہ وُنہ کینھ
[5] لسنس بسنس ستوب گزارہ

پھر کھ میوٗے ہمو نا و اکھ ہ لاران دوان آو

میٚہ زوٗ مۄرد مس تے ژاو اچھن دوٚن آم گاشا

بہ نیو ہس برسرِ دہ جواناہ دراو خوش تر

دوٗ پن رٹھ آب[٦] معطر اَنُن تمیٚ آب ماشا[٧]

ستادہ چھو وُلس آب بہ لذّت شربتِ ناب

وُچھم مخمل تہٕ کمخاب وتن فرشِ فرداشا!

شہری لِس میٚہ بوزان یہ موے ازبیش سلطان

میٚہ نش ہینہ آو فرمان بہ خوش خط کیا تماشا

تمیٚ ہوٗوم مکاناہ کُٹرہ گچھ بوٚڑ دُکانا

بہتھ یودبی جواناہ سرِ دکان چو پاشا[٨]

میٚہ ہوٗوم لس نہ نامہ دِتم تمیٚ پانژہ جامہ

رِدا کُرتہ، عمامہ بییہ شلوار[٩] باشا

بییہ ہاوِن میٚہ جاباہ تنھ اندرا وس مایا

سرِ دروازہ دایا بہ سفری دِلہ گاشا[١٠]

دوٚپن تمیٚ سے بہ جاداد میں دِتھ رٹھیہ ارشاد

گیکھ ناگاہ ژٕ آزاد بہ دنیا وچھ تماشا

---

٦ خوش بودار

٧ اکھ آبر ماشہ

٨ پادشاہس سندی پاٹھ

ووچھیم ساری جنس وار تومل ہنگہ شول گنہار

مکائی دانہ انبار وشنگ تے موژنگ ماشا[11]

یہ کنیز ھاجی بہ دنیا وچھم سوڑے مہیّا

کوڑم از جملہ اشیاء تماکس بیٹھ میّہ حاشا

دوہیم تمی رقت حاجت ژہ ہیکہ ادہ کالنہ منّت

ست حیبی غنیمت یہ وکلین معنت از شاہ[12]

ثراہ اکھ شیر خادہ وچھم درتا ہوادہ[13]

کوڑن تمی وادہ کادہ میّہ سیتن بول باشا

اکھ اندر گوس مسرور بہ حالِ خانہ معزور

ازاں دربارشہ دور بہ گوسے در تماشا

بہ ناگہ گوس بیدار کوڑم افسوس بسیار

میّہ رودم در جگر خار ونم نہ حال باشاہ[14]

---

۹ شارس اندر چھ ژورے جامہ ونہ آمتی " باشا " لفظک معنی رود راوس تل -

۱۰ استرس آ ہیتھ تہ دتوک گاش ہش -

۱۱ مہہ ۱۲ پادشہس لنشہ -

۱۳ گہوارہ - منزول - ۱۴ پادشہس

غزل

مئیہ دچھک ژہ وارہ دوبارہ یارہ یکھنا
بہ کرہ ہا اکھ نظارہ دوبارہ یارہ یکھنا

بہ مایل چھس نہ مالس نہ اتھ جاہ و جلالس
مئیہ لیس بخشے گنارہ دوبارہ یارہ یکھنا

چھنے مے ہا دم رہ وے وچھے محراب بروے
ژہ چھک نوک ستارہ دوبارہ یارہ یکھنا

بنی لیس چون دیدارمتی کیاہ غم بہر کار
دزی نہ ناہنہ سہ نارہ دوبارہ یارہ یکھنا

مئیہ چھیم درسینہ ارمان وچھ کرماہ تابان
بہ کرہ ہا گنیذ تارہ دوبارہ یارہ یکھنا

مئیہ بے حد چھیم دلس لوب بہ چھس طالب مطلوب
بلہ بو ازاشارہ دوبارہ یارہ یکھنا

بو درغم گوس برہم مئیہ دردس[1] کرتہ مرہم
مئیہ گو درسینہ پارہ[2] دوبارہ یارہ یکھنا

تمنا چھم مئیہ سینس نظر کرہ ہا جنیس
بہ کرہ ہا زدنشارہ دوبارہ یارہ یکھنا

مئیہ پاران گوم ییہ کال پرزھتنہ زنہ مئیہ احوال
ژہ نے بکیہ پان مارہ دوبارہ یارہ یکھنا

ژہ للہ کرتہ انصاف خطا بد چھم تہ کر معاف
ژہ کر کمہنہ میون چارہ دوبارہ یارہ یکھنا

پرہ بوچھے برس تل کرم ونی مشکل حل
مئیہ چھیم بس اکھ اشارہ دوبارہ یارہ یکھنا

فقط چھم درجگر خار[3] بہ کرہ ہا جون دیدار
یہ ہوے چھم لوڑ امارہ دوبارہ یارہ یکھنا

دناب از شوق زوتیت[4] پرالندہ بہ کوئیت[5]
شکیب شہسوارہ دوبارہ یارہ یکھنا

---

1. دادِس
2. درسینہ پارہ - وچھس اندری کھنجہ
3. خارہ خارہ یا گنڈ
4. چائس رویس
5. چائس کوچس منز

خُدایا[1]

بہٕ چھُس مسکین تہٕ مُضطر گدایا
ژٕ چھک شاہِ غنی سلطان خدایا

ژٕ یُد دِی دِکھ گدایس پادشاہی
بنہٕ مسکین بدیا کد[2] خدایا

اگر آنکھ ژٕ ذِلت پادشاہس
گژھی درلحظ گردندہٕ[3] گدایا

میس غیرت ژٕ دِکھ تس کانہہ نبی نہ
ہنہس یُدلتس نہٕ امنیچھ کانہہ تہٕ جایا

مِنگی ییُس ژی سِوا یاژی بہٕ دیگر
چھُ ناوَن لتس کرن تمُ ومرضایا

سزاوارِ[4] ثنا و شکر و سجدہ
چھُ ما کانہہ ژی سِوا ہرگز خدایا

کرم امدا دراہِ راست ہاوُم
دِہاس از کرم لطف و عطایا

۱؎ اصلس منز چھِ ییتہٕ تہٕ "غزل" ناو تھاونہٕ آمت

۲؎ کد خدا۔ مالکِ دنیا   ۳؎ پھیرہ وُن یعنی گداگر

۴؎ سزاوار مستحق

مخمس[1]

زہرحق بمارا نِگاہِ کنُ نگارا — نگاہِ کنُ نگارا زہرِحق بمارا
بہ چھُس مسکین مسافرِ مسافر چھُس بہ مسکین — بہ غمگین چھُس بخاطر بخاطِر چھُس بہ غمگین
زہِ تسکین دِم بہ رحمن بہ رحمن دِم زہ تسکین — بہ آئین کر زہِ ہمت زہِ ہمت کر بہ آئین
گدا را دِہ تو چیزے تو چیزے دِہ گدارا

بہ دنیا کیاہ چھُ حاصِل چھُ حاصل کیا بہ دنیا — خیالا ئی بہ باطل بہ باطِل بلیہ خیالا
تمنا چھُی زہِ درد دِل زہ بہ دردل چھُی تمنا — زِ دانا ہیچھ بہ منزل بہ منزل ہیچھ زِ دانا
گدارا شب سرِراہ سرِراہ شب گدارا

زِعشقت[2] چھُم دِلس غم دلس غم چھُم زعشقت — زِہجرت چھُس بہ ماتم بہ ماتم چھُس زہجرت
محبت چھُم بخاطر بخاطِر[3] چھُم محبت — بخدمت چھُس بہ حاضِر بہ حاضِر چھُس بخدمت
اشارا کر بہ رحمت بہ رحمت کر اشارا

یہ دُنیا محنت و غم غم و محنت یہ دنیا — چھُ ہمراہ غم بہ آدم بہ آدم غم چھُ ہمراہ
شہنشاہ چھی بہ ماتم بہ ماتم چھی شہنشاہ — چھُ کا تباہ غم بعالم بہ عالم غم چھُ کا تباہ
جہاں را بازی و برم برم و بازی جہاں را

چھُ انسان نقش آبگ چھُ آبگ نقش انسان — بناوان نش چھُ خابگ چھُ خابگ نش بناوان
چھُ میزان گنڈ حسابگ حسابگ گنڈ چھُ میزان — چھُ ایمان مُرشِد صوابگ صوابگ مُرشِد چھُ ایمان
خطا را گر عطا شد عطا شد گر خطا را

غزہ مرا چھم بہ ناحق بہ ناحق چھُم غزود ا ‏ ‏ ‏ ‏ کرودی زن چھ احمق چھ احمق زن کرود ا
بہ گمراہ گوس مطلق بہ مطلق گوس گمرا ہ ‏ ‏ ‏ ‏ حکیماہ چھُک تہٕ حاذق تہٕ حاذق چھُک حکیماہ
دوا را کُن بہ دردم بہ دردم کُن دوارا

بجالے شد خیالے خیالے شد بجالے ‏ ‏ ‏ ‏ بہ سالے خورد خالے بہ خالے خورد سالے
زوالے را کمالے کمالے را زوالے ‏ ‏ ‏ ‏ مثالے بار سالے[۳] رسالے با مثالے
ہوا را خوش نوائے نوائے خوش ہوا را

دہالس کر ہدایت ہدایت کر دہالس ‏ ‏ ‏ ‏ غذالس چھُس بہ دنیا بہ دنیا چھُس غذالس
حِسابس چھُس نہ طاقت نہ طاقت چھُس حسابس ‏ ‏ ‏ ‏ جنابس نِش شفاعت شفاعت نِش جنابس
شفا دالس بہ عصیان بہ عصیان بس شفادا

۱۔ اصلس اندر چھُ اتھ "غزل" عنوان

۲۔ چانہٕ لولہ

۳۔ دِلس

۴۔ کرٕ خطس سیتی

غزل

مبّہ یادن دورِہ ہٹوٗن الف قد سروِ بالا
مبّہ پڑاران ڈمریاٗدم بہ پیارس کوٗت کالا

نہ چھُم ڈوٗہ فیِ پیارلس تاب نہ چھُم آرام نے خاب
سِرکوٗہ دوت افتاب چھُہ منزل دُور بالا[1]

بیِم بُدوٗ ے بہ یکَ سات دیِم دلبرِ ملاقات
گژھم مے نفی اثبات[2] پرژھم احوال حالا

بہ مُژرِ نفقہ سبنہِ ہاوَس گذشتہ حال باوس
کھوَرن تل کلِہ نراوس کرَس عرض و سوالا

دلَیس کرِتم نظر مے ژلِم ناتب نہ زرَ مے
پیتِم کردہ گذر مے ز بہرِ حق تعالا

منگس لِلّٰہ بہ یکبار زکاتِ حسن دیدار
مبّہ شیہلیم عشقنُ نار گژھم کم یک دوبالا[3]

ژلیم مے ہجرِ تنگ غم گژھم آتش ہنا کمَ
بہاٗے جانِ آدم زہرگِس ہاٗے شہلا[4]

---

[1] تھوٗد

[2] انکارس گژھم اقرار - یمِچ نہ ژرھ اسم تی گژھم حائیل -

سیاہ ماروٗ وِزِم ٹوٗنٛچھ دِلس مارن کرِن تھچھ
گزنٛدٕ چھِس سیاہ سرف بلاشہار[5] کالا[7]

چھوٗ نیزٕ وچھس زِچھر دالہٕ سینس گام غربال[8]
پھٕٹہِ شص نہٕ زانہہ مینہ تِچ حال چھُ مالس کٔنہہ ملالا

سُنم مے عشقٕکٕ تب مینہ چھُم وٕنی جان بر لب
تمنا چھُم بیک شب مینہ کُن کرِہ نا خیالا

مینہ دٕہ دٕہ وُچھُم سرکوہ بہارس چھُم گوٚمُت پوٚہ
مینہ نہٕ وِنیوٗد وُمرِہ ہنوند دٕہ چھُ باقی کوٗت کالا

طمع چھُم دردِل وجان کرُم رُٹ وٕنی پیتہم آن
بنیم مے نورِ ایمان بفضلِ حق تعالا

وہاب از جرم عصیان پریشان وپشیمان
وسیلہ مینہ چھُ فرقان بہ سبحان ربِّ اعلا

---

۳ نار شہلم گو "یک کم" - دیدار سیدُم گو "دوبالا"، ۴ بہار - معول
۵ نرگس ہائے شہلا رچھ ترِن نسخن اندر "زبرگس ہائے شہلا" غلط آموت
۶ دون نسخن "سف"- غلط

۷ بلاشہار کالا - ریختہ کو شعر یعنی کرِیہنی زلف چھِس عاشقن کِتہٕ بلائے آسمانی ہیوٗی شہار دکالا، اُردو
۸ پرٛزُن

غزل

دِل فِریاد وٚد نیا اَسہ ہا وَ کھنا
بُتھ ہیچھ کٕے اَکھ نقاباہ تھوٚد تِہ ہنا وکھنا

عشقنہ سوزہ منیہ سیٖنس ترینہٕ ترلیشہ العطش[1]
وصلکٕے وُنی سرد آباہ اَسہ چا وَ کھنا

سِرہ کیٚتھ چھے پلنسے تِش نانسے تِش غارزن
غارزان کینہہ حباباہ اَسہ با وَ کھنا

کالہ سہ دِ نال وٚولہم زال چھُم دریشی وسی
کرتہٕ ہمت چھُے لَو اباموہ کلا وَ کھنا

چھُے سیاہ ابرو کمانن لوٗٹ چار تَھ سخت گون
اَتھ کمانے گون باباہ[2] نرم ترا وَ کھنا

بولہ کٕے نارہٕ ہزاران یار گٔامتی مارہٕ چھی
نارہٕ کے شوٗرک عذاباہ شیہلا وَ کھنا

خستہٕ خاطر بستہٕ کٔرمتی دام زُلفو وارِ یاہ
مُژہ رٲد تھٕ بند طناباموہ کلا وَ کھنا

ژارہٕ چے وَنہٕ یارہٕ گارہ تِنہٕ رِصار تھٕ دریٚیہ گام
خان باہنہ[3] جان آبا پان نا وَ کھنا

پوٚشہ وارے چھُم تھُلیا روشہ ہینہٕ مو دلبرو
ہنگہ بو[4] لاگے گوہ لا باپوش چھا وَ کھنا

ساقیا از بادہ باقی دِہ تم آبِ شفا
نہ تہ وَو زٕ دردک شراباہ اَسہ چا وَ کھنا

عاشقا از داستانِ عشق با سوز و گداز
عشقکی سوزٕچ کتاباہ بوزہٕ نا وَ کھنا

مُطربا تارِ سہیل[5] از سوز سازے ارغوان
دردکے چنگک رباباہ بوزہٕ نا وَ کھنا

درگذر از سوز و ساز و چنگ ہم سحر گزود
شوٗخی و خامی وہاباہ مُشرا وَ کھنا

۱۔ العطش (عربی) ترلیشہ ترلیشہ کران
۲۔ بابا: معشوقس "بابا" ونن چھ مایوب بیوباسان۔ خبرتہ وقتہٕ آسہ بیپے ٹاچھرہ وزہ عام بول چالہٕ منز یہ لفظ ورتاونہ یوان
۳۔ خان بابن چھُ بڈ گٲمُت تحصیلس منز اکھ گام
۴۔ کٔس سخس منز چھ "فولاکے" یتھنہ کانہہ معنی چھ
۵۔ تارِ سہیل۔ موسیقی ہندا اکھ ساز و سرود

سیاہ مارۄ ڈرم ٹوبہ دپس مادن کرِن تقچھ
گزندہ چھس سیاہ سرف[۶] بلاشہار کالا[۷]

چھو نیزو چھس رچھرد ہل ہیہ سینس گکام غربال[۸]
پمہ ژعن نہ زانتہ مینہ تچ حال چھ مالس کنہہ ملالا

سنم مے عشقنہ تب مینہ چھم وفی جان برلب
تمنا چھم بیک شب مینہ کن کرہ نا خیالا

مینہ دۄہ نہ دو محم سرکوہ بہارس چھم گومت پوہ
مینہ نہ ولود ومرہ ہنوندہ چھ باقی کوت کالا

طمع چھم دردل وجان کرم رت دوہ نی پیتم آن
بنیم ے نورِ ایمان بفضلِ حق تعالا

وہاب از جرم عصیان پریشان وپشیمان
وسیلہ سپتھ چھ فرقان بہ سبحان ربّ اعلا

---

۳ نارشہلم گو "یک کم" - دیدار سپدم گو "دوبالا" ۴ بہار - معول
۵ نرگس ہائے شہلا رچھ ترین نسخن اندر "زہرگس ہائے شہلا" غلط آموت
۶ دون نسخن "سف" - غلط
۷ بلاشہار کالا - ریختہ کو شعر یعنی کرِیہنی زلف چھس عاشقن کز بلائے آسمانی ہوی شہار دکالا، اردو
۸ پٹرین

غزل

دِل فریادو بیداد اسہ ہا و کھنا
بُتھ سیپھ کے اکھ نقاباہ تھوڑِ بخا و کھنا

عشقہ سوزہ مَنیہ سلیش ترلیشہ ترلیشہ العطش[1]
وصلکو وُزی سرد آباہ اسہ چا و کھنا

سرہ کیتھ چھے پلہ سے لش نانے لش غارزان
غارزان کیتہ حساباہ اسہ با و کھنا

کالہ ۔ دنال دو ہم زال چھم زیریش وسی
کرتہ ہمت چھے تو اباموہ کلا و کھنا

چھے سیاہ ابرو کمانو نوت چارِ تھ سخت گون
اکھ کمانے گون بابا[2] نرم ترا و کھنا

بولہ کے نارہ ہزاران یار گامتی مارہ چھی
نارہ کے شورک عذاباہ شیہلا و کھنا

خستہ خاطر بستہ کرمتی دامِ زلفو وایہ یاہ
مُژہ راو تھ بند طنا باموہ کلا و کھنا

ژارہ چے ونہ یارہ کار تیتہ رخسار تھو دریہ گام
خان بابہ[3] جان آبا پان نا و کھنا

پوشہ وارے چھم چھلیا روشہ بیتہ مو دلبرو
ہنگہ بو[4] لاگے گولا با پوش چھا و کھنا

ساقیا از بادۂ باقی دِتم آبِ شفا
نتہ وقہ زی دردک شراباسہ چا و کھنا

عاشقا از داستانے عشق با سوز و گداز
عشقکی سوزچ کتاباہ بوزہ نا و کھنا

مطربا تارِ سہیل[5] از سوز سازِ ارغوان
دردکے چنگک ربابا بوزہ نا و کھنا

درگذر از سوز و ساز و چنگ ہم سحرنگ زود
شوخی و خامی وہا با مشرا و کھنا

۱۔ العطش (عربی) ترلیشہ ترلیشہ کران ۲۔ بابا: معشوقس "بابا" ونن چھہ مایوب بیوباسان۔ خبر مہ وقتہ آ سیبے ٹاچھرہ وزہ عام بول چالہ منزیہ لفظ ورتاونہ یوان ۳۔ خان بابن چھہ ڈگا د تحصیلس منز اکھ گام

۴۔ کس شخص منز چھہ "فولاکے" بھقنہ کانہہ معنی چھہ

۵۔ تارِ سہیل۔ موسیقی ہند اکھ ساز و سرود

زاَن دُنیا بے وفا

بانۂ میاَنے ہا لوتواَ[۱] نۂ زان دنیا بے وفا
عاد عبرت چُھے نۂ دانۂ زان دنیا بے وفا

کونۂ مہوان چُھک ژہِ طعنۂ بیپنۂ مستی چھے ژنیہ کیا
وات اصلس ہا دیوانۂ زان دنیا بے وفا

چُھے یہ دنیا قحبہ خانۂ[۲] زال تراَوِتھ میش راہ
کرِنی واَران کاَ ژخانۂ زان دنیا بے وفا

گاَژی ابلہ[۳] اَمہِ وانۂ گے پشیمان روسیاہ
اتھ ہا وان گے روانۂ زان دنیا بے وفا

بندہِ گی کر زندہ پانۂ زندگی چھے دستگاہ
کرتۂ ہمت ادہِ جانۂ زان دنیا بے وفا

گرا یہ موکرہا جوانۂ ژھایہ منز چھے اژدہا
ضایہ گے کاَ تیاہ مکانۂ زان دنیا بے وفا

یار تےَ خویش و بیگانۂ مودی یم درسال وماہ
سُے ژبۂ ژلو نھتھ نا نشانۂ زان دنیا بے وفا

۱۔ ناتوانۂ (اصل)

۲۔ گ[illegible]ۂ دان ۳۔ بے وقوف

ہارٕ ہارٕ بوڈ خزانہٕ رادٕ پرٲوتھ غارٕ راہ[۲]
دست خٲلی گوکھ پانہٕ زان دنیا بے وفا

کیاہ ونکھ عذر و بہانہٕ تس دِتےٚ یمہٕ دستگاہ
چھےٚ خدا بس تمہٕ آتھٕ زان دنیا بے وفا

ہا دہا چھہٕ نو توانہٕ عار عبرت گوٚیہِ نہٕ زانہٕ
تہٕ وہ وفی یم داستانہٕ زان دنیا بے وفا

---

۲ غیر راہ - بچھ کالہ - یہ غزل چھ وہابن رتن دۆہن لیکھومت یلہٕ تمٕ دنیا ترٲوتھ اوس ژھٕمت۔

(نوٹ) بیتہٕ بٲتس نہٕ چھُ وہابن "غزل" عنوان تھووُمت۔ حالانکہ کٲشرِ بٲتھن چھ پرٕتھکُنہٕ نتھ نظمہٕ "بٲتھ" وَنان بیتہٕ ترمیم مصرعہ پتہٕ اکوی دوٚج آسہٕ۔ تو ےچھ اسہٕ تِرٛھن نظمن ووجی عنوان تھووُمت۔ یا گمانٕ کٲشرِ بٲتھ ناو تھووُمت۔

ژٕ لِلّٰہ یارٕ وٕ یکھنا

بہٕ زولِتھس لولہٕ نارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
بہٕ کوتاہ کال پرٛارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
چھُ کیاہ ووذہیون چارٕ — بہٕ چھُس مجنونٛ[1] شیدا
چوٗ لیلےٰ وُنی سوارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
تنے تنوٗر[2] وارٕ ! — مبٕ چھم گومُت وُچھک نا
رَگن مے گیہٕ تارٕ ! — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
بہٕ ژٕچھتھس کالہٕ مارٕ — اَمیُک مرہم ژٕ وٕ دِکھنا
بلہٕ بو از اشارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
نتہٕ مے شہسوارٕ — ژٕ پانس رِنتہٕ نِکھنا
بہٕ ہاوَے سینہٕ پارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
بہٕ تیٖرَن سینہٕ وارٕ — ژٕ بنہٕ نشُہ[3] آسہٕ یک جا
اُچھو کیٛنہٕ خون ہارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا
زٕ روخ رنگہٕ انارٕ[4] — بہٕ سُرخی دل فریبا
وُچھان ہیتہٕ بُدی بہارٕ — ژٕ لِلّٰہ یارٕ یکھنا

---

۱ مجنون (اصل)   ۲ تنٛدرہ

۳ بُد - بدوے ذون سخن نابود   ۴ داغن

وُچھم وَندمو خنتہ مارہٕ ننہٕ عقد ثریا ! ٥
میٖہٕ چھم کوتاہ امارہٕ ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا
کنٕ دون گوش وارہٕ عجائب کیاہ چھ زیب
گٹے اندر ستارہٕ ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا
دُو چشم آب ٦ دارہٕ چھ ترگس ہمے ٧ شہلا
دَماہ اکھ پرُ حمارہٕ ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا
کرَکھنا اکھ نظارہٕ میٖہٕ کنُ بہر تَلّا
بلیم دِل از اشارہٕ ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا
میٖہٕ چھُم نہٕ کانہہ تہٕ چارہٕ بغیر از وصلِ تو زاہ
یہِم نے پان مارہٕ ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا
دِہا بو نابر کارہٕ وُنے شرمندہٕ چھکھنا
مُرتھ لو یکھ دوبارہٕ
ژٕہٕ للہ یارہٕ یکھنا

---

٥ گرُژہ ۔ کچہ ناوی ستارن ہنید جھُنگ
٦ تابہ دنہ یا اُوش زادہٕ وُنہٕ ۔
٧ لوبہٕ وُنی ینبرزل ہش

غزل

دُچھُم مے شمع تَے پونپُر یکجا
بہ جلوہ اوس نارو نُورٕ یکجا

یہ دُنیا چھےٚ بہ مثلِ شہد خانہ
یہ شیرین شہد تہٕ زنبور یکجا

چھُ ہر کانہہ ژوٗن ناوے منز مُساوی
امیرو شاہ و رہزن ژوٗر یکجا

بہ گلشن وُچھتہٕ کیاہ زیبا بہ سوٗرے
چھہ برگ و خار گُل تہٕ ٹوٗر یکجا

سروٗد و ساز ساما نہٕ مہیّا
نیٚے چنگ و دف و سنطور یکجا

زٕ آفت ہائے جور ایں زمانہٕ
چھہ اوّر تہٕ تبہ لد رنجور[1] یکجا

وہابور و ومت دٕر کف[2] اُنٕ باز[3]
چھُ میلن لار[4] تہٕ لوہورٕ یکجا

---

[1] پریشان حال   [2] اتھس منز   [3] دوباره

[4] لار تہٕ لوہور ملہٕ ناوُن چھُ دراصل "لار کنی لوہورٕ گژھن" محاورس کُن تلمیح۔ یعنی ناممکن ممکن بناون

غزل

شیداہ چھُم یہِ مجنون[1] گومُت بہ روٗے لیلا[2]
سوداہ[3] زدہ جگر خون ہیو مُت بہ کوٗے لیلا

موت دراوُلاگ گچھِ اُن دیوانہ یار سے کُن
مستانہ دراو زنُ مُسکین لبوٗئے لیلا

خُسپُنخ زکات شاید ناگہ بدست آید
گرزھِ نہٕ سوال از زدہ ہرگز بہ خوٗئے لیلا

عطرو گو لاب عنبر کوٗ فور مشکِ ادفر
مشکِ ختن[4] چھُ جو ہراز بو یہِ موٗے لیلا

برکوہِ نجد[5] پراوان مجنون لاگہِ گاوان
دیوانہ یانِ ماران دراز روٗے لیلا

باوحشیان سہ دم ساز چھِس ہرنہٕ روسی ہمراز
کوٗستوری گے بہ پرواز در جستجوٗے لیلا

دورِ فلک بہ گردش کوہ و زمین بہ گردش
باہم ملک بہ پرسش در گفتگوٗے لیلا

تابان دہس بہٕ آفتاب زیبا شبس چھِ ماہتاب[6]
عکسِ نمونہ دریاب از نورِ روٗے لیلا

وہاب انتظارس ژھانڈان بالہٕ یارس
بیہ نانہ یان مارس دراز روٗے لیلا

ص۱-۲ اصلس منز "مجنون" تہٕ "لیلیٰ"

ص۳ پاگل گژھت

ص۴ پرانہٕ عہدہ اوس شہر ختن رُوسی نافہ مہیا کرنچ منڈی۔

ص۵ نجد چھُ عربس اندر اکھ وسیع تہٕ وُاران علاقہ یتہٕ سکہٕ مادان تہٕ وُڈر و وڈاے کانہہ ہموار حصہ چھنہٕ۔ مجلونہٕ سندہِ روٗمانک بالہٕ چھ اتی اکھ لوکُٹ کوہ

ص۶ لب

نعت[1]

پادشاہا بہ در[2] چھُسے بو گدا — بوزتہ بہرِ حق ژٕہ میأنی صدا
دِم ژٕہ کینژھا از خزانہٕ خود — دُنی بہ خأدات از براہِ خدا
بس میٚہ چھم چأنی مہربأنی دُنی — میٚتہٕ مے ترأو تم زِ خویش[3] جُدا
گوس ہر کأسنہٕ لش دُنی لفرین — از دل و جان بو چھُسےَ ژٕہ فدا
چھمُ نہٕ از مال و زر میٚہ کینہہ درکار — میٚہ رضا چون بس بہ سینہٕ مُدا[4]
میٚہ چھہ و نقہ نأو مژ زِ نگمہ آہی — ہاوتَم سوئے خود میٚہ راہِ ہدا
داوُرم دِہ نہٕ را ہتھ در غفلت — سنّت و فرض کانہہ کوٚرم نہ ادا
بر گناہان من چھُنہٕ تیداد — نہ بہ کبر و غرور کنہہ تہٕ جدا

در شب و روز اے وہاب ہر دَم
چھی ستھہ بارژھی زموت ندا

---

[1] اصلس منز "غزل"
[2] دروازس بیٚھٹھ
[3] پانس نشہ
[4] مدعا

باعتھ[1]

وُچھتھ ہم صحبتن ہُند حال — بغفلت گوش نا بینا
بہ دامِ مِلک و مُلک و مال — بغفلت گوش نا بینا
میہ خویش و آشنا نہ یار — وُچھم مسکین دُنیا دار
ہزاران خانہ ہا گے خار[2] — بغفلت گوش نا بینا
وُچھم مُمسک غنی کونی[3] — دِوان اُسی دم فِراعونی !
دَتن بیٹھ مُودِی زن ہُونی — بغفلت گوش نا بینا
بہودُر وار یاہ مغرور — درآن مُنتی سینہ رنجور
وُچھم موزُور[4] گے معذُور — بغفلت گوش نا بینا
وُچھم کمہ نازنین حوُرہ — بہ عشرت آسہ مستورہ
بہ بازر ازکران ژُورہ — بغفلت گوش نا بینا
چھہ وارہ پادشاہ زادہ — مُلازم کینہہ تہ کینہہ پیادہ
چھہ کینہہ در کوچہ اُفتادہ[5] — بغفلت گوش نا بینا
بہ یک گردشِ چھُنہ سمار — چھُہ گاہے گُل تہ گاہے خار
وہاں بویہ چھُہ بوڈ دشوار — بغفلت گوش نا بینا

---

[1] یتھ تخلیقس ووج آسہ نتھ چھہ عام ناو "باٰتھ"، اما یوز باٰتھ زارہ وِزہ چھہ یتھ باٰتس بین ووج دویم ناو بنان۔ یتھن تخلیقن تھاوہ اُمی یتہ برونہہ ووجی عنوان۔

[2] خوار (فارسی)

[3] کونی چھہ دراصل "اتھ کوٗن" صفتس ژُھٹ ادا۔ اتھ کوٗن گو بخیل۔

[4] اصلس اندر چھہ "معذور" دِنہ یہ پھرہ۔ اکہ بدلو وابسہ گاشر اوتھ

[5] پتھر بیٹھتھ

غزل

بہٕ چھُس از جان مٲیِل لبوٗ ئے روٗ ئے زیبا
میہٕ بستہٕ گوٗ مٹےٚ دِل بہٕ تارِ موئے زیبا

زِ روٗ ئے جانِ جانان نِشانہٕ چھُسنہٕ ڈیشان
بہٕ کوچہ چھُس پریشان ہیمُت دَرٕ کوئے زیبا

زِ تارِ زُلفِ دِلبر ہَران چھےُ مُشکِ اَدفٕ
گوٗلاب وعطر وعنبر ریوان از خوئے زیبا

رُخش[1] چوٗں آفتابہٕ منوٗر آب و تابہٕ
بہٕ قدرت کیاہ حسابہ بہٕ مُصحف روٗئے زیبا

زِ چشمِ مستِ جادوٗ بہٕ کوہ و دشت آہوٗ
چھِ پھیران شبہٕ ہرسوٗ ازاں جادوٗئے زیبا

ڈیکہ تمسنٔد[2] چھُ مہتاب پُرزلوٗن لحت سیماب
پھاتھ کعبس زہٕ محراب دُہٕ تا[3] ابروٗئے زیبا

وہاب از بہرِ دیدار بہٕ کوٗئے یار بیمار
چھُ کَن داٗرِ تھٕ شُشیار بہٕ گفتگوٗئے زیبا

---

[1] تمزٕ سندٕ چھُ
[2] چھل
[3] ڈ۪یہ اَندٕ

وَتھ وَنہ رُوزی نا ؟[1]

کھُو رسَّا بتھ پکیہ اَنہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا
چُھپے چاہ ژیئہ بروشٹہ کنہ — وَتھ وَنہ روزی نا
یوِر آیا کھ کیاں کنہ — چُھپے وادہ کوّرمت کیا
دُنی جون عُقبا ننہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا
کرتام سا تھاہ بنہ — نیر بتھہ گژھی بوشاہ
ہرکا نہہ کبنژھا وَنہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا
وارث حصّہ بوزنہ — سُمہ نے کس واتہ کیا
کُس کھیہ کُس کیا رنہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا
ژھانڈن گبہ[2] نہ کھنہ — تا میر دہ ہرجا
نُودن تہ پرا ٹن گنہ — وَتھ وَنہ روزی نا
نیکُ بد کانژھا وَنہ — ژھانڈ نہ بیہ بُبیہ[3] کانہہ
کس بنہ کس نہ بنہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا
وہا بہ بینہ بی بنہ — بیتھ کن مہ گرکنہہ زانہہ
نباے ژلہ تہ کنھ بیتہ[4] ژھبنہ — وَتھ وَنہ رُوزی نا

---

١ اصلس منز "غزل" ٢ گبہ یا گبہ - کھنہ دراتشہ سندی بندق

٣ "بُبیہ" چھ نقلن اندر بچھر پیومت ٤ بیہ دُنیہہ

غزل

چو بلبل چھُم گوُمت دل سوُے گلزار شیدا
سبہاٹھا مے ہوم مشکل گڑھن بیمار شیدا

سیُن دیوانہٖ بلبل بسوُے دستہٖ گلُ
بنہو و دِل میوُن ہبکُل بہ گل رخسار شیدا

گزندۂ[1] کالہِ شہار دِوان چھُم سخت آزار
میہ دل گوُمُت گرفتار بسوُے یار شیدا

بہ دامِ زلفِ سنبل بہ مارِ تارِ کاکلُ!
کرہٖ کوتاہ تا قل بہ چھُس لاچار شیدا!

مژہ تیرو بکینہ دو پارۂ کوُر میہ سینہٖ
ژِ بیہ کینہہ انصاف چھِے نہٖ ژِ دل افگار شیدا

زۂ نرگس حشیمِ جادو کرہتھ آوارۂ آہو
پرِ لیشان تم بہر سو سر کوہسار شیدا

کمان ابروُے پرُ تاب[2] اکیس کعبس زۂ محراب
میہ گوُمُت دِل چھُہ بے تاب بہ آن دربار شیدا

جہانیُچ[3] جملہٖ ہستی کران کعبس پرستی
مُتُنی دارۂ چھُہ مُستی سیُنی یکبار شیدا

بہ آں محرابِ کعبہ رِ تو سجدہ و آہا بہ سین عاشق حبابہ پتے دیدار شیدا

---

[1] تُڈ پل [2] جمک تراوُن داجنہٖ [3] اصلس اندر "جہانک"

غزل

ژٕ فہمیدہ بہ دُنیا گٔیہِ نہ کانٛہہ تہٕ گٔماہ
دَتےٚ نادیدہ بے راہ پکان چھُکھ ہمچو اعما[1]

وُچھُتھ نیک تہٕ بد بہ مستی دراکھ از حد
ژٕ بہ کیاہ مغرور چھُکھ[2] ژٕ یتہٕ کانٛہہ چھُنہٕ خاما

ژٕ یتہٕ کیا چھُکھ زِ دنیا بنی نہ پولہٕ گاہ[3]
مسافر چھُکھ سِرِ راہ بوٹہٕ بوڑھ[4] غلاما

وُچھتھ یارن ہندے زنگ ژٕ یتہٕ کینہہ چھےنہٕ بوان ننگ
گومت چھُکھ پون دل سنگ کو رتھ نہٕ کانٛہہ مقاما[5]

ژٕ کینہہ سرمایہ پتھ تھاو ہینی نہٕ پتہٕ کانٛہہ زاو
دِیی نہ کانٛہہ گنیج باو پتہٕ[6] اکھ تربینہٕ داما

کرکھ ہیوٚن دِین بہ کینژھاہ بدی نیکی بدُنیا
رِتس لو بد بنی زانہہ چھُ کارس سیتؠ ناما

دُوکھ بِنی تی لوٗنُ چھُے وہا بوکیا دُنُ چھُے
تتےٚ قسمتھ بنن چھُے ژٕ کر تہٕ انتظاما

---

1. اعمیٰ
2. مد یُسکر
3. گاسہ کھوٚر
4. بوٹہٕ بوڑھ اَسی کِنژرہ منزِ خانہ بدوش تہٕ بیکس آسنہ سببہ دورہ یوان لبنہٕ (یہ چھ صرف اصل نقلس اندر- باقی نقلو چھ خالی جائے ترأو مژ)
5. مقاما - کُنہ جایہ ٹھکانا
6. مرطہ بیتہٕ کے "دُنن" چھ اصلس اندر تہٕ نہہ نادِنہٕ بیوٚ آموت - باقی نسخن اندر خالی جائے۔

غزل

خبرؔ[1] ہے شنیدہ امیران و دل آرا[2] — وُچھتھ کاتیا بہ دیدہ فقیران و گدارا

نہ سردارن امیری نہ مسکینن فقیری — نہ تمہ ہی نے وزیری بہ ماند جز[3] خدارا

ٹُری دریہ دہ مستوُ، وُچھم زن جنّتچ — چھ اردویس منقّش سُورِ دیبان دِی توم ہارا

چھ کانتاہ نازنینہ بیچھان از ماہ بیبہ — وسا اتھ کینہہ تہ چھے نہ چھُ دُنیا گٹہ کارا

مندِل یم آسی ہاون وُچھم بہ نگہ ناون — چھ آلیس موہ ہرہ ہراون کران چھس ہکہ تارا

قدیمی خانہ وادہ چھ دنیا دار زادہ — بہ کوچہ پا پیادہ بیچھان خانہ گدارا

فریدون[4] رستم و سام شہ کیکوس بہرام — یمن گوو منز ہین شام کجا جمشید و دارا

شدّاد[5] ن وُچھ تہ کور باغ جواہر میوہ تہ ناگ[6] — بہ سینہ رُود تس داغ بوٗرن تمی نبہ ناہ را

دہایو رُود کیا پھنہ وُری یا ہفتہ یا رہچھ — بہ یاران[7] کر مروت بہ دشمن کر مدارا

---

۱ خبر ژیتہ آسیا بوزمت   ۲ دِہ مندس زیبائی دِنہ وٲلی وہاں جھنہ "امیران" پتہ واو لیکھمت

۳ روزہ وُنز   ۴ جمشید تہ فریدون آسی پیشدادی خاندانکی زہ مشہور شہنشاہ ایران کے رُ ہن خانہ

بہرام تہ دارا ساسانی خاندانکی۔ سام تہ تہندِس ہیچوی گُند نہچو۔ رستم چھ تم نیم دیومالائی ایرانی ہیلوان اُمی تہ

تہندین جنگی کارنامن ہیتھ سام نامہ تہ شاہنامہ زہ کلاسیکی رزمیہ لیکھنہ آمتہ چھنہ۔ سامنامہ چھ امیر شاہ

کریرین تہ شاہنامہ وہاب پرین کاشرس منز تارمتی۔   ۵ شداد۔ عاد قومک بادشاہ از بروٗنہہ ۲۷ تشتھ وری

اُمی بنوو نقلی جنت بیتھ اندر اژنہ اُمس ارمان رُود   ۶ اصلس منز "ناغ"

۷ "بادوستان مروت بادشمنان مدارا" شارس کوشر روپ۔

غزل

بہٕ کوٚنہٕ تھس یارٕ آوارہ ژٕ لِلّٰہ زارٕ بوزٕ کھنا
بہٕ بہٕ نہٕ تھس لولُکے نارٕ صداے تارٕ بوزٕ کھنا

کھوٚرن تل کلہٕ بوٚنزاوے بیٹھے دوٚدمُت جگر ہاوے
بہٕ لوٚنزک رازٕ ہا باوے دِلُک اسرار[1] بوزٕ کھنا

کرے بوٚ شالہٕ مارٕ زسال برے بوٚ پیالہٕ مالا مال
سُرودے آب تل یا نال ژٕ وازٕ نموارٕ بوزٕ کھنا

بہٕ لاگے دسنہٕ دستہٕ گُل گوٚلاب و یاسمن سنبل
سُرودِ قمرِ بو بلبل بہٕ یک منقار[2] بوزٕ کھنا

برواے سازِ سیتارٕ دٕ دگن ہیزٕ نہٕ کرٕ تارٕ
رِبھنم نزدیکِ فموارٕ وٚزٕ دردوچ تارٕ بوزٕ کھنا

رِبھکھ نہٕ پردٕ کوٚ تاہ کال شکار دس یلہٕ نروٚ دھٕ زال
غریبن عاشقن ہُند حال سر بازار بوزٕ کھنا

زٕ دردِ سوز دستانہٕ[3] ونے بوٚ رِندِ مستانہٕ
سُرودِ عشق افسانہٕ وہابن شارٕ بوزٕ کھنا

ئ١ "اسرار" چھُ "سر" لفظک جمع - امہ پوزٕ گاترس ادبس چھُ اکثر یہ واحد ورتاونہٕ آمُت ۔
ئ٢ اکی ٹوٚنٹرٕ ئ٣ دستانہٕ چھُ "داستانہٕ" لفظک ژھوٚٹ ادا ۔

غزل

بُڈ زۄ زھانڈکھ اصلیچ وَنِتھ استقامتھ[1] کرتہٕ با	روز وشب ازدِل بُہرت شکرِ نعمتھ کرتہٕ با
آبہٕ قطرِ بسنہٕ کوٗر نکھ آفرید ؤ خالقن	ٹھوٗل بے جان ہوٗل گوکوٗت کارِقو درِیتھ سترٕ با
آب وآتش خاک و باد سرد و گرم و نرم و سخ	فکرٕ اندر تار کِتھ تارِیف حِکمتھ کرتہٕ با
سَتھ زمینہٕ آسمان نو بیہ دشت وکوہسار	یہ چھُ اندر ییتھ بِنیہ تتھ سیر صنعتھ کرتہٕ با
در جنوب و مشرق و مغرب تہٕ سرحدِ شمال	چھےُ ظہورِ نوٗرِ رحمتھ زندہٕ بس پتھ مرنہٕ با
نیک و بد توٗلِتھ دِنے عملن جزا جُرمن سزا	یاد کرُو نکین شہ طاعت ازقیامتھ ڈر[2] تہٕ با
اولین تہٕ آخرین نِتہٕ آسنے ساری سُمتھ	خوف پانس زال[3] ملامتھ جادہٕ تتھ کینہہ کرتہٕ با
یہ کرکھ و نکین ترٕ وچھی نتھ پانسے نِش بجتیار	تتہٕ آسی نہٕ زیہ طاقت یینہٕ ہمتھ کرنہٕ با

وہابو دم چھےُ غنیمتھ کرنہٕ کوشش جادہٕ کم
یا انفو دِتھ یاکہٕ ہتہٕ کھتہٕ تورنہٕ چی وتھ سترٕ با

---

[1] بیتھ غزلس اندر چھ پرچھ قافیس وہ ... " تھ " کرنہٕ آمت

[2] اردو اسیتھ چھ " ڈر " وہابنہٕ عہد کا نہوٗل ... نوٹ

[3] تمہٕ خجالتہٕ نِشہٕ یوسہ بدکارن تبامز ... گ ... (زال ملامت - فارسی)

غزل

گٲم مے از شہمتِ عصیان بستہٕ دست وپا
پیوم بر جان دردِ ہجران چھہٕ خ سنگِ آسیا

گوس سائیدہٕ چودانہ پھوس زیرِ پائے اد
چھُس بہ نقشِ آبے بنیاد از خوف و ہوا

چھُم مبہٕ بر لب جان از دردِ درون بیار چھُس
بلہٕ بہ تیلہٕ بیلہٕ یا نے سہٕ کرہم دادِن دوا

از طبیبان جہاں مے رنگہٕ رنگہٕ کوٗر علاج
کرہٕ کیا لقمان، افلاطون از حق چھُے شفا

بلہٕ بو از یک نظر نظر چھُے بہ رحمتھ سُے اثر
سکہٕ موختہٕ ژہنہٕ مو برہٕ بنہٕ خاکس کیمیا

پھیرہٕ گردِ کوچہ جاڈوبی کران از چشم و سر
بیرہٕ دربازار سرگردان ہر شام و صبا

بار چہ او نظر زِ دوکان بہرِ جامہ لے وہاب
زانہ حق بہرِ کفن چھارِ کنہٕ آنہ سینی قبا

۱؎ شامت (اصلس منز)   ۲؎ گرنڈ کنی یا ژ کول   ۳؎ بہ مُت

۴؎ خواہش نفسِ امارکو زہر بٹھ   ۵؎ لقمان چھہٕ اللکمان یُس حکیم فیثاغورثہٕ سُند زاٹھ اوس۔ یہ مود ۴۹۷ قبلِ مسیح قم ہس منز۔ (وچھو اسلامک ریویو۔ لنڈن۔ جنوری ۱۹۶۸ء) برونہٕ کالہٕ اسی و نان زہ لقمان چھہٕ حبش۔ مصر یا عراقہٕ اندرہٕ وویدیا متہٕ اُدی سندس ناوس پیٹھ چھہٕ اکھ کتاب گنزرنہٕ یوان۔   ۶؎ مشہور یونانی حکیم یُس ۳۶۰ قم سنس منز یہ عالمہ گو۔
۷؎ ڈوان   ۸؎ صباح = صبح   ۹؎ بچوعہ

غزل

دود چھُم سینس بہ مشکل دود گانسے ہاوہٕ ما

جود چھُم پوشیدہٕ دردِل وننہٕ گانسے بادہٕ ما

گژھہٕ ہا بو بادہٕ سےٚ نش چھُم نہٕ وتھ ونِزٕ کیاہ کرہ

نیرہٕ ہا بو غیر رہبر گنہٕ کوچے راوہٕ ما

نیب بوزم چشمہٕ شاہی چھُہ بہ چشمہٕ بہھتھ

سُہ چھُہ دربہ چشم زیبا آبہ چشمہٕ ڈرا[1] وہٕ ما

تَس چھُہ جادہٕ اُلس دربارغ نشاط و شالہ مار

وُچھتہٕ از سےٚ وادےٚ[2] اندر تسکارس تراوہٕ[3] ما

مبہ چھُہ بُری بُری ہتھا وِ مٲتیٕ شیشہٕ زِہبر بالہ یار

بُدسُہ واتیم نہ نتہٕ شیشہٕ گانسہٕ اَتھے چاوہٕ ما

ہٲروَن نانس تسکارس آبہ گومُت دٲج گام

وَاتہٕ ما از شالہ باغس پیالہٕ بُری بُری ہتھاوہٕ ما

سُاقییس ہے خانہٕ پہ پیمانہٕ تُل[4] وُزٕاے وہاب

چٲینتہٕ پانَس یار چاوکھ نتہٕ کرہٕ نے گراوہٕ ما

---

۱ تہٕ ۲ قافیہ خاطرہ چھُہ "دراوہٕ" نتہٕ "تراوہٕ" آمت روزمرہ مطابق گوژھنہٕ "ہ" آسنی -

۳ نقلن منز "وادے" اصلس اندر "وادے" وادئ کشمیر

۴ قدم تُل نتہٕ تُلہ نادان کلہ وال

غزل

دَاوہٕ وَنتم یارٕ سالس وٕنہٕ کُنٕ کُن درا و ما
کاوہٕ وَنتم دِتہٕ شیرس یورِ کُن سےٚ آو ما

اَچھ وَلہٕ مے گژھ ڈب تھاوم ڈٕوِتھ ازصاف پاک
وُچھتہٕ دلبر ناگ نہٕ ہیٚبہ باغ وچھنے آو ما

بوٗزمے از وانہٕ دلبرَس چھُ عزمِ ایں طرف
وانہٕ بُد وَے تہٕ کتھن میانین بیبی ازاو ما

گرٕ ھینہٕ درگلشن تہٕ وُچھتہٕ آب چھا جوین پکان
کُنہٕ چمنس آبہٕ باغہٕ آسہٕ آمُت تاو ما

پوشہٕ چمنن وازٕہٕ مسول تہٕ ہی سرتازہٕ چھا
کُنہٕ طرفس وُدتمت نوٚقصان ہُرِدک واو ما

قُمری وکوٗ ستوٗری بلبل وُچھتہٕ درگلزار چھا
پوشٕ ٹولن نشہٕ بولان بدشگونہٕ کاو ما

یِہ بلہ واتی یارِ کَن دٕارِ نھٕ سوٗے اجلاس روز
بولہٕ نےٚ شاہن[2] نشے شاید وہٕ ہن ناو ما

---

[1] اصلس اندر چھِ "کتھن"۔ لفظ لوچھ کنہٕ لیو کھمت۔
[2] پادشہہ ہندِس دربارس اندر

S.P. COLLEGE LIBRARY
SRINAGAR
Acc. No.

غزل

نِشہ رُوزِتھ آفتابہ اَسہِ ہاوَکھنا
شیشہِ بَری بَری چھی شرابہ اَسہِ چاوکھنا

دامِ گیسو چھی طنابہ بَلہِ تراوَکھنا
چھُہ تۄ گمٕت بیٚیمہِ عذابہ موکلاوکھنا

لولہِ نارن کَری کبابہ شیہلاوکھنا
خاب رۄوُم تابہ تابہ[1] آب تراوکھنا

تُلِ تہٕ لِلّٰہ تھوٚد نقابہ روُے ہاوکھنا
بُمہِ چھے محرابِ کعبہ وُچھنا وَکھنا

لالہِ رُخ رنگین گولابہ بھیوٚلہ ناوکھنا
داغ سینس وصلہِ آبہ بَلہِ ناوَکھنا

منتہاہ عالی جنابہ اَسہِ بتاوکھنا
عشقچھی دردہٕ کتابہ بوزہٕ ناوَکھنا

رَگہِ نَے کوٗر مے ربابہ رَنہٕ وایکھنا
لولہِ کی دردٕچ نصابہ اَسہِ باوکھنا

پانہٕ مِیانے ہا خرابہ بَاز[2] تراوَکھنا
درہٕ تۄ گیو آفتابہ گرہ لاوَکھنا

یادٕ انن دہ تہٕ بابہ بار زِیٚنتھ[3] نا
ژہٕ تہٕ وُنی تہنٛدی حسابہ اَتھہ ہاوکھنا[4]

کوٚدِ غافل چھیکھ وۄہابہ وُنہِ ژنیکھ نا
ترٲوسۄرے لبِ لبابہ[5] ہوشراوکھنا

۱۔ ساروی نقلو چھ اتھ جایہِ "تانہ تانہ" لیکھمٕت۔ قیاس چھ یہ زہ اَتھ گژھہ "تابہ تابہ" آسن ییٚمیُک معنی چھ ژٹہ کران کران۔ اصل نسخس اندر چھ یہ فقرہ میلہ تل گمُت۔

۲۔ دۄن نقلن منز چھ "باز" "باز تراون" ابتدا کرن

۳۔ فنی لحاظہ چھنہ "زیٚنتھ نا" قافیس سیتی برابر سان

۴۔ نقلن منز "باوکھنا" اصلس منز "ہاوکھنا"

۵۔ اُبز جاہ و حشم۔

غزل

شاہس یہ عرضی میاًنی ببتھ گژھ تیز اے بادِ صبا

وَنتس کرِم کینہہ چارہٕ تُتھ چھُس خوار آوارہٕ تبا[1]

چھُم درجگر آرزوے وُچھہٕ ہا اچھو آں ماہ روے

رنیہ نامیٕہ پاسن روبروے دِیہ نامیٕہ درشن الہ شبا

للّٰلہ ژٕہ گژھتہٕ تیز تر باہوش شاہس عرض کر

دربارٕ آم خوش خبر چھےٗ آفرین صد مرحبا

پیٚاران گوٚوے گوٚت کال ازچھُی خداصٓبن سوال -

وَن ذرہٕ ذرہٕ میٚون حال درخدمتِ آلِ عبا[2]

گوٚمُت سیٹھا لاچار چھُس ہیٚومت ہتھراز کارٕ چھُس

از رنج و غم بیمار چھُس رٚچھتم میٚہ از قحط و وَبا

چھُس نیم بسمل[3] درعذاب رنجور بے آرام و خواب

وُچھ یار ازحالِ وہاب بہرِ کفن کرد قبا[4]

---

[1] تباہ [2] آل عبا - حضرت علیؓ - حضرت فاطمۂ زہراؓ - حضرت امام حسنؓ - حضرت امام حسینؓ [3] اڈٕہ مود

[4] جامہ وُلن تہٕ تیاری ہیٚژن کرُن -

غزل [1]

ز حالِ خویش حیرانم به ویران آشیانهٔ ما
به گلشن مست ویرانم حبابِ آب خانهٔ ما

رفیقِ نان و هم و ساز شفیق جان محرمِ راز
ز خیلِ خویش و بیگانه روان شد کاروانهٔ ما

که جان و نان و آفت شد بری از زندگانی شد
نه دانم کنون باقی چه باشد آب و دانهٔ ما

به جان در دل قراری نه به غمها شکانی نه
به دنیا اعتباری نه چه مستی در گمانهٔ ما

نه بهر کردارِ من این شور شد شهرهٔ در دوره
رسد طومارِ آن در گور هر کس داستانهٔ ما

کنون از گردش کار به دل حسرت به دیده خار
بدانند حال این آثار چنارِ صحن خانهٔ ما

نه هر کس که میخواند نداند کس که او بر داند
همون میخوانند و دانند همه ند بهانهٔ ما

اگر در دهر بی یادم ز یادِ خویش آزادم
گر تا دیر ... در این دنیا فسانهٔ ما

بظاهر ما نمی بینیم به کس آثارِ بهبودی
عجب نه گر خدا سازد مبدل این گمانهٔ ما

ز خادم گر گلهٔ رو ... بر کس از و شاید
بجرمِ من بیفزاید ز شرحِ داستانهٔ ما

---

[1] یہ چھپا کی فارسی غزل سارسی دیوانس اندر بیۃ اندر دہابن نپژ قنوطیت ژمرا و مزجہ۔ دیوانہ کس حاشیۃ پیٹھ یکھینہ سببہ رحیھپا امکی اکثر لفظ نہہ نا و نہ آمتی۔ نہ نقل کرن والیو اد گرہ تھو گرہ یکیمتی۔

ردیف

"ب"

مناجات

به نافرمان آخر دراس یارب
زه خم شیطانه نه وسواس یارب

څوک مې نه کاته بې له تا یار یاور
زهیرګن وني دِل شکسته آس یارب

مینه هېڅوک کانه بدعمل چې نه به دُنیا
مینه چم افسوس کښته کېنناس یارب

زه خمخه دوسیاهس مو سفید[1] س
زه کړتم چې ته موګک پاس[2] یارب

ګرځې کیبا الاهی رحمت کړم
مینه وسوس ګو هن هند کاس یارب

بر ګورنس نفسنې خوار و پشیمان
زه کاسم نفسکې وسواس یارب

وهاب[3] از خام = نام مسلمان
نې ناوک به کړتم پاس یارب

۱ـ سفید ریش   ۲ـ لحاظ

۳ـ لکس هنده دنسه وهاب معنی بخښن وول چې نه دایه شنده کې صفت

نعتِ شریف

یا الٰہی مینہ ہاں شہرِ عربؔ[1] چھُس پراگندہ دل نہ بہرِ عرب

چھُم دِلس دوہ دمے زِ دردِ فراق بلہ ہا بو زِ آب زِ نہرِ عربؔ[2]

مینہ چھُ بہتر زِ شیر و شکر و قند دارُوے[3] دردِ دل زِ زہرِ عرب

آسمان و زمین و ہوائے جہان گے منوّر زِ نُورِ مہرِ عربؔ[4]

آدِ نزدیک موسمِ رونق وُچھتہ کیا آسہ دورِ[5] دہرِ عرب

از جنوب و شمال مشرق و غرب ہر طرف پرو بال[6] دہرِ عرب

شاہِ ساسان[7] لشکرِ کسرا خار آوارہ گے زِ قہرِ عرب

چھُ وہابس بہ دل تمنّا وُنی

وا تناو ہم خدا بہ شہرِ عرب

ا۔ مکہ شریف یا مدینہ منورہ

۲۔ ہیرز بیدہ یوسہ ہارون رشید سُنہ آشنہ مکہ شریفس تام کھنہ نوو۔

۳۔ دوا ۴۔ افتابہ ۵۔ دورِ دہرِ عرب "چھُ عجیب کیب" ۶۔ بکھ بکھ مطلب از دور سوخ

۷۔ یزدجرد آخری شہنشاہ ایران ییس حضرت سعد بن وقاصنہ سُندی فوجن شکس دِیت۔ تہ ایران اسلامی حکومتس سیتی رلیوو۔

منقبتِ چاریارِ باصفا

ژەن خلیفن بیٹھ برابر سوز رحمتھ[1] روز و شب
نام پاکن بیٹھ پڑن ہیچھ رضی اللہ[2] با ادب

در محبت ہیھتیہ تھا وکھ درمیان اکھ موئے فرق
ژہ نہ وُنی وندن ہین نہ وجان تا بنیہ موج تب

بعد حضرت[3] حضرتِ صدیق اکبر خاص چھے
ترو نہ نمی کا نہ قدم جز فرض و سنت مستحب

لش بہتر فاروقِ اعظم زان بہتر در کمال
کو نہ فتح روم و شام و عجم و ہند[4] و حلب[5]

لش بہتر عثمانؓ ذالنورین زانن خاص تر
جمع فرقان کو نمی تکلیف ہیتھ در روز و شب

حضرتِ شاہِ ولایت آں علیؓ مرتضا
یس سا بیٹھ پڑھ خانہ وادس سیدن داتان نسب

یم چھ ژہ نہ دے مظہر[6] نورِ محمد مصطفا
ژہ نہ دے صاحب قریشی از نسب اندر حسب

سارہ یارن اندر سردار بہتر چھی یے
ژہ نہ وُنی پیٹھ صد ہزاراں رحمتِ حق روز و شب

مہ کلاون از جنہمے یے سردار ژوہ
ژون وسیلن لشِ عجب کیاہ مہ کلاون اکھ وہ تب

---

1. رحمت، لفظک کوشر تلفظ
2. خدا روزن راضی تمن
3. آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
4. نہ کیاز ہند آو نہ تمہندہ وقتہ فتح کرنہ
5. ملک شامک مشہور شہر
6. ظہور سپدنک مقام

منقبتِ حضرتِ سُلطانؒ

قطب الاقطاب عالمک مطلوب — شیخ حمزہؒ حبیب تہٕ محبوب
یہ میٚہ ازموٗد وٗمرہ درکشمیر — تہٕ وچھم درکمالِ او منسوب
شاہ از بارگاہِ سُلطانی — دوٚن جہانن بہ فخرِ زینت شوب
ڈیٚکھ دربان سکندرٕ[1] و خاقان[2] — تہٕ چھ درشانِ پاکِ او مایوب[3]
یہ چھ سلطانِ عارفین مخدوم — تمہ چھ خادم تہٕ طالب و مطلوب[4]
یہ خدا چھے بہ حکمِ سُلطانی — مشرق و مغرب و شمال و جنوب
زیرِ فرمان قطبن[5] آو تاد — غوث ابدال سالک و مجذوب
مخلص کرٕ تسٕ فیض تہٕ رحمتھ — منکران کرٕ تسٕ خنجرِ مغضوب
بہر دیدار حضرتِ مخدوم — چھم سیٹھا شوق رویہ پاکک لوٗب
وَنہٕ ہس حال پیش وبس سوزے — یہ میٚہ اوسم بہ جان دل مطلوب
ییٚ تسٕ کرٕہِ وہاب مسکین — در مریدان مخلصان محسوب[6]

دوبیتی[7]

بادب گژھ پادشاہس نشہ کرِ حاجتھ طلب — کرِتے فیض وہدایت نوٗرتہٕ رحمتھ طلب
شیخ حمزہ پادشاہِ دین و دُنیا چھے غنی — نوٚن وسیلہ سُے خدایس نشہ کرِ عزتھ طلب

۱۔ سکندرِ اعظم (یونانک مشہور فاتح یُس افریقہ تہٕ ایشیاہس اندر واریاہ ملک فتح کرِی)
۲۔ چینی شہنشاہن ہند موروثی لقب۔ ۳۔ معیوب
۴۔ بہ وجہہ موجب زِ پیرن ژھانڈی تم ۵۔ بیہ شارکی ساری ناو چھ روحانی عالمکی عہدہ دار۔
۶۔ مجرا ۷۔ وہاب چھ ز بنا پر ہتھ ردیفہ بتہٕ اکھ اکھ دوبیتی لیکھان مگر ناو چھس "رباعی" تھاوان حالانکہ یمو منزہ چھ عروضی لحاظ سبہ اکثر قطعہ۔

غزل

میٚہ وَاوس نِشہ نُوزم یِیم یارِ شکرلَب
چھُہ دوہ ازٕ سعدِ اکبر شبہ قدرٕ ست[1] اِمشب

مَلکہ شاو فلک خوش مۄ لوزدرِ رِکابش[2]
چلو کش آفتابش بپا با ہفت[3] کوکب

میٚہ گوٚمُت سینہٕ خستہ کرس بو پوشہٕ دَستہٕ
بہ روزس دست بستہٕ سرِ راہس[4] بہ آداب

کرس بو ببرے کرٲو اگر مے خبرے آو
کرس نہٕ ازٕ نیٚتم گرٲو ہمیس لوٚو وعدہ اِمشب

دَلیس زُو لنہٕ میٚہ سینہٕ زِ ہجرت نازنینہٕ
زٕ نیٚہ کینہٕ انصاف چھُے نہٕ یہ چھا جایزٕ بہ مذہب

رٹن نالہ بہ دلبرٕ زٕ لیم میٚہ وٲنچہ ستر
کھوژن تل ترٲوِ تھن سَر بہ دالہ ونس مخاطب

بہ سوٚزے دود ہاوس نیٚتم احوال باوس
بَدن کوٚ[5] سنوٚرہ ناوس وَنس یی چھُے میٚہ مطلب

رِمن در باغ لالہ کرِس بو پوشہ مالہ
یمبرزل مَس پیالہ سنادہ ہیتھ لبا لب

بہ گلشن سنبلس بوٗے بیٖیے از جعدِ گیسوٗے
زِ تاب[6] عنبرین موےٗ سیاہی زینتِ شب

کرہ صادس بہ تالیم کرہ الفس بہ تا ظیم
زِ جام مرہم میم ژلیم تب از شکر لب

کرِس گردش بہ محراب چوٗ ہا[8] لہ گردِ مہتاب
چمَس بو کوترک آب ہہَس از چاہ غبغب

چو قندِ گل بہ یک جام سپُن گلقند تتھ نام
بیمارن کرِ چھ آرام دوائے دردِ این تب

وہاب از شوقِ دلدار زِ دردِ ہجر بیمار
ژ ہ للہ ہاو دیدار میٖہ وو تُم جان برلب

---

۱ وہاب بنہ ونہ ادس بہ عام فیشن کاشرس اندر فارسی فقرا یا شارا انُن ۔ یہ سورُے غزل چھ امہِ فیشنک نموٗنہ
۲ زوٗن پتہ گاش ۳ سنخ سیارہ ۴ تنیزرہ وتہ
۵ بدن چھلس زعفرانہ سیتی ۶ چمک
۷ عاد چہرہ الف قد میم وُٹھ ۸ منڈول اصلس اندر "حالہ"

غزل

میہ یارن تھوو دیدارُک دِلس لوٗب — بہٕ سینہٕ دردِ ہجرت، ہیجو یعقوٗب[1]

گنیم مے وُمر اندر اِنتظارس — مینہ لُنشِ یُن لنس بہ یکدم گو نہٕ مرغوٗب

بہٕ چھُس بے صبر از دردِ فراقش — چھُ کس طاقت کرے کُس صبرِ ایوٗب[2]

بہٕ ہینہ نیرہٕ ہا درکوچہ بازار — دِنم یا مِہ خلائق گژھہِ مایوٗب

گژھکن واوہٕ آنکھ نام و پیغام — چھُ وُنی کین کتھ مقامس میون محبوٗب

ژہٕ نِکھنا کاوہٕ لِلّٰہ نیش دِلبر — بصد ہوش و ادب وُونی میون مکتوٗب

وَنکھ لِتس میانہٕ حالک داستانہٕ — بنکھ لِلّٰہ گعنیلہ ژے بہ مجذوٗب[3]

یمینا ژلہِ ہیم سائے کدورت — اکُے دیدُم سُند میہ چھُ مطلوب

سہٕ یُدوے لاگِ بے انصاف وُنکین — فتادہ نیم بِسمل چھُس بہٕ مضروب

مرس بو در فراقِ دردِ ہجرت — مُرنہٕ یہ نامیہ کیاہ چھُ ردمس ژلیم لوٗب

دِل دیدہ کرس بو فرش درگاہ — بہٕ رجگان تھنہٕ وتے بو کرہٕ جاذوٗب[4]

بہٕ جائے سرمہِ خاکِ راہِ دِلبر

بہٕ دیدہ لاگہٕ از تاشوقِ[5] محبوٗب

۱۔ حضرت یعقوب علیہ السلام یم حضرت یوسف عٔ سُندِس فرقس اندر وُدان تہٕ روان آسی

۲۔ حضرت ایوب علیہ السلام (مشہور پیغمبر) یم صبر کرنس منز جوڑہ ورائے آسی تہٕ ہینزیہ زٹھ وارسین ایشیائی زبانن اندر ضرب المثل بنے یہ۔

۳۔ پانس مجذوب ناوکُرنہ چھہ وہاب پننہ تھٕ بے حسی کُن اشارہ کران۔ یُوتہ اکس عاشقس آسان چھہ۔

۴۔ ژوہ ۵۔ عربی تعشق چھہ کوٗتر تاشوق۔

غزل

زِسوزِ دردِ ہجرت کبابِ سینہٕ دریاب[1] — ژِنیہ اوسم دوا اتھ دِ ہم بدوصلہٕ گےٚ آب
پریشان حال گژھتم میانِ کوہ و دشتم — بہ ناواقف سہ محرم سہ درغفلو بہ درخاب
سہ می نش یُس بہ گاران پہ باطل اچھ بہ لاران — بہ ہر پرکنجٕ[2] تابہ پراران سہ ہر جاہ بو بہ گرداب[3]
بہ کعبہ بُت کدہ سے بہر جا صف نہ دوہ سے — بہر یگہ اَدہ سے بہ خلق و ملک و اسباب
بہر بے رنگی سہ بے رنگ دِوان ہیت بہر رنگ — کُنڈس گُل لال در سنگ لدٕ رنزِ موختہ در آب
ہیچھے میوٕ زمس قند اُکس ساناسینی گرند — سَتن[4] شین[5] منز قلمبند نون[6] اندر یہ اسباب
لُچھس یکھ جاوجھم روے چھنہٕ بالین ہوٕ ے کوے — چھُہ بین بین رنگ تھے روے ستارہ[7] مہر مہتاب
اُکس ہیوٚ بیاکھ چھے نا بتر بد نیک چھے نا — کُنی کنھ کر یچھ چھے نا بہ ہُش چاران دریں باب
یہ تھوون یس مقدر تہ واتان تس برابر — بہ موقعہ خار ہم شر چہ درخشک و چہ درآب

بہ تمی تھووم بہ تقدیر کرہ کیا تتہ بہ تدبیر
چھ مجبورن بہ تحریر وہا بو اتھ کرن تاب

ا۔ لبن   ۲۔ یرکلہ پت موت گمت   ۳۔ آولن
۴۔ ستن اقلیمن   ۵۔ شین[6] طرفن   ۶۔ لون اسمانن
۷۔ ستارہٕ۔ مہر تہ مہتاب چھ کاشرن زنانن ناو تہ آسان!

غزل

دُس بو لولہ نارہ یہمنا یارہ امشب
میہ گومُت سینہ پارہ بہ چھُس ہتہ وارہ امشب

قدِ زیبا ژیہ ہو وُنہ یہ دل مے نبہ لوٗ وُنتہ
دَمُن پوز کینہ تھو وُنہ گژھہ بو مارہ امشب

یہ گل رخ ژورہ موٗ تھاو چھوٗنی گیا اسہ کُن ہاو
ژٕ لے ترلیشہ ہتھن تاوا کے دیدارہ امشب

کمانے گوٗن مو چار گژھ ہینتہ سایہ بدی مار
چھُ وُنہ ژٕ انصاف درکار گژھ ونتہ مارہ امشب

یوان اسی جانہ لولہ ژٕ مو وُچھ دولہ د ۔ لہ
مَسہ تُل پہ وُن رولہ لوٗہی دوبارہ امشب

کمان ابرو رُخچہ تیر[٢] سیہ موے دام زنجیر
کُرہتھ کو وہ واریاہ گیر[٣] سیہ شہمارہ امشب

رُخچہ تیرن مہ کڈ کش کُرہتھ نیندرے ہتھن کھش
چھُنہ زوہ آور یہ آتش مہ زالُم نارہ امشب

وُچھان چھک دورہ گژاین چھُم خنجر میہ واین
بینتھ کنہ تیرلاین بُہ سینہ دارہ امشب

میہ چھُم اندر جگر خار[٤] میہ یارو ہاوِ دیدار
یہم نے بو کرے مار بہ کرہ وُنہ ژٕ پارہ امشب

زِ دردِ ہجر چھُم سوز بہ چھُس نالان تو آموز
ژٕ یارہ ۔۔ مے بوز کتھن کن دارہ امشب

مہ گژھ حُسنس ژٕ مغرور جوانی روز نہ پوٗر
بہ دلیہ ۔ سان دستور بیہے سیتارہ امشب

ژٕ نے تھاو کتھن گوش گژھے بو گالی خاموش
غنیمتہ وُنہ ژٕ کنہ ہوش میہ اوسُم دارہ امشب

وہاب از شوقِ جانان پراکندہ پریشان
زوٹم وُنہ ژٕ چون دامان گژھم کینہہ چارہ امشب

---

١ ہول ہول   ٢ زرہ (لا) بومہ   ٣ گرفتار

٤ خار - کنڈ یا خارہ خارہ

غزل

کوٚر تھس بہٕ یارہ درغم بہٕ ہم خباب خراب
دٔلک نظارہ اکھ ڈٲم مرہم شراب شراب

از نارٕ عشق سینس زٕ وٕلھ میہٕ نازنینہٕ
انصاف دانہ چھےٚ نہٕ کرٕی تھم کباب کباب

در دِل میہٕ نارہ چی رٕتیہہ ہا یارہ ہترٕ مٔترن چھیہٕ
وٕچھتہٕ دَما میہٕ لش بہِہہ نارٕک حُباب حُباب

کوتاہ وَنے ہین حال مشکل چھُ سخت اشکال
مٔو کلیم نہٕ مے بصد سال عشقٕنی کتاب کتاب

چھُس ڈٕلیدِہ مل بہٕ تریاران از دیدہٕ خون ہاران
چھُک بے گُنہ میہٕ ماران کوتاہ عتاب عتاب ۳

لِلّٰہ میہٕ ہا وٕتم رہ ے افتادہٕ چھُس درکوے
ذٕوتُم دسما غسے بوٗے مشکِ گو لاب گو لاب

چھُس یارہٕ دِل شکستہٕ آوارہٕ خوار وخستہٕ
چھم پاوسر میہٕ بستہٕ اندر طناب طناب

کوتاہ کُڈرمیہٕ پوٚو تھ سینس میہٕ نارٕ ترٕو وُتھ
لٕلہٕ دُن میہٕ یارہٕ تھوٚو تھ جانس عَذاب عَذاب

رگل ذن مجس بہ نالہ کا تباہ عذاب ژالہ
بہتر چھہ یمہ حالہ مارُم شتاب شتاب[3]

معشوق دِل فریبا عاشق چھہ ناشکیبا[4]
ہا دُکھ ژہ دوپہ زیبا تھوو تُل نقاب نقاب

ورنہ ژہ تُل یتو خنجر عاشق کُشی اَدہ کر
از زندگی چھہ بہتر مارُن صواب صواب

غمگین غریب خستہ آوارہ دل شکستہ
استادہ دست بستہ مسکین[5] وہاب وہاب

۱۔ شبہ کرِ وتس یوت ۲۔ سزا تہ عذاب

۳۔ جل جل ۴۔ بے صبر

۵۔ زندگی ہندِن یتیمن شین ستن وَرین اوس وہاب دنیا وی لحاظ مسکین۔ تمہ برو نہہ سارُوی کھوتہ دنیادار۔ اما پوز معشوقس برو نہہ کنہ اوس دنیا داری ہندِن دوہن تہ مسکینی۔

غزل

کیاہ وادہ کئری دِلبرا زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟
انصاف کرہ تہ اکھہ گئرا زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

چھک دورہ لایان لوکِ تیر کوہم مہ جالنس دار و گیر
چھے عالماہ کوہ مت اسیر زانہ آکھہ نہ تنخہ کیاہ سبب؟

بیمار وار نا بے نوا آمتی زِ بیہ نش بہر دوا
اسہتہ نہ دِین نی چھاروا زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

گل قند ہم سیب و انار چھی جاں بہا بہرِ بمار
بیمار تیاران صد ہزار زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

چھی نیم کشتہ زیر در کیتیاہ بِہنی انصاف کر
ساہ ری طلب از یک نظر زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

زی نشہ دِل خستن علاج چھے قوہ درتن دنہ تمت رواج[۲]
کدہ عاجزان ہنْد احتیاج زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

لوئن ہا و روے نازنین پرون چھے زبہ زیبا مہ جبین
یا شیر و شہد و انگبین[۳] زانہ آکھہ نہ تنخہ کیا سبب؟

بیمار خستہ دا دیگلد دردم[1] بَلن بے عدد و عدد
مُردہ وُدہ ہتھن ہتھو دا زنحہ نا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

اُبروکمان نہ[2] کانہ چھی تیر بلا مجگا ہِنہ چھی
لب قند دندؔ دُردانہ چھی زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

غُنچہ دہن مانندِ میم کوٗرہم دِلس میانس دو نیم
مارِ گزندہ[3] زُلفِ جیم زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

لِلّٰہ ژہ از حق یاد کر از دامِ غم آزاد کر
دِل خستہ عاشق شاد کر زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

شہمار تہ اپل مار چھی ظالم سیٹھاہ بے عار چھی
عمدجان در ہر نار[4] چھی زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

بیمارٔ ی خستہ دِلن حل کر تہ لِلّٰہ مُشکلن
از یک نظر سارٔی بَلن زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب؟

وہاب شیدا سوے تُو، پیومُت چھُپہ اندر کوٗے تو
چھُس آرزو سے روٗے تو زا نہہ آکھ نہ تھؔہ کیا سبب

---

[1] نوکِ تیر۔ تیرہ ک پھوت۔ [2] تر بن نقلن اندر علاج" اصلس اندر " رواج" شہرت
[3] زِچھ [4] اکِس شہس منز [5] شمار
[6] ترکی سپہ بن ہتھس [7] لوٗتہہ دِوٗن شُرپ۔
[8] موے وال

وٕتن اندر متیٔن آب

ہنن ٹوکن مٔنیہ تھٔپہ چھپو — وٕتن اندر متیٔن آب
سنن وانن کٔنۍ پھیو — وانن اندر متین آب
دٔ پان ہر کانہہ چھُہ ناپاک — اُکس ڈلیشتہ چھوان بیاکھ
تہٕ چھیتھ یم تنری تہ مُری زاکھ — چھہ منتی آلبس خریدار
بٔنے یم صاحب کار — دِوان خلقن چھہ آزار

بیٹھان منصف چھہ تی جیتھ — بہٕ ایوانِ عدالت
دہ دس یم چھی کران رنتھ — وٕتن اندر متیٔن آب
کران داوا[2] ابوزٕ ییس — زہ شاھد چھی انہی تس
زہ ژہ چہ دُری چھی خرچ تس — بنان از چھے ہنڈس ہٕون
چھپئیے زر کرتہ دہ خون — چھہُ انسان کلہ اکھ ڈون
چھُہ ژورس ورث تجا داد — بہ غارت تس چھُہ ارشاد
رٹھیس لیُس گژھہ برباد — وٕتن اندر متیٔن آب
رٕٹن وٲلِس چھہ ڈالان — جرح دِتھ مٔٹہ کھالان
کران تس ہنتہ چالان — وٕتن اندر متیٔن آب
زٕ دربارِ عدالتھ — وہابو روز با نچھ!
زہٕ بٲلِ روز مو اتھ
وٕتن اندر متیٔن آب

۱۔ اصلس منز "غزل"، "متیٔن آب" یا "متن آب" چھہ محاورس اندر تھفہ بے بوج سماجس کُن وٕنہ یوان۔ ہتہٕ زندگی ہندِ پرتھ شعبہ زن نہ تیبومت آسیہ۔

۲۔ دعویٰ۔

غزل

للہ وٕن چھُم میٚہ سینس زلہٕ وُن نارہ امشب
بلہٕ وُن مے چھُے ناگیس بمارہ امشب

غمس پیٹھہ پوٚو غم گیس آوارہٕ بر ہم
کوٚرن نارہ ہنہٕ تہٕ مرہم میٚہ چھم آزارہ امشب

چھو کن از ترٛوونم نوُن مٔیہ وُوہ ژی آرام دل نوٚن
بہ گردن بے گنہ خوٚن کھولتس ما بارہ امشب

چھُنہٕ لس دانہ انصاف جگر ژوٚ ٹنم میٚہ تا ناف
پییس افتادہٕ درضاف[1] بہ زخم کارہ امشب

بہ گردن مے وٚدلن زال مٚیہ وٚو لبم سرفوٕی نال
ہزاراں گیم ونبال[2] مٚیہ کالہٕ مارہ امشب

مٚیہ کوٚر تھم تیر باران جگر چھُم خوٚن ہاران
پچھ مژگان پیٚنہٕ لاران مٚیہ اوٚنکھ چارہ امشب

وٚہاو وہ لہ در باغ ژ مے از لالہ سے داغ
بہ گلشن یادہٕ سے زاگ[3] لگے در بارہ امشب

۱؎ ضعف ۔ کاشرس منز بے خودی ۲؎ پینز لگت

۳؎ اصلس اندر "زاغ" زاغ لفظ ہیکہ فارسی آسنہ موجب "کاو" گنزنہ

یارہ سندے نیب

وَادہ سے نِش بوز زرارہ   یارہ سُنٛدے نیب
کادہ سے نِش بوز وارہ   یارہ سُنٛدے نیب
ژھونڈے شہرن تہ گامَن   جا یہ جائے یار
برنگہ تہ بلبیہ گُٹھہ مارہ   یارہ سُنٛدے نیب
نیلہ ناگس بیٹھہ برپارس   ننہ ہا پیتھہ نار
وارہ سوُرے ننہ زرا رہ   یارہ سُنٛدے نیب
شیِرین ہیرہ لیور لارہ   وٗوت ماکو لیہ گوم
دِہہ سرہ تہ ڈوٗرہ گارہ   یارہ سُنٛدے نیب
ویرناگس کیاہ نظارہ   اَچھہ وَل ماگوم
گچھہ ڈبہ تل چھی فوارہ   یارہ سُنٛدے نیب
تبل وُنی ماتوٗد سہ آرہ   مآل لس کیا پیوم
بُتھہِ[2] ننے دلوہ وارہ   یارہ سُنٛدے نیب
عشقا ٹمک کاہ یارہ   وٗوت ماسگوم
وہابو سر کو بوارہ   یارہ سُنٛدے نیب

---

۱ یہ نظم چھ دوبہ مصرعک ردلیف "آر" بدل "م" تھاونہ آمت ۔ غالباً چھ یہ لوکہ چارک کار یہ وہاب فی لوازمن جادہ سنال آسہِ نہ ۔

۲ اصلس نقلس اندر چھ "بوتہ ننہ دلوہ وارہ" اسہ تھوو "بوہ تہ ننہ" بدلہ "بُتھہِ ننے"

گژھ وارہٕ وارہٕ باادب

در کوےِ دلبر ہوشہٕ سان | گژھ وارہٕ وارہٕ باادب
باخبلؔ[1] دربان کرنہٕ زان | گژھ وارہٕ وارہٕ باادب
آہستہٕ کھچھ نتہٕ باتمیز | مأیل مہٕ گژھ باہیچ چیز
در سینہٕ زنؠ سۓ عزیز 〃 | از لب پنا نیری ہوا
تھؠ نیرس چھےٚ تیٚ روا | دم لبہٕ خنہٕ کرتیٚ چھی دوا 〃
دلؠ ٹھ کت[2] نیٚ زاوِج کھالتار | زاوِل[3] چھہٕ صوتس ینتیٚ باد
دِلؠ ٹھ لؠ ٹھ تھانا کرتبار 〃 | نوزک مزاجِ یار چھےٚ
نس ناکھتھن ہند بار چھےٚ | ترٛ ژھ کھتھ نس آزار چھےٚ 〃
ہینہٕ نیٚن وھٹن نش ہوش کر | دِتھ[4] دارہ دِلکے گوش[5] کر
خونِ جگر نتہٕ نوش کر 〃 | از چشم تر کھچھ کر تمیز
دل تھاو با اندازہ نیز | مو گژھ گرو[6] باہیچ چیز 〃
نابود گژھ در نیستی | سۓ چھےٚ نشانِ دوستی
گُس کتہٕ تہٕ کُس کیا کیتی[7] | گژھ وارہٕ وارہٕ باادب
دہبہ کرتا انتظار | باہوش اندر کوےِ یار
شاید بنکھہ وہمید وار | گژھ وارہٕ وارہٕ باادب

---

۱ ڈیڈی وانہ سند فوج ۲ نفی اثباتس اندر چھہ شہہ کھانس والنس بیٹہ کتنس تمثیل درتاونہ آمژ
۳ صوت - آواز - نفی اثباتس اندر کلمہ لا الٰہ الا اللہ ۴ حواس خاص کرٲ چھی نہ کن سند کرٕ کھ
۵ رٕ کیبہ کنو لوز ۶ زون نقلن اندر "گرد" اصلس منز "گرو" بمعنی گردیدہ
۷ زر یانہ کس چھک ؟

غزل

از نارِ ہجرت زاجبنس[1] امی لولہ نارن خندہ لب
کوٗرنم ژٕ ندٕ ماہ گاجبنس امی بالہ یارن خندہ لب

درلرزہٕ چھییس سیماب زن کوٗرنم غمن گرداب زن
شیٖنس مٮ۪تہٕ کوٗرنم آب زن تاپن تہٕ مارن خندہ لب

یِچ تاپہ سیٖتن گاجبنس آوارہ شاٹھن لاگ جبنس
روٗلیس منتھہٕ رب وۄم اجبنس جوین تہٕ آرن خندہ لب

وِیے دۄہ دِمے ژوٗنم شری بٕنٹھی مٮ۪تہٕ سیٖہلاب اوٗنم
تمی بیلہ ہبتر ژوٗنم چھییس سینس دارن خندہ لب

دیٖوانہٕ از جودگری چھییس لبن تہٕ اندر ساحری
ہوٗون مٮ۪تہٕ آل روٗے پری امی جودگارن خندہ لب

ہاوِتھ یہ سنبل دستہٕ مے کوٗرنم یہ دِل تمی خستہٕ مے
ژوٗپن جگرا ہستہٕ مے تمی کالہ مارن خندہ لب

ناگاہ بہ بالین[2] یار آم چوٗن سروِ خوش رفتار آم
بانازِ خوش گفتار آم زن موخسہٕ مارن خندہ لب

ہوٗون مٮ۪تہٕ رۆے نازنین ڈیوٹھم تس زیبا ماہ جبین
کالِیے گلن مارن بہ کین[3] دوٗن گوشوارن خندہ لب

بہزِ قدم بوٗسی فلک ڈیوٹھم بوان جن و ملک
وٕسمابہ گژھہٕ نزدیک یکھ اُتی جو یہ مارن خندہ لب

۱۔ "زوٗلس" تہٕ چھہ آمت نقل کرنہ۔ یہ سپنہٕ باقی سارسی غزلس اندر "موٗنث" بدل "مذکر" صیغہ چھہ تھاونہٕ آمتی۔ مگر اصلس اندر چھہ "زاجبنس" آمت۔

۲۔ شاندس پیٹھ　　۳۔ کینہ سان

یارہٕ چونٕے لوٗب[1]

مےٚ چھُہ سینس خارہٕ خارہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
نارہ جگرس وارہٕ وارہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
چھُک ژٕہ تابان زن تارہٕ   دوٚن جہانن شوٗب
خاص چھک ژٕہ نا مدارہٕ   ذاتہٕ سُند محبوٗب
دوٚن جہانَن چھےٚ امارہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
شہرِ نیٚ ہندہ شہر یارہٕ   چھکُ ژٕہ مے مطلوٗب
طائبن دِل پارہٕ پارہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
کتہٕ چھک بوٚتوٚری لارہٕ   لوٚ توان مجذوب
پکہٕ حیثمو سیتی وَادہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
سوزہٕ ما قاصِد بہ یارہٕ   گرٕژھ ما مایوٗب[2]
ینتہٕ کرہٕ لیو سَر نثارہٕ   یارہٕ چونٕے لوٗب
وَنتہٕ کوتاہ کال نیٚ ادہٕ   گرٕژھ بےٚ مرغوب[3]

وہلہٕ وہابس چھےٚ دوبارہٕ
یارہٕ چونٕے لوٗب

---

[1] اصلس اندر "غزل"   [2] معیوب (اصل)
[3] دوٚن نسخن اندر یہ مصرعہ حذف - مرغوب گو "پسندیُن"

پکھ وارٕ وارٕ باحساب [1]

سأرِتھ قدم تُل ہوش کر — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
پندِ بزرگان[2] گوش کر — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
در بیشِ[3] تنہا زانٛہہ مہ نیر — کھوژ تنہٕ شاید آسہ شیر
ہیٚن سیٚتی کانٛہہ چھُے وقت ژیر — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
بے زادِ راہ مو کر سفر — سفرس کِتھ سامانہٕ کر
بے موقہٕ دُری یاوَس مشر — پکھ وارٕ وارٕ باحساب
تُل طاقتہٕ پننہِ زٕ بار — آلوٗژھ تُلِی نہ زانٛہہ تہٕ کھار
ہرگز مہ گژھ نزدیکِ نار — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
بہ حکمِ شاہ[4] شوخی مہ کر — از حکمِ حاکمِ خوف بر
غارس چھُہ آسان سیٚتی شر — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
درآستینِ موٗر چھہ زٕ مار — ہاوِی شہ خصلتہٕ وقتِ کار
کرٕ ہیٚن بلاہ[5] پانس تیار — پکھ وارٕ وارٕ باحِساب
با جاہلان مو کر زٕ جہل — پرٕدٕ مۄنٛزٕ تُل بَرٕ وجہ سہل
دمہٕ بر موا تھٕ لاگ نہل[6] — پکھ وارٕ وارٕ باحساب

---

1. اصلس منٛز "غزل" 2. زیٚٹھین ہنٛز نصیحتھ
3. وَن ۔ جنگل ۔ یہ چھہ فارسی شارکک کوٚژ روپ ۔ بہ بیشہ مبر گمان کہ خالی شاید کہ پلنگ خفتہ باشد ۔
4. واہب چھُہ یہ شار پرانی فارسس کِنۍ ونان ۔ پانہٕ بٹوٲری ۔ تحصیلدار ۔ ذیلدار نہٕ نائب تحصیلدار آستھ چھِہ پرتھ اندٕ جابر تہٕ غاصب حکومتک استعاری نمایٖنٛدٕ منٛزٕ (وچھو سیلاب نامہ ۔ درولیتی تہٕ باقی رزمیہ کتابہ)
5. بلاے 6. ناہل ۔ نہہ وَن کل دِنہٕ دول تہٕ ۔

غزل

مےٚ نیوٚن بالہٕ یارن ہوش اِمشب
مےٚ چھُم زرتب تہٕ اندرِی جوش امشب

بہٕ ونہٕ ہس حالِ دِل دِلبرٕ ہیمَینا
مےٚ دازن تھاوِہ نلسے گوش امشب

پیمَنا یارٕ چھُم در دِل تمنّا
بہٕ رٹہٕ ہَن زورٕ وٕ در آغوش[2] امشب

مےٚ تھاوِم پیالہٕ بہٕ یُربہِ لالہٕ واتھم
کرِم سُے بادہٕ مے نوش اِمشب

بہٕ گلشن چھاوِہ نا سُنبل تہٕ ریحان
بہٕ لاگس ہنگہٕ کوسم پوش امشب

چھُ مطرب انتظارس سازِ ونے ہیتھ
بیہے سازس سُرودس لوش امشب

پَرس سوزک تہٕ دردُک داستانے
بہٕ دردِ سوز تھاوِ ہم گوش امشب

بہٕ نازِ نازنین آوارہٕ بُلبُل — بنے دیوانہٕ مستی در ہوش اِمشب
دٕہا بوواتہٕ از دلبر بہٕ گُلشن — بنے دیدارٕ تاوُنی توش اِمشب

---

۱ کوچہ منز   ۲ شرابک پیالہٕ

غزل

میہ نہٕ تھم یارٕ صبر و تاب

میہ کوٚر تھم شبنمہٕ ہنٛدِس آب

پریشان چھس بہٕ آوارٕ

یتھہ کوٚنہہ[1] آسہ در گرِداب

بہ جسم و جان چھُم لرزٕ

نٔژان چھُم جان چوٗن سیماب

بہٕ یمہٕ ہا یارٕ در خدمتھ

کرٕ کیاہ چھُم نہٕ تیتھٕ آداب[2]

تمنا چھُم میہ در سینہٕ

وُچھن کرٕ دیدٕ مہتاب

میہ راوُر وُمر در غفلتھ

وُنے مخموٗر چھُس در خاب

وٕہا بو نبر در بازار

بہ سودا ژٕ تہٕ کرٕ سلاب

---

[1] یتھہٕ کنہٕ کانہہ آسہ آدلِس منٛز

[2] آداب چھہ "اسرار" لفظکی پٲٹھۍ کٲشرہ شاعری منٛز واحد تہٕ ورتاونہٕ آمُت۔

غزل

ہیم مے لیٚلہِ بش مجلوٗن امشب
وُچھو در باغ باہم زوٗن امشب

میٚہ گٲمتۍ بڑاٗنۍ چھوکھ تازہ دُو بارہٕ
چھو کَن مے پیوم تازہ نوٗن امشب

ژٕہ لیکھنا وادہٕ میٚوٗنے نامہ یارس
بہ نامہ بوزِنا مضموٗن امشب

ژٕہ گژھتو کادہٕ وَنتس حال میٚوٗنۍ
لدِم نا کینہہ دوا موٗجوٗن امشب

گٔیس مفتوٗن اندر سوزِ ہجرت
پلیس اُفتادہٕ بو خوتوٗن امشب

بہ یک عشوہٕ میٚہ ہوش و خاب و آرام
حیا تہٕ شرم و طاقت نیوٗن امشب

زِسوزِ سینہٕ ووتُم جان بر لب
زِ دیدہٕ گوم جارۍ خوٗن امشب

دُوہتھ غنچہٕ ماہ زن اُسس بہ تابان
لوٗ گم مے کا ژٕہ زونے گروٗن امشب

وٲہ بو بہ سرِ دروازہٕ یارس
بہ نالہٕ زار لاگس ہوٗن امشب

سہ۱ معجون (اصل) ، خاص دوا   سہ۲ فلوا

سہ۳ ژوٗ دا ہم ہیل تژ ندر زوٗن

سہ۴ فارسی شاعری منز "سگِ کوےِ یار" تعلیمہِ سیٚتۍ چھہ وہالبس وارہین جاین یہ تشبیہہ وُرناوُنک بُل چکُ گمت۔ بیٚتہ چھُ عبدالاحد آزادن : اعتراض چھہ کوٚرمُت۔

غزل

مُبارک دوہ نو روزِ جمِ تے عید امشب
چھُ رُت مے گھسی اُون تائید امشب

یہیم مے یارِ وَاَون اُون پأ غام
وُچھن بو وارہ دید دید امشب

اَنُن بلبل تہ ساقی گُل تہ بلبل[2]
کرکھ بو سارنی تأکید امشب

پرِ مُطرب بہ سوزِ دردِ ابیات
غزل از وحدتِ توحید امشب

محقّق بنہ از پانے بہ تحقیق
کرہ کیا مقلدن[3] تقلید امشب

کرَو دوہ نی پرانہ گراوہ موختصر از
نبے نو و وادہ کے تردید[5] امشب

دِہا بو وُچھ ڈلس اندر تماشا
رِیہو دو نی بر کنارِ تجدید امشب

ا۔ اکھ اکس مُدے لاگِتھ ۔ ۲۔ یہ چھ شاید شارسی دیوانس اندر لکوی شارِ ییتہِ اندر غلط تکرارِ لفظ چھ آمت ۔ ۳۔ بَرہ چھ دراصل پرے ۔ ۴۔ عزنی زبأنی منز چھ "مقلد" بانس یا گنزرہ دنان اما یوزہ دِتھِن چھ بہ لفظ مقلِدہ بدل ورتو ومُت ۔
۵۔ تفصیل وزنکی الفاظ چھ کأشرس منز عام پأٹھی مذکر وزنادہ بوان ۔

غزل

چھُس خستہ ہر شام و صبا مُشتاقِ روئے آنجناب
گاہ[١] زن لبوئے گھُر یا مایل لبوئے آنجناب[٢]

واتیل چھُس ہر دم پہ ان چھُم راہتہ خوش جادہ کران
تا نا دِتہ خوشبو ہران از پاک موئے آں جناب

اندرِ خم ابرو کمان شیدا زمینُ تہ ہم زمان
از شش جہت ساری نمان سجدس بہ کوئے آں جناب

عنبر نیرا د فرمُشکدار عطرے چھُپنہ کینہہ اعتبار
یم چیز چھی در روزگار ذراہتی زبوئے آں جناب

لُدرس چھُہ قیمتھ سیم و زر صُدرس چھُہ کوتاہ شور و شر
باہوش اصلس دریان[٣] کہ قطرہ زِ جوئے آں جناب

ذر مدح از کوہ و فلک تسبیح خوان جن و ملک
عرش و سما[٤] کرسی[٥] سمک[٦] در گفتگوئے آں جناب

چھی خاک و آتش باد و آب تس نش گامتی کامیاب[٧]
خوش روز بے غم اے وہاب دراز روئے آں جناب

---

١ گاسہ (کُنٹ) ٢ اگرچہ فنی لحاظہ یہ غزل چھ امّا یُو زمعنی لحاظ چھ نعت۔

٣ کل کر ٤ اسمان ٥ وسع کرسیہ السّمٰوٰت آیس کُن تلمیح

٦ سمکہ گاو یس متعلق قصہ خوان اُکو نان زہ زمین چھ اُمسی پیٹھ ذرتھ۔ "از کرسی تا سمک" وُنتھ چھ عام مطلب اِژ اسمان تا تحت الثریٰ۔ ٧ کامیاب - وجودس آمتی

و با عجب
گژھکنا نامہ سیٹھہ کا وو دبا دب
جواب نامہ مے آنکھ شبا شب
میٹہ شالہ باغیٔ اندر تمِس کتیہ
پیالہ ٹھاوتھ متہ برِی برِی لبا لب

غزل

دچھہ رنگہ رنگہ در جہان ہم جن و انسان کیاہ عجب
مخلوق خلقت زندہ جان وحشی تہ حیوان کیاہ عجب

سبزار سبزہ گُل تہ خار کُلی رنگہ رنگہ میوہ دار
در ہر طرف بید و چنار نرگس تہ ریحان کیاہ عجب

آرام جان آب و ہوا چھی دردمندن کرتہ دوا
ہر کانسہ چھی حاجت روا اسباب و سامان کیاہ عجب

چھے پانہٕ سے در شش جہات[1] موجود از ذات و صفات
ہر چیز ہر کانہہ ذرہ ذاتہ ہندو مسلمان کیاہ عجب

مسکین نے شاہ و گدا چھے نا وہر کانسے جُدا
مخلوق ساری از خدا یکسان آ یکسان کیاہ عجب

اندر زمین و آسمان ہم چیز ڈیٹھکھ در جہان
سورُے تنتہ ئے این و آن کوہ و بیابان کیاہ عجب

چھے حارتس اندر وماب سورُے چھم از یک قسم آب[2]
کانہہ کانسہ ہیو نہ در حساب وچھ شکلِ انسان کیاہ عجب

---

۱ شش طرفن - وحدت الوجود عقیدک اکھ باتھ
۲ آب - نطفہ انسان

غزل

مہٗ وُچھ سیٚود زانہٕ نہٕ سوٗے روٗیے کاذِب
مہٕ بچھ ہرگز ژٕ اندر کوٗیے کاذِب

چھُ از ہر گندٕ گی گندہ بہ دُنیا
بہر کس نفرت از بد بوٗیے کاذِب

اَپزِ بانٛدٕ یارِس بچھ ہرگز مہٕ رٹھ جائے
گژھِ تاثیر از بد خوٗیے کاذِب

چھ لانٛتھ[1] کاذِبس نازِل بہ فرُقان
ژٕ وُچھ پانٕے نَنِی از روٗیے کاذِب

گژھک یُد ترلبشہٕ بِینٛے تشنہٕ[2] لب ژٕ ے
یِینہٕ چِکھٕ آب زانہٕ از جوٗیے کاذِب

کنن دوٗن تھوٗپ دِنٛن بچھ کوٗل تہٕ زورلاگ
بِینہٕ بوزکھ ژٕ گفتگوٗیے کاذِب

وہاب از کاذِبانِ ایں زمانہ
پناہ بہ[3] خدا منگان از روٗیے کاذِب

---

[1] لعنت (اصل) لَعنۃُ اللہِ عَلَی الکاذِبِینَ آیس کُن اشارہ

[2] ترلبشہ ہوٗت ۔

[3] یہ مصرعہ چھُ زیٹھان اگر بخدا بدلہ "ذانس" آسیہے سمہ ہے ۔

غزل

مینہ دِل مایِل بہ سوز و سازِ مُطرب[1]
چھُ شیدا دِل مینہ بہ آوازِ مطرب

نَے و سنطوٗر و سیتارہٕ دَف و چنگ
مے و ساقیہِ تہٕ چھِی ہمرازِ مطرب

قمبوٗر، کوٗستوٗر بلبل ہٕا ر طوطہ
بہ نغمہ چھِی ہمہ دمسازِ مطرب

شِکارہ دِل کران رقّاص[2] ہر سو
چھُ نازِ نازنین شہبازِ مطرب

بہ مدحِ شاہ ابیاتِ مبارک
سپُن در نغمہ یِی آغازِ مطرب

تماشہٕ بین در ہر سو فتادِہ
چھِہ گامتی بستہٕ اندر نازِ مطرب

وہابو مجلسِ محمودِ[3] سرگرم
سپُن محمودِ سیٖ ایازِ مطرب

---

[1] موسیقی ہندہِ ذریعہ خوش کران وول - [2] نژن وول

[3] محمود غزنوی (۹۹۸ء - ۱۰۳۰ء) مشہور غازی پادشاہ یُس معشوق ایاز چھ گنزرنہ یوان -

گژھ لالہِ پیالہ کر طلب [۱]

ساقیے سرِ میخانہٕ چھُے — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
چوٗمت منتو پیمانہٕ موٗ سے — کینژن نہٕ ساقیے وُنہٕ سَے
کینہہ مست کینژن آوتے — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
رِندن زِموٗ سے گو زندہِ دِل — زِندٕ سے سینہٕ درآب و گِل
چھِی یاژِ یاسن مشتغِل [۲] — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
مخمور رِتم اندر خمار — کینہہ ہوشہٕ کینہہ بے ہِیختیار
ہر کانسہٕ بر قسمتھ چھُ کار — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
تمہِ بیس یہ ہوٗ وُن دَر ازل — تس تتھ بنہِ نہٕ زانہہ بدَل
از بارگاہِ لَم یَزَل [۳] — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
ہر خاٗر و شر تقدیر ے چھُے — تقدیر بے تدبیر چھُے
بر موقہٕ تتھ تاثیر چھُے — گژھ لالہِ پیالہ کر طلب
وتھ بر ینہ نے سرنوشت [۴] — آسی بہ کینژھا خوٗب زشت [۵]
چھُے مُفت از مُلی ہیٚون بہشت
گژھ لالہِ پیالہ کر طلب

---

۱ اصلس اندر "غزل" ۔ ۲ مشغول ۔ لگتھ ۔ ۳ ہمیشہ روزوُن خدا

۴ ازلُون ۵ رُت تہٕ یچھ ۔ اصلہٕ ورٚاے سارنی نقلن اندر "خب و زشت"

غزل

شرابس ناوانہ دانا شروک[1] آب
گران ضایہ چھ کم دانا شروک آب

شرابس چھے خرابی از ہمہ حال
چھنیٔے احمق تہٕ نادانا شروک آب

چھ مخمورِ[2] نشہٕ آسان شرابی
بہ خامی چھیٔیہ دیوانا شروک آب

چھ نہٕ شرم و حیا تھاوان یہِ نشہ
گران لتس کوٚر بیگانہٕ[3] شروک آب

نشس اندر کولے تہٕ کوٚژ یکیا ن
شرابس تھاوِہ نا زانا شروک آب

نشہٕ ساری حرام از حکمِ مذہب
چھیٔے نہٕ زانہہ تہٕ کانہہ دانا شروک آب

زٕ دٕ ہ[4] لفرین چھی از نشہٕ موے
چھیٔے بے قل تہٕ حیوانا شروک آب

دو بیتی

زٕ چھک تھاوان پگاہ کیٚت انتھن آب
یہی ماژے شبانہ موت در خواب
زمانہ تھاوہ بیکس خاو ندس گرژ
ژ ییہ شمبر ہتہ نقدٕ جنس و مال و اسباب

---

[1] بدی ہندوٚ وٚنی۔ یتھ غزلس اندر چھ وہاب شراب چنہ والین ہنز ومنوت خاص کر ژوٚرمس تہٕ پانژمس شارس منز۔ [2] بے خوٚد گژھت
[3] وٚد پر زمانہ
[4] ابجد حسابہ "وہاب"

چھس یارہ اندر اضطراب

سیماب زن در تاب وتب — چھس یارہ اندر اضطراب
دزتاب وتب ہر روز وشب — چھس یارہ اندر اضطراب
بے عارہ گوڑ تھس یارہ بو — از خانمان آوارہ بو
لاچارہ دُو دُمت نارہ بو — چھس یارہ اندر اضطراب
افتادہ اندر کوے تو — از آرزوے روے تو
دوزہ بتھ سجدہ سوے تو — چھس یارہ اندر اضطراب
چھُم دود مشکل کیاہ کرہ — ہا یارہ بو کوتاہ ذرہ
وُنی در فراقِ تو مرہ — چھس یارہ اندر اضطراب
مشتاق گومت چھس گمُن — موکر گلن دۄن سنبلن
موکھ ہاوتم چھوکھ سے بلن — چھس یارہ اندر اضطراب
گوڈی کیاہ زیٹہ غوطہ متیون کین — چھُپے چٹین[2] تو دمُت برجبین[3]
ہاو ہم سہ ردے نازنین — چھس یارہ اندر اضطراب
چھُم جون کوتاہ اشتیاق — در سینہ از غم طمطراق[4]
وہاب خستہ در فراق — چھس یارہ اندر اضطراب

۱؎ یہ چھ اصل دیوانس اندر نہ بیا کہ اتھ لیکھنہ آمت — بلکہ میر پتوک غزل تہ

۲؎ گینجہ ۳؎ ڈیکس

۴؎ اضطراب تہ تلاطم۔

غزل

ہا بندٕ کر اندر خوشی بانالہ زآری خندٕ لب
ییٚتھ زبہ نامِ حق مُشی پَہ حمدِ باری خندٕ لب

در دستِ حق چھی نیکٕ و بد کھوژ موژٕ از حرص و حسد
خوش دِل ژٕ خوش گژھ دادِ دِلا زخم کاری خندٕ لب

در غم ژٕ ہمتھ زانہٕ میہ مار غم نوچھ روزِن زینہار[۱]
نے غم نہ شادی پائدار چھی گلِ بہاری خندٕ لب

چھُے درارادٕ[۲] خارٕ شرٕ زانہٕ کیٚسہ سیٚٹھ تو ہمتھ میہ کر
پننہٕ نصیبس چھِے نظر کر اشک جاری خندٕ لب

آزار چھُے آرامِ جان آزمائش امتحان
چھِے زندگی اندر جہان بدوے سُہ ماری خندٕ لب

چھُم یارٕ سینہٕ وارٕ سنتھ تَس نش بنم مغفرت
چھُس شیرِ مادر میون رنتھ ہرگاہ سُہ ہاری خندٕ لب

کیاہ جان شوبان جانہٕ جین مغرورِ چھُم فغفورِ[۳] چین
وہا بہ وصفِ نازنین برتہ ژٕ ساری خندٕ لب

دو بیتی

کیاہ کرٕ دِیے طاقتی یارن میہ نو دِم بار گب
دِلہ کے شکے ہے کیٚہ ژھالے از خلقِ عالم بنیوٗتھ تُوب

چھیٚس بار ہیتھ پیٚتھ روتے یارن میہ کوٗر زِنم وارٕ کب
بنہٕ نی گو ناہ مے رنگہ آے کوٗر نِم بہانہ بر و پہٕ دُوب

---

۱ ہرگز ۲ ارادہ الٰہی ۳ چینی شہنشاہن ہنِد موروثی لقب

غزل

چھُم ہے نہ سوزِ سینہٕ درامُت حُباب امشب
رُوخ یارٕ ژورِہ چھُے نابوٗیے کباب اِمشب

تھوٗوِتھ مےٚ نار دردِل ترٛوٗوِتھ مےٚ کار مُشکِل
چھُم وُوندہٕ عشقنُے تِلُ چھُس درعذاب امشب

چھی زلفِ کالہِ شہمار وٚولہم مےٚ نال یک بار
بستہٕ لٔدِتھ بہ دار چھیس از طناب[۲] امشب

از تیرِ غمزہٕ کُشتہٕ[۳] چھیس یارٕ وارٕ وُچھتہٕ
چھم روبہٕ زَن فرشتہٕ بہرِ حساب امشب

تھٲوِتھ بہ وصل وادٕ یاوِتھ مےٚ فکرٕ جادٕ
اوسُس وچھان ستادہٕ نَے صبر و تاب اِمشب

آہمنہٕ ہے ژہٕ یارٕ کٔر تھٔس لبہ بال مازٕ
کتھ بیپھِٹ لوٗدِتھ خمارٕ چھُک یرٕ عتاب[۴] اِمشب

جرُم و خطا کرُم ماف از روے رحم و انصاف
لِللہ بہ لطف و انصاف تھوٗدتُلُ نقاب اِمشب

ہاوے بُرٕ زخمِ سینہٕ باوَرٕ اگر ژےٚ چھُے نہٕ
وُچھ یارِ نازنینہٕ حالِ خراب اِمشب

از سوزِ سینہٕ پُرناز دردُرج ژہٕ بوز آواز
وٲپیٚ بہٕ عشقُنُے ساز چنگ و رباب امشب

یِکھنا ژہٕ لالہٕ سالہٕ پوشن کرے ہٕ رما لہٕ
بُری بری میٚیہٕ تھاٗوی پیالہٕ شیشہ شراب امشب

یِکھ نِنہٕ یان مأیے کوتاہ بہٕ یارہٕ ژہٕ لٲیے
زولُنہٕ ژہٕ یِہٕ لولہٕ نأیے جانِ و تاب امشب

سہ ۱ سلہٕ بیٚماری   سہ ۲ رز
سہ ۳ مورمُت   سہ ۴ سزادِنس پیٚٹھ خشم کھالتھ

کوٗرنس خرابؔ[1]

دِتھُم شرٲب یارن کوٗرنس خراب
کوٗرنس خراب یارن دِتھُم شراب

بزم چھُیے سمسار بےعار بازیٔ گار
نقشے برآب یارن کوٗرنس خراب

ہا یارہ یکینا درشن دِکھنا
جھُس درعذاب یارن کوٗرنس خراب

رُہ خ یارہ بوگو خفہ ژُدرِہ کیا زِہ ہتھو وُنھ
زیرِ نقاب یارن کوٗرنس خراب

بُنھ چھُمنہِ ہاوَن[2] ازلوزہ ناوَن
عشقٕنی کتاب یارن کوٗرنس خراب

ریخ زان گاجنس جو ین لاٗجنس
کوٗرنم میٚراب یارن کوٗرنس خراب

رگنی تارہ تنہ ستارہ
سینس رباب یارن کوٗرنس خراب

اُندری ژٲلِتھ سیجنس کھاۓ لِتھ
کرِنم کباب یارن کوٗرنس خراب

از جعدِ گیسو چھک منک خوشبو
عطروگولاب یارن کو رِلس خراب

جھو کھ آم دردلِ آزار مشکل
جھُم بے حساب یارن کو رِلس خراب

شہمانہ زلغو مے نال ڈوکھم[۳]
کری یم شتاب یارن کو رِلس خراب

برم بالہ دِیم[۲] وسہ نار ہبو تنم
ڈُجھ وڈنی حباب یارن کو رِلس خراب

چھے خستہ خاطر دست لبتہ حاضر
مسکین وہاب یارن کو رِلس خراب

دوبیتی

کرباے یارہ درشن دارہ دب دب
ژیہ کو بھتم در تغافل زورہ مشرب[۴]
گیم مے وُمرساے حرف[۵] ژھاندان
کڈان چھک جیلہ کری کری یارہ تب شب

۱۔ غزل (اصل) یہہ اندر نقش اندراورہ یورہ ترتیب روز مُرثہ ۔ گر کا نہ شار جھبہ رود مُرث ۔
۲۔ "ہاون" کمرازس اندرچھ ہاوان" ورتاونہ یوان ۔
۳۔ یہہ شارس مثر جھ بنگہ بنگہ درمیانی قافیہ بدلاونہ کمت ۔
۴۔ مشرف نہ جھ ونان
۵۔ ستاری کران

S.P. COLLEGE LIBRARY
SRINAGAR
Acc No .....

ردیف

"ت"

"تھی"

مُناجات

اِلٰہی کرتہٕ مے پنٕنۍ عنایتھ [1] — کرُم از فضلِ اسلامُک ہِدایتھ

بہٕ چھُس بے دست تہ بے یار و یاوَر — میہٕ در ہر حال چھُم چانی حمایتھ

گوٗمت چھُس غرق اندر بحرِ عصیانؔ [2] — کرُم بد کارے بے حدّ و غایتھ

مسلمان ناوٕ کنۍ چھُس بے عمل بوٗ — ژٕ کرتم مے ہِمَتٕ ناوُکھ رِعایتھ

اگر زن کرِی بدُ بنا ژٕ ہِی گنٕہ مے — چھِہ رحمتھ چانۍ بٕڈ تہٕ بے نہایتھ [3]

چھُلکھ از آب رحمتھ وٕ دٕنۍ گنٕہ مٕیانۍ — میہٕ ماوُم وٕونۍ اِلٰہی اصلیحی دِتھ

وہاب از کارِ خودٕ گوٗمُت پشیمان

کران با جانِ [4] خودٕ شکوہ شکایتھ

---

[1] عنایت۔ یتھ مناجاتس اندر چھہ سارِنۍ عربی لفظن پتہ "ت بدلہ تھ" بناونہ آمُت

[2] نافرمانی ہندس صُدرس منز   [3] آنتھ روٗس

[4] پننس روحس بُس ہیو وِتہ لیکان روٗد۔

نعتِ شریف

اے قبول[۱] حق تعالیٰ دے رسولِ پاک ذات
سرورِ سردار شاہِ فخرِ جملہ کائنات

عالم و آدم تہ کوہ و عرش و کرسی آسمان
نور ہ چانے نشہ پیدا لوح قلم بیہ دوہ تہ رات

رحمتِ نور ہدایت فیضِ لطفِ مرحمت
منبعِ ہر چیز تہ ہے چھک مظہرِ ذات و صفات

خالقِ در جملہ خلقت اوس چونے مدعا
تہ ہی نشے پیدا تہ تہ ہی کُن کرہ نہ شید اشش جہات

تہ ہے مِتس مطلوب سکھ تہ نوے دوبے حبیب
اے حبیبِ حق تعالیٰ کر تہ حلِ مشکلات

اسی چھیہ گامتو درگناہن غرق از سر تا بہ فرق[۲]
از شفاعت اسہ بدکارن چھتیہ امیدِ نجات

از خدا چانی و سالتھ اسہ نوڈ سرمایہ چھے
آسہ یکھنے تہ ہے وسیلہ اس نہ کینہہ سانی بات[۳]

اے وہاب از پادشاہِ دین و دنیا بالضرور
از بنی ایمان و عفوِ جرم تہ رز قیچ برات

---

۱ مقبول ۲ کلہ بیٹھ ملس تانی ۳ بات نہ آسنی" چھ محاورہ یعنی اسہ روس نہ نکلہ کانہہ حصہ۔

منقبتِ چار یارِ باصفا

رُأوین کتھ روِایت از حضرتؐ
باد از ما درود وٕ تہٕ رحمتھ[1]

ذوٗپ تمو از خدا بہٕ چھُس رحمتھ[2]
اُمتّس کرِ بہ مثلِ اکھ نیامتھ

میانٮ۪ اصحاب یارِ چھی تتھ لوٗن
لوٗ نہٕ روٗس ماچھ نغمتس لذتھ

نغمتس لوٗن گژھِ آسُن یسِی
اَدِ میٹھان چھُ لذتِ نیامتھ

ییٚس نہٕ یارن ہنٛدُے محبّت چھُے
تس نہٕ اتھ نغمتس یِیِ لذتھ

یارن اندر چھ ژور نفر سردار
ژہ نہٕ وٕنی از خدا بوینِ رحمتھ

چھی ابوبکرؓ و عمرؓ و عثمانؓ
بیّیہ حضرتِ علیؓ بہٕ ہاوَے وتھ

تمِہ پتہٕ مہاجر و انصار
زان بہتر زِ بیشِ آں حضرتؐ

چھی مہاجر تمے یم از مکّہ
دْرائے ترٛاوِتھ زنانہٕ شُرِ دولتھ

در مدینہ بہ شوقِ آں حضرتؐ
مکہ منزٕ تمو کرِٕکھ ہجرت

از زر و مال ارثٕ[3] ہم دَولتھ
دْرائے بہ دینِ صاحب ہمّتھ

کرِٕکھ یاری مہاجرن از شوق
گے تمے یار نامورٕ انصار

رضی اللہ عنھما[4] رحمتھ

ییٚس چھُنہٕ دَرٕ مہاجر و انصار
تس سزاوار از خدا لانتھ[5]

اے وہاب کرٕ جانٕ دل قربان
برٕ صحاب کبارِ آں حضرتؐ

---

[1] وہابن چھ ساریسی منقبتس "ت" ردیف تھوومت۔ کاتبن پرس منز چھِ اکثر "تھ" بوان پرنہٕ۔ شار نمبر ۸۔۱۰ اتہٕ ۱۵ ہس اندر تھوو وہابن ردیف عملاً موجود۔ [2] نقلن منز چھ "رحمت" بجایہ "امت"۔ یُس غلط چھُ۔ [3] وراثت یُوس بہ انصار صحابو مہاجر صحابن ہیٚس کرٛ۔ [4] یمن دوٕنہٕ وٕنی جماعتن روزِن خداؐ راضی تہٕ سوری مِلہٕ رحمت۔ [5] لعنتِ خدا

منقبتِ حضرتِ شیخ حمزہؒ

قطبُ الاقطاب غوثِ این آو قات　　شیخ حمزہؒ ظہورِ مظہرِ ذات

کوٗرُن روشن ژُ نوٗرِ حق کشمیر　　صدقہ گے کاشہ یَمہِ تِکی ظلماتؔ[1]

از نظر کرُی ینہ غوث قطبؔ وَلی　　شیر و کبکؔ[2] وکوہ کرُتہ حیوانات

ییتھ کنہ سیّت[3] ڈأنی گو آبدال　　آفرین بہ کمالِ قوّورتِ ذات

دَراوِ نہ زانہہ نیبر شہ از کشمیر　　وۆت دَرُ روم، چین ہند[4] وہرات

گونہ اکھ دم جدا زیاران زانہہ　　وۆت مکہ مدینہ ہم عرفات

نتہ حاضر شہ کعبہ بہ طواف　　ییبنہِ یادَن جُدا نہ تِس کانہہ سات

از نظرِ کوٗر ینہ تیرہؒ[5] خاکس سۆن　　داریاہ مُردہ زِندہ از اموات

در زمستان دَرایہ باغس دَچھ　　گبہِ یوخہ بہ لوکہنیہ[6] دریک سات

عُمر دریادِ حق کرُن معروف　　روز در صوم، شب بہ ذکر و صلوات

بندہ از بندگی سپُن منظور　　قطرہ دَریا بنوٗ بہ ذات و صفات

لوٗبہِ از حق خطابِ سلطانی　　ختم شیخ[7] دَر اولیا سپُن اثبات

آو شاہس وتہب گدا اَبہ دَر　　دِ بہر بہر خدا مے کینہہ خیرات

از محمدؐ کرم و سالکہ سے　　از شفاعت مے چھم وۆمیدِ نجات

چھُ حضرتِ شیخ حمزہؒ فیض و رحمت　　ظہورِ نوٗر ہم اسرارِ حضرتؐ

الٰہی بہر حضرتِ شیخ حمزہؒ　　مے کرتم غرق وۆذنی درنوٗرِ رحمت

۱۔ ظلماتِ بدعت (عربی) شریعتہ نبر لوٗین کارن یا عقیدن ہنز ایہ گرٛٹ ۲۔ مثالی عالمچ یہ سارے کرامژ چھ وہابن سلطانی ناوچ کتابہ منز منظوم کرٛمژ۔ ۳۔ سیت دان سلطانی کتابہ ہنداکھ کردار۔ ۴۔ طےِ مکان کرِتھ۔ ۵۔ یہ کرامتھ چھ باباداوٗد خاکی صابن انچھو برٛژ۔ ۶۔ زاوُج روحانی کتھ ۷۔ حضرتِ مخدومؒ سُند لوٗ عقیدہ والیو عقیدہ کرٛس جو تمس منز پتھ "خاتم الاولیاء" لقب غالباً خاتم الانبیاء لفتبس مقابلہ کوٗرمت۔

غزل

ہَنٛو نادانہٕ چھِیٛ بازی یہِ کرٕتوٗت
اُچھن تل چھی ژٕ ییٚہ ظاہر تخت تابوٗت

کراں اُچھک ہیٚتھ زمیٖنس پیٹھٕ ژٕ شوخی
یہٕ نیٚنگہٕ لی دِٕ ہیٚر رکے ژٕ پیٚتہٕ سوٗلوٗت

ہَنٛو یہٕ ہیٚتھ کاہٕ ہےٚ حرفس گواہ چھےٚ
رَوا چھےٚ نہٕ ژٕ ییٚہ آسُن بےخبر لوٗت

غنیمتھ چھی غنیمتھ وُنکینُک دَم
یہٕ دَم روزی نہٕ وٚنی مُدٕ ہیٚتھ چھُنہٕ تیوٗت

یہٕ سُمبرکھ چھی وُچارس کرٕ نہٕ جاداد
یہٕ خرچِکھ خالِصاً للّٰہ ژٕ یٚرٕنی نیوٗت

ژٕ بینہٕ نے اَتھ کر سرمایہٕ برٕباد
یُسےٚ بنہٕ گرٕ ژھِ مآیہٕ ہیٚتھ ترٕ نی جیوٗت

دٕمآبو کٕمہٕ چیز دٕک توٗقوا چھےٚ
ژٕ غافل بےخبر مغروٗرٕ چھک یوٗت

سہ۱ کرَاماً کاتبین ملایکہ ہم انسانی اعمال درج چھہ تھاوان۔ یمن علاوٕ دٕنیہٕ کی لکھ

سہ۲ شوٕ دٕہ دِلہ خدایہ سُندہٕ خاطرٕ ۔ سہ۳ توٗقوا ۔ توقع ۔

کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

میٚہ سینس نارٕ تھٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

ہیکہٕ کس دٲدِ ہٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

میٚہ زٲلِتھ لولہٕ نارٕ
کوٚ لوٗ گوہم ژٕ یارٕ

غمکُ تیز آب چھٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

دِلس میانس ژھُنتھ غم
ژٕ نیٚہ زانہٕ کوٚرتھم نہٕ مرہم

بہٕ حیلہ آزماوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

ژٕ بیٚہ نہٕ میٚہ کٔڈ جوٲنی
بہٕ عیشس کا مرٲنی

گژھے کوٚت دُمرٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

زِ جادٕو چشمہ آہو
لوٚگس زالس اندر بو

بہٕ دل میٚہ تنبہٕ لٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

اُچھن دِیتھ دل دِشنم یوٗری
نہٕ جانس نین توٗری

وَتے پیٹھ مارٕ نٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

کمانے نرم کرِ گوٚن
میٚہ تیرٕ جیرٕ وونی ادٕن

بہٕ زہرِ تیر چھٲوِتھ
کوٗ ژٕ لوٚہم میٚہ ترٲوِتھ

مچھ تېرو ژۄٹھ دِل   بچُھن وۄنی میون مُشکل

بُرہ مادے مژہ رٲوِتھ   کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

بہ سُرخی رۄخ ژہِ بہ چھی گُل   سپُن شیدا بہ بلبل[2]

گُلاب سُرخ ہٲوِتھ   کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

بہ زخم نَنۍ خنجہ   لوگم سینس برابر

بہ خنجر ضرب دِیٲوِتھ   کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

دَہان غنچہ شکر لَب   ہوٚ بچھے منز چاہِ غبغب

سہ زمزم[3] کونہ چاوِتھ   کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

سراپا دِل فریبا   چھُ سروِ ناز زیبا

قدے شمشاد ہاوِتھ   کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

وہابس لو لوالنَس   درین راہ غمہ زالنَس

اُڈی اسرار بٲوِتھ

کوٚت ژۄ لہم میہ ترٲوِتھ

۱۔ اکس نقلس منز "دین"

۲۔ فارسی ادبک اثر چھ یتھ منظومس منز ہیرہ پیٹھ بون تام نظرہ گژھان۔

۳۔ آب دہن مانند آبِ زمزم

چھم یارہ چونے مارہ مۆت

وَنہٕ چھیم ہتہٕ درٕ بولارہ کۆہت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
گوہم تہٕ لیکھ کوٗرٕ نشم دوٗدوت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
برٕ چارسو یہٕ آران چھس — خوٗنہِ جگر ماران تہٕ چھس
بہرِ خدا تریٚ پھیر بتوت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
بستہٕ تہٕ کورٕ نفس ازطناب[1] — خستہٕ جگر چھس دَرعذاب
زٕ بے یاری للّٰہ ترا لۆت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
شہمار زلفو ۆل منہٕ نال — تچھنس بچن میونے محال
ماروتہٕ مۆرس نیندرہ ہوت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
ابرو کمان زیادہ منہٕ چیر — چھی نیز یم مژگانہٕ تیر
کش اَتہٕ کمانے کَڈتہٕ لۆت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
تھوٚدتل ترٲو گل رخِ[2] نقاب — سیٚود ہاو رویے آفتاب
ہا لاالہ[3] کرٕ ہے نالہ مۆت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
گل قند ہم سیب و انار — چھی جان بہا اندرٕ کتارہ[4]
دِکھ نہٕ تہٕ خون کس منہٕ کھوت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت
خلوت تہٕ چھک برتختِ زرٕ — یہٕ آران گدا چھے زیبہٕ دَرٕ[5]
انصاف کر کس واتہٕ اوٚت — چھم یارہ چونے مارہ مۆت

۱؎ رز ۲؎ گل رخ۔ گوٗ لالس بتیو منہٕ کھ نقاوِن وول معشوق

۳؎ دِز چارہ نبنہٕ یتہٕ تہٕ مارہ مِنہٕ موجب بہٕ

۴؎ کو چھہٕ منز ۵؎ برس تل

غزل

سرِ راہ یارہٕ ژٕ لٔہم کوٗدہٕ ترٲوِتھ
بہٕ شمشیرِ جُدٲئی مارہٕ ناوِتھ

ژٕ بیٚہ دِتّھم از کمانِ ابروٗ مژہٕ تیر
بہٕ رُودُس برونٛٹھ خوش دوٚیتھ سینہٕ ترٲوِتھ

یمبرزل چشموٗ سے چانہٕ کوٚرم جود
دِلُک چھوہ کھٕژی سِوا کَس ہیکہٕ ہٲوِتھ

اُچھن دوٚن دِیتہٕ دل پھیرِتھ دِمہٕ یوٗری
بہٕ یک عِشوہٕ میٚہ نیوٗتھم تمبرٲوِتھ

بیمارَن کٔر دوا گُلقند اوسُے
چھُہ اُسی بیمار گُل قند کوٚنہٕ کھیاوِتھ

ہوٗ نخے اندر بہٕ چاہِ آب زمزم
چھُہ تَشنن[3][2] جانَن بہانہٕ کوٚنہٕ چاوِتھ

چھُہ ظالم سخت یمٕ مارِ گزندہٕ[4]
بہٕ خونِ عاشقان کوٚدہٕ یلہٕ ترٲوِتھ

بہٕ نازو حُسن چھک مغرور گومُت
دِلکی اَسرار زانہٕ لوٚب وزہٕ ناوِتھ

وہاب سَ گیہٕ دُمرا برورِ توٗ
گژھیا خالی ژ بیٚہ نشے دُمراوِتھ

---

۱ بیہ آو اصلہ مزہ زور زورہ پرنہٕ۔ نقلن اندر چھُ "بردرس برونٹھ"۔ یمیوک کانہہ مطلب نیران چھُنہٕ۔

۲ ژٕلیشہ ہیٚتھ ۳ زُدک موٚل

۴ زلفِ پیچان یم لوٚٹِتھ چھہ دوان

غزل [1]

دُچھم جانانہ دیدو پانہ از راتھ
میہ آمُت اوس سُے مستانہ از راتھ

بہ دردِ رنج و غم از غم گُسأ دی
سینُن مرہم چھُکھ کُن مے پانہ از راتھ

میہ ہوُون رو بہِ زیبا آفتابا
نہ کھُر زوُن میہ سرطانہ [2] از راتھ

سُہ سردِ نازچُوں شہباز بانوز
وُچھُم دِ یدو دسان اسمانہ از راتھ

میہ گیاوہ چھُم غم زِجورِ دورِ دُنیا
میہ ہوُون شوکتِ شاہانہ از راتھ

وُچھُم بر تختِ شاہ از یاے سخت
میہ گیمُتی سیتؚو دچھ یم ہلی بانہ از راتھ

میہ فِرِ مجلس اندر لوب لیلتُ القدر
وُچھُم مے وارہِ سُے نورانہ از راتھ

وُچھُم موختہ ہران مے از شکر لب
بوُرم داماہ از دُروانہ [3] از راتھ

دِتُم مے ساقین جامِ لبا لب
میہ از موے خانہ با پیمانہ از راتھ

لبیم مے نوجوانی چوں زلیخا
وُچھُم یوُسف یوان کنعانہ از راتھ

کھسیہ بر ناقہ [4] فاقہ ہم چو لیُلا
بییم مجلوُن مے دیوانہ از راتھ

نتہ وُونی بہر عذرا [5] ہم چو وامِق
بہ جنگل ابرہِ بومستانہ از راتھ

وتاب از شوقِ گُل مانندِ بلبُل
بہ نورِ شمع رو پروانہ از راتھ

---

[1] یہ غزل چھ اکھ راز ہندہ روحانی حالُک شرح۔

[2] برج سرطان۔ یلا تھ برجس منز زوُن چھ آسان سُہ چھ باقی دوہو کھوتہ جادہ لوُبہ رُونی یوان بوزنہ

[3] یہ لفظ چھ ریتھ نسخن اندر مشکوک [4] دُوتُھی۔

[5] وامِق عذرا چھ اکھ مشہور عشقیہ مثنوی۔ یوس گاتُرس اندر میر سیف الدین تارہ بلی چھ ترجمہ کرمژ۔ وامِق اوس عاشق تہ عذرا معشوق۔

کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ

بالہٕ یارن غم منیہ تھوٗوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
غارزان روے ہاوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
ذاہنہ ہنہٕ اصلچ کتھ منیہ باون — تو نہٕ گژھہٕ ہمٕ سٕتھ
کوٗن مشکل مے بہٕ پوٗوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
دوٗن کشون چٕھیر تھوٗوٗن — ہارٕ نوٗوٗن نہ ستھ
اَکھ بیٖس اتھہ مارٕ نوٗوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
اَچھہٕ دِلہٕ کٕے باغ چھوٗوٗن — کوٗ رنہٕ ہمیٖن گتھ
داغ لالس دوٗندٕ تھوٗوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
شوخ چشمن مشراوٗن — لو چرٕ چ خدٕ متھ
کتھہٕ کری کھن اتھہ ہیوٗن[۲] — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
زلفِ کوکل مژہ پراوٗن — دام[۳] ازٕ آ غتھ
مارٕ ظالم بیکلہٕ ترٕ دوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
کالہٕ مارن آزٕ موٗوٗن — عاشقن ہند نہ متھ
اوٗم دٕھدٕ زنان خون چوٗوٗن — کوٗدٕ ترٛاوٕن کتھ
نِلوٕ ناگے یان نوٗوٗن — ہشٕ نر ژہٕ ارچ دتھ

شیخ صاغۍ بنہٕ پان ہووُن　　کوٚدہٕ ترٲوِن کتھ
تتہٕ عاشق چاوہٕ نووُن　　وصلچی شرٕبتھ
نارہٕ دوٚد مُت شہلووُن　　کوٚدہٕ ترٲون کتھ
کلہٕ یامتھ الہٕ روووُن　　تمبہٕ لاگٲوُن وَتھ
کنہٕ دوٗرن گراے ہووُن　　کوٚدہٕ ترٲون کتھ
لالہٕ رخ کیاّ بھولہٕ نووُن　　مالہٕ کرہٕ نا تتھ
گلِ افتابہٕ مندہٕ چھووُن　　کوٚدہٕ ترٲون کتھ
روٗیہٕ زیبا اَسہٕ ہووُن　　کاسہٕ[٤] رحمتھ
اوٗس یس قسمتھ سہٕ چووُن　　کوٚدہٕ ترٲون کتھ
انہٕ وہابس وادہٕ نووُن　　آسہٕ بُد قسمتھ
ننہٕ پلنے یہٕ بنووُن
کوٚدہٕ ترٲوِن کتھ

ے١ زر بُونہٕ چیرٕ سُنز　　ے٢ گوٗڑٕ لاگٕ جن یار زنہٕ پتہٕ تِچھنٕ ڈٲے -
ے٣ زال　　ے٤ پیالہ

راوړبے مے اوقات

بالہ یارن ډالہ کوړیے[1] — راوړیے مے اوقات
زال عشقن ہٹہ گوم بوړیے — راوړیے مے اوقات
دودِ دنیا میہ بتے سوړیے — وَنہ بیبھٹہ زن لیچ مے لات
نَنہ بہرا سالاہ میہ کوړیے — راوړیے مے اوقات
ماچہ زالوس بواتھہ ژھوړیے — راجہ سندی باگھٹی کوڈمے سات
کامہ روسنے جھم فاتہ ٹھوپړیے — راوړیے مے اوقات
ساز وسامانہ کوتاہ میہ گوړیے — خاصہ الماس جوہریات[2]
اَمہ واوڑہ سلتن ہوړیے — راوړیے مے اوقات
تورہ آبو وہر کاتھہ اوړیے — یودہ گے خوار وخرابات
ژبیتہ کولو معزن توړیے — راوړیے مے اوقات
نفسِ شیطان میہ دس ٹھوپړیے — گوم کو تاہ یہ بدذات
کنہ بو ژھتو گم زوړبیے — راوړیے مے اوقات
دچھتو ہمی کیا بیچسان کوړیے — یِگ باگ دا کوړ دوہ نہ لات
گوم پالس بینہ ڑے ٹھوړیے — راوړیے مے اوقات
لکہ وارا مے[3] پانہ دوړیے — کینھہ صالح کینھہ بدذات

کاٹہن مے فاتحہ پوّرییے   ڈاوُرییے میّہ اَوقات
پابڑ کوُلوٗ مغزن توّڑییے   میّتہِ ما آسہ سہیڑیے بات[۴]
کوّوہِ لوگُھتہ بوُزِ ہتہ زوّرییے   ڈاوُرییے میّہ اَوقات
کوّڑ بابوَ مے اوُک لوّرییے   وَتہِ یکبِرنس کوّڑ ہم مات[۵]
ڈیت میّہ ذاتن زوُنڑیے ڈوُرییے   ڈاوُرییے مے اَوقات
زندہِ وہبوا وُسکھ دوّرییَے   بندہِ گی کوہِ سرُ تھوذات
اَندہِ رُوُدکھ جھُس آوّورییے
ڈاوُرییے مے اوقات

---

۱ ذالہ کرن۔ دول دیُن یا گوش دیُن۔ یتھ غزلس اندرتہِ چھ وہابنِ ردیف "ت"، موجود تھا و نہ آموُت

۲ جواہر

۳ واریاہ لکھ   ۴ باشی

۵ تنگ اُن ہَس نہ کرُ ہم وتہ کامن۔

۶ بندہِ گی ہند ذریعہ۔ یہ مصرعہ چھُ سازُی نسخن اندرٗ "بندگی کونہ کرُ تھوذات"

۷ بنَ آوریرہا وِہتہ روُدکھ خدایہ سنز، بندگی لِنتہ دوُر۔

غزل

زبہٕ ہیوٚی عیّاش کاتیاہ ییتھ ڈلس وٲتی
سیٹھاہ سو نہٕ لاگہٕ نہٕ گگرے ملس وٲتی

چھُ مُبلہ میرٕ بابن[1] حیلہٕ ساٲلس
وُچھتھ ناڈ ونگہٕ کیاہ مانسلس وٲتی

مسافر تاجر و مزدور سیّاح
وَنہٕ کتھ واریاہ ییتھ پاژٕلس[2] وٲتی

پھک گلوان گجرٕ چوپان اُکہٕ بال[3]
کنیم سٕر[4] کہٕ سٕرنبل ہفت کلس[5] وٲتی

تماشا بین راہ رَو لُوکھ کاتیاہ
گژھہ ڈیٚہ لچھہ بدی اَچھ ولس وٲتی

دُہا بوٚ بے وفا زانن یہ سمار
زبہٕ ہیوٚی کم کم جوان ییتھ سٕف[6] ملس وٲتی

---

١ میرٕ بابا جید رحمۃ اللہ علیہ سٕنٛز زیارت تَلہٕ مِلہٕ چھہ۔ دہابہٕ وقتہٕ آسی زائر تلہٕ مِلہٕ ییتھ ڈنگن منٛز مانس بل پوان سارکرنہٕ۔ ٢ باژٕلس:۔ باژٕ ال چھہ بانہٕ ہِلہٕ کُھسان زیٚھس اکس کوہہ سِلسِلس ناو۔
٣ از چھہ مین بکُروال ونان۔ ٤-٥-٦- کھوئی ہامٛونن منٛز زبہٕ وکھ جایہ

غزل

پانہٕ مبانیو کیاہ کوٚرُتھ حاصل بہٕ دُنیا ماجہٕ زٕ پیٚٹھ
اکھ نفس حمد و ثنا لَس زانہٕ کوٚرُتھ نہٕ کھیٚنتھ تہٕ چیٚتھ

راوُرُتھ عُمرِ گرٲمی در ہوا[1] و حرص و آز
کھیوٚتھ در شام و صبا شُری بأے تے بیگانہٕ ہیٚتھ

چھی کرِنس پانَس محاسبہٕ[2] کانہہ کرِی نیا وُدی
حصہٕ کھیٚتھ حرفن گواہ چھِتہٕ[3] ورہٕ اَ چھِس ژونگ ہیٚنتھ

کیاہ وَنِتھ تَس بہٕ کوٚرُے نٔ پال کارِس روز و شب
یِی کوٚرُتھ پوٚشیدہ تس نِش چھُے تہٕ آسرِ[4] گی دانہٕ تَنتھ

فضلٕ[5] تہٕ رحمتہٕ شفاعت بس اگر آسی نصیب
چھے خلاصی عدل پیٚڈ و آسہٕ چھے نہٕ کانہہ تہٕ وَتھ

عَدل چھُے مُشکل تہٕ فضلے منگ بہر دم اے دمآب
عاصیَن سامانہٕ عفوٕ فضلہٕ گُے سرمایہٕ ستھ[6]

---

1 خواہش پنہٕ طمعس تہٕ لالچس پتہٕ۔ 2 حساب دِیُن۔ 3 یہ چھُ محاورہ تمہ وزہٕ ورتاونہٕ یوان یلہٕ دَن آسہٕ زہٕ کار بیہ ٹاکارہٕ لبنہٕ۔ 4 قرآن کریمس منز آیَس کُن اشارہ یتھ ونہٕ چھ آمت زٕ انسانی عملو منزہ بچھنہٕ آسری دانس پانہٕ عمل تہٕ بلا حساب روزِن دا جُنہٕ۔

5 عمد بندہٕ حقو وارُٔ خدایہ سند فضل۔ عدل گو عمد مطابق معاوضہ۔

6 ستھ گیہٕ ودمینتہٕ اطمینان تہٕ۔

چھُنہٕ عشقس مَلامتھ

بہٕ عیب بے تمیزی	چھُنہٕ عشقس[1] مَلامتھ
بسُتنی و نہ تیزی	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
جُدا عُشقس چھُ مانے[2]	سہٕ مانے قیٖس نہ انے
بہ مجلس بوٗن[3] آنے	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
حیاتَس شرم لس کیاہ	نہٕ پہ واہنہٕ کس کیاہ
بمو بے طورٕ[4] یو نہ اتھ	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
چھُ عشقس صبرٕ دُشمن	چھُ صبرس عشق بد طوٗن
نزاع باہم میں دوٗن	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
بہٕ سُتی نزد رُوٗبی	تہٕ رہتہ تنُدٕ خوٗبی
چھُ عشقس یادہٕ گوٗئی	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
بہٕ لیٖشانی تہٕ خاکہ ری	چھُ عشقِچ رسنگاری
نہٕ نالہٕ ہائے نزاری	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ
کوٗرن فرہاد دوہٕ ستاد	نہٕ نانے اکہ بُرباد
دہا بو بقا و نو یاد	چھُنہٕ عشقس مَلامتھ

۱؎ عشقس بدلہ چھُ دوٗن نسخن اندر عشقس" عاشق آمُت۔ ۲؎ معنی۔ ۳؎ مجلون
لالہٕ ہندِس لس ہوٗلس کُن تلمیح یَس مہرازہ مجلہٕ منز مجلون لول برنہٕ لوگ یمہ وجہہ کینژن بدخین منزہ وناو نی
بیتھ لالہٕ ہندی ماراتنو سارٕ قتل کرنک حکم دیُت۔ ۵؎ بے ادبو۔

لالہٕ وندیوٚ رتھ

بالہٕ کرِ ہ سے پوشہٕ مالے ــــ لالہٕ وندِہ یوٚ رتھ[1]
بنہٕ ازٕ ووٚنی میانہٕ سالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
پھولہٕ باغس ہیٚ نہٕ لالے ــــ وُوٚلہٕ گژھِ موسَتھ
پوشہٕ چمین دِتہٕ ڈالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
شالہٕ مارہ انِزہ سالے ــــ پیالہٕ چھُبیو ہیتھ
چینہٕ تراوِ تھ ژہٕ ملالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
پوٚشنپر زن کرِ ہ ٹالے[2] ــــ شمع رُویس پتھ
ٹالہٕ کرِ ی کرِ ی یان زالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
زلفِ چھی شہمار کالے ــــ زال چھی آفتھ
کالہٕ مارٕ ووٚل مینہٕ نالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
وٕنتہٕ سگا تیاہ تہٕ ترٕ الے ــــ گیر کوٚر ہیس کتھ
چیرٕ اُن تم گنیاہ سمبالے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ
اے وہاب[3] پتھ چھےٚ مثالے ــــ گاٹلین ہنز کتھ
کھوسہٕ نوٚ رتھس والہٕ والے ــــ لالہٕ وندِ یوٚ رتھ

ـہ۱ اصلس اندر "بالہ"۔ یمہٕ غزلک شاری ردیف "ھ" آسی "ی" حرفس اندر بدلاونہ۔

ـہ۲ ٹالے۔ شاید ٹال متعلق لفظک زھونٹ ادا۔

ـہ۳ اصلس اندر "وہابو"۔

غزل

مہ گژھ بے خوف اکھ آن چھ حفظِ جان ہیبتھ[1]
بہ مُشکل[2] ہا چھُ انسان بہر انسان ہیٚ بتھ

زِ حق بے بیم بیس گو شہ در دامِ بلا پنُو
سُو لسن داوَتھ پٔتیس زِ[3] دچھ لس پاوان ہیٚ بتھ

وڈ راند رچھیو شیر کڈ ورد دُشمن ژہ یوٚت پھیر
ژہ پیٚنہ نے حدہ موٚنیر محافظ زان ہیٚ بتھ

مسہ بے موٚقہ یچھ زانہٚ بہ قہر آب دریا
مُبادا آسہ ناگاہ[4] چھُ از طوفان ہیٚ بتھ

نماز و روزہ داری کرکھ پرہیز گاری
ژہ لس منگ لوتہ یاری چھُ از شیطان ہیٚ بتھ

اگر ہمراہ شاہ چھک کھوٚژتھ یچھ توتہ کیاہ چھک
مزاجِ شاہ چھ لوٚزکھ چھُ از دیوان[5] ہیٚ بتھ

وہاب کرنہ تسلیم ژہ موزانہٚ روز بے بیم
امی ہمہ چھُ دلِ نیم پیئے ایمان ہیٚ بتھ

---

۱ ہیبت (اصل) ۲ وارہ ہین مشکلن منز ۳ زنگار ۴ ناگ
۵ دیوان - بادشاہہ سُند خاص مُشیر یا بادشاہی دیوان خانہ بتہ اکھ اکس خلاف سازش کرنہ چھ یوان

غزل

کٔرم ضائع پننٕ جوٲنی کمن حِسابن سٟتۍ
میٲنۍ دوہ راوٕرۍ بہٕ قصہٕ خانٕہ کتابن سٟتۍ

میٲنۍ لال راوٕرۍ بہٕ خامکارِیۍ وری ہتہٕ ہفتہٕ کیٛتۍ
چھُہ رانتھ تہٕ دوہ بہٕ خواستگارِی میٲنۍ لوٚہ لعابن[1] سٟتۍ

کھینس تہٕ چینس بہٕ گوس مابلُ و چھان سٟنی کٔرِ وٲتۍ
بلتس مازس کوٚنے لوٚگم دِل سینٕ کبابن سٟتۍ

چھُہ چاے قہوہ مرض ہر کس غرض پھیلس زن دراتۍ
خراب چیزن لوٚگم مُدرٕس پوٚکُس خرابن سٟتۍ

چوٚہری ہون زَن مکری مازس مٔتوس نازن سٟتۍ
دوہس تہٕ راتس سُرود سازس نٔین ربابن سٟتۍ

بُزرس چھُہ ایمان، بُزر چھُہ تاوان اپُزٕ تہٕ پوٚز جُھمہٕ سٟتۍ
بُزرس تہٕ اپزس چھُہ تتہٕ[2] پریشان لوٚگُس کذابن سٟتۍ

دومید عفوٚچ میٲنۍ بُڈ چھُہ ہمیتھ نوبد[3] رحمتہٕ کیٛتۍ
چھُہ ساز و سامان اسے شفاعت ہُنٕے وہابن سٟتۍ

---

۱ لہو ولعب ۔ گندن تہٕ ترٛبین   ۲ اصل نسخس منز چھُہ "تتہٕ" بجایہ "کتہٕ"

۳ نوید ۔ خوش خبری

غزل

مئہ ہیو تھم لو نہٖ دِل تہٕ کتہٕ نقو دُ ہتہ
گیس دیوانہٕ یا مھنہ روے ہُو دُ ہتہ

زٕ عکس روی زیبا آفتا بہٕ !
دُ د پھرس ژھایہ اندر منزہٕ چھوُ ہتہ

بہ گُل رو خسار سنبل دستہٕ شیدا
بہٕ دل بے چارہٕ بلبل ممتبہ لو دُ ہتہ

جہانا زالہٕ نوگ انخہ واسٔتے !
بہٕ زٔ وِلُ زال یا مھنہ مُژہ رودُ ہتہ

ژٕ بیٔہ تہٕ سمے اوس پوشیدہٕ ہُن حال
دِلگ اسرار[1] در بازار بو دُ ہتہ

مئہ چھم از پوشہ باغس سنبلن کراو
ژٕ بیٔہ سُنبل دستہٕ گُل کو نہٕ چھوُ ہتہ

بُرچھُس در باغ روزِ ہتہ انتظارس | ژٕ زانہہ آہم نہٕ اپُزے وادہٕ ہتو دُ ہتہ
کُر ہتہ ارنجن بجنائیش[2] بہر کسٔ | وہاب از دِل ژٕ بیٔہ بلبل مُشرو دُ ہتہ

---

[1] یہ چھ عام غلطی۔ اسرار چھ جمع لہٰذا گو ژھ "دِلکی اسرار" آسن۔ مگر یتھ صورتس منز اوس قافیس منز "بو دتھ" بجایہ "بُود تھ" انن۔ وہاں چھ "اسرار" واحد ورتو وُمُت۔

[2] وار یا بجنائیش۔

کوٚرِمیٚہ سادَن پیادہِ مات

مَرنس ہتھاوان لادَن — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ[1] مات
کوٚل نٕژ زوٚر کوٚرنس یَیادَن — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات
کشتِ دِنیُم ہُنجہِ پیادَن — پیٚتہٕ چھُم شےٚ لارہِ ووٚن
بنہٕ کوٚرنس ووٚہ ستادَن — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات
شاہُ امی خانہ فسادَن — ہتھاوی لبنہٕ درحصار
فیل بندِی امی عنادَن — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات
کم توٚہم لاریس زیادَن — زیادہِ از کمَ اتھ آم
کم و زیادَے دِیُت یرادَن[2] — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات
یمِرٕ مامن نامُرادَن — کٔرۍ میٚہ کَمہٕ تیاہ وارِدات
یُمی یہ لیو کھنم وقتِ نادَن[3] — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات
یُس بہر کس رِزق[4] دادَن — تَس پٔزِرِم نہ حمدِ ذات
ہیٚژ موزوَن ہنٛز میٚہ لادَن[5] — کوٚرمیٚہ سادَن پیادہِ مات

وُچھ مێیہ شاہن شہزادَن　　　یم شہنشاہٕ اَسی ردات
بار ہیتھ گے رام رادَن[6]　　　کوٚر مێیہ سادَن پیادٕہ مات
اَتھہٕ دٲرِتھ نہ چھ مادَن　　　خرٕ گنڈِتھ گٔرِ زیرِ بار
پیہہ ہیوٚان شاسہٕ چھ لادَن　　　کوٚر مێیہ سادَن پیادٕہ مات
وٕمابہ چھےٚ وُنہٕ آدَن[7]　　　کرتہٕ کینژھا احتیاط
کٲلی گژھنے برانٹی[8] نادَن
کوٚر مێیہ سادَن پیادٕہ مات

---

۱ یہ چھ شطرنج کھیلِکٕس تلمیح دومیس تہٕ ژٕییمس شارس منز تہٕ چھ اتھ کھیلِہ ہندی اصطلاحات ورتاونہٕ آمٕتی۔

۲۔ ارادہ الٰہی　　۳ ژٕنہ وِزہ　　۴ مراد۔ رزق دِنہٕ وول
۵ منت　　۶ یہ رام راد جاے آیہ مێیہ اتھ　　۷ سُل
۸ مُرتھ روزِی ژٕہ ہینہِ شایری ہند تہٕ شدید آرزو۔

غزل

چھٹیہٕ عاًبن یَہ دوٕ انٲسن یہٕ دولَتھ
کَرِہ دیوانہٕ فرزانَس[1] یہٕ دولَتھ

چھُہ ہُر یاتھ وٕر آسی صاحبِ زَر
کران چھی کد[2] خدا خاسن یہٕ دولتھ

غنی یُد بےادب آسی بہٕ دُنیا
ثبوتِ عقل نادانَس یہٕ دولَتھ

بہٕ دشت و کوہ و جنگل صاحبِ زر
کَرِی آباد وٲرانس یہ دولتھ

چھُہ ہر کانہہ وانہٕ وُن بیشِ لوَ نگہ[3]
کران چھےٚ زان بےزانس یہٕ دولتھ

اگر آسی حلالک مال کاًسنے
اَنے دَر دامِ شیطانس یہٕ دولتھ

لضبہ آسہٕ ایمان مال دارٕس
وٕہا بوزاٚچھ ایمانس یہٕ دَولتھ

---

[1] ہوشہٕ دٲرس [2] بوٗڈوانہ
[3] مارہٕ وٲرس نشہ

ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت

اُچھوڈشیتھ بین بند حال — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت
بہانہ گاڑہ نے کیٹ زال — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دلِ عبرت
سنان و خنجرو نیزرہ — تفنگ وشوروہ اہرینرہ
چھبہ وازن شرا کہ گیاہ تیزرہ — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت
وَباتے قحط لاچادِ ی — منجادو تب نہ بیمارِی
بہانے مرگ گے تسادِی — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دلِ عبرت
فسادو فتنہ ہم کینہ — بہ دُنیا رشک دہ سینہ
بہ خوفِ[1] مرگ کانہہ چھچے نہ — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت
کروری صاحب دولتھ — وَتن سیٹھ موُدی ارمان ہیتھ
کفن او شکھ نہ در قیمتھ — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت
بہوُدر پہلوان سرزور — ہزاران آسے اند دور[2]
بہ حسرت ژاسے تم در گور — ہیوان کیݨہہ چھمنہ دل عبرت
وہا بو بیتش[3] بادر پس — ژبہ تے چھچے جیوُن یہ موجُن مس

بہ شر بتھ چینی چھبہ بہ ہر کس[4]
ہیوان کیݨہہ چھمنہ دلِ عبرت

---

۱ موتس کھوژہ وُن — ۲ دورِ دنیا — ۳ پتہ یا برونہہ
۴ فارسی "بہر کس" بنیاتھ کوشر "بر ہر کس"

سخاوتھ

دَ پان از ہَر عمل بہتر سخاوَتھ
پچھ دَرہر کارِ نیکی سَر[1] سخاوَتھ

اگر چھَے خاہشِ نیکی بہ رخاطِر[2]
اَتھو نہ یا کھو کِنی کر سخاوَتھ

بہ نیکی جالوٚار[3] ابے یَہ وبال
چھَہ زیبا جالوٚارس یَہ سخاوَتھ

پچھ ممسِک زاہدس[4] کھوتے سیٹھا جان
سہ فاسِق آسِہ یُس اندر سخاوَتھ

چھُبہ سُخی یُس دَرِ دو عالم سرخ رُوئی
تَمِس چھَے جنّتس رہبر سخاوَتھ

درین دُنیا عروسِ نیک نامی
چھُبہ زیبا نہ تَمِس زیور سخاوَتھ

وَہا بو چھُے[5] مقدور یا نَس
نہ آب و نان و دانہ کر سخاوَتھ

---

[1] کھَسیِت فِنقس کُن لاگہ [2] دِلس [3] انسانس کُن تشبیہہ [4] مُشتی دِہ بِچ یُس نُنھ دولتھ [5] مالی گذارہ

صُحبَتھ

چھُ بے شک ہر کُنے تاثیرِ صُحبتھ[1] (صحبت)
نشانہ بر نشانہ تیرِ صحبتھ

اگر صالح لگے در صحبتِ بد
گژھی پالبتہٕ در زنجیرِ صحبتھ

ڈبس اندر عطر تہٕ تیگہ تھاوُن
نیٚنے پانے وَنے تاثیرِ صحبتھ

سپنی کأتیاہ جوان مغرور گمراہ
سمکھ شیطان متِ ہم پیرِ صحبتھ

دوُدہ بانس اندر ژیے تراو حشرات[2]
ژہٕ وچھتہٕ لذتِ آل شیرِ صحبتھ

چھہ آسان تیر بتہٕرن سِتی جوان
ژہٕ پہلین نشہ کرتہٕ ہیرِ صحبتھ

وہابو زیادٕ بیتھ ستی کر کھوٗے
چھُ دِل محبوٗر دامن گیرِ صحبتھ

---

[1] صحبت (اصل)

[2] زاموٗت دوٗد

غزل

شیٚن دۄہن کوٚر خالقن پیدا یہ سۄرے کاینات[1]
کوہ و جنگل عرش و کرسی لوح و قلم بییہ دوہ تہٕ رات

در زمین و آسمان و مشرق و مغرب یہ چھے
دیو تہٕ وحشی و طیوٗر و جن و انسان زۄہ ذات

ہر کُنے چھُوٚن مقرر منزل و موسم تہٕ وقت
ماہ و سال و زیادٕہ تہٕ کم روز شب تہٕ دم تہٕ سات[2]

آخر بدٕہ گوٚر تہٕ پانے آب و آتش خاک و باد
زاں عناصر ما چھُوٚن رفتار اندر شش جہات

بس یہ تمی چھُوٚن مُقدّر تہٕ مقرر در ازل
مَس تہٕ واتے ازاراد ہنگہٕ منگہٕ واردات[3]

---

[1] کائینات (فارسی تہٕ عربی "ت" چھ کاشرِس پرٕنس منز "تھ" آمُت تھاونہٕ)

[2] شہ ـ [3] "واردات" چھ کاشرِس منز کُنہٕ ہنگہٕ منگہٕ واقعس وَنان۔ یُد وٕے سۄ رُت آسہِ یا یچھ۔

(نوٹ) یتھ غزلس چھِنہٕ وہابن لیکھتۄی ترٛوومُت۔

محنتھ

ژٕہ صبحس ڈاڈ کرٕ نا شام بنی آرام از محنتھ[1]
ژٕہ کرٕ آغاز نتھ انجام بنی کرتام از محنتھ

زمینس الٕہ دیوٗ کرٕ کل بنان چھےٚ الٕہ سیتی پھل
ژٕہ گُتل تاگےٚ جوٗیہ[2] سوزٕے مل بھُوٗ لی بادام[3] از محنتھ

دِتا ترژھ کرٕ ییہ اندرٕ دم ژٕہ دم[4] تیھُہ لسبترٕ کر محکم
بہ دم خاکس بنی درٕ دم بہ یکدم ترٗام از محنتھ

چھیٚیہ ترٗامس[5] رمیہ اندرٕ دِل مرض چھُس وٕیہ اندرٕ سِل
حکیُم ای میلِس قابل بنیس زرٕ ترٗام از محنتھ

موٗزٕ وٗرس مُزدٕ[6] دٕلسیھ کاد تُلے یُس آغہٕ شُندے بار
زٕ محنتھ لوکھ زینان دیارٕ بنی انعام از محنتھ

میٚیٹرے بیلہ ترٕ وٕ کرالن آب اُونن وٗاوس تیٚ نارس تاب
بنیوٗ نتھ قیمتی السنبا[7] ییہ زٕ اوٗ دِیل جام از محنتھ

خطرٕ یم چھی منٗس تم کاس یہ چھےٚ بینہٕ نےٚ ڈُکٕ دسواس
ومابو کامہٕ از انفاسٕ[8] بنی انجام از محنتھ

---

[1] محنت [2] جویہ۔ وجودس [3] "بادام پھلُسُن" یتھ کامہٕ سٕندِس اَنتہِ کھسنس مترٕیہ ورتاونہٕ یوان
[4] یہ چھِہ "حبس نفس" تہٕ نفی اثبات "عملکِن اشارہ [5] پیرِ کامل
[6] نفی اثباتہٕ سیتی نیس گوڈٕ نا میٹرہ ترٗام تہٕ پتہٕ ترٗامس سُون۔
[7] محنتُک معاوضہ
[8] شتہ پنیُن قفصس اندرٕ دُٹ۔

غزل

سرِراہ کوٗد ہ گو ہم یارہٕ مارِتھ کرٕ کیاہ مو رد ہ کوٗت بوٚسکہٕ لارِتھ

بلاے جانِ عاشق تیرِ مژگان دِوان چھکھ دورٕ دورے تیر دارِتھ

بہ حالِ عاجزان چھے ناتہ یۄت انصاف بہ دیدہ وُچھتہٕ کٲ تیاہ خوٗن ہارِتھ

ژٕ چھکھ لایان سِنان و تیر و شمشیر بہ چھس نۄ ونھی سپر زَن سینہ دارِتھ

ژٕ تہٕ سنبل دشنہٕ کٲ کل خرمنِ گل سیاہ تہٕ سرٕخ چھی گلدستہٕ پارِتھ

بہ خون ریزی گزندہ مارِ ظالم بہرسو بہ خرابی سیلہٕ ترٲوِتھ

بہ کینہ کالہ مارو ماری کٲ تیاہ گژھن یمہٕ مار ما عالم وُجارِتھ[2]

ستم چانے عمکُ حے وسہٕ اندر پتیمِت زَن چھُم بہ سینہ تیل گارِتھ

چھُہ چینس گیر گری ہتھ فوجِ زنگی بہر سو زنگیو روٚٹ چین یارِتھ

بہ زنگی شاہِ ترکستان پرٛاران سِلاح لبنہٕ کمانِ گوٗن چارِتھ

وہابؔ وۄلو ژٕ یتہٕ چھے ناکوچہٕ یار
دِکان چھکھ ہیچو اعمأ لو رسأ رِتھ

---

۱ نیزہ   ۲ وُجارہ کرِتھ

۳ نظامی سندہ سکندر ناموچ تلمیح۔ "چین" بمعنی روےیار

۴ فوج زنگی بمعنی زلف   ۵ یارانہ تھاوتھ

۶ اعمیٰ۔ اَن

اَپوز سوٗرُے یہٕ کرتوٗت

وُچھُم در دورِ دُنیا   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
ہیُو چھُم مے ہی بَہرِ جا   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
ہیٚچو مٲرِس چھُ دشمن   تکارِس زاگہِ سِہہ زَن
ہشر چھُے نہٕ مینِ دُون   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
چھُ بٲیِس بوے بدخاہ   یہٕ تھن نَہ اکھ اکِس نہٕ اَنہٕ
گرٚھان چھُک تِھایہ شہرٕ ہراہ   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
بُدی تہٕ جالٲ زِہی   دَغا تہٕ کینہٕ بٲ زِہی
زبان تیزِ ہی درٲزِ ہی   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
کِنکھ ہمٕ وِتھ کنِہ ن تَجو   مُکری چہٕ بس وزان گیو
دِلَس سِتن چھِنہٕ زِ یو   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
اَتھَس تسبیح بٕیتھے پٲسی   اَتھو کھو رِ وُے چکھان اَسی
جُکھٕ تھہٕ گوٚ وُزِ کٲنی زٲسی   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت
سِتن باَزن سنتھ کار   فقیرس بیٹھ چھِ بزار
کران لتس نو رسِتھ لار   اپوز سوُرُے یہٕ کرتوٗت

نہ سجدہ روزہ داری — نہ کینہہ پرہیزگاری
بنیس درویش ساری[1] — ابو زسورے یہ کرتوت
نہ کینہہ شرم وحیا چھے — نہ ووژی کینسے[2] بیا چھے
فقط بغض وریا چھے — ابو زسورے یہ کرتوت
ژہ ہینہ نے وتہ سیود چھ — تحق[3] کیاہ دردسر ہیکھ

وہا بو زان بے شک
ابو زسورے یہ کرتوت

۱۔ جعل سازی ۲۔ بیم یا بوہر

۳۔ تحفہ ۔ ناحقہ

غزل

زبارِ غم میہ یارن کمانن زن خم کورن پشت
بہ کینہ چھم میہ مارن بہ سینہ نیم مشت

سیاہ مارد وولمنال چھ مژنہ ترو منت زال
چھ خلقن مار دنبال ہزاران بے گنہ کشت [1]

میہ مارن زاج ہستی دزِنہ چھم پہ مستی
ییے آتش پرستی نہ سوے ماز زر تشت [2]

وچھینہ یانہ دِلس سوز شمع درغم چھ رنجور
درین اندیشہ پو نوو دنوتہ برلب چھ انگشت [3]

یہ دنیا زان مژدار چھ سگ ئرس خریدار
بہ دندان ہونی سند کار کرن تیز ہی بہر لشت

چھ کاغذ شکلہ دنیا بہ دنیا آیے کوتاہ
زِ دوِہ دہر گاہ گاہ بہ کاغذ آب انگشت [4]

خطہ لدبد بد اختر [5] دبان ساہن [6] ووتھے بر
وہابو زھو یہ دوونی گریہ گو وونی نبر سے [7] مشت

---

۱ مارن ۲ حضرت زرتشت پاٗ عزیس غالباً ۱۳ ۵۰۰ قبل مسیح ستہ ستہ وہور میہ عالمہ گوو۔ ایرانک مشہور مذہب دار
۳ کٔھاران ۴ کوشر محاورہ چھ ۵ دنیایس عار فو طلاق دیت ۶ منحوس
۷ یان خطرس منز تراون

S. P. COLLEGE LIBRARY
S. Acc. No. .....

چھ ستھ دفتر اکے کتھ [۱]

اکے کتھ ساس تہ ہتھ — چھ ستھ دفتر اکے کتھ
کتھو منز یہ لبکھ وتھ — چھ ستھ دفتر اکے کتھ
کتھے کنہ گو بہ اظہار — کتھے چھے سر تہ اسرار
کتھن اندر چھ رحمتھ — چھ ستھ دفتر اکے کتھ
کتھن اندر چھ مطلب — کتھے اسلام مذہب
کتھے لس [۲] ہو رنے رتھ ،، — سو کتھ سینہ بہ سینہ
یکان اظہار چھے نہ — تمے ماوان اہن وتھ ،،
کتھی تو دستیج دارس — کتھا تہ شیچھ واتہ یارس
کتھے کرنم دلس ستھ ،، — کتھا دننی دلایہ اند نور
بہ موسیٰ اتھ ہیر طور — بہ طاہا [۳] چھے گواہ اتھ ،،
کتھے معراج ہیو ناو — کتھی ہیتھ مصطفیٰ آو
تمے کتھ فیض و رحمتھ ،، — کتھا باوان چھ رہبر
کتھے کوڈ نے کھن تر — کتھن اندر چھ بہ وحدتھ ،،
اکے کتھ داد ہیتھ پنچ — بہ اکی سے ناو سے پنچ
وہابو "تا قیامتھ" — چھ ستھ دفتر اکے کتھ

۱۔ تصوفس منز "لا الٰہ الا اللہ" ۲–۳ حسین ابن منصور الحلاج۔ مشہور صوفی یس ۹۲۱ء ورِیس اندر دارس کھالنہ آو۔
۴۔ سورہ طٰہٰ ۵۔ یہ لفظ چھ سارنی نسخن اندر مشکوک۔ اصلس اندر چھ "لج" ییوک کانہہ معنی دراونہ۔

کھیوان اَسی چون خاراتھ

بہ شام و صبح رۄزی کھیوان اَسی چون خاراتھ
زِ بازرِ یار مۄزنی کھیوان اَسی چون خاراتھ

چھِ چوٚنے خانہ یغما[۲] کشادہ ووٚنتھ بہر جا
بہ کوہ و دشت دریا کھیوان اَسی چون خاراتھ

میہ آبہ قطرہ سے جان دِنتھ کوٚرتھس سوخن دان
بہر دم اب تہ نان کھیوان اَسی چون خاراتھ

دِوان چھُک موہ دِسے زو کلان افسر فلان چھو
نہ کُنی ہیوٚت دِیت تہ کُنی نیو کھیوان اَسی چون خاراتھ

بہ احسان[۳] چانی کیتیاہ شمارس آنہ یکجا
چھِ نیک و بد گداشاہ کھیوان اَسی چون خاراتھ

کوٚرتھ نابود سے نود یہ درعالم چھُ موجود
منزہ[۴] چھُک تہ معبود کھیوان اَسی چون خاراتھ

جن و وحشی تہ آدم یہ کینہ چھا دہ دو عالم
بُتھ چوٚنے زیادہ تا کم کھیوان اَسی چون خاراتھ

کنوی رزاق رازق دِتھ بو زان بر حق
بنیہ کانتھ چھینہ مطلق[۵] کھیوان اَسی چون خاراتھ

---

۱ اشارہ وِہتیٚ ۲ خوان یغما اُس ایرانس اندر اکس خاص دعوتہ یوان ونہنہ۔ یتھ پورہ ویریس اندر اکی لٹہ مہیا آس سپدان ۳ احسان (اصل)
۴ پاک تہ مادی الائشو رۄس
۵ قطعاً۔ رزاق مطلق چھ خدا باقی اضافی رنگہ رزق دنہ وآلی

استقامت[1]

زِ دانا در ہمہ کار چھُ بہتر استقامت
چھُکھےٚ گٲنسے طلبگارٕ آدٕ کر استقامت

اگر چھِی پوش در کارِ چمن شیرُن بٕ گلزار
بنِ غنچہ بہ سبزار چھُو لی در استقامت

ہلبسہ ژِہ تہ پوشہ سے دیور کرِکھ بم خانہ بہ یو
بہ ہیمنتھ لاگ زنبور[2] آدِ بہ استقامت

الف[3] با تا گو تہ ذی بہ بنِ ابجد ژِنیہ رہبر
رنیہی پانے ہفتر برابر استقامت

بنس[4] گوڑہ کڈ ژہ شیرہ دِہ شیرس چیرہ چیرہ
مہ گژھ بے ہودہ بیرہ چھ شکرٕ استقامت

زمینس ترٲو دانہٕ ژہ محنتھ کرتہ پانہٕ
سِہی کھل دانہٕ دانہٕ مگر کر استقامت

دِنی یُس[5] واقفن کنفہ ہینہٕ بدی مٲنہ چھی نتھ
وٚہ ہو دوی بہ ہیمتھ ژہ تے کر استقامت

۱۔ اصلس اندر غزل۔ استقامت گیہ ڈاڈ کرتھ ۲۔ مانچھ تلر
۳۔ ابتدائی تالیم ہیتھ منز گوڈہ حروفِ تہجی تہ پتہ ابجد چھُ پرناونہ یوان
بنیتھر ۵۔ معنی

بہ آدم دم غنیمتھ[1]

دِرین دُنیا بہر دم — بہ آدم دم غنیمتھ
کرِم از مودہ کم کم — بہ آدم دم غنیمتھ
دَمس چھی آشنا یار — دَمس کرنے منکار
دَمس ہر کانہہ چھُ بے رحم — بہ آدم دم غنیمتھ
چھیہ ماتُس[2] چھیہ لاران — تتھ اندر پان ماران
چھُن ہیکِ چھی دِوان برم — بہ آدم دم غنیمتھ
دَمس تابع جہاں چھُے — دَمس اندی اندی جہان چھے
دَمس لونچن لمہ لم — بہ آدم دم غنیمتھ
دَمس ہر کینہہ چھُ زیبا — روس[3] گِنز زان[4] دیبا
گژھِ ہیس ہتھ کانہہ نہ محرم — بہ آدم دم غنیمتھ
دَمس چھی یار دُشمن — وُچھان عالس ہو نز زن
ہیوان شادی نُنُد غم — بہ آدم دم غنیمتھ
دہا یو تراوُ ہستی — پناہ منگِس زمستی
نظر کرسویہ بلغم[5] — بہ آدم دم غنیمتھ

قطعہ

دُورہ سورے[6] چھُے تہ زانُن از ہمہ نزدیک موت — کرِ زگُس چشمہ گاز راہ تیرہ تا تاریک موت
زود نہ کانہہ روزہ نہ کانہہ جز خدائے لایزال — کرِ ہر کانسے بہ موقعہ بے خبر تحم یک[8] موت

۱۔ صلس اندر غزل ۲۔ دولتس ۳۔ زعفر مُلتس پوس ۴۔ مشہور بہ مولول کرو
۵۔ بلعم باعورئس دو ہنگر نش تیاد کورم۔ بنی اسرائیلی عالم ۶۔ دُورہ سورے۔ سورے زلو نمرت نیرہ قبضہ منزہ
۷۔ ببر زل ہشہ اچھی ۸۔ عقبھس کُن حرکت

ردیف

ث

مناجات

اے خدائے جن و انسان الغیاث[1]
خالقِ ہندو مسلمان الغیاث

روسیاہ پھیرتھ بُر آسے مُذنبی[2]
از گناہ گومُت پشیمان الغیاث

آس از ہر کسِ ترٚ بہ بنِش دوٚزِ دکہٕ کھنہِتھ
اکھ چھون بے ساز و سامان الغیاث

بیمارِس ہے دست بٲری ترے کرٚم
مومنِس ژٕ جان درمان الغیاث

ژی سوا مے چھمنہٕ کانہہ جائے پناہ
در زمین و کوہ و اسمان الغیاث

چھُس چھتر ہیو مُت تہٕ گومُت خار زار
کر نتہٕ ہے حل مشکل آسان الغیاث

ہیوس زورٕ دِگوس دوٚنِی بے دست و پا[3]
پیرہ وُن دراب طوفان الغیاث

یہندہٕ باپتھ کوٚر مے کار و نیک و بد
ہم مے چھیم از دشمنِ جان الغیاث

وقتِ پیری دستگیری ترے کرٚم
بیہہ تھاوُم اصلیچی زان الغیاث

فضلہٕ پنہٕنے سیتی دوٚنی کر تم عطا
عاشقن مے نورِ ایمان الغیاث

در جہانِ اسلامہٕ سیے بیٹھ دم مے اند
ناجہ عاصِس دوستن سان الغیاث

یا الٰہی رحمتس کیا گژھ کم
عاصیین[4] بُد دِکھ ترٚ ایمان الغیاث

اکھ نظر از لُطف بر حالِ دہاب
کر نتہٕ فیضس کیا چھُ نقصان الغیاث

---

[1] (فریاد بوزن والہٕ خدایہ) فریاد بوز
[2] مذنبی۔ مُذنب گنہ گار
[3] اتھو کھور رووس
[4] گناہ گارن۔ نافرمان

نعتِ شریف

یا نبی اللہ ز عصیان شرم ساره‌م الغیاث ‎ ‎ ‎ ‎ از سماں شامت پشیمان حال خوارم الغیاث

گوس گمراہ پیوس در حرص و ہوا ز کارِ بد ‎ ‎ ‎ ‎ در کفِ شیطان عنانِ بے اختیارم الغیاث

توبہ پھری پھری روبہ پھیر چھُم لوان ابلیس مے ‎ ‎ ‎ ‎ غیرِ عصیان چھُمنہ کینژھا کار و بارم الغیاث

زانہہ نہ ِ ِ صِس کُن لوگس پیوم نہ عقبا منیہ یاد ‎ ‎ ‎ ‎ یا رسول اللہ بجز تو کس ندارم الغیاث

چھُم نہ کرمژ بندگی شرمندہ چھُس لو از گناہ ‎ ‎ ‎ ‎ شرم سارم ناتوان و نابکارم الغیاث

ترکِ فرض و ترکِ سنت ہا کورم از ابلہی ‎ ‎ ‎ ‎ تابعِ ابلیس در لیل و نہارم الغیاث

یا رسول اللہ تسے چھُکھ رحمۃ للعالمین ‎ ‎ ‎ ‎ رحمتچ ئمید تھاو تھ انتظارم الغیاث

یا شفیع المذنبین دستِ شفاعت برکُنا ‎ ‎ ‎ ‎ ورنہ زیم از گنہ در پیش نادم الغیاث

یا محمد مصطفیٰ چھُم بار گوب از معصیت ‎ ‎ ‎ ‎ بر شفاعت از کرم اُمیدوارم الغیاث

غیرِ فضل و جزِ شفاعت رستگاری چھُم نہ رے ‎ ‎ ‎ ‎ رستگارم کُن بہ رحمت رستگارم الغیاث

اے وہاب تسے از شفاعت رنج و اُمید تھاو

بخشہ اللہ جرم دِل در توبہ آرم الغیاث

---

۱ گناہ کاری نافرمانی ‎ ‎ ۲ پشیمان تہ شعور زد ‎ ‎ ۳ شیطان اکس منز

۴ عقبیٰ دویم دنیا ‎ ‎ ۵ بیوقوفی تہ نادانی ‎ ‎ ۶ دوہس راتس

---

۷ گناہ کارن شفاعت کرن والہ ‎ ‎ ۸ پنہ ہین گنہ بن ہندس نارس تل لگت

۹ مصطفےٰ ‎ ‎ ۱۰ انان چھُس

منقبت چار یارِ باصفا رضؓ

بدگمانہٕ یس اَکس آسی بہ یاران چھُے خبیٖث[1] — پٔژھ مہٕ کرتس یدچھُ عالم چھکہٕ تمارا چھُے خبیٖث

متفق ہم ژور باہم چھُکہٕ کینہہ کہن و رِ یا — محض بے بنیا دانتہ اثباتِ[2] یاران چھُے خبیٖث

چھِ ہووان لافِ محبت اہلِ بیتن ہند اگر — ژون خلیفن کیاہ تفاوتھ خصمِ[3] یاران چھُے خبیٖث

حضرتِ صدیقؓ یس بتہٕ حضرتن کوٚر اقتدا — تمی سندِ س شانس اندر کیاہ آمانہٕ[4] ژاران چھُے خبیٖث

حضرتِ فاروقِ اعظمؓ وانتہٕ کیاہ پاگ عمبرس — کونہٕ اصلیح کتھ بہ دانش فکرہٕ تاران چھُے خبیٖث

تس بنی داماد سُے دامادِ داماد[5] نبی — کینہہ دلیلاتہٕ ہاوِ تن کیاہ مٹہ کھاران چھُے خبیٖث

حضرتِ عثمانؓ زہٕ نیچھر دتی تمس آنحضرتن — تس چھُ منکر دو. خرِ بش کونہٕ تھاران چھُے خبیٖث

با علیؓ یے مرتضا[6] یس آسہٕ مایل جان و دل — یس تمی مشتاقِ رضؓ تس کن کونہٕ لاران چھُے خبیٖث

سُے چھُ مایل ترِن خلیفن بیبہ بہ نوٗرِ نبیؐ — گوش ہوٗشکر بیسے کن کونہٕ داران چھُے خبیٖث

اے وہابؔ از لغزشِ فرقِ محبت ہوش کر
لایقِ شمشیرِ قہر و تیرِ باران چھُے خبیٖث

---

[1] ژور و یار وٗ اندرہ کانسہٕ اکس سُند حد یا بغض تھاوُن و دل چھُ وہابس لسنہ خبیٖث

[2] زورہٕ بتہٕ بلی ثبوت انان

[3] دشمن چار یارِ باصفا رضؓ

[4] نوی لفہ کتہ کڈان

[5] حضرت علی کرم اللہ وجہہٗ اتھ چھُ شیعہ فرقس اختلاف

[6] مرتضیٰ (اصل)

منقبت حضرتِ سلطان رحمۃ اللہ علیہ

الغیاث اے شیخِ شیخان الغیاث
الغیاث اے شیخِ سلطان الغیاث

قطبِ عالم شیخِ دہر و شیخِ دین
رہبرِ ہر جن و انسان الغیاث

اے شہے آفاق ختم الاولیاء
آس بوٗ بے ساز و سامان الغیاث

کاس نے غمؔ اری زحق باری کرم
ذراس بو بیقل تہٕ نادان الغیاث

گوس لو از کارِ خود دونی روسیاہ
از گنہ خوار و پشیمان الغیاث

بس ثہبہ ہنو آسے وسیلہ از خدا
لس چھ کبابہ و از یحسان الغیاث

کوہِ طارالنس فضیلت ہم چو طور
مرشجِ ہند و سلمان الغیاث

ہمہ دربارہ جھنہ کانہ ناوفہ میدہ
سارنے نتہ مشکل آسان الغیاث

جھم سہاحا جتہ نہ جھیں مو محتاج لو
بے سر و بے ساز و سامان الغیاث

از خدا منگتہ گڑھیم حاجتہ روا
چھک وسیلہ مینون سلطان الغیاث

سارنے مولوم دل خستہ وہاب
مدح خوانِ شیخ شیخان الغیاث

---

۱ گو ذہ نکین زہن شارن اندر چھیم زٹی کاشر لفظ ۲ خواری

۳ اتھ کوہس چھ کنیہ کاشر ہارہ پربت تہ ونان

۴ کوہِ طور بہ حضرت موسیٰؑ اس جلوۂ خدا سپد۔

۵ والیس شیخ یا چھیہ نیچ جائے۔ ۶ معلوم

از حدیث

صابرس آرام و عیشِ ناز و نعمت از حدیث — جابرس دزنارِ دوزخ رنج و محنت از حدیث

صبر در ہر کارِ بہتر صبر کارِ صابران — جبر کارِ جابران وِلس چھ لعنت از حدیث

مالی ستِرن ہند و چھُن زارس گندن تَے چون شراب — وُچھ تہٕ دزہ فرقان پانے چھپے منع تتھ از حدیث

چھی مسلمان باے سارِی تہ مومنِ ہمدردٕ اس — باے سند اتھ چھُون ناروا چھا وُچھ روایت از حدیث

غزل

میٚہ ہتھو وُہتھ وصلہٕ کے وادہٕ ادہٕ آہم نہٕ کیٚاہ باعث

میٚہ ہُبری ہبری ہتاوی مے بادہٕ چٚینے آہم نہٕ کیٚاہ باعث

ہُبہ چھُس مسکین تہٕ سادہٕ تہٕ چھُک دہن عالمن وارث

شہے دارین[1] شہزادہٕ تہٕ زانتہ آہم نہٕ کیٚاہ باعث

غمس ہیچھ غم غمس زٕ یادہٕ بہ ہر دم ہیوٚم چوٚن حادث[2]

سرِ راہ چھُس بہ افتادہٕ تہٕ بیٚہ میوٚنے غم نہٕ کیٚاہ باعث

تہٕ پالس پانہٕ چھُک مشتاق بہ ہر اوصاف در آفاق

چھہ ساری جفت تری چھُک طاق تہٕ بیٚہ کانہہ ہمدم نہٕ کیٚاہ باعث

وچھم پرِ ہتھ رنگہٕ جانی رنگ بہ ہند و ترک روم و زنگ

تہٕ از رنگِ روان بے رنگ میں کینہہ تہٕ مہ[3] نہٕ کیٚاہ باعث

وہاب از رنگِ بے رنگی بہ خوٚدکاران چوٚن بُنگی

کُشادِ سینہٕ در تنگی طمع کینہہ کم نہٕ کیٚاہ باعث؟

---

۱ دہن دنیہن ہند پادشاہ ۲ "حارث" زین العرب ناوی عشقیہ مثنوی منز اکھ کردار یمی عمن منز بدنت پنز بینہ زین العرب قتل کر

وٲرِث

میٚہ کٔنٛزرِن سالہ سٕنۍ اندرٕ وچھُم بٮ۪قدر جایہ ہتھ وٲرِث
یہ اَنٛدازِ بیٚہ رِیاد میٚہ رُوٹ وٕنی چھُس بہٕ اَتھہ وٲرِث

سُہ ہتھ[۱] افسوس کھیٚتھ گٲران بہٕ اَتھ وٕنی جاے چھُس شیٖران
یہ آبادی گرٕزھے وٲران چھہ گٔیہ تباہ وُنہِ بیٚتھ وٲرِث

میٚہ کوہ وٲرٕ حکمِ الٰہی اَسِن دِتم کٔن لرِہ دٔنہ ڈگر سوٗن
میٚہ ہیٚپے پراٹہِ زاہتہ کٔرمن بیٚہ اَتھ سنتھ وٲرِث

سَتن ہتھ ساس درسینہ فساد و فتنہ ستے کینہ
یمن کٮ۪نہہ اتہ بٮ۪ن چھُپے نہ گرٕزھن افسوس کھیٚتھ وٲرِث

جمالن وُو وکمالن لوٗن حیاتن اوٗن حمالن روٗن
دیتکھ بابا نصیبس کھیٚون زٕہ دَن کُس اوس اَتھ وٲرِث
سمان موہ ردِس نکھا دہ[۲] کس کران تجہیز و تکفین تس
سُہ موٗ ردہ در قبر بے کس دِوان تس بیٚٹھ چھہ لِتھ وٲرِث

بہٕ دنیا نِشہِ نٔبرٕ آے یمٮ۪تے نہ زمادہ گٔیہ تباہ زاے
مٔیرٕ شرے منزٕ اتھہ ہاوان ترٲے وٲہ بوچھک زٕہ کتھ وٲرِث

۱؎ دہان اوس بینہ عہدہ اکھ شاندار بنگلہ بنو و مُت یتھ یُس زٕ یاتھی لتس ندیو نادان وٲرِتو
کنہ کجہ۔ یہ تعجب لایق کتھ زِہ امی سُندِن وٲرِثن ہند تعداد اوس ستھ یمن عشی بیاکھ اکھ
اُکھم بُل وٲرث نہ رلیاو۔

۲؎ دہ کس۔ دہ نفر

ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ

زمینس دانٛد چھک وایان — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
رٲٹھتھ بوزٕنہٕ حصہٕ بایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
ژٕ چھک بہٕ ملک داوا[1] دار — لوٗ دُکھ تا میر[2] تہٕ دیوار
کران چھک چھونہٕ گچھ جایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
کران چھک کاشتکارن لار — کھتونی سے چھ از سرکار
غریبن کیاہ ژٕ چھک لایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
بنے بیٹھ وارباہ مالِک — تمو اتھہٕ دیار کیاہ گاہ لِکھ
بنس قہوس بیہے چایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
تمن کیاہ رودو زداوا — فقط کاسنے کونے ناوا
مہٕ کر آزارہ ہمسایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
میٹرے منزے جواہر دراے — میٹرے موژ میٹرہٕ ساری تراے
وٕژے کیا اتہٕ خو درایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ
وہاہ بو میٹرہ عہ سینتی میٹر — ژھان چھک ما ژھتہٕ کھتہٕ کتہٕ
ژھینتہٕ کھو زورہ بلی نیایَن — ژٕ بیٚہ چھےٚ ڈاین گزن تل ورٹ

۱۔ دعویٰ دار ۲۔ تعمیر کرِتھ بتھرہ ۳۔ اصلس اندر چھ "دار"

غزل

چھُہ کیاہ خوش رنگ شوبان گُل
بہر گُل خار چھی میراث

وُچھتھ دیوانہ گو بلبل
تمِس گلزار چھی میراث

بہ[۱] لوزِ شمع پروانہ
کران گژھتھ ہیچو دیوانہ

چھُہ زالان پان مردانہ
تمِس سُے نار چھی میراث

مُلِس زنجیر چھے خلخا[۲] ل
تمِس چھے روُدِ کینے لال

تُسند بازار چھُہ واران بال
تمِس کوہسار چھی میراث

سپن لیُس از جہان لفرین
تمِس باہلِ دنیا کین

ہیچھُن از وحشیان آئین
تمِس درغار چھی میراث

مرِس منز ژونگ چھُے بہتر
زِس نیران چھُے شکر

بہ ہر مادہ چھُہ زیبا نر
خرِس سربار چھی میراث

حدہ بیرون ییہِ نوڈ بائے
کھِسے کہو چھُہ تمی سُند نیائے

دِلس بیلہ[۳] ژو زِ نی اکھ رائے
ادہ لس دار چھی میراث

ژہاٰ لو بہ چھُہ لوزِک کتھ
شرح کنہ کاٰنسہ کوٗر ناتھ

ہمسہ کُس ہارہ پالس رتھ
تمِس ترو[۴] ار چھی میراث

---

۱ یمہ شارہ بیٹھہ ردیف ج کس مناجاتس سہ الہی اُسی چھُہ در ہران محتاج ۔ شارس تام چھُہ واہنہ اکھ کس نسخس اندر ترنیہ ورق رٲوی مُتی تہ یم چھُہ کتی تام جنتبن ہنزِ اتھ لیکھت وٲرث تھاوِ مُتی ۔
۲ خلخال ۔ گوٗڑہ کوٗر ۔ پازیب
۳ بھیہ کوٹ
۴ تلوار ۔ واہن چھُہ "ترواٰر" مذکّر ماٰنز مُتُہ

کوہِ ماران جایہِ غوث

گژھ زِ دیدہ خون ہاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
چھُے مقامِ نیک کاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
حضرتِ موسیٰ پیمبر　　بار ہا گوٚو کوہِ طوٗر
بہ تجلیٰ اوس ژاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
عیسیٰ مریم بہُ مدّت　　رٗودِ مُنتظر در انتظار
شہ رضائے دوٚس گاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
خضرؑ پیغمبر چھُہ اکثر　　تتھ کہُس اندر مقیم
مسجدے منتر شب گذاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
قطبؒ ابدالؒ اخیارؒان　　و زاہد عابدان
ہر صباح و شام لاران　　کوہِ ماران جایہ غوث
کامل و اکملؒ دنیادار　　ہم شاہ و گدا
زیرِ درنتہِ انتھ داران　　کوہِ ماران جایہِ غوث

مُخلِصن کَرٕ فیض و رحمت   لوٗن چھُ در روے زمین
مُنکرَن کرِ قہر باران   کوہِ ماران جایہ غوث
یُس مُشرّف گو بہ فیضِ   سُہروردی سلسلہ
تَس چھِ جن تہٕ دیو نخاران[3]   کوہِ ماران جایہ غوث
بادب پکھ دیدوٕ ستن[4]   ژٕہ ہو شئے اے وہاب
گرٕ عنہ بادو مید واران
کوہِ ماران جایہ غوث

---

۱ جائے غوث   ۲ یار
۳ کھوژان   ۴ اچھو ستی

الثّالِثُ بالخیر

منیہ در ہر کارِ ایں دنیا — وچھم بالخیرِ الثالث[١]
بہ پیشِ عاقلان زیبا — وچھم بالخیر الثالث
اگر ہیو کانسہ کینہہ شبہہ[٢] — سہ بارہ حکم چھلنس تھ
مصفّا یہ چھیہ شرعچ وتھ[٣] ،، — سہ بارہ چھل تہ یامل خاک
گژھے ناپاک سورِے پاک — مو کرمو ردار چھی برحق ،،
سہ بارہ حمدِ استغفار — پرُن جایز چھ بانکرار
چھُ کورمت عاقلو اظہار ،، — سہ ماہی روزہ کیاہ بہتر
سہ دہ سنی[٣] گنج سنی[٤] دفتر — سہ اندر سہ در سہ ہر[٥] ،،
سہ آتش عارفس خوشبوے — سہ رنگہ نازنین خوش روے
سہ برگک تار[٦] برابروے ،، — سہ بار خضرِن[٧] از صادقی
دژان ناموسہ ہس معافی — یوہ یوہ یے چھم حرف انہہ کافی ،،
وہالو بڈہ دلِو نالے — بہ سوزِ ضرب سہ تالے
بہ یک سینہ سہ پر کالے — وچھم بالخیر الثالث

---

١ زدن ہندس نیایس فاصلہ کرن وول ترییم انسان چھ "ثالث" آسان یسند انصاف چھ نیایس ژھاٹان تہ ژس اندس واتہ ناوان ۔ ٢ ناپاکی ہند شبہ

٣ صاف کرتھ ۔ ٤ قرآن کریم چھ ترٛہ سپارہ

٥ $٣ \times ٣ \times ٣ + ٣ = ٣٠$ ۔ ٦ تریہ لسہ ہنس

٧ تارزو ۔ بیاکھ روایت چھ "تاز" ۔ ٨ حضرت خضرن

٩ صاف دل موجب ۔ ١٠ یہ چھ اکھ وظیفہ

خبیث

کرِ ہ کیاہ ہیکس نصیحت آسہ یُس پانہ خبیث
تس تہِی آسن بہ ہمہ صاحب خانہ[1] خبیث

ژھنہ سہ پانہ آسہ تہِی آسن تسندی شُرینہ باتہ
زان ہم ژُھوخبنہ مساوی خویش وبیگانہ خبیث

ژُھوخبنس تاثیر بے شک چُھے بقولِ عاقلان
ژُھوخبنِ بد ہوشیارس کرِہ دیوانہ خبیث

از خباثت عاب خود چھی نہ خبثیس درنظر
عاب خود زانے ہوِ نہ ماشوق[2] جانانہ خبیث

چُھے خبیثس یان ہینہ نُے جان آسان درخیال
تتھ خیالس منزِ مان بے واپہ بہہ ہتانہ خبیث

حمقس پیدا سہ بے مولوم کارِ احمقی
روزِ نہ ہے ہیتھ کرِہ بے اصلاح تتھ پانے خبیث

سہ چھ آسان بے خبر از عاب خود در سرکشی[3]
اے وہاب زانُن سہ شیطان اصل دیوانہ خبیث

۱ـ گرزار ۲ـ معشوق ۳ـ خودسری

مستغیث

پیش روے شہریارے[1] نالہ زارِ مستغیث

عارِ عجز و نالہ زاری کیاہ چھُ کارِ مستغیث

پادشاہس شورِ مظلومان دِلس نابخن چھِ ناگ

بوزِہ نالش بار روزِس بارِ آستخیث[3]

آہِ مظلومان کرِہ دون عالمن زیر و زبر

زالِ بجرد بہ نہ خوشک ترسہ نارِ مستغیث

آسہِ یُس مظلوم نہ جینگ ظالم تنگ تر

مہ کلاون لاگ بہ دیارِ مستغیث

بوزنہ والس عاجزس یدِ آسہِ تاپُٹ کنڈ کھورس

کڈ زِہ ازنوکِ مژہ[4] آسینہ خارِ مستغیث

کر اُتھو کیشہ دِتھ نہ خالی کھوبیی نہ

یتھ نہ زانکھ تتھہ خوش گژھ دِل فگارِ مستغیث

یا غیاث المستغثین داد خواہ امت و ھاب

بہر للہ بوز نالہ و زارِ شعرِ[5] مستغیث

---

۱ پادشاہ ۲ زیادکرن وول ۳ تاکیدہ خاطرہ تکرار

۴ اچھروالہ پتہ ریتی ۵ فارسی ترکیب

دوبیتی

کُجا نمرود[1]، فرعون[2]، فریدون[3]، کیومرث[4] کجا ہارون[5] ماموٗن[6] چھُ کُس وارث بہ آں ورث
سلیمان[7] و سکندر[8] رٹن یم بحر و بر طمع ہیتھ گوٗس در سرِ پورن یلہ پھلک[9] الحرث

رُباعی

بسوٗد مہ وُچھ زانہہ ژٕ سویے رو یُے خبیث
یدٕ لگی راہ ژٕ ییہ زانہہ بہ کو ییے خبیث
پھیر پوٗت نیر بیکِ کوچے گژھ ...
یتھ وآتی اثر نہ کو ییے خبیث!

۱۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام سندِ وقتہٕ از برونہہ اکہ تاجی شت وری عراقک بادشاہ

۲۔ حضرت موسٰی علیہ السلام سُندِ وقتہٕ از برونہہ نیہ ترٛہ (۳۳) شت وری مصرک بادشاہ۔

۳۔ فریدون بادشاہ اوس پیشدادی خاندانہٕ اندرہ ژورم ایرانی بادشاہ۔

۴۔ کیومرث چھ ایرانی تاریخس اندر زرتشتی دیومالائی روایژ موجب "آدم"

۵۔ حضرت موسیٰ سند بوے یمن متعلق حال حالی چھ یہ کتھ تہٕ وُنہِ مرتھ زندٕ تم چھ ہاروٗنہ اوسودہ۔

۶۔ ماموٗن رشید۔ ہاروٗن رشیدہ سُند نیچو (۸۱۳ سنہ پیٹھہ ۸۳۳ تام) عباسی خاندانک مشہور بادشاہ۔

۷۔ حضرت سلیمان علیہ السلام یمن ساروی کھوتہٕ بھوڈ بادشاہ۔ یہودی تاریخس اندر ووپہ باونہ (۹۶۵ سنہ ق م پیٹھہ ۹۲۶ سنہٕ ق م تام حکمران)۔ ییہند یادگار رود ہیکل سلیمانی یمچ اکھ کھنڈ یروشلم شہرس اندر "دیوارِ گریہ"، اندر زیٹھہ نہ وجود چھ (زیچھر ۴۸ میٹر۔ تھزر ۱۸ میٹر)

۸۔ سکندر ذوالقرنین۔ فیلقوسی یم یونانہ پیٹھ پنجاب تام سورُے عالم زیون

۹۔ خدا کرہٕ زمینس فنا۔

غزل

چون بمیرد کس بمرده ناله و زاری عبث[1] همسری نوحه گری با کرده باری عبث

چهی به هر کس سرنوشته خیر و شر اندر ازل رنجش جور زمانه درد و بیماری عبث

ذلت و عزت چو از حق نیست تمی نشود نصیب نیست ته واتی محنت و آرام بیکاری عبث

پس دنیی عزت خدا است بد جهان کره دشمنی کیباه کرن نیست چهی لڈن با دادهٔ[2] باری عبث

پس شده ذلیته آنه نیست بد عالمانه یاری کرے زانکه ته نور نیست نه زخویشی و رضا یاری عبث

ذرهٔ تا ابد بهتر از هنرها ای عزیز بی نوا را با غنی دعوای هشیاری[3] عبث

عطر بید و آسه نه ته چهی بویه خوش نیز نه گو آسه نه تنخه بوی ته اوصاف عطاری عبث

طالبان این زمانه گاه نه بیٹھ شاه هونی از سگ مردار خور پرهیز مرداری عبث

ای وهاب از کوی سلطان جوی راه شاه دین
بی وسیله خواستن[4] از پادشاه باری عبث

---

١ فضول - ٢ خدا یہ سندس دشمنی

٣ دانائی یا چالاکی

٤ ورتن

مُحنت [۱]

چھُہ عالم بے عمل بے بر [۲] محنت | چھُہ تس لیتھ افضل و بہتر محنت
خرس یُد آسہ بارے دُر مختار [۳] | کریس کیاہ چھِے زِد انتس خر محنت
غنی یُد آسہ بے ہمت بہ دُنیا | سُہ زانُن صاحب زیور محنت
چھُہ تس کِتھ زال درد نیا نتُد مال | سُہ لانتر حس ہُنی تہ تس شوہر محنت
نتنر مے طارہ آرہ کنہ زانکُھ | سُہ مُفلس بے نوا بے زر محنت
طبیبس یس نہ تمی دستِ شفا ہُو | سُہ گُل بے بوے تہ بے بر محنت
کُلیس نتے آسہ برگ و سایہ میوہ | سُہ باغس رمہ چوں ادخور [۴] محنت
سپاہ سالار یُد دِے آسہ نامرد | تسندی تابع سپاہ لشکر محنت

وہاب وانہ محنت چھِے نہ کینہہ کم
زبداعمالِ تُو بہتر محنت

اصلس منز "غزل" | [۲] بے میوہ

درمختار ۔ علم فقہچ مشہور کتاب

خداین ۔

ادخور چھُہ بدنام کل انہ سہتی فارسی "بجوں" رلاوُن چھُہ صرف شاعرس جائز ۔

میراث

خبر کشیہ چھم نہ چھم کتھ جایہ میراث
ہر چھس لوٚ ولوٚ وُران پہٚنہ جاد میراث

پہ کیمی سُنداوس نہ کُس کڑ یہ ارضنتھ[1]
ہتیو تُم دِیارن منیہ ازہماسیہ میراث

نہ کُس یمی دیت یمی نیوٚ نہ یہ کُس چھس
منیہ نہ تس بآگرٕ اوُن چھا یہ میراث؟

چھ کس وِلوٚد کیتی مانگ کھین از تام
وُنے گا تباہ کران آتھ جایہ میراث

خبر چھا گاہتن وُنہ آسہ بآقے
کرٕن ینتھ جایہ از سرمایہ میراث

رتن تے آسہ حسرتھ کیوٚ نہ کا لا
گرٛزھے[2] وآران آخرِ خضایہ میراث

چھ از بہر فنا میراث وآرث
اڈن پھیر پھتہ توٚتے بیٚنتہ ڈٲیہ میراث

وہا بو آسیے قسمتھ بجا یی[3]
دِنے شاید زمین گز ڈٲیہ[4] میراث

---

1. ارضنتھ ۔ رُت بزھ گرٛزھی کمٕ وُنتھ
2. "گرزھے" گرزھے جادہ جان
3. پننہ آیہ لُون ۔ 4. قبرہ وار

غزل

بہ چھس چاران درے مثلث[1] بہ چشم دل وچھان روے مثلث
گولاب[2] تازہ سنبل تہ نرزل بہ یکجا وچھمہ خوشبوے مثلث
وُچھم دام سیاہ از مشکِ تاتار سہ تازہ[3] یافتہ موے مثلث
سہ برگِ داغ سرمہ نقشِ زیبا بہ جوے خطِ ابروے مثلث
برابر چار صف از تیرِ مژگان کنارہ چشم جادوے مثلث
سو نہ تعویذ باہم در قطارہ مثلث یم بہ پہلوے مثلث
وہاو کینہ ترأو تہ سینہ کر صاف زآبہ توبہ از شوے[4] مثلث

---

1. روے نازنین بیتھ ترُی کونس سیتی تشبیہہ چھ دِنہ آمژ. کوکل دوٚیہ طرفہ ترادنہ یِن دوبیم شمار کرہ اتھ شرح۔
2. گولاب روخسار۔ سنبل مُوی کوکل تہ نیبرزل ہشہ اچھ
3. ترٛیہ تارہ ووت یہ مصرعہ چھ بیں نسخس اندر تہ ودِس شعرس سیتی لہ بدل۔
4. معشوقہ سُند نغمہ چھلن وُونی۔

مُناجات

بالٰاہی اسی چھ در ہر آن موتاج[1] | بہ عقل و فکر و ہوش و جان موتاج
ذرہ چھک خالق تہ اسی مخلوق سارہی | ملک تا دیو جن انسان موتاج
بہ دُنیا ہم چھ شاہِ ہفت کشور | ژبیہ کُن تم از برائے نان موتاج
بہ عرش و فرش شرق و غرب سارہی | زمین تحت الثرا[2] اسمان موتاج
گدا مسکین تونگر صاحبِ مال | ژبیہ لنش سارہِ شہ و سلطان موتاج
ہمہ عاقل تہ دانا در تحیر[3] | فلاطون[4] بو علی[5] لقمان[6] موتاج
الٰاہی ہا دتم مے اصلیچی وتھ | ژبیہ درقوہ در تھ چھ یحیہ تا جان موتاج
جمعے اہلِ دین سنتی تھا دُم | چھ از حکم عطا ایمان موتاج
کرم روشن میہ از تاریکیِ گور[7] | چھ گیہ تا گاش[8] در فرمان موتاج
صوا یک پلہ گو برادُم بہ رحمتھ | چھ جانے فضلہ لنش میزان موتاج
بہ جنتھ ماجہ مالس سان دِم جایے | چھ حکمس کوتر[9] و رضوان[10] موتاج

وہاب از وعدہ رحمتھ بہ وو مید
پئے عفو و ہمہ عصیان[11] موتاج

---

[1] محتاج (اصل)　[2] زمینہ تلیچی کائنات - یا پاتال لوہ دنیا　[3] حیرت - حائرتھ
[4] مشہور یونانی فلسفی　[5] حکیم بو علی سینا ۹۸۰ - ۱۰۳۷ء　[6] یہ چھ غالباً فیثا غورث سند شاگردہ مشہور موحد الکیمان (۵۷۱ - ۴۹۷ ق م اوسمت) دیکھو اسلامک ریویو لندن - جنوری سنہ ۱۹۶۸ء یہ چھ موحد تھ بابک معلم اخلاق اوسمت - قرآن مجیدس منز چھ امی سندہ ناوہ اکھ سورہ۔　[7] قبر　[8] فرمان الٰہی
[9] حوض کوثر - یس جنت گارن عطا یہ کرنہ۔　[10] رضوان - جنتک ڈیڈ وان
[11] نافرمانی - نافرمانیو برتھ تہ۔

نعتِ شریف

ژھک ژہ برجملہ مرسلان سرتاج — انبیا اولیا ژھٔنٮ۪ہ نٮ۪شس موحتاج

اوس مطلوب خالقس چُھ سنٕے — آدمس لوگ ہتی بہا یہٕ رلواج

لوزہ چانیک سیلہ نٮ۪ہٕو پرٕ توٚ — پھٹ پوٚ ئلی خانہ بنیہٕ استبدراج[1]

مومنن کٔرژہ نورِ رحمتہ آکھ — مشرکن آو خنجرِ تاراج

ازعرب اہلِ شرک قوم یہود — پیا سخت سپنی ہمہ یخراج

شہسوارِ براق خوش رفتار — محرمہ راز صاحب معراج

شافع المذنبین در محشر — دافعِ شرک وکفر ظلمتہ ئراج[2]

دردمندن ژہ دادِنے درمان[3] — لاعلاجن ژہ یٮ۪ہ نش بنان علاج

جون حب آسہ لیس دِلس اندر — ناولس جنتس اندر اندراج[4]

لیس نہٕ حب چون تس چھ بد قسمتہ — بیوس تاوَن تہٕ گوس بوڈ تاراج

چھے وہابس طمع بہٕ خاطرِ یی

وانہٕ نابو مدینس اندر کاج[5]

---

[1] تھوکہ جود — [2] انہ گٹہ منز حکمرانی - جوپٹ راج — [3] علاج

[4] درج — [5] یہ لفظ چھ مُترادو نہٕ آمُت - دہاب نہٕ وتہ اوس اکھ معنے = "کُنہٕ وقتہ"

منقبتِ چار یارِ باصفا

ژھاوِی ذاتن اَسہِ کرٕ از فضل و رحمت ژور گنج
بَنہِ بخشائِش محبن از خدا بے دَرد و رنج
ژور خلفاہ راشدین سردارِ اصحاب کبار
چھِ یمن ژون مرتبہ عالی بلا تعداد و سنج
بعدِ حضرت چھِ تمے بہتر تہٕ عالی مرتبہ
مُدّتِ عالی مین ہند شین[1] برابر آو بنج
یُس یمن دشمن تمِس لانتہٕ[2] چھِ از حکمِ کتاب
در جہنم چار میخی[3] آسہِ لس نارُک شکنج
کوٗر تمو اسلام روشن در ہمہ روے زمین
طبل دِ پنج نزہٕ نا وکھ در دیار فرنج و طنج
رچھتہٕ داما نہ یمن ژورن شہن ہندا ے وہاب
زن لبتھ شاہی بہٕ دُنیا نتہٕ زینہٕ موہرہ گنج

---

[1] ٦×٥ = ٣٠ وری یُس ژون یارن ہندہ خلافتُک زمانہ روٗد   [2] لعنت (اصل)

[3] چار میخی سکیجہ اوس وہابنہِ وقتہٕ مجرمن ہندِن اتھن کھورن بیٹھہ استعمال یوان کرنہ۔ فارسی پاٹھی چھِ "چار میخ" پھاسہ تہٕ ونان۔

منقبتِ حضرتِ سلطانؒ

بہ آسے ڈٔبڈٕ تل مسکین موحتاج
پریشان حال تہٕ غمگین موحتاج

کڈُم عاجزہ ژٕ چھکھ محبوب عالم
ژٕ یُس کُن سلطانِ روم و چین موحتاج

ژٕ چھکھ مخدوم سلطان شیخ حمزہؒ
ژٕ یُس شاہ وجاہ تہٕ تمکین موحتاج

میٔہ رہبرِ تہٕ وسیلہ تہٕ پیمبرؐ
چھِہم ژٕ ے چھُس بہ حکمِ دین موحتاج

دِتُے ذاتن بہ عالم پوٗر دستگاہ
چھ سال و ماہ مہرو پروین موحتاج

یمِس یاری بنے دربارہ چانے
تمِس شاہ و گدا مسکین موحتاج

وہاب از غم پریشاں حال خستہ
بہ اُمیدِ کرم غمگین موحتاج

پادشاہا چھُسے بہ در موحتاج
بے سروسایہ بے ہنر موحتاج
از عنایتھ کرُم منوّر مے
چھُس بہ از بہر یک نظر موحتاج

۱۔ شان و شوکت ۲۔ اکھ آبہ ۳۔ کرُزٕ۔

غزل

قدِ الفم[1] شُد ز بختِ کج بہ زیرِ بار کج
کار کج، کردار کج گفتار کج رفتار کج

بارِ من از کارِ ناشایان چھپے گومُت گران[2]
زاں نحوست ہچو دشمن بہ بہانہ یار کج

کج روی اے یارِ من از نُھپسں آزدہ ازیں
یہ چھُپ تاثیرِ زمانہ وز سپہر سمار کج

یتھ گرس بنیاد ار معمارِ ادا سج بینز
کتھ ستون و بام ایوان و در و دیوار کج

ہول اگر کانہہ چیز گوزُنت یادہ ذاتن در ازل
تتھ چھُز بیا سُے ہجرِ منقار کج تروار کج

کج گمان چھپے عالمس اندر نہ یتھ تتھ تھمتی
طاق زر کج تا کمان کج زلف کج شہمار کج

کج کلاہا! کج کمر گشتیم کج از کج روی
راز کج رفتار کج، ہم گفتن و گفتار کج

کج کمر کردہ بہ کینہ سینہ کج در دستِ تیر
بر سر کج دم جلو[3] کج دست کج دستار کج

دم کُر تھ آہو پیکان تَرِ نش ہیچھن تم کجروی
راہ کج رفتار کج تا ریسمان[4] رہوار کج

کج گمان[5] و کج دلی نش توبہ بہ تر اے وہاب
کج دلس درنارِ سوزان[6] روئے کج رہ خار کج

---

۱ میون سرِ قدیس الف ہیو داوس ۲ گوب
۳ اصل مشکوکہ دیگری سندُ ستر بو ۴ سُہ رز یمہ سیتھ روس گنٹ رٹنہ چھ یوان
۵ بدظنی ۶ جہنمک ہمیشہ دُہ دُن نار

غزل

کوٚ دوٚلاٚ بیٚتھ بہ کینہ بہ کرٕنج دار لٔجی بُجی
دُو پارہ گوم سینہ میٚہ سیٚود نزدار لٔجی لٔجی

میٚہ چھُم تاُمُتٕ اندری ژوٗر میٚہ کوٗرنم اڈٕی جبیہ سُوٗر
کوٗرس عشقن بہ رنجوٗر میٚہ وٚاٚنج گرا بہ تجی تجی[1]

بہ کوٗرنس عشقنے گیر بہ دامِ زلفِ زنجیر
کمان ابروٚ مِجہ تیر زٕہ صف دِتھ کان تجی تجی[2]

سیاہ چشمو میٚہ نیٚو دِل یِچھُن وٚونی میوٗن مشکل
بہ طمع دانہ زن گل بہ دامِ زلف لٔجی لٔجی

کنڈ کیاہ عشقنٕ نار بہ اوسُس شیشہ دیوار
میٚہ کوٗرنم آب یکبارہ شیشہ ماژ گٔجی گٔجی

بہ ایٚ سختی وخاری کرٕم نہ گانٕہ یاری
پرٕزٕگری بیم ساری تُجُم ہرگاہ نہ دُجی دُجی

کرہٕ کوتاہ بہ وُونی تاب فتادہ چھُس بہ گرداب
بہ تاب[3] وتب چو سیماب دِبان لٔجی گاڑ لٔجی لٔجی

گوٗمُت چھُس نیم کُشتہ ہمیٚت چھُس یارہ وچھیتہ
دِتم آلبس میٚہ مُشتہ وٚنان وٚونی زٕ لو میٚہ فٔجی فٔجی

---

[1] زٕہ کھٕنجہ [2] اصل تٕ نقل[1] آس گوٗژھ "سُجُم سُجی" [3] بیقراری

غزل

شینہٕ مٲزٕ زن گٕژھس چانے کنٛجی
کینہٕ کیاہ گوٚسی ژٕ ینہٕ کنش کوٚڈتھ کرٕ تنٛجی

خوٗب رویَن ہرگٕز چھینہٕ انصاف
تم چھ بے رحم آسان زن کاوٕجی [1]

چھُے نہٕ انصاف سنگین دلہٕ یارہ
چاکھٕ وچھتم مٔنٛزٕ شراکھ سینس لٲجی

تیٖرِ مژگان مولائے بے وا یہ
چھُے ژٕ یٔنہٕ ابروٗ کمان کرٕ خنٛجی [2]

ماہ روخسارٕ ہوٗوتھ ژٕ یٔنہٕ بین یارہ
نیٚہنہٕ نہٕ بندٕ رٔمس وچھٲنی ژٕ گٕجی

گارتہٕ [3] اوٚدتھ وہاب چھُے بٕردَر
زار لوٗزم مٔنٛزٕ یارٕ وٚونی ز پوٗ فٕجی

---

[1] دوہ یوٗ لکھو چھہٕ یہ مصرعٕ بدلاوِتھ لیوکھمُت سہ " تم چھ بے رحم زَن چھ تم کاوٕجی
[2] کرٕنٛج شہرس منز بناونہٕ آمژٕ شمشیرٕ ہش
[3] دُرہٕ ہندہٕ شیٖشہٕ مہٕ وُری یہ پتہ ۔

شہرِ آشوب

وۄنی چھُ در کشمیر پتلونن بیٖیہ کوٹن رِواج
کورِ ٹوپین لورِ زینن بادمی بوٹن رِواج

خنجر و شمشیر و تیر و تیغ نیزٕ رَد سپٕنۍ
آہنی گوٗر زن بدل وۄنی کارین تُھوٹن رواج

ژاکہٕ وارے رنگہٕ بنگلہٕ لِرٕ نادِہٕ ناپسند
زور[1] قوٗتٕ ٹپہٕ لدٕ شِکارین تہٕ ہوس بوٹن رِواج

موہرو دستخط اوس برٕ قبض دِلات وہم نکاح
وۄنی بکا غذاد نگجہ موہرن عکس انگوٹن رواج

عاقل و دانا معززٕ آسۍ آسان اہلِ کار
طفلِ ابجد خانٕ[2] جاہل تہٕ جوان لوٹن رواج

اوس دستار و منڈیلہٕ پھٹکہٕ اشرافن بسر
وۄنی گلو بندن شریفن رنگہٕ لنگوٹن[3] رواج

اوس کیاہ زیبا گُرِس زیرِ سوٗاری یالٕ دُم
از چھُ بے دُم گُرٕ چومُشتہٕ لوگ شمع ٹوٹن[4] رواج

قتلم وشرمال قندی قُلچہ بسُرکھ در گذر
چھے ڈبل ژوٹ فخر ڈنکین بےنمک روٹن رواج

ناشپاتی بےمزہ امرؤد و انگور و انار
چھانچھ بھلی اشٹابری بےمزہ بسکوٹن رواج

میوٗہ شیرین در کشمیر یم مشہور آسی
نمہ اندرہ از چھہ ورزمین بیّیہ اخروٹن[5] رواج

سیم وزر لعل وجواہر بستہ در گنجینہ[6] گو
گردشِ بازار ہرجا کاغذی نوٹن رواج

رازدانین رنگہ مندورِن چھناگ کنہہ ایتبار
میّیزِہ دہ سہ چوٗنہ سفیدی یک طبق ہوٹن[8] رواج

راست بازن تہ سیدین خلقن دپان نادان چھی
جال سازن[9] کاذبن تہ اپزین شوٗنٹن رواج

چھے زکارِ ایں زمانہ حارتس اندر وہاب
چھے نہ فرہینہ مجہ ونٹن خاندانی موٹن[10] رواج

۱۔ رنگہ نگارہ ۲۔ ابجد خوان (اصل)

۳۔ وہاب نہ آخری وقتہ بیزرہ کانہ کانہ صحین یا مدرس شرلوی کھٹہ لاگنہ یمن وہابن رنگہ لنگوٹہ ناوکور۔

۴۔ رسالہ فوجہ کین گرٗن اوس آسان نصفہ دو مبے۔ تہ یمہ نٹی ڈجھت اوس کانہہ کانہہ شرتہ گرٗن ژھوٹ

ڈمبہ تھاوان ۵۔ ڈونین ۶۔ خزانہ ۷۔ شاہی محل

۸۔ انگریزی "ہٹ" کانزاونہ آمُت ۹۔ جعلساز (اصل) ۱۰۔ ویٹھین۔

غزل

وولہٕ وُچھ کیاہ شینہ آرن موج
کوٚہہٕ لادن چھےٚ سبزارن موج

شالہٕ مار چھی پیالن بری بری موے
لالہٕ تیمو وچھتہٕ فمٔوارن موج

بُلبل بلہٕ گے نالہٕ چھےٚ مالامال
ہیبرہ لوٚبن وُچھ کیاہ وبرہ وارن موج

چھُ لسنیس لباس طوو وُ سٕتی
سبزہ زرکار کیاہ چنارن موج

یاسمن لیٚج پھلےٚ بہٕ باغ نشاط
کوسمن وچھنہٕ لوٚ بہارن موج

گژھ ڈبہٕ پیٹھ اچھ وولہٕ کوٚز آرام
لچھہٕ ناو لوٚ وُچھ آبشارن موج

نن تنبور رگن گیم تارہٕ
سوز درد کٕ چھُ سینارن موج

وبرنا گس بہٕ بیٛرہٕ اندی بال
وولہٕ ہا وے چھُ کوتاہ نظارن موج

نیری پوشن چھ از پھُلےٚ تازہ
ہیبرہ ہیری کیٛپہٕ وچھ فمٔوارن موج

بیٛیہ دارن چھی رنگہٕ رنگےٚ گُل
وچھنہٕ خارن بیٛیہ کنڈی جارن موج

چھےٚ بہر کس زحق جزاے عمل
از عمل عاشق بہٕ نیک کارن موج

دچھہٕ ولہٕ بو بہٕ باغ دِل تنہا
سر بیبرہ بیہہٕ کین ستارن موج

رباعی

عاشقس جز وصلِ روےٚ یار کینہہ نہٕ احتیاج
اعمہس جز روشنی البصار کینہہ نہٕ احتیاج
زان ہر چیزس چھ باقی زندہ گانی آبہٕ سٕتی
خوشک چیزس غیر شعلہٕ نار کینہہ نہٕ احتیاج

---

۱ شگفتگی شباب ۲ مورہ شندشو ۳ اصلس تہٕ نقلن اندر چھ سر بیٛر یمیوک معنی چھ قا لبا بیٛرہ بیٛرہ باغس یعنی کانہہ باوبنہٕ وراے

دلبرا از دردٕ و رنج

سینہٕ وچھتم سرد گومُت   دلبرا از دردو رنج
روے میٔونے زرد گومُت   دلبرا از دردو رنج
الفہٕ قد مے دال کوٚر تھم   زاٚنہہ نہٕ پرٛزھتم نہٕ ژٕنیہ حال
لولہٕ نارَے سینہ بوٚر تھم   دلبرا از دردو رنج
مار زلفو نال وٚو لتھم   مار چھا کینہٕ اوس زال
کرا یہ اندر ماز توٚ لتھم   دلبرا از دردو رنج
ہرنہٕ چشمو نرہ شیران   کوٚر تھے وایے تکار
تم چھ وٚونی دیوانہٕ پھیران   دلبرا از دردو رنج
مژہ تیرٕ دستی کوٚر تھم   پارہٕ صد پارہٕ جگر
لٲر زن مے دِل کتُر تھم   دلبرا از دردو رنج
پارہٕ سنبل دستہٕ ہاوِتھ   خستہٕ کوٚر تھس مبتلار
ہیکہٕ کُس مے مہ گلاو تھ   دلبرا از دردو رنج
مہ نچہ اندر چاہِ غبغب   سہ رخ لب غنچہٕ دہن

چھُم سنبو مُت عشقنٕے تب — دلبرا از دردو رنج
چھی ژ ییہ یم انارِ شیرین — دردمندن کرٕ دوا
چھا روا بیمار مارُن — دلبرا از دردو رنج
چھُے دوائے دردِ دل — ژھانڈان بیچارہ وتاب
بہرِ للّٰہ مٕہ کلاوُن
دلبرا از دردو رنج

میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

لوٚتہٕ لوٚتہٕ وارہٕ وارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج[1]

ہنہٕ ہنہٕ پارہٕ پارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

دُزس بولولہٕ نارٕ رے — دۄہس کوٚر تھم شب داج[2]

کرہٕ کیاہ چھیم نہٕ چارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

کرٕ کُس میون چارٕ رے — ژہٕ چھکھ ہرگا لنہٕ سرتاج

چھُہ چانے بختیارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

شہن ہندہٕ شہریارٕ رے — ژیٚنہٕ کُن ہرکانہٕ چھُہ مو حتاج

بہٕ کس ووٚنی اتھ دارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

دُنے کُس تا جدارٕ رے — ژبیٚنہٕ کُن سارِی دِوان باج

کرُم ژےٚ کینہہ میٚنہٕ چارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

یمس بوٚر آسہٕ بارٕ رے[3] — گرٕن شوٚبیا سہٕ یکہٕ راج

ژہٕ تھاوُم کینہہ گندارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

ملک در انتظارٕ رے — ژبیٚنہٕ کرٕ ہیتھ تخت تہٕ تاج

فلک نہٕ ستہٕ ستارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

غلامن[4] سیتی یارٕ رے — میٚنہٕ کرٕ تم ناوٕ اندراج

وہابس[5] سُے امارٕ رے — میٚنہٕ کوٚر تھم یارہٕ تہراج

---

[1] تاراج (اصل) — [2] شب دیجور ہیتھ اندر ریخ تاریکی چھہٕ آسان — [3] بہرحال نلن

[4] پینہٕ نیو مترٕ الگ — [5] غلامس (اصل)

ردیف

ث ٹ چ

مناجات

یا الٰہی[1] از گناہان و ز بدکاری مبیرہ رچھ
از خطا و جرم ہا و مردم آزاری مبیرہ رچھ

فضلہ بیہ نے سینی تھاوم با سلامتہ[2] تندرست
از بلایے درد و رنج ضعافِ[3] بیماری مبیرہ رچھ

کرتہ بر کھتہ غائبہ چی مے ستارہ بیے کارس اندر
از قصورِ نفس ناوان و ز بیکاری مبیرہ رچھ

میتہ کرتم کا لسہ کوں مو حتاج یا رب چھک غنی
از عذابِ تنگدستی و زِ لاچاری مبیرہ رچھ

پا بزہ بیے کوں ہا دتم و تھو اصلہ کے لذتہ دِتم
از ہوائے نفسِ مالِ[4] مال مے خاری[5] مبیرہ رچھ

رباعی

حضرتِ سلطانہ میونے حال وچھ
چھوس بہ خستہ لبنہ اندر زال وچھ
نالہ دِ یوان چھوس بہ ربوان ڈیڈہ نل
انتظارس گوم وُ دنی بتہ کال وچھ

---

[1] اصلس اندر چھ یہ مناجات سے وے لہ وچھ کیاہ سیندہ آران مورج" پتہ

[2] سلامت (اصل)   [3] ضعف   [4] میل (اصل)

[5] شراب نوشی

غزل

کرہ کباہ بو یہ چھُو دام[1] پیچ پیچ
خوفِ جان و دِل مقام پیچ پیچ

منزلِ جانانِ من در ہر مکان
تہ مقامس یم[2] و بام پیچ پیچ

صُبحیسے ڈیوٹھم دوپہر کا آفتاب
پیشینس ڈیوٹھم بہ شام پیچ پیچ

خوفتنس لیلاسیاہ ڈو ژنٹس کھُیتھ
عطرہاران بر مقام پیچ پیچ

سنبل و ریحان و گلقند و انالہ
وچھہ مئیہ دی یک شاخ جام پیچ پیچ

وچھہ مئیہ یک جا موسم شام و صبا
بہ تعجب جھی کلام پیچ پیچ

غمزہ کی نارہ مئیہ لفس دال گوم
چھُم مئیہ لسنہ دِل بدام پیچ پیچ

اے وہاب ازایں خطرہا درگذر
بہ چھُہ مشکل انتظام پیچ پیچ

---

[1] بوئل بوئل [2] یم چھہ شاید انگریزی سُری کوٹ - بام چھہ لیٹ

ردیف

"ح"

مناجات

یَس ژٕ دِکھ عزّت الٰہی تس چھیہٕ رحمت[1] ہر طرح[2]
یَس ژٕ ہِکھ عزّتھ مُٕس ہیچھٕ اَسہٕ شہمت ہر طرح

چھی گواہ اتھ بفرقان وتُعِزّ مَن تشآء
یَس ژٕ دِکھ تس سانہِ نِش ادٕ عزّت ہر طرح

یس ژٕ ہنکھ ناوُن وُوتھ تس وتُذِلّ مَن تشآء
تس چھُ بوڈ افسوس واویلا تہٕ ذلّتھ ہر طرح

یا الٰہی عفو کرتم چھُس پُر از جرم و خطا
اَسہٕ بدکارن عنایت چانٛی رحمت ہر طرح

کانٛسہٕ بدکارس کُرتھ نہٕ در جہان رزقس کمی
یہ چھیہٕ اے رزّاق رازق چانٛی منّت ہر طرح

عیب دارن عیب پوشی چون پردہ ستر کُے
پچھ بدٕ اَسہٕ عیب کرِ مُتی ساس ہیت ہر طرح

یہ چھُ بوڈ مژدہ بہ دنیا ییلہٕ عیبن پردٕ گو
کانٛسہٕ نہٕ نتہٕ منُدٕ چھاوی لتس چھ رحمت ہر طرح

اے ذماب کردٕ خود گژھ پشیمان توبہ بر
تس ژٕ میں رحم و لطف فیض و رحمت ہر طرح

۱۔ عزت ۔ رحمت ۔ شامت ۔ ذلت ۔ عنایت (اصل)

۲۔ پرٛیتھ اندٕ تہٕ پرٛیتھ طریقہٕ۔

نعت شریف

سارِہ نٕے برونٛہہ یادٕ چھُنے روٗح ‏ ‏ ‏ ‏ دوٗن جہانن بنیاو چھُن فتوٗح[1]

قلمس گوٚو شگاف از تا شوٗق[2] ‏ ‏ ‏ ‏ نامِ پاکت[3] لیوکھ ٹیلیہ بَر لوح[4]

زِیہٕ چانے جہنمس بَر بند ‏ ‏ ‏ ‏ جنتُس دارِہ بَر سیٖنہٕ مفتوٗح[5]

چانی اُمت چھیہ سارِنے افضل ‏ ‏ ‏ ‏ بانی اُمت گواہ بہ اُمتِ نوح[6]

تا قیامتھ چھیہ چانہٕ دینچ طبل ‏ ‏ ‏ ‏ جایہ جایہ اذان بہ شام و صبوح

یُون دینِ متین زوٚر اوار ‏ ‏ ‏ ‏ کٔرِ نہٕ بے دین گمرٲہن . ح

از حدیث و کتاب[7] از فتوا ‏ ‏ ‏ ‏ آب از شیر لوٚن سپُن مشروٗح[8]

اے وہاب کر فدایے نعلینش

دیدہ و دل و جان و جسم و روٗح

۱۔ نون نیر نک بہانہ ‏ ‏ ‏ ‏ ۲۔ تعشق (عربی)

۳۔ تہنٛد پاک ناو (پاکت فارسی) ‏ ‏ ‏ ‏ ۴۔ لوح محفوظ یتھ اندر کٲیناتچ سٲری تخلیق درج چھہ۔ توے چھہ کُنہہ مفسر علمِ الٰہی یہ "لوح محفوظ" اکوے وجود مانان ‏ ‏ ‏ ‏ ۵۔ کھُلہ

۶۔ حضرت نوح علیہ السلام یم قریباً پانژ ساس وری برونٛہہ ملکِ عراقس کُن آسی سوزنہٕ آمتی

۷۔ قرآن مجید ‏ ‏ ‏ ‏ ۸۔ ہیٚن ہیٚن وضاحتہ سان

منقبتِ چار یارِ باصفا

اُسیٔ اکسی جلدِ[1] پاکس زن زِ رحمتھ ڈوٗر[4] رہ رُوح
ڑہ نہ وے از یک خزانہ دادِ حق توٗب بافتوٗح
لبکھہ ہا اوصاف چھُمنہ وُمرہ ہند کینہہ ایتبار[2] اَکہ
وصفک شرح لیکھنس گژھ آسُن وُمرہ نوٗح[3]
ڑہ نہ وِنی بیٹھ رحمتِ رضوان بہ کثرت دمبدم
ہر زمان ہر نفس ہر روز ہر شب و در ہر صبوٗح
ڈٲلی کیاہ بکھ ڑہ ن امیرن پیش روٗ ہے اے وہاب
کر فدا جان و دل بپیہ چشم و سر تتھ کیاہ تبوٗح[4]

---

۱ جسم

۲ اعتبار (اصل)

۳ عمر (اصل)

۴ ناکارہ گی

منقبتِ حضرت سُلطانؒ

چھُم مێ نامِ شیخ حمزۂ وِرد دۄہ شام و صبوح
بَلکہ سُے اَسمِ مبارک چھیم مێ قوتِ جسم و روح[1]

مێون جان و دل بنامِ شیخ حمزۂ چھُ نیاز
یہ چھُ نوِ دسرہ یہ ذرلفِ دولتِ فتح و فتوح

چھُم لیکھتھ از خطِ طُغرا[2] نامِ سلطان بر جگر
بیٚتھ اسان نقشِ کھوٚنمُت بر جبینِ سنگِ لوح[3]

لیکھٕ کیاہ تیاہ وصفِ سلطان چھینہٕ از جان اعتماد
موکہ ییم نہ اکھ کرامتھ ییٚدِ مێ آسِم دِمونوح

ییٚدِ مێ اَسِم ساس فکرہ نامِ سلطان آنہٕ یاد
چھُم گژھان دِل شاد خورم از خوشی ستر تازہ روح

واہ بوٚڈ تاوَن ہمن ییم منکرانِ اولیاء
توبہ بَرازاین خطرہا توبہ رَبہ توبہ نصوح[5]

اے وہاب از راہِ سلطان شاہِ ختم الانبیاء
ڈلیٚتھ ہَن بے شک درودہ پَرزِہ دۄہ شام و صبوح

شیئاً للہ پۄرُم بہ شام و صبوح
بابِ برکت ادہ سپُن مفتوح
ییٚمہ وقتہٕ مێ آسہ کینہہ حاجتھ
ہنگہٕ منگا مَنٛہ تہ مے بہ فتوح

---

[1] غذا [2] اکھ خاص رسمِ خط ییتھ اندر حرف چھِ آسان تھیتھ کِنہٕ لفظس منز وُاٹھِتھ زِہ لفظ چھُ بنان "پوشاک" ہیو۔ [3] ڈیکس [4] پرٛزھ

[5] نصوح - نصیحت دِنہٕ وول توبہ - توبہٕ نصوح چھُ فارسی - عربی - اردو تہٕ کاشرِ زبانِ منز ہتھ توبس دِنہٕ آمُت - یمہ ییتہ اَسانہ سندی اعمال خۄداَئی رنگ زٲن چھِ -

غزل

دَر کتابِ عشق رٔنتھ چھُے عاشقس ہاوُن مُباح[1]
از کمان و خنجر و شمشیر ہا ماوُن مُباح

یِم گُشتہ[2] تٔہ وٕلس یاوُن سرِ راہ خستہ حال
وٕونی ییتے پۄاوُن برابر تہ ییتے لاوُن مُباح

چھُ جورِ[3] گذشتہ یاد پاوی نو وفاد
دَر گذرگتہ[4] کتھے مضمون چھُے ژاوُن مُباح

از حسابِ این و آن یُس گۄونہٕ تس کیاہ چھُے حساب
تس مےٚ ساوی خرقہٕ نتہ زُنّار چھُے پاوُن مُباح

دَر سمندرٕ غرق یُس گوٚو تس برابر خوشک و تر
آبہ سے اندر سُہ نزاوُن نتہ چھُے کھاوُن مُباح

۱۔ جائز ۔ کُنی کتھا :

۲۔ اَڈٕ مور

۳۔ برائی ظلم

۴۔ مُشراو مژ کتھ

ردیف

"خ"

مناجات

یا الٰہی چُون فضل و فٲض[1] تہٕ احسان فراخ[2]
دردمندن مستمندن[3] دارِ و درمان فراخ

لو تہٕ وانن عاجزن مسکینہٕ نیٚے ہر صبح و شام
دوستن تے دشمن کرِتہٕ خوان[4] یغمان فراخ

حشر کن کرِزٕ مادو عقرب[5] نارٕ تارٕ یکی تہٕ وِہی[6]
با شکنجہ رٕنج دوزخ محنت و زندان فراخ

اہل دین ناز و نیامتھ حورِ جنت پیالہٕ ہیتھ
شہد و شیر ابِتہٕ مے رٕ باغ تہٕ بستان فراخ

یا الٰہی مینہٕ کرتم رٕتمہٕ نیٚے سیتن جمع
چُون فضل فٲض تہٕ بیٚنہٕ رحمتک دامان فراخ

---

۱ فیض (اصل) ۲ وسیع ۳ مدد رٕھانڈن والین

۴ خوان یغما اوس ایرانس اندر تِتھ ضیافتٕ ناو۔ یُہ سہٕ شاہ ایرانٕ کُنہٕ بُڈِس دوہس خاص کر نوروزس پیٹھ تیار کران آسی۔

۵ سُرف تہٕ بیچھ ۶ زہر

نعتِ شریف

منیہ ہاوُم سیّد آں رو یہ[1] فرّخ — زلیم مے دردو غم از بو یہ فرّخ
گوِلاب و نافہ چین بد چھ خوش بو — چھُ تتھ تاثیر از گیسو یہ فرّخ
طمع چھُم وانہٕ نا بو در مدینہ — بہ دُچھ ہا دیدہ وے آں کو یہ فرّخ
بہ وَندہ ہا دیدۂ دِل جان وجگر ہینتھ — چھُو ہرگِ بید[2] بر پا شو یہ فرّخ
منیہ چھیم در سینہ واراہ غم تہٕ غوصہ — بنیم درمان از دارو یہ فرّخ
بہ لارے پا برہنہ حضرتہٕ بل ! — کرہ دیدار بو از مو یہ فرّخ
دَیان سارے سہ موے پاک چھُونے — چھُ از گلدستہٕ گیسو یہ فرّخ
دل و دیدہ فدائے ماہ جبینت[3] — کرَے نا برخم ابرو یہ فرّخ
تلبو دوٗنی بر شفاعت دست عالی — رٕٹہانی سان از بازو یہ فرّخ
بَن از داٗدِ لد بیمار سارے — زشیرینے گفتگو یہ فرّخ

وہاب از دردِ ہجرت سینہ بریان
دل و جان طالب آں رو یہ فرّخ

---

۱ مبارک یا ڈیکہٕ دُسوٹ روے پاک

۲ وِیرہ بینگرِ یا ٹھو- کُنشیرِہ منز چھ وِیرہ بینہٕ سپتی" یا ننے" کران-

۳ تہندِس تتھ ڈیکس لبِن زٕون ہیو چھُہ-

منقبتِ چار یارِ باصفا

زَدن اندر وُچھ زہ چھ شیخین[1] زہ چھ شیخ[2]
نورہ سروس[3] چار شاخ و چار بیخ
اہلِ دین فائض و رحمتھ چھی بنیے!
مشرکن کرٛ لار تہ بنیہ خار میخ
وردہ سیتن زر درو گوٚ یزد گرد[4]
اتھ عمس منز موٚد ہرقل[5] گوس دریخ[6]
خسروس[7] پنیٹھ دراو قہرک تیغ و تیر
شبر[8] کاوو کورتھ شہار خیخ[9]   (کھیکھ)

۱؎ زہ دامادِ رسول حضرت عثمانؓ تہ حضرت علیؓ ۲؎ شیخین چھ اسلامی کتابن ابو بکر صدیقؓ تہ حضرت عمر فاروقس لیکھنہ یوان ۳؎ آنحضرتن کُن اخلوٗ ۴؎ ایرانک آخری شہنشاہ۔ ییٚمس عمر فاروقنہ سندہ وقتہ سُنکس دِتھ مسلمانو ایران زیوٗن۔
۵؎ شہنشاہ روم یس ندس نو جس عمرہ فاروقہ سندہ وقتہ بٔنکس دِتھ صحابو استنبول شہرس تام اسلامی سلطنت دہراوٗ۔ ۶؎ دریخ چھ عربی "دق"، ہرقلس گوٚ شکس کھیتھ سیلہ
۷؎ خسرو پرویز اوس ایرانک آتش پرست شہنشاہ۔ ییٚم آنحضرتنٛ ہند خط ربرِ دربار ژوٚٹ۔ تہ لس بنیہ تیمۍ ذلیل کرِتھ موٚد۔
۸؎ ایرانی فوجکۍ شبر تہ شہار سیاہ بنیہ آدان منز تہ بنے اسمانکہ جانوارن ہندی غذا۔
۹؎ کھیکھ۔

منقبتِ حضرتِ سلطانؒ

سُہ رہبر میون سلطان شاہ فرخ[1]   طریقہ سُو ہردِدی راہِ فرخ
تُجہ زینہ گیر تمی سُند جایہ مُتمکن   جدّ و اجداد تہٕ درگاہِ فرخ
چھُ اصلی شاخ از شاہِ نگر کوٹ   سپنی ہندو مسلمان شاہِ فرخ
جدِ بزرگ تہند آمت بہ کشمیر   چھُ گگنہ گیر[2] درشنگاہِ فرخ
وجہم بلدی مرن از وجہِ تسمیہ   چھُ نے بلدیونے جاگاہ فرخ
چھُ چندرہٕ گیر[5] چھُو[4] ندر[3] ہوم چندر   بنا از جدِّ عالی جاہ فرخ
سپاہ سالار تہٕ شاہانِ کشمیر   قدیمی ورث سال و ماہ فرخ
وہاب از جان و دل با دیدہ سر   نثارِ راہِ آں درگاہِ فرخ

دہ وٕ اکے ہوونم سلطانِ دینِ پاک رہ خ   زوُل میہ سوُرے رنج و کینہ ہم زِینہ دردوٕ خ[6]
تنگ دُستی گاسنم کورُنس بہ دنیا سر فراز   ہوونم عاشق فراغتھ درجہاں آرام سوٕ خ[7]

---

[1] مبارک   [2] لارس اندر رُہ جاے یتھ حضرتِ مخدوم سُندی جد رام ژندر جاگیردار آسی۔

[3] یم چھہ کشیرِ منز زہ ترییہ ژور گام ین متعلق وہابن خیال چھُ زہ رام ژندر ناوی وزیر اعظم چھہ یم بناوی مُتی۔ رام چندر اوس راجہ سُہدیو (۱۳۰۱ تہ ۱۳۲۰) علیوس تام راجہ سُہدیو سند سپاہ سالار تہٕ وزیر۔ یہ چھُ رینچن شاہن قتل کورمُت۔

[6] دُکھ   [7] سوکھ

غزل

سازم دل و جان قربان گلرہ رخ
نازم بہ قربان قربانِ گلرہ رخ

وَالشمس والضحیٰ بر بے زیبا
نازم بہ فرقان درسانِ گلرہ رخ

عاصی بدکار ساری گونا گار
ژھانڈان سامان دامانِ گلرہ رخ

والنبوۃ والفتی روے
چوں ماہِ تابان پیشانِ گلرہ رخ

بادام چشمہ ناز و کرشمہ
چوں تیر پر ... مژگان گرہ رخ

گل دستۂ گلشن یا ماہِ روشن
زن سو رخ الوان بُستان گلرہ رخ

شیرین شکرلب کامان دلس تب
لالِ بدخشان دہان گلرہ رخ

[1] در رشتهٔ مو خسته در تار پیو خسته
[2] دُر در [3] دنخشان دندانِ گلرو خ

چاهِ زنخدان مانندِ زندان
[4] ماه کنعان[5] در کانِ گلرو خ

ڈهاب خسته چھُے دلِ شکسته
ڈهانڈان دله جان درمانِ گلرو خ

سن ١ قربان گُل رو رخ — سن ٢ ڈیکھ

سن ٣ شهر بدخشان لعل و جواهرن منز ڈڈو مشهور

سن ٤ مو خستے مو خسته

سن ٥ کنعان شهر جی زُون یہ چھُ حضرتِ یوسفؑ اکھ لقب

غزل

نگارا روبہ زیبا چھُے چو گل سوہ رخ
لب لعلت بمثلِ شاہ تلُ سوہ رخ

انھن چھُے مآ نزہ منز سوہ رخی بہانے
گِر تھا از خون عشاقاں ترِیہ گلُ سوہ رخ

وُٹھو چانو نِشے روٹ آلجوَ رنگ
نمِی رشکہ سینمت رژہ پھول سوہ رخ

نہ روئے سوہ رخ سوہ رخی ہیتھ جہانس
توے شامَس تہ صُبحس تہ ریسِل سوہ رخ

یہنے سوہ رخی بہرِ سوہ رخی چھنیہ بنیاد   رنگِ مردار کلمچہ بھترہ ہمیل سوہ رخ
زہ کاکُل حسنہ گنجس دآچھ شہمار   توے اندر سیاہی وارہ میل سوہ رخ

ظہورہ نورِ حق زیبا ڈیکس چھُے
نہ رخ رنگِ سفیدن عکس تُل سوہ رخ

دما بونامہ لیکھہ یارس بہ سوہ رخی
زہ پیننے خونہ رنگین خامہ تُل سوہ رخ

۱۔ چانہ دُ نفک لال   ۲۔ عاشقک جمع الجمع
۳۔ فارسی مروارید لفظک تہ صورت ادا "گل مروارید" موخبہ پوش

غزل

چو در گلزار با گل خار گستاخ
بہ بلبل مست در گلزار گستاخ

کنارِ جوے سبزا سبزِ ہر سو
بشاخ سروہا سبزار گستاخ

پکان اوس جویہ اندر باد ب آب
سپُن از جنبش[1] ہموار گستاخ

بہ گنج حسن ماران در قطارہ
وُ چھیم در مارہا زُوے[2] مار گستاخ

مے و میخانہ ساقیِ شیشہ خاموش
نگاہِ مست پُر خمار گستاخ

بہ حالہ تھۂ[3] غرق مطرب بستہ لب اوس
فقط با ناز سازۂ تار گستاخ

وہاب از شوق دلبر در ترانہ
بہ وصفِ یار مدح شار گستاخ

---

۱ حرکت ۲ زہ زلف ۳ حیرت (اصل)

کوڑ میہ یارن چار میخ

زائی جنس بو لولہ نارن — کوڑ میہ یارن چار میخ [۱]
گائی جنس زن شین ہارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
مُدّ تھاہ و وتم میہ بڑارن — در عذاب رنج و درد
آم نہ نا نہیہ کنہ گارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
ڈھاہہ ہینے جھُس بہ بھارن [۲] — جا یہ جائے وچھہ میہ ییے
گاہ کھیاون گاہ سہ مارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
گاہ عاشق لوڑ دنہ دارن — لبستہ اندر چار سو
گاہ کنٹھ نے اتھہ دارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
گاہ بچھُنس کالہ مارن — گاہ میہ وچھہ [۳] گُل سو بہ سو
گاہ پھیئو رش لالہ زارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
کوڑ سہ نادان نوبہارن — وُجھی میہ گُل در ہر طرف
گُل ہریم کیناہ کرہ خارن — کوڑ میہ یارن چار میخ
وہا بو آمی لوہ کہ چارن — کوڑ وہ کوڑ نکھ بے خبر

بازی کرنے بازی گارن
کوڑ میہ یارن چار میخ

---

[۱] ژورہ امدہ کلبنو عرسیتی بند۔ نیتہ سہ بنجہ بسُ ادہ نگجن منز زادہ تہ چیر تھہ مجرمن سزا دس یوان دینہ

[۲] کھوژان صلیب   [۳] اصلس تہ نقلن اندر گہہ آمُت۔

غزل

مُدتھاہ مے گوم پٕراران وُچھہٕ ہا آں ماہ روٗخ
ہوٗ دناأمی بالہٕ یارن مے بہ یکدم زاہ[1] روٗخ

بأزی کٔرنم بنٛدٕ پیادس[2] چھیم منیہ گأمژ فیل مات
بُتھہٕ چھیم فرزین روبہ پیتہٕ لاران شاہ روٗخ

چوٗن زلیخا بیٚرہٕ دربازار روزس انتظار
شاہِ یوسف[3] بیٚرہٕ نا دربار ڈلیتھ ماہ روٗخ

چھیم گُندان نَرٕ دس[4] نیٚرٕ پیونا زانہہ نہٕ مے نقشِ مراد
دستِ من بے دستگاہ دوٗن کعبتان بارہ روٗخ

خستہٕ دل کوٗر نس بہ یارن لبتہٕ اندر ششندرہ[5]
اوس مے دو خال مطلب ہیٚم نأقص کاہ روٗخ

موٗرنس گُندِتھ گٔرِتھ نٔرٕ کرٕ ہم بُتھہٕ بستہٕ ششندرہ
کرہٕ یاہ چھیم رو بہ اُکسی مارہٕ لس بیٹھ[12] باہ روٗخ

روز و شب در کوئے[6] او کر استقامت ئے وہاب
أسی بے قیمتھ ژہٕ ڈلینکھ دلو گاہے گاہ روٗخ

---

(۱) زانہہ نہٕ　　۲ یہ شار چھہٕ شطرنجہ کین لٔڑن والین "کردارن" پیٹھ بناونہٕ آمُت

۳ حضرت یوسفٴ یس فرٔیادٕ زوٚرساس وٗری بروٚنہہ مصراوس وومُت۔ حضرت نظامی ین چھہٕ یوسف زلیخا مثنوی ہُندِ اکس مذہبی واقعس رٔومانوی رنگ دیُتمُت۔

۴

۵ حٲرتھ ـ حیرت (اصل)　　۶ تشنہٕ دس کوچس منز

غزل

گوٗزِ خوٗنِ عاشقان پُرٕ موج ایں گرداب سوٗرٕ رخ
گومِتی خونہٕ بہٕ دنیا ایں ہمہ اسباب سوٗرٕ رخ

چھُے کہُتانَن مِتی خونکُ اثرٕ وُچھِ ہر طرف
اولہٕ چے شہتوت کلیچ وآن تہٕ عنّاب سوٗرٕ رخ

درگلستان بیتھ گُلس تَل وٗاُزمِہٕ خوٗنچُ ترِی
لالہٕ تہٕ گِلہٕ ٹورِی ورکیم آرہٕ ئِل گولاب سوٗرٕ رخ

چھُے مِتی خوٗنچ ترادتھ نشٕۂ محموٗرِ خاب
چھُے توبے نیندرے ہیتِن چشمہ گڑھان از خاب سوٗرٕ رخ

عاشقو کوٗرٕمُت لباس سوٗرٕخ چھُے زیادہٕ عزیز
اطلس و زرلفت الوان قند زو کیمخاب سوٗرٕ رخ

آنزہٕ گُلہٕ نِے سگ دِتیکھُ انِلے زِخونِ عاشقان
چھی توٗے تتھ سبزی سائیدہٕ[2] ییران آب سوٗرٕ رخ

خوٗنہٕ پینے سِینی عاشق گے بہٕ دنیا سوٗرٕخ رو
بر امیدِ سوٗرٕخ رُوئی چھُے روٗخ وہاب سوٗرٕ رخ

---

[1] گلہ ٹور چھُ لیدُر آسان
[2] لیشی مَزرہ

ردیف

”د“

مناجات

الاهی اسی چه بنده چهک ژه معبو د — گرژهے سوژے فنا نه چهک ژه موجو د
قدیم او سکه نه آسکه ژے همیشه — قدیمس ابتدا رکینه چهے نه مشهود[1]
نه کینه انته قو درلس ژے انتها چهے — بیخے او سکه ننخے آسکه ژه موجود
ژنبه چهے باطن نه ظاهر حال روشن — زاول تا به آخر بود[2] نا بو د
کوژنه از آسمان او بهرک بها نه — به قو درنه چهے معلق شین نه رو د
مبرژے منژے کو ډنه یاقوت فیروز — هیچے منژے کو ډنه ژے صندال[3] عود[4]
الاهی نفاونم در دین و دنیا — همیشه با فراغت خوش نه خوشنو د

وهاب از کار خو د گومت پشیمان
الاهی عاقبت لس کرنه محمد[5]

---

۱ ډیو ټمت

۲ یه کینږهاه د وجودس آمٔت چه یاینے چهٔ -

۳ ژندن ۴ فده

۵ ژت

نعت شریف

صَلَّی اللّٰہُ عَلیٰ مُحَمَّدٌ — وَعَلیٰ آلِ مُحَمَّدٌ

ذاتس اوس سے مطلوب — سُے بیتھ کائناتس شوب
جیب ذاتہ سُند محبوب — چھُ حق یارِ محمدؐ

سُے نور خار و برکت چھُے — سُے فاض بیبہ رحمتھ چھُے
در ہر حال تو دِتھ[۱] چھِے — مدد گارِ محمدؐ

تمی ہاوُ گمرہن وتھ — سُے آو اسہ ہینتھ رحمتھ
کرم نا دوزِ قیامتھ — چھُ بازارِ محمدؐ

سمن بیلیہ گوہ گار ! — آسکھ بر ونتھ ذران نار
سٹھاہ تیتہ مشکل تار — اَسے تارِ محمدؐ

اَے سادہ زادہ آدم — موٗتھاوُ بیم جہنم
دِل تھاو پورہ زہ محکم — ئپے کارِ محمدؐ

ابوبکرؓ تہ عمرؓ — شہِ عثمانؓ تہ حیدرؓ
تمے ژور چھ بہتر — ژ ہر یارِ محمدؐ

یمن ژون بہ زندہ جان — کرکھ دیدہ زہ[۲] قوربان
یمے ژور عالی شان — بہ دربارِ محمدؐ

دماہ خستہ دل بہ فراق — بپراکندہ[۲] دہ آفاق
زجان و دل چھُ مشتاق — بہ دیدارِ محمدؐ

۱۔ صاحب قدرت ۲۔ دُنہِس چھکرت۔

منقبتِ چار یارِ باصفا

ژه ن خلیفن رحمت وصلوات لد
بیھِتھ بوزکھ کینہہ تھا وتھ از حسد

آسہ بیس در دلِ حسد از یارِ غار
سُے سپُن زِندیق گو از دِین رد

بیس حسد از عمرِ فاروقؓ چھُے
در جہنم دِزِہ آسِبیس شکلِ بد

تھاوِہ بیُس کینہ ز عثمانؓ در جگر
لَس غضب از حضرتِ ربّ الاحد

یُس کدُورتھ تھاوِہ با حضرتِ علیؓ
سُے سپُن مردُوٗد مرتد بلّبہ رَد

از خبرؔ[1] چھی ژه نہ وے[2] ییم دوزخی
ژھانڈِ نے وا تیکھ جہنم در لحد

شکر حق چھس اہلِ سنّت ناوِہ کنز
نیتھ چھم با اہلِ ایمان بٹھ سند

اُسی مِتی ساری محبّ چارہ یار
میٗون سب نہ موج ہم اجدا د جد

یاالٰہی سارِنے کر مغفرت
مبّانہ بدا عمالہ زَن ہتم لا ولد

آسہ ہیے کُہ فرزندِ صالح کانہہ متن
منگہ ہے جنّت متن کرِتھ از احد[4]

اے وہاب از جرم وعصیان چھُک ندیم[5]
یا نہ حاؤن کرہ کیاه بیکس مدد

---

[1] حدیثہ موجب [2] یمن ژه دن یارن ہندی ژ در عداوتھ تھاون والی

[3] دہ بو نفاتو چھُ بیتہ شعرس منز ڈولمُت۔ اَمہ چھُ اصلہ اندرے نقل نَلمُت

[4] کُنہن خدایس [5] پشیمان

منقبت حضرت سلطان

آس بہ دردِ دل شکستہ دادی لد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
منہ کرتہ میانی مطلب نہ تہ رد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
جھک ثرہ عابدن عارفن ہند بادشاہ | شیخ شیخان بلی کہ ختم الاولیاء
غوث تہ ابدال جانی معتمد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
حضرتِ خضرن ژبیہ کُرنے رہبری | از خدا آسے ژبیہ بخشیج یاوری
تا علیؓ مرتضےٰ جانی سند | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
از نبیؐ ہر لحظہ وُوتے فائض نور | دراُوژی رش وارہ نون نورک ظہور
فائض و برکت واریاہ بیجہ وعد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
از مریدان بُدہ بہ دراسے بیعمل | از خدا منگ میون مشکل گرِتھ حل
از وسالت کر گناہان مسترد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
نائبِ حضرتِ محمد مصطفےٰ | جھک ثرہ رہبر تا علیؓ مرتضیٰ
بُلی کہ از احمد برابر تا احد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
از نظر ژی خاکِ بیرس کو رتھ زر | گے زقو در تھ زندہ مو ردہ جانور
از دعا وُ بتھ موردہ زندے از لحد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
میتہ جھم دل موردہ گو من از گناہ | آس وُونی در توبہ بو اندر پناہ
دل پریشان خار و خستہ دادی لد | المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

چھے زبیہ از حق بروسالت دستگاہ — کہ سفارش میباش بر عفو گناہ

کہ نہ کینہ ھا چارہ ے از فیض خود — المدد یا شیخ حمزہ المدد

برگزیدہ چھک زہ از خیل ولی — چھے سند تا بتھہ زبیہ تا حضرت علی

حضرتن فرمو ونے ترےی یا ولد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

روز و شب کورنے جانب مرحمت — سینہ بورنے بمے ز نور معرفت

ویس قرنی سوزنے بہر مدد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

حضرت موسیٰ نہ عیسےٰ بار ہا — آئے ترےی نش باوی ہے اسرار ہا

خضر پیغمبر بکنیک خیمہ زد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

چانہ آئی ضنگ شہرہ ہیوا اندر فلک — فوج فوجے لچھہ بدیوا تی ملک

انفہ منبہ از اسحاق و آئی چھم سند — المدد یا شیخ حمزہ المدد

بس سوالے چانہ جو دراوس گرُ — صاحب اسرار آئی ضنا اوس پر

چھی لسندی رانہ عجائب عدد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

حضرت شیخ معمر چھے حیات — کوہ مارانس اندر لس دوہ بہ رات

چھے وچھان سے کاشرن ہند نیک و بد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

اوس طاقس بیٹھ بنہ تھوڑی لیس گکو — از نظر بابال ہم پر زندہ گو

بنیہ زائی وتھ قدرت رب الاحد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

صوفی اللہداد لوگ در بستر — روس اندر اوس طوفان سخت تر

کیرنہ از سردی و فاقہ ووہ وہ د — المدد یا شیخ حمزہ المدد

شہرہ از دست مبارک گرم نان — بمہ سرلس وا تناو تھ درد مان

مرحبا اَتھ مرتبس صد بار صد   المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
صوفی اللہداد وسے ناَدی بلِ   برطویلہ اوس گاسس نار تل
شہرہ بر دیوار سلطان مشت زد[10]   المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
مُشتہ لوگ اَتھ ناَدی بلِ صوفین سَر   زٕ ھوٕ روُون نار پلنے تیز تر
بارِ حاَران بے خبر از نیک و بَد   المدد یا شیخ حمزہ المدد
صوفی اللہداد لاران آو شہر   ووت دراجلاس بیش شیخ دہر
حسنہٕ گوٕمُت مُشتہٕ سیتیٕ ادی لد   المدد یا شیخ حمزہؒ المد د
حال سوُرے کوٚرن یاران آشکار   روٗد از غفلت طویلس بیٹھ میٚہ نار
آوے از غاب مُشتاہ خو د بخود   المدد یا شیخ حمزہ المدد
زوٗن یارَو راتہٕ کے مشتک عمل   ضرب صوفین وومُت درناَدی بلِ
پوٚر ہمو صد بار اللّٰہ الصّمد   المدد یا شیخ حمزہ المدد
ووت کھیوُکھ بتہٕ ابدال گو   صاحب اسرار کشفِ حال گو
خاجہ میرم[11] گو سہٕ آبادِ اَبد   المدد یا شیخ حمزہ المدد
زانہٕ کوٚڑ تھنہ از وطن بیروُن قدم   در طوافِ کعبہ اوسکھ د مبدم
مشرق و مغرب تہٕ بایارانِ خود   المدد یا شیخ حمزہ المد د
غاَر حاَضر گوکھ نہ بیٚتہٕ دُمرہ ہانہٕ   روم و شام و چین و وٚنکھ جا بجا
وُچھتھ یارن طاَلبن ہند نیک و بد   المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
درہندُستان کوٚر تھ تلقین طاَلبن   روز و شب اوسکھ تمن نش تمن سیتن
آسے ترکستان نہٕ کی وارہ مُرید   ادہ گو یاران نشنے سوُرے پدید[12]

بَم بلے مینز اَسی ژی لَش ڈِ ادی لَد — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
چھے مریدن مخلصن ہند حال وَنود — چھس بہ پُر امید دَرشن دارہ نیود
خستہ دل خار و خجل از کارِ خود — المدد یا شیخ حمزہ المدد
کرتہ از رحمتہ میہ کُن ڈونی اکھ نظر — میانہ باپتھ آں جنابس عرض کر
بخشناوم سے ز لطفِ وجودِ خود — المدد یا شیخ حمزہ المدد
از نگاہِ رحم وُچھ مینونے زِہ حال — حضرتس بہرِ شفاعت کر سوال
نمی سوالِ سائیلان زانہہ گوڈ نہ رد — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
عرض کری تو بیعتی اوسم مرُید — از گوناہ و معصیت گومت پلید
از کرم کری توس خصیان منظر د — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
کوّت گژھے وُنی بے عمل تہ مذنبی — چھک وسیلہ مینون ژے بیشِ نبیؐ
بے وسیلہ بنہِ نہ ہرگز مدد — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
کر وسالہ چھک وسیلہ سوگن ژے — بر گناہان عذر حیلہ مینون ژے
کوس بہ سگ آسہ زانہہ ازدستِ خود — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
چھم میہ امیدِ شفاعت از امام — بر شفاعت چھے ٹمن عالی مقام
چھک شفیع المذنبینی پاک جد — المدد یا شیخ حمزہ المدد
دلیشہ مالین پاس کرتم اس تنگ — میانہ باپتھ عفو از سرکار منگ
چھم نہ بدکارن تہ عاصن کینہہ میہ حد — المدد یا شیخ حمزہؒ المدد
رو بیہ رشی لبس ژہ بیہ ہم اسرارِ چھے — سے میہ بوڈ امداد در ہر کار چھے
تس بہ اُستُادن مسخر دام و دد — المدد یا شیخ حمزہ المدد

میر بابا حیدرن کوٚرمے سوال　　از نگاہ مرحمت وُچھ میٚون حال

دِم نجات از حاسِدان پُر حسد　　المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

شیخ احمد[13] زوگلی خواجہ حسن[14]　　ہم دوشے واقف چِھہ ہر احوالِ من

ہم حمایت مے کرن بیشکٕ مدد　　المدد یا شیخ حمزہ المدد

حضرت اسحاق قاری زیتی شاہ[15]　　میٚنہٕ شاہ صاحب[16] اَوٚنم بہرِ پناہ

میر نوٗزک[17] تہٕ تیہندی اجداد جَد　　المدد یا شیخ حمزہ المدد

حضرتِ داوٗد خاکی شیخ دِین　　فاضلیٚ سُند بھیٚو ردر روٗیے زمین

وارہٕ دروردالمریدین پُر سند　　المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

سُہروردی سلسلکی ساری ولی　　یم چھ از این وقت تادورِ علی

تیہندہ پاسے میٚنہٕ کاسُم نام بَد　　المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

آس ہیتھ ژی نشہٕ وٚونی بارِ گوناہ　　کروسا لیتھ تہٕ رحیم اندر پناہ

وقتِ مُردن[18] کرزہٕ مے اللہ مدد　　المدد یا شیخ حمزہ المدد

یتہٕ سا ستے رٔا چھ برایمان کرم　　دوٗرے نش لشکرِ شیطان کرم

از بزرگی وُچھ بہ لطفِ جودِ خود　　المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

یتہٕ وقتہٕ کرزہٕ مے رحمچ نظر　　دِین وایمانس زشیطان رٔچھ کر

بلیہٕ وُچھ زیم بیکسی اندر لحد　　المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

بُہتھ تہٕ حضِ مشر او ہن عبدالوہاب　　تھاوہٕ ہن ہیتھ نہٕ سٕہ در رنج وعذاب

دِس معافی وٚونی در ہر نیک وبَد

المدد یا شیخ حمزہؒ المدد

دوبیت

بادشاہا چھے ژٕ روشن حالِ زارِ ہر مرید
کر نگاہِ مرحمت از فیض و رحمت بہ مرید
چھُس آوارٕ پریشان الیستادہ زیرِ در
بے سروسامانہٕ بے زر لوٚتہٕ وان ابتر مرید

سہ ۱ سہروردی سلسلہ کُنۍ سہ ۲ شمار سہ ۳ دُور سہ ۴ کرٕہنہٕ مۍژہ

سہ ۵ جماعت سہ ۶ حضرت اویس قرنیؒ بہم باطنی ژورو یارو مۍژہ اکھ چھہِ

سہ ۷ حضرت شیخہٕ سُندۍ خاص مرید مو چِلچلۃ العارفین کتاب حضرت شیخہٕ سنزہ زندگی ہیٚنٛز الیچھ مٕژ چھہِ

سہ ۸ یہ چھہِ روحانیت مانن والیو بزرگو اکھ ہمیشہ زندہ روزن وٲن بزرگ مونمت سہ بقول حسن شاہ چھہ یہ حضرت مخدوم سُند خلیفہ سہ ۹ حضرت شیخ العارفین سُند نوکر۔ صاحب حال بزرگ ۔ سہ ۱۰ ریختہٕ شاعری۔ مُنشت لوین۔

سہ ۱۱ حضرت شیخہٕ سُند اکھ خاص مرید یوٚت تذکرۃ المرشدینؒ کتابہٕ منٛز حضرت شیخہٕ سنٛز زندگی ہٕنٛد کرامژ لیچھِ مٕژٕ چھہِ۔ سہ ۱۲ ظاہر

سہ ۱۳ حضرت مخدومہٕ سُندۍ خلیفہ مصنف "سلطانیہ"

سہ ۱۴ "راحۃ الطالبین" کتابہ ہندۍ مصنّف اوسو شوہ"

سہ ۱۵ کبوارٕ کہِ حکیم خاندانہٕ اندرٕ مشہور وٚلی۔ اوسودٕ۔ دروگہٕ ملہ

سہ ۱۶ اصل ناو عبدالرحمان مرید حضرت سلطان اوسودٕ رعناواری۔

سہ ۱۷ اکثیرہٕ منٛز قادری سلسلکۍ بزرگ وفات ۱۰۲۲ ہجری اوسودٕ سرینگر

سہ ۱۸ مرن وِزہ

سہ ۱۹ ناتوان (اصل)

غزل

ڇم عيد نت نوروز شايد نگار آيد
ووني راز دل وني بو بهر چه ڪار آيد

ساله ٻيئم مين از يار گل رنگ تازه رخسار
خلوت ٻنيم مين ديدار بهر ڪنار آيد

باوس پهن بر احوال هاوس پيه عشقني زال
مازن سه[1] مازني حال بهر شڪار آيد

ديده ڇهن به ديده آن يار بر گزيده
پره عشقني قصيده لس لش چو يار آيد

ڇم ڪراو پوشه باغس سبزار ويه ناگس
تهه ڏيڏه تل بر زاگس شايد سوار آيد

بم زخم سينه هاوس سرزير پلئي تراوس
مسول تر هي بر ڇاوس چون نوبهار آيد

ڪراز ڪنار بوسه در پيش يار بوسه
باوس به غم نه غوصه چون در ڪنار آيد

اين ناز خيمهايش چون سايه زير پايش
پامالِ فرشِ جاليش اين سر بڪار آيد

بر ناز يار تازه ڇم جان ودل مين تازه
جائي بز ڇهه بر مجازه هر سوز تار آيد

باهم بيان ڪور راز باساز وني هم آواز
اندر عراق[2] دماز شايد بهار آيد

ٻري ٻري مين ٿاوي پيالي دلبر ٻيئم مين ساڪي
خوش روز ڪله وائي امروز يار آيد

ڪري مس مين پوشه دستا باشوق پابه بستا
ڇهس زار دل شڪسته اين گل ز خار آيد

ڪراي وهاب نامي داغي سر[3] غوه لامي
اخبار نيڪ نامي از هر ڪنار آيد

سه ١ مازه ڪيئن عام قسمن ڪن ڇهه لس ڪمي. ڪي - شايد شڪار مازس آسيس پسند-

سه ٢ مقام عراق

سه ٣ پرانه وقتيه آسي غلامن ڪلس ليکه تراڏهه غلامي هند داغ ٿادان-

گیت

کرہم مے یار امشب

بڑ چھُس از در خوشی دلتا د — کرہم مے یار امشب یاد
مبئ چھُم گوئنت سیٹھاہ بیداد — کرہم مے یار امشب یاد
یقین چھُم دائ از دِلبر — دندس بو خاکِ پائین سر
دلس کو زخم سیٹھاہ بیداد — کرہم مے یار امشب یاد
کرس از حالِ دِل گرَ اوہ — بڑ زخم سینہ لتس ہا دو
گزھا از رنج و غم آزاد — کرہم مے یار امشب یاد
کرہم مے دادِ نے مرہم — بڑ چھِنس گومنت سیٹھاہ برہم
گزھا از یک نظر آزاد — کرہم مے یار امشب یاد
مبئ چھُم واسنجہ نائچ ریہہ — لُبرُ مے وبہ پیمنڑ چھپئہ
دِمس بو نالہ تہ فریاد — کرہم مے یار امشب یاد
بُڑ یونہر زن دزان عاجزہ — نمنئ پروانہ کینہہ ہرگز
سُہ دزہ لس میانسے ترشاد — کرہم مے یار امشب یاد
بڑ چھُس آوارہ در کوہسار — بیم شیرین دِ بیم دِیدار
ہیمس نا یاد بو فرہاد — کرہم مے یار امشب یاد
مبئ چھُم نزدیکِ ذمرِ جوے — دِ چھم شیرین سُہ چھم دل جوے

بۄ چھُس کوہ کنٕ سٕٹھاہ ودہ شاد[۲] — کرہم مے یارٕ امشب یاد
چو مجنون نیرہٕ مستانہٕ — بہ کوی یار دیوانہ
دمہٕ بہ سجدہٕ لیلا ناد — کرہم مے یارٕ امشب یاد
چھ پھُلی متۍ باغی انٕ گُلٕ — دِمس بو نالہٕ چوں بلبل
چھ گگٲمتۍ سبزٕ ازکوہٕ پرٕاد — کرہم مے یارٕ امشب یاد
نشاطس گو متٕن گلزار — وُچھم آبشار تہٕ فوار
شگفتہ از جہاں آباد — کرہم مے یارٕ امشب یاد
مبہٕ یارن تھاوٕ از لادن — یمینا سرِ وندس پادن
ہمو باہم نشاطس داد — کرہم مے یارٕ امشب یاد
وہاب از وعدہٕ استادہ — بہ استقبال آمادہ

سرِ راہٕ تو در فریاد
کرہم مے یارٕ امشب یاد

---

[۲] کوہِ بے ستون پرٕاٹن وول فرہاد۔

غزل

مبّہ از بادِ سحر بوزُم بہ گلشن سروِ ناز آمد ۔ مبّہ بلبل از چمن سوزم مبارک سُہ باز آمد

سُہ بلبل از فراقِ گل پریشان گو متن بلبلِ گلُ ۔ مدام کاکل و سنبل ازان زلفِ دراز آمد

بگلشن شاخِ گل یکیر بسوے روے آں لبز ۔ سینمُت ہر طرف خم سر بہ سجدہ در نماز آمد

ینبرزل پیالہ بہنغہ برسر نبری تسن جامہ چھتی دربر ۔ اُندری کنیِ زرد روچوں ز آتش در گداز آمد

گلِ خوش رنگ تاپندہ زِ شبنم آو درخندہ ۔ زِ روے یار شرمندہ برازی در نیاز آمد

بہ یک پا سروِ آزادہ سرِ دروازہ جان دادہ ۔ بہ دربانی چھُہ استادہ بہ قدِ ہمتا دراز آمد

ژلان جوین اندرُو چھہ آبِ سُبنغہ در حوض گوتالاب ۔ کوُرن ہمتی رقص در گرداب حُبابِ موج باز آمد

سپُن سرشار و چھہ آبشار بہر سو شور از ہموار ۔ زِ ہر سوراخ لفرچ تا رنہ جنبش در فراز آمد

لبالب آب جو جاری لب جو فرشِ زنگاری ۔ زِ ہر سو مشک تاتاری زِ بازارِ حجاز آمد

لبصفحہ مفرشِ مخمل زری قالینہ سر دن تل ۔ بہ مسند کامل و اکمل زِ بہر پا دراز آمد

سپُن از عندلیبان سوزِ قمریِ کستوری نوا موز ۔ سُرودِ فاختہ وتوذ بوز زِ بلبل خوش آواز آمد

مے و مطرب نے آواز صدائے چنگ بربط باز ۔ سرودِ ہم نیاز و ناز سر سیتار ساز آمد

دمابہ از شوق دلِ خستہ پریشان حال پیوستہ
سرِ تو بہ کمر بستہ پس از عمرِ دراز آمد

۱؎ رہ بجگر

۲؎ کھعہ دکھنس

غزل

کیاہ کرٕ کس نِش ہیکہٕ ہاوِتھ بنیٕ اَندرِم داۘ دِی
میٚہ چھم کٔرِمتی سیاہ چشمو بہٕ سحر افسون جاۘ دِی

شراب دِتھ بوٗ خراب کوٚرنس دوبارِ پیٚٹھ زهنہٕ نہٕ زانہہ
برباد کٔرِتھ یم چیز از تام میٚہ شوقہٕ ساۘ دی[1]

بہٕ آس کرٕ ہم چھِو کُن سُہ مرہم تمےٚ لوگنم جلاۘ د[2]
جگرٕ میٚہ ژوٚٹھم زٕ تیرِ باران گٔژھتھ میٚہ تیرن لاۘ دِی

بیم وُنی یار[3] وِدِتھ میٚہ درشُن میٚہ جان بر لب وُوت
بلیم میٚہ چھِو کٔہ چارٕ نظرٕ سیتی ژٕ لن میٚہ ساری داۘ دِی

جگرٕ میٚہ زولُتھ ژٕ بیٚہ نارٕ سیتی بیرحم لوگُتھ کیاہ
تٕ نکل دل میٚون کوٚرتھ ژٕ بیٚہ لسنہٕ ہانکلِ روٗسنے قاۘ دِی

خنجر ہیٚتھ چھک میٚہ ہینہٕ لاران چھُم میٚہ ہاران خوٗن
فساد اصلُک میٚہ ونتہٕ وصلُک ژٕ بیٚہ وادٕ کھوٗوُتھ آدِی

مہ مار مارو بہٕ مارٕ کوٚرہس چھُ مار سیٚ پیٚٹھ مار
چھُم ظالم کُج مار زلف الاۘ نتی وُچھے راۘ دی

کمان گوشن لمان کو ووه چک امان منگ وني بس
مه لائے مو ردس شکاره کردش[۵] زه نه يم فولاد دي

اناره جهي زړے[۲] بيماره بے حد انار ژهانډ نه آ بي
کناره سيتن يه نار شيهليکه . بيماره کره هن شتا دي

زه کړنه انصاف غريب عاجز فقير بر تل آ بے
به جوړ احسان سپين مهربان چهره آ متن فريا دي

به رو به زيبا چهر دل فريبا چو ماه او بر سر سيتي
ز دست قو در نخ بنوره رحمت به نقشه کوړ روو ښتا دي

غريب کوه کن شرابه عشق نه خراب گوو ره کوه
بيا د شيرين به جان شيرين برباد[۶] کوړه فرما دي

ده تاب بے تاب خراب گو مست هبه ياده ها وم رفے بي
مه گزهه زه مايل به خون عاشق سخی گزهی برباد دي

۱۔ ړجي ۲۔ ماره واتل ۳۔ بوره بڈ روومت
۴۔ زود حبس ۵۔ بس زبه فولادی کانو ستی بروښی يو د مرت چې -
۶۔ برباد

غزل

مےٚ کوٚر تھم دلبرا بیدا د بیدا د
کوٚرُم ہر دم بہ دٔرٕ[1] فری باد فری باد

مےٚ یا از خنجر و شمشیر مارُم
نتہٕ مے کرتہٕ وٕ وٕنی آزا د آزاد

بہٕ چھُس آوارہٕ بہٕ دردِ دل شکستہٕ
کرُم از دلبرو دلشاد دلشاد

گوٚمُت بربم چھُسے خاطر پریشان
ژٕ ہٕ از مرہم کرُم آباد آباد

بنیم درمان دادِ بنِ چانہٕ دستے
ژہٕ چھُک ہرگا بنہٕ ہیدوہ ستاد و ستاد

ژٕ مےٚ نش ہرگا نہٕ موٚ خاجس چھُ خاتھ
ژہٕ کر از لطفِ خود امداد امداد

چھُہ دشمن آدمیس در جہان تیز
بہٕ طمع مال تہٕ اولاد اولاد

مےٚ کٔرۍ عصیان بیحد زنگہٕ رنگے
ژٕ بےٚ دیتھم رزق مےٚ ایزاد ایزاد[2]

وچھم اولاد[3] نا اکباد فامی
بہٕ فرقان وچھ مےٚ آیتھ اسناد

کمر چھیم خم گوٚمُت از غم مےٚ چون دال
وُچھم یا میتھ قدِ شمشاد شمشاد

مےٚ چھیم نہٕ کنہہ تہٕ دیوٕ دخہ نامِ دلبر
چھُہ لیُس سے نا و میٚا ورلاد ورلاد

چھُنا کنہہ زادِ راہ مسکین وہابس
شفاعت چانۍ چھیم جاداد جاداد

---

۱ دروازس پیٹھ ۲ زیادہٕ کھوتہٕ زیادہ ۳ اولاد نا اکباد نا (ساٚنِس تٔرۍ چھہ ساٚنۍ جگر) یہ دراصل عربی محاورہ نہٕ زِ قرآنی "آیت" وہابن آسہ کنہہ تام تعبیر قرآنس منز وچھمُت۔ تِتھ کوٚرُن نا و اسناد۔

گیت

سیمین سرو قد ‎ ‎ ژھانڈان ؤادی لد
دار وبے درد خود ‎ ‎ ژھانڈان ؤادی لد
چھس موختہ زان دند ‎ ‎ گل روخ تہ لب قند
شاہی نا بد ‎ ‎ ژھانڈان ؤادی لد
عنچہ دہن میم ‎ ‎ زلف سیاہ جیم
صادس ہیٹھن مد ‎ ‎ " ابرو کمانے
کس تاب آنے ‎ ‎ چھی تیر کارد[1] "
کاکل تہ سنبل ‎ ‎ یا دستہ گل
ماران صد صد ‎ ‎ " ژھانڈان ؤادی لد
محراب بمن ‎ ‎ عاشق چھ نمن
چھی سنگ اسود ‎ ‎ " زیبا جینش[2]!
کیاہ نازنینش ‎ ‎ لعل زبرجد "
زیر شکم لب ‎ ‎ چھے چاہ غبغب
گے مارہ بے حد ‎ ‎ ژھانڈان ؤادی لد
جانا نہ بہ طاق ‎ ‎ پانس چھ مشتاق
بالین مسند ‎ ‎ " وہاب بر در
زوزنتھ جو چاکر ‎ ‎ مرہم سیے خود "

۱۔ سیٹھ دگن والی ‎ ‎ ۲۔ تشند ڈیکہ

غزل

کس ہاوِ بُر بینہٕ دِلکی داؔدی
کٔزی ہم میٲنہ سیاہ چشمو جاؔدی

ابرو کمانہٕ چھوٚرُتھ گوٗن
وُچھتھم بہٕ سینہٕ تیرن لاؔدی

موماہ یہ مار چھی ژاپل
شہمار چھُ مارِ ظالم راؔدی

کوٚرتھم بہٕ جان دِل تاراج
نیتھم بہٕ وُمرہ اندر ساؔدی

نوٹ:- وہاب چھُ یہ غزل پننہٕ اتھہٕ ڈُے لیکھتھ ترووُمُت۔

غزل

دشمنِ جان زان نادان یارِ بَد — لَش کھوٗنہٕ بہتر زِہ زانُن مارِ بَد
بوٗزِ نادان دوس ہاین خوٗنے[1] چھُے — دوستی تمۍ سنٛز دیِیٖ آزارِ بَد
ہا بیتن مُچھ ڈیٖٹھ یارس بر جبین — مچھ بیٹھ رنجہٕ سٕہ از کردارِ بَد
مچھ لاگِن گنٛز نتہٕ یارس گُڈنہٕ گاڑی — گو تو البتّ لَش بہٕ خامی کارِ بَد
دشمنِ دانا کریِ اندیشہٕ دوٗر — دشمنی تمۍ سنٛز چھِ بہ[2] از مارِ بَد
دشمنِ دانا زِ نادان یار بہ — مارِہ ناوِی یارِ نادان مارِ بَد
دوٗر تُل از یارِ نادان ہیچو تیر — زان نادانی تمس[3] آتارِ بَد
بیٹھ زمانس عاقلان آوارہٕ حال — کارکُن سُے یُس چھُ از اطوارِ بَد
نیک کارن کُن چھُنا کانٛسی خیال — عام خاص عادی چھِ وُنی بر کارِ بَد
یا الٰہی از گوناہ رچھِتن وہاب
سٕہ چھُ در دنیا بہ کارو[4] کارِ بَد

---

[1] خصلتھ [2] فارسی "بہ" جادہٕ جان
[3] نشانہ [4] کاروکنۍ

غزل

شعرِ من اندر جہان آوازہ باد
کارِ من در ہر زمان سرتازہ باد

من نہ خواہم گنجِ قارون بہرِ رنج
خرج صبح و شام باندازہ باد

در ہمہ حالاتِ دنیا از کرم
ہان[2] کشادہ رحمتک دروازہ باد

ہر زمان ہر دَم ہر صبح و شام
از ہمہ تعظیم چوں مہرازہ[3] باد

حرفِ عصیان از سرِ نامہ عمل
عفو از کلکِ شفاعت جازہ باد

دشمنانِ دینِ من سر کوفتہ
گردنش در دیگ چوں دو پیازہ باد

دوستانِ ملتِ من ہر زمان
ہمچو باغِ عدن دائم تازہ باد

اندریں کشمیر ایں شعرِ وہاب
بر رُخِ خوبان چو رنگِ غازہ باد

نوٹ:۔ بیتہ شعرس منز چھ حرف زہ لفظ ۲-۳ ہاں پتہ مہرازہ غازہ فارسی

غزل

یارِ مولائیم بہ سینہٕ ضربِ کینہٕ پُر حسد — چھی کمانے زال[1] خنجر و تیر و پیکاں بر مدد

زلفِ سنبل دام کاکُل عاقلن چھی دِلِ لغان — وارِ یاہ عشّاق گامتی لبستہٕ چھی فادے ابد[2]

تیرِ مژگان چشم بادام و سیاہ ابرو کمان — سورہٕ صادس ہیٹھن زن خوشنخط لیکھمت زٕ مد

اُلفہٕ قدٕ دلبشتھ زٕ غم مے گوم دالکی پاٹھی خم — خسنہٕ شمشاد و صنوبرٕ چھتہٕ چُونے سروِ قد

روبہٕ زیبا دل فریبا رشکِ خور[3] و ماہ و مہر — نقشِ لوٗرس ہیٹھ چھُکہ کوٗرمت قدرتن انہٕ دستِ خود

دندِ خوں دُر دانہٕ لب قند است یم رو خار گُل — چھُے دوا گلقند بیمارن تہٕ بِن یم دادی لد

لو بچھم مے تیرِ غمزہ کیاہ براہ مژہ[4] بر جگر — وہ لہٕ وچھہ لو نیم کشتہٕ چھُس فتادہ ضربہٕ زد[5]

بر سرِ قتلِ غریبان چھُک تہٕ ہیتھ دامِ بلا — خنجر[6] و تیر و کمان و چاہ و زنجیر و کمند

اے وہاب از ہمتِ مردان عجائب کینہہ چھُناؔ

چھُے بدستِ اولیاءاللہ حق ہر نیک و بد

---

[1] زال تہٕ خنجر چھُیہ وارِ عاطفس سیتۍ رلاونہٕ آمُت ۔

[2] ہمیشہ فادس منزٕ رودِ زلف و آلی   [3] اختابہٕ   [4] اشارہٕ سیتۍ

[5] چھُکہٕ لد   [6] خنجر لسہ تیزٕ اُچھر وال ۔ کمان بُمہ ۔ چاہ چاہِ غبغب زنجیر تہٕ کمند زلف ۔

در کوے تو بازوے زرد

چھس اوفتادہ ہمچو گرد   در کوے تو بازوے زرد
دِل خستہ با صد رنج و درد   در کوے تو بازوے زرد
انصاف چھے نہ اکھ ذرہ   چھس نیم کشتہ کیاہ کرہ
یکھ نتہ وونی بے شک مرہ ״   چھم چانہ رویک آرزو
ساتھا بہ وچھہنہ روبرو   کرہ ہا بہ[1] شکوہ گفتگو ״
وچھہکھ ژہ دید و حال مے   چھم نالی گومت زال مے
مارو چھ وولمت نال مے ״   مارو بہ میون س مارہ وے
تارو بہ تورس تارہ وے   تل شور و شر بسیار وے ״
تھود تلنہ از گل رخ نقاب   موکلن غریبان[2] از عذاب
چھی ہم کشتہ بے حساب   در کوے تو بازوے زرد
یا کرہ وصلک انتظام   یا عاشقن کر قتلِ عام
پاران ہزاران صبح و شام ״   سوزے دوا چھے زیر کف
گلقند انار و ہم صدف   بیمار ہمیتی صف بہ صف ״
بے رحم آسان خوبرو   مغرور حسنس تند خو
لاچارہ خستہ چارہ جو   در کوئے تو بازوے زرد
خستہ جگر پاران و طبیب   وچھہ بہ روے آفتاب
در تاب تب پُر اضطراب   در کوئے تو بازوے زرد

۱ـ گرادہ گران کران   ۲ـ پردیسی عاشق

غزل

رندیم چھی ہم زندٕ پانٕے موٗدی
آیے پانس پانے ہیتھ خوشنودی

زٕ ہیوٚ سٕہے چھ کران فلکن ساعل
رٕہ شونگی تھٔے ملکن شاٗمل روٗدی

نوشتہ منی چھی دٔ گیتھ دیوانے
پان گالان بہ رنج زالان دوٗدی

الی لا گیتھ چھ کفرُکے جامہ
انتھ زف مال زُنار قشقہ خودی[1]

دٕ شتہ گبرن چھنہٕ گالنہ ستن خوے
انز خودی ہم دراے ادٕ فارغ روٗدی

عالی از خویش ماکٕہ دُنیا[2]
چھنیکھ نٕہ نسبتی بناے ہرن بہبوٗدی

اکران بنوٗنی طالب موٕ دار
دمکہ ہے ہوٗنی آس داریتھ روٗدی

پھلٕ بنگرٕ نو را بر دار پھیرن
انتھ تسبی[3] تہ ستھ زنگہ خودی[4]

نہ متن دین نہ حرم نے دُنیا
بنہٕ مسکین گتہ اندر موٗدی

---

۱. کشکول گدائی   ۲. آشناوونش الگ

۳. تسبیح (اصل)   ۴. یمہ شعرس اندر چھ وہاب متن ماگر مکارن ہندی چیز گنزرانی یم درویشی ہاوِنہ لکن نوٹان چھ ۔

یوٗت کیاہ چھے مَد

تیوٗت طاقت چھےٚ نہٕ یا نہٕ — یوٗت کیاہ چھےٚ مَد
چھکٕ تُرٕ بےٚ موٗل مٔتٕرٕہ بانہٕ — یوٗت کیاہ چھےٚ مَد
آسےٚ گٔا تیاہ مٔتٕرٕہ خانہٕ — یوٗر صد در صد
اتھٕ ہاوان گےٚ روانہٕ — یوٗت کیاہ چھےٚ مَد
دُشمن پری داستانہٕ — تمیٚ چھُ کوٗر مُت حد
پھٕٹہٕ روٗون ہفت خانہ — موٗتہٕ نےٚ کوٗرنس بہانہٕ
بٲےٚ[1] سُند آمد — دراس نہ از چاہ نشانہٕ
کیٚنٛژ دانایےٚ زمانہٕ — راشد اَرشد
درایےٚ نادان اَمہٕ وانہٕ — پھوٗلی بہار و بوستانہٕ
نالہٕ قمری زد[2] — وچھنہٕ گوٗنت گو از خزانہٕ
بازہٕ بندےٚ کارخانہٕ — بہ چھُس دُنیا رَد
زالہٕ لوٗگ طامع زدانہٕ — باغ نتہٕ تا مبر خانہٕ
رنگہٕ بنگلہ لَد — عیسیٚ نکھہٕ مٔتٕرٕہ بانہٕ
پانہٕ مٔیانےٚ ہیتہٕ طلانہٕ[3] — موٗل بٔڈی بَب جد
کتھ یاٛگ گٔن گےٚ روانہٕ — ہاو ہاوٗ نوٗنہٕ وانہٕ
پانہٕ سےٚ وٗونی وَد — زینہٕ آسی کیٛنہہ بہانہٕ

---

۱ — ۲ فارسی مصرعہ — ۳ طعنہ (اصل)

زٕ نشاناہ لد

ہاری طوطس امتحانا   زٕ نشاناہ لد
بوز مانےٚ سہٕ چھُ دانا[1]   زٕ نشاناہ لد
اَچھ وَل خاصہٕ مکانا   آسہٕ تتہٕ شابد
طوطہٕ ژھانڈان آسہٕ مینا[2] ؎   سۍتہٕ غالب چھُم گمانا
تس چھیہٕ بو نُنج[3] یَد   دیرنا گژھ چھینہٕ زانا ؎
شالہٕ گاہ اندرسہٕ زانا   سروِ سیمین قد
آسہٕ ماتھی کرہٕ بہانا   زٕ نشاناہ لد
کاشنہٕ سیتن بخاوِہ زانا   ہاوِہ تمی سُند شدمد
آسہٕ واقف باغوانا ؎   ژھانڈہٕ وُن چھُے تس جہانا
جملہٕ نیک و بد   چھُنہٕ خالی کانہہ مکانا ؎
ڈوٗن منیہٕ قمری داستانا   سہٕ چھُ دٕرہٕ سرحد
جنگلس رُت بوستانا ؎   سیندہٕ وانے کرتہٕ شرانا
سیندہٕ آبس مَد   لونہٕ شہلس بیہتہٕ آنا ؎
نیر ہیتھ تیر و کمانا   وچھہٕ شکارس یَد
یار وچھہٕ نس کر بہانا ؎   اے وہاب از کارِ دانا
چھُک پَران ابجد   وُنہٕ حرفن چھُے نہٕ زانا ؎

---

۱ معنے (اصل)   ۲ ہُمار   ۳ بھوان (متن)   ۴ جاہ و حشم

غزل

آسہٕ بہٕ در دورِ دنیا کا نہٕ منٛز ہیٚو منحوس رَد
کھیٚتھ گُشنہٕ[1] چیٚتھ تشنہٕ زیٚتھ رودُس لا وَلد

آفرین مٲلِس نصیبس کٔر منٛز بختن یاوٕری
کھیٚوم تہٕ چیٚوم کھیمہٕ تہٕ چیمہٕ چھُم ہمہ در دستِ خود

کوٚر کوٚ توٚزٕ ہنٛزِ نصیبس مے گیٚندم چھُوم تہٕ کھیٚوم
چھُس بہٕ رٲضی قیمتس ہنٛزِ بہ در ہر نیک و بَد

تُمی بہٕ تھوٚوُم سرنوِشتہ[2] تتھ مبدل کُس کرِہم
چھُم سُرن تہٕ تِی کرُن در دورِ این دنیا لقد[3]

کر نظر سوے بزرگان و قریبان اے وہاب
چھی کتے بب موج تہٕ ڈُدی بَب بیٚیِ اجداد جَد

۱۔ فارسی "گرسنہ" لفظُک کٲشُر

۲۔ ازلی تقدیر

۳۔ وہابن چھُ ہیٚنہٕ اتھ عربی لفظس "بتحقیق" ترجمہ کٔرتھ تھووُمُت۔

غزل

چانہٕ ناوٕ چھُم گژھان دل شاد شاد
گوٚو محبت سے بہردم زیادہ زیاد

چھُم سیٹھاہ بیداد از جورِ زمان
کرنہٕ وٚونی انصاف[1] بوزُم داد داد

چھُس پریشان حال بوٚ در کوٗے توٗ
ہا ہٕ تم دیدار لایے ناد ناد

بہی کر کِتھ تھہ چھُس رضا از جان و دل
کرہ نہٕ زانہہ ماز شرا کے واد واد

کوچہ کوچے گوس ژھانڈان دربدر
پابرہنہٕ یارہٕ چھیٚلی مے یاد یاد

کرہ کیاہ رٕ دمنہ وٚونی صبرٕ قرار
چھُمنہٕ مے آرام بیوٚ[2] ہم یاد یاد

عاقبت محموٗد ژھانڈان چھُے وہاب
مغفرت از رحمتِ حق باد باد

---

[1] انصافہٕ خاطرہٕ فریاد [2] اصل دیوانس منٛز چھ بیتیت تٕہ وٕ غزل وہابن بیٛیہ کس نامت اَتھ لیکھِتھ آوٕمتۍ تہٕ یا نہٕ تہٕ نہٕ وہابن پتہٕ بیٛری مٕنز۔ نوٚے آسہ ہیتھ منز زِہ ترٛیہ وُلیٛہ غلطی۔

غزل

مےٚ بوٗزم یاد در گلشن بہٕ خلوت بہر سیر آمد
تِہٕ تنہا مہہِ روشن بجز تکلیفِ غیر آمد

چھُس انصاف گومُت از سنگا طرحم بوومُت از
بہٕ اوسُس خستہٕ گومُت از حیاتم بعد دیر آمد

بہٕ چھاوس دسنہٕ سنبل بہٕ گلشن رنگہٕ رنگےٚ گُل
دمَس بوٚ نالہِ چوٗں بلبل نشاطِ گُل بہٕ زیر آمد

ہزاران خستہٕ دل بیمار بہٕ گردِ باغ ہم دیوار
دیک گلقند تہٕ انار بٔن مژدہ بخیر آمد

دوان کوٗستور چھےٚ نالہِ بہٕ گردِ سنبل و لالہ
یمبرزل ہیچھ بہٕ سرپیالہ[2] گوہ لاب از بوٚ دلیر[2] آمد

وچھوٗ در باغ کیاہ آبشار درونِ حوض کیاہ فوار
تعجّب وُچھتہٕ از گلزار بہٕ صبید ہرنہٕ و شیر آمد

دِمَب از دردِ دل رنجوٗر بہٕ گردِ شمع روٚپوٚ نیوٚر
زِ دستِ نار[3] ساعذور بہٕ جان در زیرِ تیر[4] آمد

۱؎ پوشہ وتھرن ۲؎ مُشک ہیچھ آد دلیر بنیتھ بر دنہٕ کُن

۳؎ معشوقس تام نہٕ واتنہٕ نک ایچھ ۴؎ مُرشد

غزل

بہر بازار ساقی تھوان میخانہ لدی لدی
اڑلو چھو کینہہ چھہ باتے ہتمن پیمانہ لدی لدی [1]

اڑلو چھو تہٕ اڑجن سے اڑین تروتِ اڑین نتے
بتھو واران تم گے بہ دُنیا خانہ لدی لدی [2]

مُرن مُشراوتھن مس چُھ کمچہ سپہتھ سُہ درِ دس
تھوان وُزہ وارتن وس یہ دیوان خانہ لدی لدی

بہ مال وجاہ مغرور بہ حکم و نشہ مخمور
گران لاگتھ چھِ منظور بہر جا تھانہ لدی لدی [3]

بے حس یُس کینہہ کرہ کار لوٗدن ہمی تس تمنیک بانہ [4]
بدی نیکی زبر کار تھوان سامانہ لدی لدی

جمع اکی تھوو جاداد دوہی گوٗرنس تہٕ برباد
اکس کم تہٕ بیس زیا دچھ پرارانہ بانہ لدی لدی

وہالو بہراس مال ہوٗ تھفہ بہ سرتہ جنجال
بہ پالنس چیل تہٕ زال تھوان چھکلانہ لدی لدی

---

۱ ٹری ٹری ۲ نبادی نبادی ۳ سرکاری حویلہ وہاب اوسمت چھ یا نہ سرکاری ٹھیکدار- تو سے چھ

بہ غزل تمنز سوانح تہٕ -

۴ ہوش نتھاو نہ ورای -

مارنس امی ماری مندی

نازکری کری نازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
رازکری کری رازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
پرانی چھو کھ تازہ کرتھ — مے لون چھم تراوان چھو کن
نازکری کری نازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
بالہ یارن زور وارن — دل میہ ہنوہم کیاہ کرہ
بازی کری کری بازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
در غرور حسن دلبر — مست اندر ناز و ساز
سازکری کری سازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
چھس بلام قفس گومت — بستہ اند حرص و آز
آزکری کری آزہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
در رنگ و تازی بہ بازی — گوس آہ ہر روز و شب
تازکری کری تازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
پھوونم مے وادہ دھلک — آم نہ زانہہ بالہ یار
غاض کری کری غازہ سیتی — مارنس امی ماری مندی
کوٗر میہ عرض حال خود — در خدمت شاہ بارہا
جازہ کری کری جازہ سیتی
مارنس امی ماری مندی

---

١ طمع دی دی — ٢ دنبہس پھیری پھیری — ٣ غیض و غضب
٤ دو خار کی رنگ

غزل

آیے گاتیاہ بیٛتھ جہانس خاصہ دانا وۄستاد
کاہ گے ہیٛتھ سیٛتی بانس روزہٕ باقے کھۄ باد

(۲،۳) جمجمہ نمرود فرعون توس وقباد بخت نصر
عاج تہٕ عوج و عنق شدید تہٕ شدّاد عاد

خسرو لہرسپ شاہ گشتاسپ اسفندی یار
ہُرمزد بہرام تہٕ نوشیروانِ نوش زاد

اردشیر بابکان پرویزِ خسرو یزدجرد
فیروزان شاپور شیرویہ فرنگ و فرخزاد

زال وسام ورستم تہٕ سہراب برزو گیو گرد
بیژن گودرز گرگین طوس گستہم آن یاد

بو علی سینا تہٕ لقمان بلینہ افلاطون حکیم
ہرمس وبوزرجمہر و بیگہ شاسپ فراد

آں بلیناس فار سطو و زرتشت ارشمند
کورمنواز عقل و دانش علم و حکمتھ اتحاد

حالِ زران ورفیقاں روز و شب دیہ دُو جہان
ؤ تسہٕ ازماوِ کھۄ تہٕ کانسے توتہٕ چھیٛے نمون یاد

پیبتہ پانس ہیبتہ لہ نہ یارگون گے اے وہاب
چھی دِوان ہر دم خبر موت و قبر سفتاد نا د

(۲) نوذر و کیومرث وافریدون تہٕ تور و سلم
آبتین ہوشنگ کیکاؤس وایرج کیقباد

(۳) بیلسم پیران وٲلنہ بارمان افراسیاب
اشکبوس تہٕ آرش دِگر شیوذٕ کمانِ خاد

ا۔ نوٹ: بیٛتہ غزلس اندر چھہ وہاتھ تم ساری مشاہیر جمع کرِتھ یم زبیتس ہیمتہٕ رہیس ۔

رُباعی

میٚہ نابوٗدس کوٚرُن بوٗد میٚہ بوٗدس کرِہ نابوٗد
میٚہ سوٗدس ییوٚم نوقصان میٚہ نوقصانس دیُن سوٗد[1]
یہ ہے بوٗزھ تتھ بدل گوم یہ تمی کوٗر تتھ صلاح[2] ییوٚم
بےنتی وُچھ بہر بوم یہ کبرٕ شاہ کرٕہ معبوٗد!

رُباعی

چھُک پران ہر دم بہ قرأت قُلْ ھُوَاللهُ اَحَدْ
دارٕ کونا فکرِ توٗرتھ سےٚ چھُ اَللّٰهُ الصَّمَدْ
لَمْ یَلِدْ زانُن وَلَمْ یُوْلَدْ مُنَزَّہ[3] از ہمہ
یہٕ وَلَمْ چھےٚ نا یکُنْ کانژھاہ لَهٗ کُفُوًا اَحَدْ

---

۱ نفع ۲ وادآم ۳ پاک

ردیف ڈ

غزل

غرورٕ ری ہر خودی ہیر زسر کڈ

دِلٕک بوٗ غضٕ وٕبا بعض قچھے نہبر کڈ

بہٕ درٕ دلِ چھُھے تُمٕس سوٗرے چھُہ روش

ژہٕ نک ازدا ستانے خیر وشر کڈ

غنی بوٗ ذ چھک براہِ حق تعالیٰ

لباسِ آب و نان و سیم و زر کڈ

چھُکھے مُفلس بہٕ باضت کر بہٕ ہمتہ

بہٕ نرمی زہٕ ہٕ ژہٕ از کسب و ہُنر کڈ

بہٕ نوٗ لِ خوش کرکھ خوشنودٕ سارٕی

اَتھوٗ نے دٕکھ کھنُوٗ سینتی ژہٕ وَر کڈ

یہٕ دُنیا بے وفا فانی سرا چھُے

یہٕ چھُے خالی طمع نخرہ زہر کڈ

دٕمہٕ بوٗ زادِ راہ کینٛہہ سیتی پانس

زٕ دنیا بہرا امدادِ قبر کڈ !

ردیف ڈالس منٛزٕ چھِ یہ اکھ بانٛہ غزل وہابٕنس دیوانس منٛز ردیف دالس منٛز ۲۳ ہم غزل - میہ کوٗر الگ حرفٕ زانِتھ یہ جدا -

ردیف

ز

مناجات

یا الٰہی دِم بہٕ رحمتھ جنتُک خانٕ لذِیذ
دِلہٕ کس دٲدِس کرُم از فضل درمانٕ لذِیذ

از عنایتھ رحمتُک دروازٕ چھے تھاوُم تٕہٕ دوٚتھ
فضلہٕ کُے تور کرِٕ دِم عیشِ سامانٕ لذیذ

دَکہِ کھیتھ ہر کانٕسہٕ نش لوآس وونی امیدوار
روٗٹ مٲے جانٕ نے فاصِنہٕ گُے در دست دامانٕ لذیذ

مادم تم چھے اصلیچی وتھ چاوتم بینہٕ معرفت
کاسہٕ ہم زنگار سینس چُون عرفانٕ لذیذ

اکھ نظر از فائضِ رحمت تراوتہٕ سوٗے وہاب
بہر حضرت مصطفےٰ[1] تہٕ بیٚیہٕ فرقانٕ لذیذ

---

[1] نعمت

نعت شریف

چھُ نامِ مصطفٰے[۱] زیبا سرِ عنوانِ ہر کاغذ
شہے دارین شاہنشاہ زحق دیوانِ ہر کاغذ

احد از میم احمد گو حبیبِ حق سُہ مقصد گو
بہ وحدت ہر سُوا[۱] از حد گوژہ پرا اعلانِ ہر کاغذ

زبورِ صحفۂ تہ تورات چھ در انجیل تمیٔ سند نعت
بہر سورہ بہر آیات نزولِ شانِ ہر کاغذ

تیٔلیٔ لش قربِ حق حاصل تیٔلیٔ آدم بہ آب و گل
سُہ کامل افضل و فاضل دل و ہم جانِ ہر کاغذ

سُہ نورِ فاضِ رحمت آو بدنیا خیر و برکت آو
شفاعت بہرِ امت آو سر و سامانِ ہر کاغذ

بہ قودرت اوس سے مطلوب جبین یادہ کور محبوب
زمینس آسمانس شوب امیؔ و خوان[۲] ہر کاغذ

وہب از جرم غم ہیتھ او بہ گنج فیضِ رحمت آو
بہ امیدِ شفاعت آو حیلم عصیانِ ہر کاغذ

۱ــ از ہر = یہ بتھ کائینہ کھوتہ
۲ــ خواندہ (پرُ کُن)

منقبت چار یار باصفا

رحمت اسلام ہنر و چھتہ کیاہ نیا مٹھ[1] لذیذ
بر گناہم زداور عفو تہ رحمتھ لذیذ

ازفضیلت ھئے حضرت چار یارِ صفا
وچھنہ کیاہ تھ نیا منس خوشبوئے تہ لذتھ لذیذ

حضرت صدیقِ اکبرؓ خاص صادق راست[2] گو
از سرِ صدق و صفائی لس پزتوک عادتھ لذیذ

حضرت فاروق اعظمؓ لیس دپان ابنُ الخطاب
لس بہ تجویزِ عدالتھ بے ریا ہیمتھ لذیذ

حضرت عثمان ذوالنورینؓ شاہِ باحیا
جامع قرآن بہ حزب[3] سورہ و آیت لذیذ

حضرتِ شاہِ ولایت صاحب جود و کرم
درخلافت اس لس مسکینی فقرت[4] لذیذ

لیس یمن اندر تفاوت بوزہِ لس یتو تاورنا
لس آدو قہرِ خدائہ حسرتِ لا نتھ لذیذ

رباعیہ

تس محمد مصطفیٰؐ بیزار تہٕ قہرِ خدا
چھُس بہن درنارِ دوزخ یس چھ تس شہمتھ لذید
اے وہاب از کارِ بے دینان خدایس منگ نجات
زان یارانِ جناب مصطفیٰؐ رحمتھ لذید

دُچھم مے نشانِ سلطانی بہ ہر حرف و بہ ہر کاغذ
بعالم ظلِ سبحانی بہ ہر حرف و بہ ہر کاغذ
سُہ ختم الاولیا سلطان ظہورِ نورِ حق سبحان
بہ ہر دفتر چھُ سے عنوان بہ ہر حرف و بہ ہر کاغذ

رباعیه

(۱) اهلِ دردن بہ رضائے حق سیٹھا محنتہ لذیذ
نیک مردن در ثنائے حق سیٹھاه لذتہ لذیذ
[1] سالکانِ راهِ او مالک بہ ملک لایزال
[2] مالکین نفزین از هر لبس ممتن رحمتہ لذیذ

(۲)

(۲) معلّق بر هوا قائم بہ گردش بے ستون گُنبد
رزو رزو سُتے وځهیم دائم څو خیمه نیلگون[5] گنبد
ژه وچه قندیله کبّاه زیبا مقدّر چرخ بامرکز
مهٔ پروین کوکب[6] ها بہ روشن نقش چون گنبد

(۳)

، ژهٔ نځهنا کا دوونه کبن بہ گلشن میوون کا غذ
جواباه تیز ترمان نهِ گلشن میوون کا غذ
بہ نرمی ونه یارس ییے کرکته پترا رس
وسیله میوون ژرے بن بہ گلشن میوون کا غذ

---

۱ نعمت (اصل) ۲ پُرزر نوّر ۳ حصہ

۴ "قربت" چه عربی یا ټهؤ قرب الهی ییں ته وتان ۵ نیوّل آسمان

۶ تارکه

ردیف

"ر"

مناجات

وچھم نہ مئیہ کا نہ بجز تو یارب شفیق رنج رفیق و یاور
سپاس پری پری بروز ہم شب مئیہ زا نہ اکے حق گزھیم ادا کر
بجوان لیما کھیوان بہر جا گدا و ہم شاہ چھہ رزق چونے
یہود و بودہ جہود ترسا ہندو مسلمان کنوز کافر
کو رنختہ زبیہ یاد از زمین و آسمان شمال مشرق جنوب مغرب
خطا و خرموہ ختن خراسان حرزنہ خاور خلیج و خا بہ
سبنی بہ وردش جہاں بہ گردش ملکت تسبیح فلک بہ انجم
بدست قو درنھہ وچھم معتدرمیں یہ نفو وتھہ گرتھہ مقرر
نفع نہ نو قصان نصیب قسمتھہ اذا نہ آرام یہ خیر و ہم شر
دنیتھہ زبیہ کنیزن فراغت دل غرور مال و سرور اولاد
غو لام چاکر بہ ساز و سامان و رحب جان بہ زر و زیور
وچھم مئیہ با ضے سیٹھاہ پریشان بہ رنج غم در شکنجہ خواری
گرسنہ تشنہ جو مو ردہ ہوش نہ نہ دام در کف نہ جام در بر

زفیض و رحمت کرم نگاہے چھنہ[18] بجز تو مے کینہہ پناہے
ژٕہ چھک منزہ رحیم رحمان قدیم قادر حکیم و داور
بہ چھس پریشان خراب خستہ براہ[19] لشتہ بخوا ستگاری
مے کاس مشکل کدورتٕ دل مے نور ایمان بجان عطا کر
وہاب نادم زکردہ خود کرم بدنیا گو ناہ مے بے حد
اگر ژٕہ اکھ ذرہ فاض ترادکھ زمین و اسمان گژھے منور

ت۱ احمد ت۲ یزدون اکھ شہر ت۳ لاخس منز ت۴ وسطی ایشیاہک اکھ مشہور شہر
ت۵ شمالی ایرانک اکھ صوبہ ت۶ بحیرۂ خزر ت۷ افتابہ
ت۸ خیبر (اصل) ۔ اوس مدینہ شریفکس شمالس منز یہودین ہند اکھ شہر یُس آنحضور ؐ ہندٕ وفتہٕ فتح سپد ۔
ت۹ شکر = زہرہ ت۱۰ برہست = مشتری ت۱۱ سریہ = اکھتابہ ت۱۲ منگل = مریخ
ت۱۳ بدھ = عطارد ت۱۴ راہ ۔ راہو اکھ منحوس ستارہ
ت۱۵ کیتو اکھ منحوس ستارہ ت۱۶ چندر = زون
ت۱۷ سنیچر ت۱۸ اکھ نظر ت۱۹ بہشتھ ۔

نعتِ شریف

مُرسلن منز چھ افضل و بہتر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
ساری نبیہ چھ فاضل و افسر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
آدمس توبہ تِلی سپن منظور　　یِلہ اُونُن وسیلہِ تمی سند نور
اوس سُے نور آدمس زیور　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
نام پاکس اوس حضرت نوحؑ　　دمبدم اوس وظیفہ شام و صبوح
نوس یِنہ ہر جایہِ مشکلن اندر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
تِلی خلیلس بنیہ نار گو گلزار　　یُلہ اونُن بہ نورِ تُو اقرار
مون تمی چون حکم تِلی بہ سر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
موسہٰن کور طمع بہ عمرِ تمام　　اُمّتی چون آسہ یِنس ابرام
عیسیٰہس چھ بنیو خدایا در　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
فیض و برکت چھ دون جہانن منز　　نور رحمتہ آسمانن منز
حضرت جبرئیلؑ فرمان بر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر
چھُ وسیلہ تیہ کارن ہند　　سُہ کفیلہِ گو نہ گارن ہند
عاصین مو کلاوہ در محشر　　محمّد مصطفیٰؐ پاؐ غمبر

اَسی تہٕ کاریٚن چھُنیہٕ تٔمۍ سٕنۍ سِتھ　　　اُمّتس موہ کلاوِہ از رحمتھ
خالقس لٔنشہٕ مالکِ دفتر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
میٚنہٕ چھُہ سرمایہٕ شوق تٔمۍ سٕند بٔس　　　بے نوا بے عمل بہٕ چھُس بکیس
گٔلہٕ دُم وٕونی میٚنہٕ رٔحمتھ تٔژادر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
دراَزل یِم چھِہ گامتٕ مقبوٗل　　　اُنی تٔمۍ خالقن بدرِ بِہِ رسولؐ
تژادِہ بٕنہٕ کانٛہہ تہٕ اُمّتی سُہ بھیٚر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
یا نبی چھِم سیٹھاہ میٚنہٕ بد اعمال　　　چھُہے زٕنبہٕ مولوم میٚون سوٗرُے حال
میٚنہٕ چھُہ سرمایہٕ تس اتھن اندر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
یُس پرِہِ شوقہٕ سان درود و صلوٰۃ　　　تس چھُ ایمان از خبر اثبات
جنّتس داخِل سُے سِہ حکمِ خبر[1]　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
دوزخی یِم چھِہ زٕنبہٕ تِمن گژھِ رد　　　کینٛہہ چھِہ مشرک تہٕ کینٛہہ سینٛہ مونہٕ زند
تس چھُہ تاوان یِمن چھُہے باوَر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
چھُہے گونٛہ گار اُمّتی تٔہٕ ہاران　　　تشنہٕ لب وُونی شفاعتس تِم اران
ماہ و دیدار چاو آبِ کوثر　　　محمّد مصطفےٰؐ یا عنبر
چھُہ وہابس یہ شوق سینس منز　　　وٕاتِناوِیم خدا مدینس منز

دِمہٕ ماہ نالہٕ رُوزتھ برٕ دَر
محمّد مصطفےٰ[2] یا عنبر

۱؎ بجہٕ یا اسرار　　　۲؎ حدیثہٕ مطابق

منقبتِ چار یار با صفا

بہ یارانِ محمدؐ ژورِ سرور ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمانؓ و حیدرؓ

بہ عالم برگزیدہ خاص بہتر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمانؓ و حیدرؓ

چھ ژورے گنج زیباے بہ تامیر ‏ ‏ چھ ژورے کوُنج بیودہ[1] بہ تدبیر

توے از حق چھ ژورے سانی رہبر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمانؓ حیدرؓ

ژے ہنز یادٕ ائی چھی کران نقم ‏ ‏ تھوو سینی بنان تامیر محکم

چھ دینچ لرِ ژورے تھم برابر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمان حیدرؓ

چھ ژورے کھورِ آسمان ستوب تختس ‏ ‏ چھ ژورے شاخ زیبائی درختس

چھ ژورے گُل گلستانس اندر سر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمان حیدرؓ

چھ در ہر آدمی ژورے عناصر ‏ ‏ چھ در ہر دل ہنزے[2] ذاتہ شندر

بہ اسرار ہمراز پیمبر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمانؓ حیدرؓ

بہنس منز چھیہ ژورے جوبہ نامی ‏ ‏ چھ دوہ دنہ ما چھ معے آب گرامی

تمیک اللہ تہ دریں دنیا ابر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمان و حیدرؓ

ملک بے حد حقن کری آفریدہ[3] ‏ ‏ تمن اندر چھ ژورے برگزیدہ

بیہی چیدہ صحابو منزہ بہتر ‏ ‏ ابو بکرؓ و عمرؓ عثمانؓ و حیدرؓ

چھ ڑورے مذہب اندر دینداری　　چھ ڑورے حکم دا اسلام جاری

چھ ڑورے کوچہ نا باغ پیمبر　　ابوبکرؓ و عمرؓ عثمان حیدرؓ

شریعت تہ طریقت با حقیقت　　بنویس معرفت حاصل ز رحمت

ہمکی مالک ہتر لمحوے ڑور افسر　　ابوبکر و عمر عثمان حیدر

مقام و منزل جبروت و ملکوت　　بہ سیر محفل لاہوت ناسوت

ہمن ڑھان منزلن سالار افسر　　ابوبکرؓ و عمر عثمان حیدرؓ

زمین و آسمان و عرش اعلیٰ　　بہ کنبز ھا پادہ گو از حق تعالیٰ

چھ ڑ امت پہ گلشن از عطر جوہر　　ابوبکر و عمر عثمان حیدر

دروں عالم و آدم یہ ڑھانڈکھ　　براہ چار یار با صفا پکھ

بنی بے شک گراسی ڑ بیہ رہبر　　ابوبکر و عمر عثمان و حیدر

وہا بس چھے یہنزے مزنہ کامن　　دتن نمی دون نقش منز ڑور دامن

مبہ ترا اون نہ جدا در روز محشر
ابوبکرؓ و عمر عثمان و حیدرؓ

---

١ میتھ　　٢ اکہ قسم　　٣ پادہ

منقبتِ حضرت سلطانؒ

سیٹھاہ امید ستنے تو آس بردر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
پریشان حال جھیس بے یار و یاور   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی کریم کرہنے متیرے زر   نظر جانی اسے تنج رادہ گوہر
سکے موخنہ دُتر خوٗں مشکِ اذفر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی دِیے موہ ردس مُرِ تہ جان   نظر جانی تو نیدِ[1] دین وایمان
نشکارس[2] مُرزی منس کیا آسے ناپر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی اِنہن آنان اُحپن گاش   ذِیبہ لشتے ناوہ میدن چپے بنان آش
نظر جانی زرین کاسان کنن زر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی درندہ سِہہ کران رام   نظر جانی پرندہ آنہ دَر دام
بنے اہلِ صفا کبکٹ وکبوتر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی حیاتِ آبِ حیوان   کلُہن بوشے بھلے لیُج درزمتان
سپنج پرُ میوہ دَردم شاخ ہم بر[4]   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
نظر جانی گنگن اسے بہ گفتار   بیوان موزور معہ ردہ تیز رفتار
بلے ناسیتہ لدبیمار انبر   نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر
سپن از یک نظر اہلِ صفاہون   روٹن نمی بام با امید بر جون

چھناہ آدمی سیٹھے ہُون بہتر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

بنیو آز آدمی بہتر شہ حیوان　　تمیس حاصل بنیہ اصلیچی زان

چھُہ نادان آدمی ناکارہ از خر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

ژٔبہٕ جو دٔر زندٕ کورتھن ماری ماری　　تصدّق اتھ کماسس یاری یاری

سپُن اہلِ صفا گرُ چون جودر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

شہے کشمیر بوٗ ظالم حسین چک　　تمس از اولیاءِ اللہ دلس شک

بہ کینہ اوس تس درسینہٕ بدتر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

دوٗپن گوٗ بہ علیؑ ختم ولایتھ　　تنوٗت نام او سُمت فیض و ہدایتھ

چھُ لبتہٕ منکرن کتہٕ فاضلہ کے بر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

توٗ ے وٕ یتنے از انمُے رنگہٕ رنگے　　ادٕ تس پیو طبق یدٕ ہنگہٕ منگے

بلیو تیلی پیلی برٕ ہنہٕ آو بر در　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

گو ناہ کیاہ تس ابوجہلن نبیؐ ڈیٹھو　　تمس پردہ دلس چشمن کنن پیوٹھ

نتیجے مو رتند بیہ ظالم اوس بدتر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

دُ چھتھ دیدو سُپن منکر شہ گمراہ　　تنے گاشر بنیو نہ کانہہ کھاہ شاہ

چھُ قہر اولیاء قہر پیمبر　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

تمس قہر ولی تس ہنز علیؑ تی　　توٗ ے تس بے نصیبی از نبیؐ چھی

شہ مردن دبیہ مو زندیشن داور　　نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

چھُ قہر اولیاء قہر خدا ہیو　　چھُ مہر اولیاء مہر خدا ہیو

ولی چھی نائب حکمِ پیمبر ‏ — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

چھُ نوٗرٹ تاوَن مَنِن زاوی یمِن وٕتھ — بحکمِ شرع چھیکھ نفرین لانھ

دِلس اندر تمِن پوشر کٕہ کےٚ وٗر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

چھ مشرک از خبر مردوٗد بے دین — یمِس از صالحان آسِنۍ دل کین

شہ کینہ تس بہ سینہ زاو خنجر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

بہٕ وٗدنۍ مسکین خستہ وقتِ پیری — ژٕ یِہ نشتے آس کرتم دستگیری

گو مَن چھیس خارتہ اوارہ ابتر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

نگاہِ نورِ تٕہ اوٗم بیرہ میانے — میٚہ صلیح وتھ ژٕہ ہاوُم بیرہ میانے

بہٕ چھس گمراہ ژٕہ چھک ہادی تہ رہبر — نظر یا حضرتِ سُلطان نظر کر

نظرٕ رحمیچ کرُم سلطانہ میانے — میٚہ دل فاصنہ برُم سلطانہ میانے

نظر جانۍ کرہم شاہا منوٗر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

بہٕ آسے خستہ دل مخدوٗمہ میانے — میٚہ سینس کاسِ سلِ مخدوٗمہ میانے

بہٕ چھس بے دست و پا بے سیم و بے زر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

میٚہ چھیم گنج خزانہ جانۍ یاری — وچھُم ہر لحظہ چوٗنے فاض جاری

چھُ وٗتھ ہر سانہ جانے فاضہ گۍ بر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

میٚہ ینٕنے فاضنہ کے امداد تھاوُم — بہٕ چھس ناشاد تہ دلشاد تھاوُم

میٚہ از لطف و کرم طیفیٔ نظر کر — نظر یا حضرتِ سلطان نظر کر

گرتھے کوٗن چھمنہ کینہہ سامانہ بیرو — زٕ ووٗتم مے رحمتک داماںہ بیرو

زنبه چهی تهودیا یه تهادم سایه برسر — نظر یا حضرت سلطان نظر کر
بنیها با چهے برنی تل ڈیره تڑاوته — به روزے ہیر سیتن کله تهاویته
دما بوحالیه بینیگ ناله بردر — نظر یا حضرت سلطان نظر کر
کُرواز مرحمت غارت ہواوا — بُرومالے غوه لامسن بیتهه به دعوا
تُرپو بے شک چهه انبر مبون لوکر — نظر یا حضرت سلطان نظر کر
غلام سہروردی ہفت پشتی — میه بب ته موج نه بڈی بب بہشتی
گرنهے کوت مے وراثنه چهیم این در — نظر یا حضرت سلطان نظر کر
وهاب از ورث با دعوے برس تل — ہمه مشکل ثره ونی للٰہ کرم حل
وسالته از نبی در روز محشر — نظر یا حضرت سلطان نظر کر

رباعی

از عنایته مے کرم سلطان رحمته اکه نظر — چهم میه بس دون عالمن فیض و ہدایته اکه نظر
اے جناب شیخ حمزه بہر جناب مصطفےٰ[10] — کرته مے للٰہ به رحمته از عنایته اکه نظر

---

۱ خوشخبری ۲ حضرت سلطان سنزه کرامات کن تلمیح ۳ کگو ۴ میوه ۵ کلبین ۔
۶ حضرت سلطانه سندگر ۷ امه عقیده کین انکار کرن والین ۸ زکی ہند
خاندان گو یعقوب زکی نه وقت ۱۵۸۶ء منس منز ختم ته تبتی بیٹھه رودی کانشری الواره الواره
وه پرن غوه لام ۹ خوار (اصل)

غزل [۱]

دو چشم پر حسن خود دلدار مغرور
بہ قتل عاشقان بے عار مغرور

ز نورِ روے او شرمندہ مہتاب
شدہ گلرخ سوے آں رخسار مغرور

گلاب از سرخی رویش فرو تر [۲]
شدہ از رنگِ گل گلزار مغرور

بہ گنجِ حسن چوں مار سیاہ را چہ
ہزاران مار ہا شہمار مغرور

بہ شمشیر و کمان و تیر و نیزہ
بدام و خنجر و تلوار مغرور

بہ حالِ عاشقان کینہ چھپے نہ انصاف
بہ ناز و عائش ساز و تار مغرور

ہمیں کو نہ در دلِ رحم آخر
ہمیشہ روزہ نہ ہیچ یار مغرور

---

۱ نوٹ:- اصل میں درج ہے یہ غزل رباعی پتہ نہ لگا کیونکہ وزن پورا نہیں ہے

۲ کم رتبہ

کُنہٕ ییہ نا یار

ہنہٕ ہنہٕ تنہٕ گوٚنڈ نم نار — کُنہٕ ییہ نا یار
گژھتہٕ وسیوٚ بے بہ بازار — کُنہٕ ییہ نا یار
وادہٕ ستگاوتہ زانہہ بے آم — بالہٕ گئے از نام
تَس چھےٚ گُستام خریدار — کُنہٕ ییہ نا یار
ہوونم دہ بہ اکہٕ سے ردے — بینیہٕ سُنبل موٗ یے
آم وَ لنے سیاہ مار ؎ — سرو بالاو جمس قد
بوز الفَن شدٕ[1] — الفہٕ قد سے گو خمدار ؎
ہرنہٕ چشموکوٚر ہم جود — مینہٕ چھُ جگرس دود
ننہٕ ہرنہٕ چھی ہمیار ؎ — تیر بالانہٕ گوٚر نس گیر
آم سینس تیر — ججہ تیر دمیہٕ اونم چار ؎
زانہہ ژرٕ ژھمنہٕ کیاہ چھی حال — برہٕ کرنس بال
سنگین دل سُ چھُ بے عار ؎ — شالہٕ ماربُہ لی ڈرام ہٕ نی
ییہٕ نا کُنہٕ کنہٕ — حالہٕ اکہٕ چھہ نمودار ؎
لیشہٕ ہبر نالہٕ مالامال — تتہٕ ژولا زال
سوہٕ نہٕ لانکے چھ سبزار ؎ — حضرتہٕ بلہٕ چھُ معراج
عالمک سرتاج — کرہ ہا بو تہٕ دیدار ؎

---

[1] شدو مد ۔ شان و شوکت ۔

غزل

مےٚ تھٲوِم لالہٕ زِی کِتھ پیالہٕ بٔری بٔری

زنگار رنگ نیٚری پوشن مالہٕ کٔری کٔری

پتہٕ باغ نشاطس چھیم گلن کراو

کنارٕ جوےِ چھیم از لالہٕ جٔری جٔری

ژٕ نے بجہ روزِہ نہٕ باغس شگوفہ

بہنم گلہٕ ٹوٗری سنبل لالہٕ ۂری ۂری

بہٕ حالِ عاشقان چھےٚ نہٕ ژہبہٕ انصاف

کران چھکھ خونریزی غالہٕ[1] ۂری ۂری

بدامِ خنجر و پیکانِ جادو

ہزاران مٔودی نفت تہٕ زالہٕ کٔری کٔری

کمانِ ابرو بہٕ وےٚ دِتھم مِژہ تیر

مےٚ سینس گٲمژ چھوں غربالہٕ[2] ژٔری ژٔری

وہاب از دردِ ہجرت چھیم کشتہ

چھُ صحبس زندہ آسان کالہٕ مٔری مٔری

---

[1] وعظ خانی کٔری کٔری   [2] یژون

غزل

ہا یارہ کوٚ ہیوان چھک نہ دِلوان چھک آزار
امارہ جانے بہ پان مارے ژ ییہِ مٹہِ کھسی بار

دوٚد دم سینہ زِ نارِ ہجرتہٕ میٚہ گوم اڈی جن سور
ژہ وچھتہٕ پانے چھ دگیہ دانے میٚہ وسیہِ اندر نار

زِ دامِ گیسو بدام گوٚر قفس وولُم مارو نال
بیمار او شس مورس مارد گزندہ چھے شہمار

میٚہ چھم نہ طاقت زِ دردِ ہجرتہٕ بہ لب ووتم جان
ییتم سا نشاہ دِتم ژہ درشُن شاید بلہِ بیمار

اگر ژہ بکھنہ دیدار دِکھنہ مرے بہ در حسرت
پگاہ لعقبیٰ بہ خونِ دعوےٰ چھُسے بہ داو دار

ژہ کیاہ زانکھ یہ درد عشقن چھیہ کوت آسان کرِدھ
غرورِ حسنک سوٚرو رمالک ضرورِ چھے بے عار

بہ حالِ مسکین بہیہ لتہ بہ نہ بکراتہ ہو فاذِ انصاف
ہنر جُس تعزائی ستے پھلہ مگاہی روزہ یہ لوکہ چار

به دوړ دنیا حسین ګا تیاه جوان جانانه آے

وچهم به تاوان ګے اخته هاوان مئیه خویش و اقربا یاره

چه نه شنیده وچهم بدیده غریب و دنیا داره

غریب از شاه غنی وچهم مئیه ہیچان[۷] دره بازاره

وها به آخره حساب آسی کتابه چه بر دوش

چه دوزخ دفتر کړه یه کښیږ هادوه هس تر الش کار

---

۷ دعو بدار (اصل)

غزل

کرتہٕ خوف وخیال ستارٕی دوٗر
اَدٕ یارس نِشتے گژھک منظوٗر

ہیچھو پروانہٕ نیر با ہیمتھ
ژٕتیہ بنی اَدٕ نارٕ منزٕ نوٗر

دِتہٕ نالہٕ بہ باغ پیٹھ بلبل
درچمن ہا ژٕ لاگتا گوٗ ستوٗر

آبشارن ژٕ وچھتہٕ کیاہ چھِ شوٗر
بیٹھہٕ ژٕ جوین تہٕ کولہ ارن دوٗر

وُچھ بہارُک نشانہٕ چھُے نزدیک
آو سبزہٕ تہٕ وِیرہٕ پھبرے پہ موٗر

دوٗلہ ہاوے شگوفہٕ بادام
چھُہ شگوفہ بہ کوہ دامان پوٗر

چھُہ نسیمس بہر طرف سبزہٕ
کولہ رادن چھُہ پھلیتے گُل ژوٗر

سو نہ لانکے چھِہ آب مالامال
ڈل چھِہ برجوش آہنتن بر پوٗر

اچھہِ دل ویرناگ تماشا نگس
عاشہٕ چھے جایہ درجہان مشہوٗر

سِیندِ ہ وانہٕ چھلِہ لیوانھ ٹے کھوٗر
سیندہٕ وادس بہ عاشق بیٹھہ سولر[1]

نیرِ یوٕ شن ہیوٕ تم گوشن دِ یوٗر
پوٕشتہٕ برگن بہ لاگِہ نا بوٗ مبوٗر

از سراندر[2] وچھِم میہ تا نیلہ نے[3]
وچھتہٕ بو نازہ سنگم و بنجوٗر

کھوٗ دودہ پھن پچھُم میہ بادگردن کوہ
اے وہاب یی چھِہ بنجرس دُو ستوٗر

---

۱ سالوٗرہ گام

۲ "سراندر" "نیلہ نے" چھِہ کھوبہا مردونن منزٕ۔ بونار چھُہ شاید کاشُر بوٗ زیار۔ سنگم تہٕ بنجوٗر چھِہ مرازس منزٕ۔

غزل

یمہ بہتی زوٗد مستی زیادہ کرٕ
تس سوٗ مستی وُچھنہٕ دستی کتہٕ فرٕ

چھُے نہ مردی دوٗر ژٕل شیرس رلتے
خوفِ جان کرٕ چھُے گژندہ شیر نرٕ

درمیانہ روز اندر قدرِ خود
کھوٗرمہٕ کڈٕ وُرنے نیٖبر چھِے تیر ژٕرٕ

دولتس اندر مہٕ گژھ مغرورِ مال
گاہتھن آمی مالنے ییتہٕ بازی کرٕ

یہ چھُہ بازیگار دنیا بےوٗسا
یہ چھِیہٕ آلس بیٹھ معلّق[1] میژہ لرٕ

یہ چھُہ حشوٗہ بےحیا بوٗڈ زال پیر
بےوفادِل جوٗیے ماگرٕ رویہ دُرٕ

دوٗر کرٕ مردو مُتس دِیتھس طلاق
لانژھہ لاران چھِس مِتن اُمی ہانژھہ کرٕ

چھُے غنیمتھ زندگانی پانژھہ دوہ
نکھہٕ پالنس سیتی گرہ چھے کاٹھہ ہرٕ

نیک بد چھِی بارِ گردن پانہٕ سےٗ
ژھانڈٕ نے وارِث ورانتھ کم نہٕ ترٕ

نہٕ چھِی درکار ہا بینی عمل
ییہٕ نہ درکار دولتھ لرٕ تہٕ مرٕ

دوستن تہٕ دشمنن کرٕ خوش لق خوش
یُس یہ درد دِل تس تہٕ بینی لیکھہٕ پیٖرٕ

پرُتھہ اکس چھُے پانہٕ سےٗ نِش خاردشرٕ
بینی نِیتھ وُچھم ہرگانشہ فرٕ

وُمرہ ہُندی دوہ سورہٕ ناوِتھ اے وہاب
چھُے بدنیا سوٗنہٕ[3] تھاوُن تہٕ شاندٕ نرٕ

---

۱ او نیان ۲ نیبرہٕ درِاو زنانہٕ ہش

۳ جبر لساو بساو کرُن ۔

وہابوزادرِ راہ کنہہ کر

ہیو سامانہٕ کتھ کرٕ چھے بلا بالینہٕ تہٕ بستر
قبر وٕ ونی آسی دارِتھ چھے گژھی باخاک خاکستر

زٕ پیہ ہیوی دردور گژھ تیاہ آیہ دنیاہ تھٕ ہاوان درائے
امیر و شاہ راجہ نیٕ رائے فلاطون لائے بارٕ بسٹر

ہزاراں رستم و سہراب سپنی آوارہ در گرداب
فریدون خسرو و داراب شہِ دارا تہٕ اسکندر[1]

دریں سمسار کم دانا بر نو بہتھ[2] آے کم رعنا[3]
ارسطو نو علی سینا بنیے لقمان دآ نشتور

سپنی مغرور تہٕ نامرد و دشہِ فرعون تہٕ نمرود
زمین دردِل تمنا رود بہ آب و گلِ سپنی ابتر

شدید[4] و بخت نصر[5] شداد شہ دقیانوس آمن یاد
بہ یک لحظہ سپنی برباد یوہ سے ارمان ہیتھ در سر

چھ گژھ تیاہ آمتن از تام جو کیکاؤس چون بہرام
زنیک و بد چھ باقی نام تریانیو ونی چھے نو و دفتر

چھ کم کم شاعرانِ نامی[8] نظامی سعدی و جامی
شہٕ طوسے[6] تائب و شاہی ظہوری صائب و انور[7]

جناب مولوی رومی حسین کاشفی رومی
شہٕ خاکی لو رمخدومی چھ در ہر حرف صد دفتر

منجم صاحبِ تنجیم کو نہ کھ رازِ فلک تہٕ ریم
بہ خاکِ تیرہ گے دل نیم سپنی نادان کور و کر

چھ ساری از قضا مجبور مرن مسکین تہٕ مغرور
قضا نزدیک سو دُرے دور رضا اتھ روٹ دیا عمبر

ہر کس یی چھ آخرہ حال گژھان کانہہ یتی کانہہ دنبال
سمن ساری چھ وونی کنیہہ کال وہابو زادرِ راہ کنہہ کر

---

[1] یم ساری بادشاہ چھ وہابن شہناس منز تفصیلہ سان درج کری متی۔

[2] وارہ وارہ [3] نندہ بانی [4] سام نامک اکھ کردار

[5] عراقک اکھ خونخوار بادشاہ [6] (الف) فردوسی ب خواجہ نصیر الدین طوسی

[7] انوری [8] أنی ترنذری

غزل

یارُ رُودُم دُورِ وسیٖے نار چھُم اندرِ جگر
عادیہِ نالش کرس نازارِ بو بارِ دِگر

کلہِ تراوس نرم تراییے ہیچو سایہ زیرِ پایے
دست بستہ دل شکستہ بادَب روزس مگر

ماہ رُویس رو بَرو روزس ستادہ زیرِ دَر
حال پُرسش مے کرِہ شایدشہ مے ڈیشم اگر

استقامتھ بو کرِہ در کوچہ روزس منتظر
اکِہ ژُے تابیِٔہ سانہِ بِنیٔہ تس آخر نظر

نالہِ دیوان حال باوس بال ہاوس دردِ دل
زارُو ژُو وُچھناوَن سینہ تا زخمِ جگر

بیہِ تس انصاف شاید بیلہِ ڈینے حال مےٚون
کرِہ مے دادِن دوا آتا ژلہِ سوٗرے دردِ سر

چھُے وہاب از دردِ دل آمُت بہ دربہرِ دَوا
چھُم دوا یے جانِ دل کافی بہ رحمتھ اکھ نظر

---

۱ زارہ پارہ

غزل

میہ امشب ڈیُو ٹھ یُہ سا ما نہِ دِ لبر — بہ بالین[1] آم خندان پا نہِ دلبر

بہ ناز و حسنِ خود مغرور مشغول — بہ عشرتھ مست خوٗل مستا نہِ دِ لبر

سیاہ شہماد تراوِ تھ اوس بر[2] دوش — گُرتھ بوَ کا کلن از شانہِ[3] دلبر

کمان ابرو یہ اوسُس گوٗن چاریتھ — کران اوس صید[4] شیرن پا نہِ دِلبر

ڈیکس بیٹھ اوس لنس نورِ الٰہی — چھو کس مرہم میہ پہو جا نا نہِ دلبرَ

یمبرزل چشمہ ڈیچھم مست و مخمور — چھکان بو تیر انہ مجگا نہ دِ لبرَ

ژٹان بوِ سینہ خنجر لنہ سیتی — رٹان بوَ جا نور اسما نہِ دِلبر

دِوان اوس نیم کُشتن[5] شربتِ قند — زِ شکر لب بہ خوش افسا نہِ دلبر

دوان اوس دردمندن خستہ جانن — انار و سیب تاٗ دردا نہِ دلبر

وہاب کوٗر نہ دادن پا نہِ مرہم
گرتھ چھُس جا نہ سے منز تھا نہِ[6] دِلبر

---

[1] شاندس پیٹھ   [2] پھیوک   [3] کنگُو   [4] شکار

[5] اڈہ مارِتھ   [6] مستقل جائے

راوٗوریے میے لوکہِ چار

ییتہِ حاصل مئیہ گیاہ کوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
کنِہ کھوء تے بہ گوس دوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
بوٗت نوٗرم ژوٗر بیے ژوٗر ییے — تبوٗت گوسے ناہموار
مئیہ نائیری ئیری مغزن توٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
زبتھ کارس ژھتم نوٗر ییے — جبتھ زیلتھ روٗزم بہ ہار
کبتھ کارس مئیہ خرچ کوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
وندِ مالن مئیہ ماز ہوٗر ییے — بندہ بندے گوم موختہِ ہار
چندہ زن گوم دہانہ ژھوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
شیبنہِ دیوار اوسم دوٗر ییے — کینہِ وَر گوم شراوٗن تہِ ہار
شینس مے تمیٗ آب کوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
تنہِ تنے مئیہ تاف توٗر ییے — ییتہِ روٗدم ژن انبار
شینگی یأ ٹھ مئیہ ماز ہوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
یوٗت تامتھ زو چھیپے اوٗر ییے — توٗت تامتھ سأری یار
ادہِ بأ ژن خانہ دار کھوٗر ییے — راوٗور ییے مے لو کہِ چار
توبہ برِنس مئیہ گوم ٹھوٗر ییے — روبہ چھم مے ہنٹی کار

توبه وُوزې مې صد بار پوړ ریې   راو وړ بیې مې لوکړه چار
بار صاحبو مېنه خطا کوړ بیې   ځهک ژه رحمان بخښنهار
کاستم مې ټیڼې کهوړ ریې   راو وړ ریې مې لو کړه چار
پانه مبا نبو اتهه چهپې ژهوړ ریې   ژهوړ کباه کره در بازار
چنده چهون مې منده چهون سوړ ریې[1]   راو وړ ریې مې لو کړه چار
نبله لو گتهه بو زه تهه زوړ ریې   نیله او سکهه تعابل[2] کار
زو سوړ تهه وړنې چهپې موړ ریې   راو وړ ریې مې لو کړه چار
کرته وهابه ژې دل دوړ ریې   پړه هردم استغفار
سه چهه آزادیږې توبه کوړ ریې
راو وړ ریې مې لو کړه چار

---

۱ بنه ژه میام الکه لوه
۲ ازموو

غزل

بلہ بو تیلی یلی میہ واتہ دلبر — ملہ بو پایہ نیہ تس دیدہ تا سر

ڈوہ از نوک مژگان یارہ سنز وتھ — رووہ از خونِ دل یا مشکِ اذفر

دوہ نہ وے چشمہ تھاوکھ فرشہ کنے — نثارِ فرشِ پایے آں سمن بر

گژھہ از بہرِ استقبال یارس — یکہ تاظیمہ کنی از چشمہ پاسر

کرس قہ ربان دو زیدہ زیرہ پالیش — ولس بو حالِ دل با دیدہ تر

دلک دہ کہ دورک چھیو کھ وچھہ باون — میہ تیو مرت نار عشقن وسہ اندر

چھہ بے پرواہ شاہ از حالِ مسکین — ترس مولوم حالِ ما سراسر

پریشان حال ڈلیتھ رحم شاید — پنیس بر عاجزان از خوفِ داور

لہ ووے نازنین بدہاوہ یک دم — بلن بیمار خستہ شتس[۲] تہ لاغر

بنہ مودن حیاتِ جاودانی — لہ یدو وے تراوہ از لب آب کوثر

انار و سیب سرخ و شہد و گل قند — بہارن ہند دوانس چھے میسر

زلو یے عطر آں گیسو یہ پاکش — گژھہ روے زمین سورے معطر

دہ آب از بہرِ شرطِ خاک بوسی
ستادہ از سرِ تاظیم بر در

---

۲ گنتی:

گیت

میٚہ ذُنِت موٚیے ساقین بَرٕ پوٗر   بُہ کوٚرنس مست مخموٗر
ژلاَ بو خلقہٕ دوٗر   بُہ کوٚرنس مست مخموٗر
بُہ چھُس دلوانہٕ باہوش   گوٚمُت از جان فراموش
سیٹھاہ دِل خستہٕ رنجوٗر   // میٚہ چھُم خمار از موٚیے
میٚہ چیٚیے پیالہٕ پیاسَیے   کوٚرُن مےٚ اَڈِی جِنہٕ سوٗر //
میٚہ از ساقی موٚیہ یا چیوٚ   میٚہ لُنش صبر و حیا گو
موٚیے و غم عقلہٕ ہند ژوٗر   // چو بارٕ[1] سر شکستہ
بُہ یارَن کوٚرسہٕ خستہ   زِ دست و پاے موزوٗر[2] //
چھُ مشکل میون یُنْ باز   زِ بختِ سخت ناساز
گرہٕ لوٚدمُت میٚہ وَو ژی لوٗر   بُہ کوٚرنس مست مخموٗر
مَہ ژل وَونی روزٕ اَڈی یے   بُہ لاگے کارِہ ہیٚتیے
مَہ دِم مے نیشِہ زنبوٗر[3]   بُہ کوٚرنس مست مخموٗر
دُما اَکھ لوٚت قدم تراو   یہ روپے نازنین ہاو
کھٹُن بُنہ چھُنہٕ دَو ستوٗر   بہ کوٚرنس مست مخموٗر
وہاب از انتظارَس   بہ گلشن بالہٕ یارَس
کرِہس از یار منظوٗر   بُہ کوٚرنس مست مخموٗر

سہ ۱ لتہ رفتہ شندی یاکھٹیس کلہ آسہٕ چھپرا اوینہ آمُت تہٕ تھرنہ تھرٹ کران۔
سہ ۲ بے کار و معذور (اصل)   سہ ۳ تلرہ ہنز لوٹھ

انتم ژٕہ یارَس نِش خبر

وۄلِسی گژھنہٕ وُنی کہن نیز تر   اَنتم ژٕہ یارس نِش خبر

دَنتم میہ نِشے وا تہ کر   اَنتم ژٕہ یارس نِش خبر

بے وا یہ دِتنم ضربِ تیر   کوٚرہم میہ سینس دار و گیر

چھم زخم کاری کارگر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

چھس نیم کُشتہ ڈاڈِ لَد   نادِم بہتھ از حالِ خود

چھم آس ڈارتھے قبر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

بُڈوے میہ کُن ترٲوے قدم   وُنی کہن غنیمتھ اوس دَم

مُرِتھن گژھ خیالس وۄنی اثر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

چھم یار اندر ناز مست   در ساز با آواز مست

پانے چھُ مایل زیادہ تر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

وُچھتا خیالس کتھ چھِ وۄنی   کر تہ یہ کتھ از دارہ نی

ہاوِ یا سہ تُھتھ کِنہ ٹھاوہ بر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

بُڈ نیوت بہنچ تس رائے چھی   تھاوس دِنن مسول تہ ہی

سوٗنی بوشہ نے پیٹھ تراوہ لر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

چھس ڈاڈِ لد دِل خستہ بو   پژران بہتھ گلدستہ بو

کرہ نام میہ کُن ستے اکھ نظر   انتم ژٕہ یارس نِش خبر

زٕلہٕ ہیٚم میٚہٕ غم بلہٕ ہیٚم میٚہٕ دِل　　کوٚرمُت تٕہ چھُس عشقن زٕجُل
عٔشقس حیا نہٕ صبر کرٕ　　اَنتم ژٕہٕ یارس نٕش خبر
باوَس ہُہ سٔینکی دوہ کھہ نہٕ دٲدی　　ہاوس میٚہ کیاہ کوٚر عٔشقہٕ جادی
وُچھتے میٚہ ہُسے زخمِ جگر　　اَنتم ژٕہٕ یارس نٕش خبرَ
زخمن میٚہ ہُسے مرٕہم کرٕہم　　آزاد مے از غم کرٕہم
ژٕلہٕ ہا میٚہ ہیتھ وٲنجہ شر　　انتم ژٕہٕ یارس نٕش خبر
چھم اکھ نظر جانٕگُ بہا[3]　　از دامِ غم گژھہٕ ہا رہا
چھُس منتظر با چشم تر　　انتم ژٕہٕ یارس نٕش خبر
دوہاب[2] پیارٕن اَز یٕہیم　　دیدار مے دلبر دِیَم

ییہ نہ ژٕوپرس دارہٕ بَر
انتم ژٕہٕ یارس نٕش خبر

---

۱ ژٕہ پٲری حملہٕ　　۲ بٲنی (اصل)
۳ ژٕوک معول -

ہتے ولیسی انتنے یار

بہ چھس دل خستہ بیمار — ہتے ولیسی انتنے یار
نتے بوزونی کرس مار — ہتے ولیسی انتنے یار
دلس رُود دُم نہ آرام — تنس اندر دُوُر زام
بچھن ووُنی میون دشوار — ہتے ولیسی انتنے یار
اُندری کٔرہم میہ سوراخ — کباب گٔو یا گٹی برشا رخ[1]
گومت چھس لوخت درنار — // زہ آتش سینہ بوزنم
میہ روغن جوش کورنم — نبر کٔن گوم اظہار //
تنے کٔرہم میہ سردی — رخن مے پھیر زردی
اُندری ہیوتنم وسے نار — // میہ چھم نہ صبر و طاقتھ
نہ عقل و ہوش ہیمتھ — گومت چھس ووُنی بہ ازکار //
کرہم ییتھ یاسہ مرہم — نتہ مارہم بہ یک دم
ژلیم ہر غم میہ یکبار — // کرے نا میون چارے
بہ پانے پان مارے — کھسے کس میون[2] بس بار //
میہ ووتم جان بر لب — نمس پرٛاران بہر شب
میہ تھاوِن وادہ لبی یار — ہتے ولیسی انتنے یار
دہاس دل چھُ رنجہ — زہ غم اندر شکنجہ
میہ کٔس کاسیم یہ آزار — ہتے ولیسی انتنے یار

۱۔ سیخ — ۲۔ ہتہ ہیتر

غزل

دۆدُس نادِر بُہ وارِ وارِ میٚہ اوس یِی تقدیر
میٚہ زنگہٕ زنگے کرٚیام چارِ نٚید پوٚنہٕ کانٛہہ تدبیر

میٚہ کوٚنہٕ زونم یہ دورِ دنیا چھُ پوٚختہٕ بازیگار
یہ دہ دہاوم زہر میٚہ چاوم بر مکٚر آنم گیر

میٚہ زون روزم تہٕ ہے جوانی میٚہ چھُم نہٕ کانٛہہ پروا
چھان[1] اوسُم مرٛوان میٚہ چھیم نہٕ جہان چھُم جاے گیر

بُہ چھُس بہ حسرتہٕ سیٹھاہ پریشان زِ کارِ خود رسوا
تریم نہٕ پھیرتہٕ زِ دست نیرتھ کمانہٕ آمد رے تیر

بدی تہٕ نیکی یہ کٔر میٚہ حاصل تہٕ سر بسر موجود
چھو نیوم اصلس توٚگم نہٕ زینُن بُہ ژھانڈِ کیاہ توقیر[2]

دنیوم یارَ وازموٚدِ کارو میٚہ کتہٕ باورآو
کتابہٕ پیٚری پٚری قرآن وُچھم وچھی میٚہ گونہٕ زانٛہہ تاثیر

وُچھم کینٛہہ میٚہ دریں زمانہ بشکلِ انسان دیو
کینٛہہ پیٚنٛزی تہٕ واندر کینٛہہ سُہہ تہٕ رٲچھ کینٛہہ ہُوٗنی کینٛہہ خنزیر

به خوانِ ماړس ګوټ بُر حچه زاګان به کیږه بالین یوے

چپیه کوزما جے کډ ړسعدن زنُ وجهم یو یوے تاثیر

به حیله سازی چه جالسازی چه کسب خلقن کار

رچه شیخ درویش فسادړ نے بیچه فقیر و سیّد بیر

دعا به منګ از خدا بهر دم نجات از دنیا

بنِ زتو به بیّیے بلاشک زبیه عفو هر تقصیر

---

۱ وتیړهان او حُسن ۲ عزت

گیت

بُہ کوٗرنس دربلا گیر   میٚہ اوسُم یی بہٕ تقدیر
چھُہ کیاہ ووٚنی چارہٕ تدبیر   میٚہ اوسُم یی بہٕ تقدیر
میٚہ دل سنگ لوگ یارَن   یُتھ رنس کالہِ مارَن
کُرہتھ تھاوُن میٚہ زنجیر[1] "   بُچھِتھ مورس بر مارو
گرہ کوٚرہم میٚہ تارو[2]   کوٚرُن باران میٚہ از تیر "
میٚہ تیرو وارہٕ وارہٕ   کرِوہم[3] پارہٕ پارہٕ
بتن از زہر تأثیر "   کمانے گوٚن چاَرِ رٹھ
دِوان چھُم تیر دارِ رٹھ   کمان گوشن دِتھن پھیر "
کٔرِتھ بستہٕ بہ جادوٗ   سرِ راہ ترٚوٗ ونس بو
زِ جادو چھم میٚہ زنجیر "   دوچشم مست پُرِ ناز
چھُہ جادوگر فسون باز   کوٚرس سوٗ رمہِ اچھو گیر "
انار و سیب وگُل قند   دوا یے دردِ دل بنْد
نبات و شکر و شیر   میٚہ اوسُم یی بہٕ تقدیر
بہانٔے جانِ بیمار   نظر تمی ٹُنٹز بہ یکبار
حیاتک تھہ چھُہ تأثیر   میٚہ اوسُم یی بہ تقدیر
وہا بو گژھہ مہِ دل تنگ   فقط عفوٕ گوہ ناہ منگ
گژھُن ٔآخر مافیر   میٚہ اوسُم یی بہ تقدیر

---

[1] گند   [2] زلفہٕ کیٖو والو   [3] "کوہ رہم" بدلہِ اوس بمہٕ وقتہٕ "کرد ہم" بہٕ یوان لیکھنہٕ۔

غزل

واوہ وُچھتو مێہ ماچھ آمُت یار
کاوہ گژھتو بہ بال ژھێس بیمار

اَچھ وَل ماشہ آسہ باغس منز
گژھ ڈبہ پیٹھ وُچھن سہ ماہ رہ خمار

ویرناگس بێیہ شہباد[1] دس پھیر
بیٹہ یکھ سہ نتہ آسی ژژار

ڈل سٲلس سہ آسہ گگرے بل
گژھ وُچھن درنٹھ طشالا مار

نتہ نے آسہ ادہ گژھ سولور
سێندہ واوس سہ آسہ آمُت لار

نتہ آسی بہ سٲلِ مانسبل
قاضی باغس بہ زیرِ چار چنار

گژھ وہاو بہ کوہ ماران وُچھ
آسہ تھٔز شہ چھُ رحمتک دربار

۱۔ شاہ آباد (اصل)
۲۔ دوٚیم روایت "پتہٕ"

غزل

پکان مے یار ڈیو ٹھم ناز کری کری
گرہن لتں اوس زین و ساز کری کری

وُچھان ادس باغ نہ گلزار گلشن
قدم لوٹ لوٹ تُلان انداز کری کری

رفیق اوس باوان بین بُنینے حال
بہر کس الکھ اکس نش راز کری کری

بمارن اوس چاوان شربت قند
انان ہر گا ثنہ بو آواز کری کری

غریب و خستہ دل ساری انن بیش
بہ خندہ لب تھون ممتاز[1] کری کری

بہر کس کو رنہ وادہ جود احسان
اونن انجام تے آغاز کری کری

کو رن معراجہ کے رنگے تماشا
تھوون دروازہ باغن باز[2] کری کری

وہا بو کرتہ حاصل سرفرازی
بہ سلطان[3] خدمت ایاز کری کری

---

[1] الگ الگ [2] کھولتھ [3] تلمیح سلطان محمود تہ ایاز س گن

غزل

سروِ قد یار میٚون خوش رفتار
نازنین دلربا تہٕ گُل رُخسار

نیٚون دل میٚون نمی بہ یک عشوہ[1]
چھُم نہٕ کینٛہہ عقل و ہوش صبر و قرار

دٔھینہٕ لس یامیٚہ دل دِیم پھیر تھٕ
نہٕ مارن زخنجرم یکبار

کرنہٕ کیاہ چھُم سخت آزار
سوز در سینہٕ دردِ ہجرک نار

چھُم زِ ابرو کمان لایان تیر
گوم از نوکِ تیر سینہٕ فگار[3]

دِل کُتر نم زِ نتہٕ خنجرے
یہ چھِ بے رحم ہندچی[4] تلوار

زال زُلفکی میٚہ چھم بہ پا زنجیر
نال دُلی تھَن میٚہ چھِم سیاہ شہمار

از غم و رنج چھُم میٚہ بر لب جان
نہٕ چھُ در شغلِ خنجر و تلوار

اے وہاب بیرتِ ہمہ خوبان
خون ریزی تہٕ داوِ نِ آزار

---

1. اچھی ہندہ اشارہ 2. میانہٕ تلوارہ سیتی 3. چھلہ چھلہ 4. ہندوستانیچ فولادی شمشیر آس یلانہٕ وقتہٕ بیٚیٹھ مشہور۔

غزل

از خیالِ نیک و بد ہا در گذر
زان در تقدیر سوٗرے خَاَرٛ[۱] شر

چھُ مقدر کردہٕ در تقدیر کار
زیادہ کَم تتھ کینہہٕ گژھی ناز سوٕز

لا طمع گژھ بیہن گوشہ نشین
روز در بازار تٕرٛ و برٕتھ دارِہ بر

جز خدا وٕ مید تھاوِ ژٕ کانٛسہٕ ہنٛز
بے وقوفی زان کارِ گاو خر

یس یہ ھوٗون تمی مقرٗر دَر ازل
سرنوشتہ تس[۲] چھُ تیٛتھ بالا یہ بَر

چھِے کَرٕنی ہرکانٛسہٕ بر قسمتھ عَمل
چھِے نہٕ تتھ ہرگز کمی یا بیشتر

روز بر تقدیر رٲضی اے وہاب
منگ ژٕ یاری از خدا در خَاَر شر

۱۔ خیر و شر (اصل)

۲۔ نقلن منز چھُ اثبت "تیٛتھُ"، بہٕ اصلس منز "تس"،

COLLEGE LIBRARY
SRINAGAR
Acc No ......

وٕلِسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

ازٕ آسہٕ بُھو جمٕز شالہٕ مار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

ہاوس نشاطک لالہٕ زار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

ڈل آسہٕ مالا مال ازٕ
لاس کرہٕ بوسال ازٕ

وُنی کھِن غنیمتھ نو بہار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

وُمرے سفر چھُم معہ مختصر
آسا بُہ تا سالِ دِگر

نے روزہٕ گُل نے روزہٕ خار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

ازٕ نام گاٴ تیاہ بیتھ ڈلس
سوہٕ نہٕ لانکہٕ تہٕ گگرے بلبس

دِیتٕ گاٴ تھو بیتھ ناوِ ہ تار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

بیتھ ناوِہ وُنہٕ گاٴ تیاہ ترن
تم نے ڈلس ساٴ لاکرن

ہرگاٴ لشہٕ کنیھ دِہ ہ یختیار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

باغ نسیمس کیاہ ہوا
بیمارہٕ نے دادِن دوا

وُچھ تیل بلہٕ کیُ وِیرہٕ وار
وٕلیسی گژھتہٕ انتن بالہٕ یار

حضرتہٕ بل درگاہِ خاص
نبیسؐ تِرہٕ کرانہٕ التماس

وٕہا بہٕ باصد نالہٕ زار
وٕلیسی سالہٕ انتن بالہٕ یار

غزل

وُچھم الحمدللہ روٗیہِ دلبر
بُہ وۄنُس ناگہاں درکو یہِ دلبر

میہٕ کُرُم یاوری بخت بہ ناگاہ
ئُبم مے جائے ہم پہلو یہِ دلبر

زمین وآسمان سورُے معطّر
سپُن چوٗں عطار خوشبو یہِ دِلبر

ملکٕ تہٕ جن وانس جان سَر خم
وُچھم تاظیم کرٕی کرٕی سو یہِ دلبر

بہ شکلِ خولیش نادِم مشکِ تاتار
زمشک عنبرِ گیسو یہِ دلبر

پریشاں حال سُنبل در ندامتھ
زِ تابِ جعدِ مشکین مو یہِ دلبر

کران بے دام البتہ نرہ شیرن
نِگاہِ نرگسِ جادو یہِ دِلبر

دٔہلو سجدہٕ دیُن جائِز بہ محراب
بہ چوں محراب چھُے ابرو یہِ دلبر

ملہ بحقہ شاری سے غزلس چھُ "یا" اضافت " یہ " بناوِنہٕ آمُت ۔

غزل

خالقن پانٛژن کھتن ہنٛز پانہٕ ہیٚے تھاوٕن خبر
ساعتِ روزِ قیامتھ زانہٕ نہٕ کانٛہہ آسہٕ کر

اوٚبرٕ ڈلیتھ کس چھُ وٚنیوٗد کیاہ ترٛاوِہ بارانٛ اسمان
درشِکم کانٛہہ زانہٕ نہٕ شُرمادٕہ چھاکنہٕ آسہٕ نر

بے خبر انسان از ہر کار و بارِ نیک و بَد
زانہٕ نہٕ کانٛہہ کوٚت گژھِ کیاہ کرِہ درشام وسحر

نہٕ چھُ گانٛسے وٚنیوٗد مرٕہ کتھ جایہِ تہٕ کر چھُم مرُن
نے خبر چھس کتھ مٔرِتھ اندرلضیہ کَس قبر

وُچھتہٕ اِنَّ اللہ عِلمُ السّاعۃ از چشمِ خود
سورُہ لقمان درفرقان ختمکُ آیہِ پرٕ

یُس مٕن پانٛژن کتھن دعوٰے کرِے ازعلمیّت
سُہ چھُ کاذب تتھ کلامس تُمہٕ نٔندِس باورہٕ کر

خالقِ جن وبشر چھُے مالکِ مُلک و ملک
تس چھُ درقدرت مقدّر سارِنے ہند خار وشر

مٕی یژھن تمی تی بنیو مٔیانِس خیالس گو بدل
اے وہاب از عقل و دانش گفتگو کرمو ختصر

ردیف

"ز"

مناجات

یا الٰہی کرنہٕ وٕنۍ کین رحمتک دروازہٕ باز[1] — عفوِ عصیان رزق وٲفر بخشتم عمرِ دراز[2]

اصلیس کُن ہاوتم وَتھ وصلکۍ لذّتھ دِتم — چاوتم موے نخاوتم اسلامکۍ مے امتیاز

پننے فضلک ذرٕہ سبا کرتم مے اے کردگار — روز ہم نہ حاجتِ طاعات[3] روزہ ہم نماز

از نماز و روزہٕ طاعت[4] چھم غرض چُنے رضا — بُد گژھک راضی میہ بیٹھ وٕنی اے کریم کارساز

یہ گورم از تام عمداً یا بہ سہواً اے کریم — عفو کرتم از عنایت اے کریم کارساز

رچھتہٕ مے آیندہٕ از جرم و خطا وزم رحمت[5] — وُچھتہٕ مے از رحم بنہٕ ہیم از گناہان احتراز

لاگتم مے اصلیس کُن وٕنی براہِ مستقیم — تراوتم در سینہٕ فیض و رحمتک[6] سوز و گداز

کرتہ مے تاثیر نورک تیز در جان و جگر — برنہٕ از عرفانِ نورِ معرفت مے رچھتہٕ ماز

نفو ولس نی در جہان بوٕیتھ دوہے باآبرو[7] — تیتھ میہ نخاوم عاقبتھ باصالحان آرام و ناز

مِن لَدُنكَ رَحمَةً اِنَّكَ اَنتَ الوَهّاب[8] — آل عمرانس اندر اتھ رحمتس دروازہٕ باز

یا الٰہی والدینِ خویش و اقرب ہتہ وہاب
اہلِ دین سیتی کرتن جمع در یوم دراز

---

۱ یلہ ۲ نافرمانی عفو ۳ وہاب چھُ یہ عقیدہٕ نخاوان زٕ روزن تہٕ نمازن ہنزہ پابندی پتہ یتہ تام نہ خدایہ سُند فضل شامل آسہ انسان لبہ نہٕ نجات ۴ باقی فرض ہنز تابعداری کرتھ

۵ بلنہ رحمتہ سیتی ۶ وہاں چھہ اکثر جاین فارسی یا عربی ترکیبن منز "واوِ عاطفہ" اَنتھ تہٕ لفظ کاشرٕ ادی مُتی ۷ اصلس تہٕ نقلس منز چھُ یہ مصرعہ بینتھ پاٹھی۔ "یُتھ بہ نفو ولس اندر جہاں باآبرو" اتھ چھُنہ وزن پورہٕ سمان

نعت شریف

یا رسول اللہ سۄ روے پاک للہ ہاوُ از | عنبرین موے مبارک زیرِ شملہ تراوُ از

اَسی پریشان حال گامتی دردِ دل ساری بَنِن | چھک ژٕہ فیضِ نورِ رحمتہ ژٕلہ سۄرے تاوُ از

دادِ لَد ساری چھےٚ اُمتی بر درِ سلطانِ دین | آے کرنے پادشاہس دادِہ پننچ گراو از

یا شفیع المذنبین اَسی بُر گناہ تے عَاب دار | کر شفاعت انہ خدا ساری گوناہ بخناو از

ژٕے سِوا کَس لش گژھو بُیتھ بیا کھ سردار اچھنہ | رحمتک شوکت نشانِ پادشاہی ہاو از

چھک ژٕہ فیضِ نورِ حق بُرچشمہ آب حیات | اَسہ تشنن بہر للہ آب رحمتہ چاوِہ از

ناوِہ کنی چھی اَسی مسلمان چھِنہ اسلامچ خبر | اہلِ دینن سینہٕ شامل کرتہ ساںی ناو از

مالکِ جنت ژٕہ چھُوکھ خالقن باد ستگاہ | اَسی چھےٚ گُشنہٕ نعمتِ جنت ژٕ للہ کھیاو از

رحمۃ للعالمین چھُک یا محمد مصطفےٰ [1] | رحمتک قسمتہ اَسے تقسیم کینژھا تھاو از

پننِن رازن گوَرے پروردگارن بازدر [1] | اَسہ خوش خبر از رحم و عفوِ عصیان باو از

دُورِ پیٹھے آیہ لاران پورِہ لوکے باوۄ مید | حجرہ پاکس دریچہ وۄنی کشادہ تھاو از

اَسی وچھو الیل موے پاک تے والشمس روے | بے حجاب او بر نورک آفتابا ہاو از

مو ختصر اتھ مطلبس کرنہٕ للہ کامیاب | از فراقِ تو میہ شاہا جان بر لب آو از

حالِ دلِ استادہِ ژٕ ورتھ باوِہ بے داد گوم | گوڈِہ مے کُن سیدا گوشِ مبارک تھاو از

نی چھُ مطلب میون شاہا چھُس تو آے اُمت بہ در
لبیکھ وہاب امتین عاشقن منز ناو از

---

۱ ۔ سرن تۄ وسنہٕ دروازہ پیٹھ ۔

منقبتِ چار یارِ باصفا رضؓ

زِ بہرِ دفعِ ایں جور جفا[1] از — شفیع چھم چار یارِ باصفا از

چُھ از شب[2] تیتہ دُہ از ماہِ رمضان — چھُ اندر ہر عمل زیادہ نفا[3] از — نفع

مٹیہ دُی در شہر فاقہ بے عبادت — مٹیہ لبس ژوون یار نے بند چُھم شفا از

چھیہ نیکین روزہ دارَن از شب قدر — دُنہن ہتھ تے ہتن لچھ چھی نفا از

مٹیہ کونہ جز گناہاں ہتھ زنیتش کار — کُرم نہ نیکیا اندر تفا[4] از

مٹیہ چھم ژوون یار نے ہنز بُرانتھ امشب — بہ رحمتھ تم کرن مے غم دفا[5] از

الٰاہی بافضیلت ایں شب قدر — مٹیہ بیچھ تھاوُن رضاتہ باوفا از

وہ ہا بس کر الٰاہی عفو عصیان

بحقِ چار یارِ باصفا از

---

[1] بے وفائی بند ظلم۔

[2] شب قدر چھ سنو وُہمہ شبہ آسان۔ یمہ جہ عملہ ہند ثواب اکس ساس رتن ہنزہ عملہ برابر چھُ

[3] عربی لفظ یمیک معنے "ریٹھ چھُ۔

[4] عربی لفظ معنے "غضب" یا "ترارت"

[5] دفع (عربی۔ اصل)

منقبتِ حضرت سلطانؒ

پابرہنہ آس لاران بر درِ سلطان از
کرہ بو در راہِ سلطان جان و دل قربان از

شیئاً للہ شیخ حمزہ پرہ روزِ تھ ڈیڈہِ تل
دِ بہ مے راہِ خدا کینہہ رحمتک دیوانٹن از

چھُس بہ اُمت دِل شکستہ خوار و خستہ مبتلا
مے کریم محبوب العالم مشکلن آسان از

کھسہ استان ہیرہ ہیرے نتہ نیرے مدّعا
وُ بتہ چھُو نی کینہ سانہ ویرہ رحمتک دوکان از

شیخ حمزہؒ قطب عالم عارفن ہند بادشاہ
کاسہ ساری دادی تے غم حضرتِ سلطان از

بُس کھسے نتہ ہیرہِ لس نیرے دِلس سوزُے قصور
مینتہِ چھُم حاجتھ برہنہ پا کھسا استان از

اے وہاب انس حالِ خود عرضی ترہ کرد ریش شاہ
کرہ دستخط عرضین تھمی حضرتِ سلطان از

شیخ حمزہؒ نورِ روے نازنین مے ہاوِ ہ از
رحمتک یَرِ توسہ بے شک وارہ مے بیچھ تراوِ ہ از
فاَض ناَرحمتھ میونؑ ماری فتھ تس عاَرفس — معرفت
رہنماز فاَض ورحمتھ ماری فتھ مے چاوِ ہ از

---

۱. امیہ وقتہ اوس دیوان وزیر اعظم شُتد سرکاری ناو۔

غزل

ژِندرِ ڈُبوٚٹھُم تہٕ چھُم مے عید امروز
چھُ بوٚڈ اقبال مے تائید امروز

یِیم مے یار از بہرِ تماشا
وُچھِن دید ؤ بہ دیدہ دید امروز

لوٚدُن از چشمہٕ شاہی میٚہ یۄ گام
میٚہ وادہ تھوونم درتھید [1] امروز

کرو بٲغِ نشاطس منٛز ملاقات
وَلِنس بو درد کُے تمہید [2] امروز

چھُ تس کینہہ اشتباہ یُیومُت بہ خاطر
دِمس بو پیش [3] رد تہٕ دید امروز

مَلک اندر دُعایے عزّ و جاہس
فلک پایے زمین بوٚسید امروز

وہاب از وعدہ دلبر سرِ داہ
بہ دِل حاضر بہ جان تاکید امروز

---

[1] چشمہٕ شاہی نِش ڈل بٹھس پیٹھ گام   [2] گوڈہ کتھ
[3] برونٛہہ کنہٕ - تردید دِیُن چھُ اکثر وہابنہٕ وقتہٕ روزمرہ -

غزل

کلام یارِ شیرین شکر آمیز
یمٕنٛ زٕل چشمہٕ برٕ موٗے لالہٕ لب ریز

بدامِ زلف گاٗ تیاہ کرٕ یٕنہٕ ربستہٕ
تھوٚدن متقّین کینٛہہ تہٕ پرٕ ہیز

بہ باغِ گُل رُخن شہمارِ ظالم
چھُ برٕ گلدستہٕ ترٛاوِتھ یان آویز[1]

چھُ شیرنِ مارٕ نے دٕرامُت شکارس
کمانِ وتیر ہیتھ بیٚیہ خنجرِ تیز

چھُ شیرنِ ژھانڈنے دٕرامُت بہ حیلہ
بہ دشت و کوہ و جنگل شاہِ پرٕویز[2]

زِ خوفِ غیرِ شیرین خسروٚس بیٚش
ژٕجی وُش واوِ زن برپشتِ شبدیز[3]

چھُ کوٚرمُت شہسوارن ابلقس زین
سُہ نقرہٕ ابلقس پیٹھ گرم مہمیز

چھُ لوٚدمت شوٚخ چشمن کوٚک نازن
دٕہالبس وِلیوٚد چھُ سوٗرے فن تہٕ بھر پھیز

---

[1] الاٗنٛدی [2] اکھ پرانہٕ وتک ایرانی شہنشاہ
[3] خسرو پرویزن مشہور گُرٕ ۵۹۰ سنہٕ پیٹھہٕ ۶۲۸ سنہٕ تام

غزل

کاوہ یارس و نتو دِلہ کی راز
شہ چھُہ مشغول نازن اندر ناز

مسہ ٹبری ٹبری نغاوِم لس پیالے
چھیٖنہ آم نہ قسمتہ چھُم ناساز

سوز درد ک والیس چنگہ تہ تے
بوزہ ناون بو تارِ عشقن ساز

دِمہ لس لٹش بو فراقہ کی[1] نالہ
تڑاوہ از غم بو عراقچی[2] آواز

کلہ یینے بو کھورن تل تڑاوس
ڈالہ آتش یینے جگرک ماز

اِستادہ ٹبہ کرس لو لہ منتہ لایے
لاگہ شاہس بو بندگی ایاز

نیہ اندرہ کھتن ژہ مطلب بوز
روز بے غم نصیبہ سے[3] ممتاز

وُچھ وہا بو زاہلِ ایں دنیا
یم ییتہ گے آو ما کانہہ اکھ باز[4]

---

[1] جی (اصل) [2] موسیقی اندر اکھ مقام
[3] یلہ کھول کرن دول [4] واپس

سہ پانس پانہ ممتاز

دُچھم در ہر فشانہ سہ پانس پانہ ممتاز [1]
زٕہ تا بو چھُس بہانہ سہ پانس پانہ ممتاز
چھُہ سورُے کارخانہ اپُوز انجام و آغاز
فقط در ہر مکانہ سہ پانس پانہ ممتاز
زمین و آسمانہ ملکُ بڈی بڈی سرافراز [2]
ہمہ تسبیح خوانہ سہ پانس پانہ ممتاز
جن و انسان وُجانہ [3] جوان و پیر جانباز
چھہ تم خالی فسانہ سہ پانس پانہ ممتاز
عرب چین و چغانہ ہندوستان ترکِ تبراز
بہ در کون و مکانہ [4] پتہ سورُے نمُ ندُ سے راز
"بیر" نہ بہ چھُے گمانہ [5] سہ پانس پانہ ممتاز
مُری کسُ مُود کانہہ نہ زندے حرص و طمع آز
مران بہ ند زندہ جانہ سہ پانس پانہ ممتاز
دُچھتھ کانیاہ زبہ بانہ غریب و شاہ جوان ناز
چومبلہ گے روانہ [6] سہ پانس پانہ ممتاز

تماشا چھے زمانہ　　مُدہ شیرین مقراض
ہتے ناگانشہ طعنہ　　سُہ پالنس پانہ ممتاز
دہ بو تا دخانہ　　یہ دُنیا چھے دغاباز
وُجارن گاتی خانہ
سُہ پالنس پانہ ممتاز

---

۱ سادہ فی نش الگہ پتہ باشان　　۲ زٹھی
۳ زدہ بلا ز　　۴ کائنات　　۵ فرق ذات
۶ کجہ کجہ ورائے دوبیس عالمس کُن ۔ زنبتہ تالس گزھن ادسکھ ۔
۷ تبنتہ باندی وان بیتہ ازلہ بیبٹھ تخریب و تعمیر جلیہ ون چھ رودی متی ۔

غزل

ماہ تابان[1] بہ برج آب ہنوز[2] — نور در صورتش بہ تاب ہنوز

در سمندرٕ بہ چھُس سراپا غرق — تشنہ لب چھُس زٕ ہر آب ہنوز

در جگر نار ہے زٕ دردِ فراق — چھُم دِلس بوے از کباب[3] ہنوز

روٗٹ میہ در دست دستہٕ سنبل — بو یہ خوش چھُم میہ از گولاب ہنوز

بارہا لیکھی میہ نامہ لتس یارس — آم نہ کینہہ تہ ہے جواب ہنوز

نو توان چھُس بہ عمر شصت[4] سالہ — چھُم بہ طفلی دِلس شباب ہنوز

چھُم بہ تقوا میہ پارسا جامہ — در بغل شیشہٕ شراب ہنوز

یار اندرٕ کنارہ در گلشن — چھُم بنخارٕ جگر نقاب ہنوز

گُل برہ گے نہ خار باقی روٗدی
در تمنائے گل وہاب ہنوز

---

١ تابہٕ ونی زوٗن زنہٕ آبس اندرا کِہ بُرجہٕ منزی نیہ نیہ کران۔

٢ وُنہٕ   ٣ عشقہٕ نارہٕ دلس کباب بنتھ۔

٣ شیٹھ وُہرِ دأتھ

غزل

وَنے بوزار بہ در دلبرا بوز
چھُ دنیا بے وفا فانی سرا بوز

نہ روزی زور زر تہ نے جوانی
خرابی تاونگ ژہ بازرا[1] بوز

یہتے ژی ہیوی بہ دنیا آے گاتیاہ
کتے بِتم وُزکیہنِ حبس کو ذرا بوز

زِ خویش و آشنا کم بہو در
وُچھیتہ دیدہ ورُان سے دفترا[2] بوز

رفیق و دوستان وزان بے زان
حساب ال رفیقان الکھ گرا بوز

وُچھیتہ کم کم غنی تہ اہلِ دنیا
امیر و بادشاہ بیرون[3] سرا بوز

وہاب از کارِ ایں دنیا بحیرت
دریں حیرت یہ شعرِ نو طرا[4] بوز

---

۱ یہ دنیا ۲ مو ستین ہنز بادچھ وہابس گیر کُرتھ روز مژ
۳ کھوڈ سکیر ۴ نوہ طرحہ

غزل

بُہ چھُس نفرین گوٗمُت از ہمہ چیز
یہ دُنیا بے وفا تہٕ پُر دغا نیز

چھُہ ہاوان اَشِر جا داں زہرِ قاتل
چھُہ باوان تاوٕنس اندر بہ تجویز[1]

یہ زالِ پیرِ[2] از نیرنگِ جادوٗ
بوان ہر گاہ نہٕ لاگِتھ شکلِ دوشیز[3]

چھُہ کوٗرمت کاملو مۄہ ردا اِنکار ناو
چھُہ مُکرِس ہوٗن مائل در ہمہ چیز

کلام کاملاں چھِ فیض و رحمت
ترُوزیا[4] بہ[5] سرمانندِ تعویز

وہاب از بہرِ درمان بر سرِ در
ستادہ دست بستہ زیرِ تجویز

---

[1] یہ انسان پننہ طرفہ پورٕ سوچِتھ
[2] مکارہ بُڈ زنانہ
[3] انہٕرش
[4] تازٕہ
[5] شوٗبہٕ وُن۔

غزل

مست بمپر زل بہ حسرت خستہ از چشمانِ ناز
سُست ہر نہ وُچھ بہ غارتھ لبتہ از پیکانِ[۱] ناز

از خم ابرو[۲] ہزاران نیم بسمل[۳] کردہٗ
تیر باران کوٗرتہ جانن از سرِ مژگانِ ناز

دستہ سُنبل ژ بیہ کاکل نتہ ژاپل کالہ مارہ
والہ بُری چھی جانہ وادن لاگی متی زلفانِ ناز

ماہ تابان وُچھ شہ گُل روٗ رخ نتہ رخشان آفتاب
گُل چھُ زیبا دل فریبا پھوٗل شہ از بُستانِ ناز

نازنینانِ جہاں شرمندہ گے زان نازکی
چھی پران لاحول ولا شور و شر در شانِ ناز

نازکی در نازکی تازہ غذا
ناز اندر ناز نازک نازنین سامانِ ناز

اے وہاب از ناز برداری بنی حاصل مراد
لاگ لس نازن خریداری سین قوہ بانِ ناز

---

۱ تیر   ۲ بمہ و بجر   ۳ اڑہ ماری

بأڑی کری نہ کانہہ نہ چیز

از مالِ دُنیا اے عزیز — بأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
جاہ و زر و دایہ کنیز — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
کانہہ یار چھے نہ جز عمل — تنہا وسُن چھے مٹرہ نل
ڈأرث دِنے نہ اکھ پٹیشیز[1] — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
چھی یارہ گردن نیک و بد — پہترن ڑیہ کنز سی در لحد
کھیوہے امو تم رنجہ بیز[2] — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
کانڑ ھاہ کری نہ یاورِی — ڈأرث رٹن جا داد ڑی
گرٗ گا وئر کرٗ تہ قبض — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
روزِی نہ اخر تا وتوش — چھک زندہ وزی کہن کرتہ ہوش
ہا یارہ میا نیو کر تمیز — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
غأر از خدا از ہیچکس — ودہ مید تھا ونی چھے عبث
بس سے خدا زانن عزیز — یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز
از بار خویش و آشناو — وچھ حال تہندے باد تھاو

وتھا بہ ہیچھ وارہ تمیز
یأڑی کری نہ کانہہ تہ چیز

---

[1] پٹیشیزہ'' پرانہ وقتک اکھ لوکٹ سکہ۔ کاترکی پائٹھ ''ہار'' [2] ناراض'' امہ علاوہ کھٹینہ چھپتھ روشتھ۔

غزل

پیسی نہ تیر دراُمت از کمان بار[1]

اُوچھکھینہ بیٹیہ وَونی گو مُت نمان باز

یہ کینٹ ھانیک یا بد از زبان دراوُ

سوکیتھ کریہ پھیر یتھ در دہان باز

جن وانسان حیوان یُس اکھاہ مُود

بیی نہ مُو دمُت کانْہہ در جہان باز

گرٛ حن بیٚلیہ در گذریم وُمرہ ہندی دوہ

بنے نہٕ کانْہہ پٔدٕ یتھ ہرگز جوان باز

پیٚیے بیٚلیہ برف باران ژالہٕ[2] یارو

کھسے نہٕ آب باران آسمان باز

گرٛ ژھے یُس در جہان بہ ہیچ بدنام

بییس نہ نام بد از مدح خوان باز

بُخیلا آسہ طامع تہ گرُسنہ[3]

دِیانتھ نو نہٕ والِس آب و نان باز

وہاتو کرِ بہ توبہ استقامتھ

بیی از توبہٕ عاصی[4] در امان بانہ

---

[1] والیس [2] ڈوڈھ [3] بوچھہ ہتھ [4] نافرمان بندٕ

غزل

گژھتہٕ ولّسی یےٚ وُچھتہٕ دردِل کیاہ چھیہٕ یارس راے از
یہٕ نادرشُن دِمِنا وَ نیتہٕ کرٕھ چھیس ترٲے از
چھُم گمانہٕ بالہٕ یارس آسہٕ عزم ایں طرف . . .
کاوٕ تہٕ بلبل خبر ہیتھ واریاہ یوّت آے از
آم از بادِ صباہے بویہٕ ریحان و گلاب
از ہوا گاہے بہ گیسو یورکُن چھیس گرا ے از
چھُس بہٕ زانان آسہٕ دٲرمُت یار از بہر شکار
نورٕ تمی سندہٕ آفتابس زن چھیہ اوٚرہٕ ژھاے از
وُچھ منیہٕ در ہر کوچہ گومُت دربدر بادِ صبا
ہمچو آئینہ صفاتمی کرنہٕ ڈوٕ ڈوی جاے از
چھم منیہٕ فرحت ییتھ دلس شاید یمے بالہٕ یار
از کمالِ مہربانی کرہٕ کنہہ مے پاے از
ظاہرن چھُس رحم ییومت از پریشان حالِ من
بالمنگ زوراونیہ کہٕ تام چھس ماے از

میٚہ نہٕ چھَم وۄمیدٕ کانٛہہ تھاَ دُمٕبر وصلِ یار

بٔلکہِ زیٚن مژدہٕ میٚہ لٔس کُن چھَم گنیمتؕ راے از

دۄد ہاوس حال باوس کَلہٕ تراوس زیرِ پاے

موٚٹہِ یانے وارِ وار بے زھوٚٹہِ سوٚرے نیاے از

اے وہاب ازرٕ رنج وغم دلشاد تہٕ آزاد روز

درقُربانِ صفِ اول زٔ بیٚہ میلی جاے از

١۔ کلاسیکی شاعری اندر قاعدٕ آمتی مانہٕ ۔

٢۔ صُبحک ہوا یُس ترمیس شارس بیرِہ منگ نہٕ گوٚلاب منگ ہیٚتھ چھیر کاڈُ کرنہٕ وۄنُمت ادس

٣۔ مستقل بندوبست انتظام ۴۔ خوشخبری۔

غزل

چھُم نہ تیتھ خوش در جہاں ہے کانہہ تہ چیز
یُتھ مے خوش چھُم پننُے جانٕ عزیز

عاب خوٗد ماشوق آسان پٔرتھ اکس
چھس بہ زانان عاب خود دٔرت از تمیز

گنج بختائیش گران ڈیٛشھُم بہ لب
یس نہ سرمایہ اتھس چھی اکھ پشیز

حز بہ راحت اسپ تازی زیرِ بارہ
افسرِ بالو یہ شاہ گشتہ کنیز

روغنِ زیتون قلی لہ گندہ گو
چھےُ بجاے مشکِ عنبر تازہ تیز

جامہِ تے جوغہ قبا چھی عاب وٗنی
چھےُ مرٗوج کوٹ تے بوٹ و تمیض (قمیض)

یُس اکھاہ چھےُ بازی گر تے جال ساز
تس نشے از عاقلو ہیو چھہ ہے تمیز

گَارِتَن ارمان بیر تا اِنشب
جَانِتَن جاہ و غلامان و کنیز

راست بازی ءَ زِچیہ بگیں سلوہگی
جاں بازی ءِ ترکیب و کار نیز

ہنیتہ نادانی ترا و دیان ئے دلب
راست جاں گِجّی ئے دا مَن چہ چیز

---

١ عیب تحقیق داھل ٢ ادب ٣ عزت گر

٤ سید - بادشاہ کو بیداگر جاندوستی خیال گاش دیہ ترا و ترجیح بوان عزت گر مانند بیہ ترش
فکچیہ شی و دل عزتیچ بیان وات ۔ ٥ شاید مکول

٦ حیل سازد داھل ٧ ئیرتری ئے کن چیز کیا دتو ۔ وآئی خیال چجیر دست داھی غلا
نادال تیرت و مرد دیئے جاہ و تیشر چیہ تکی خرچ راست جان بیان۔

ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از

مسولہٕ پوشن کریو مالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
دوہ دۄہ کےٚ ہرہٕ لوبر لۄ بیالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
اُلفتہٕ وُچھتس زلفہٕ تہٕ خالہٕ   چھِمَ زن گاٹُتہٕ نالس ژرز
گِل زن لُجمژ چھیس لۄ زالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
رِلوان چھلیس لۄ دِوال نالہٕ   پیتر لوگیوٚ لم کرٕی مم ہز [1]
وَسہٕ نارہ چھُم تےٚ کوتاہ ژالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
وُچھتو آوارہٕ چھلیس کمہٕ حالہٕ   اَسمان سُدم ڈالےٚ گز
کَس وَنہٕ گاٹ چھتس مژلہٕ تہٕ مالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
برن زن ژٹھہٕ وٲ چھتس بالہٕ   زاٹھ لِتھ نارہٕ کوٚرتھم سز [2]
لاٹ چھتس گھاٹھن کوٚوہ سنبالہٕ [3]   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
کرہ کیاہ نالی چھم جلِ جنجالہٕ   دزہ کیاہ سینس چھُم دزہ دز
جگرس میانس گےٚ پرکالہٕ [4]   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
باغس پھُلِ متی چھی از لالہٕ   ناگس پوشن ہُند مرکز
عشقہٕ پیچان زن رزہ یان کھالہٕ   ییتہٕ مولالہٕ سالہٕ از
گاشس آو خلقن چانہٕ لِقالہٕ [5]   فلکن روشن گےٚ گنبذ

ملکن چونے چھےُ قیلہ قالہ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
کیمخاب اطلس بیٚیہ دوشالہ وٕتھرے قیمتہٕ مولہٕ گز
دٕتہٕ نے جانٕین کرہٕ دسمالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
زربفت قاقم زارٕ تھرو الہٕ قندزتہٕ دیبا زیبا خز
لیوٕی تھٕے تھاوی مے رنگہٕ بنگالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
شالہٕ مالہ باغسٕ ولازالہٕ ہیٚرہٕ لوٚن لوزٕ فمواران گژز
نتہٕ موزونہٕ ڈبہٕ روقن ڈالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
سونٕہ لانکہٕ برلوٚرہ پہ کٕی پیالہٕ کلہٕ والہٕ حاضر چھی آشیر
چلیتہٕ مو داما گژ خو شحالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
رٕنٹیٚ مس چھی شہمار کالہٕ سنبلیٚ گلہٕ نے چھی ماوٕز (معاوضہ)
یمبرزلہٕ وٕے برٕی مس پیالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
ہیٚہ کرٕ دستہ تہٕ اری نہٕ مالہٕ لیٚہ کینہ زوٕ خ چون وٕچھہا از
مر ہمہٕ چانے بلہٕ اکہٕ کالہ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
سنزٕہ ییسان کورٕ نے زوٕ جوالہٕ منزٕہ کیٚنہ لوگے گرٕ شیوٕز
دلٕ نتھٕ جانٕس چھکٕ دٕنبالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از
دمٕاب بے تاب وُچھ کمہٕ حالہٕ بے جان اسمانہٕ پیوٕ مُرن شرز
دیدارہٕ چانے ستی شنبالہٕ ییتہٕ مو لالہٕ سالہٕ از

---

١ ہٕرل ٢ سُور ٣ شدید پریشانی ٤ چھلہٕ ٥ اقبال (اصل)
٦ ریشم ٧ رواق ٨ آنگنٕ سانٹیانہٕ ٩ شاہناس منزٕ اکھ دوٕ دلالی کردار۔

غزل

میٚہ کٔرۍ نہٕ زانہہ تہٕ بارن واد[1] ہیزِ ہیزِ
ونان چھُم ساتہٕ ساتے واتہٕ اُزی اُزی

میٚہ دٕزمنکۍ پأٹھۍ ہر لحظ دِتنُ تار
لِوان چھُم بتیہ سبزی نارہٕ دُزی دُزی

دِوان چھُس نالہٕ ہردم دردٕ[2] نَے زَن
ژٕ وُچھہ سوراخ سینس گأم وُزی وُزی

شگفتہ باغ سبزا سبزٕ مأدان
چھِہ ازکیہ حالہٕ آمتۍ نالہٕ گٔرزی گٔرزی

بہٕ اندرۍ زولنس از نارہٕ ہجرت
میٚہ جگرس کورنہٕ روغن جوش بُزی بُزی

دہا بوسیش وٚ[3] پیس تس بالہٕ یارس
وٚلنس از بٔرونٹھ کنے شکوٕ ہیزی ہیزی

---

۱ ویدٕ (اصل)   ۲ مولانا رومی سٕنزٕ مثنوی ہندس گوڈٕ نکس شارس کُن تلمیح سے

بشنو از نے چوں حکایت می کند   وز جدائی ہا شکایت می کند

۳ پیٚتیم بژدنہم حال

غزل

ژھوونم دردِل مینہ عشقہٕ نارہٕ سوز
چھُم دِوان نارس وُتش سیتارہٕ سوز[1]

گژھِہ ہا در باغ بہرِ دفعِ غم
نالۂ بلبل کران چھم وارہٕ سوز[2]

مارِ وِ ے مورس تہٕ ماران مارِ چھم
مارو ماران چھم تہٕ وُچھتہٕ مارہٕ سوز[3]

مورنس از خنجر و پیکانِ تیر
تیرہٕ باران وو لِہ وُچھ تلوارہٕ سوز[4]

نیرہٕ ہا در کوچہٕ جنگل پھیرہٕ ہا
بوزہٕ ہا بو گوشہٕ نے منز آرہٕ سوز[5]

ژٕ ژار گژھِہ ہا ژٕ لیسواے یار ہیتھ
ہارہٕ لاگِتھ ژٕ ژارہٕ وُچھ ہا یارہٕ سوز

اے وہاب از سوزِ دل کیاہ سوز ساز[7]   نارہٕ سوزہٕ نِشہ کینہہ کر تارہٕ سوز[8]

---

[1] سرود [2] دِق [3] زلفن ہنز گاری گری [4] شمشیرہٕ ہند کارکرن والی
[5] آرو منز ِ پیوہٕ وُنی خوش آواز تہٕ سُرود [6] بارہٕ سُنز آوازہ ہنز موسیقی۔
[7] روحانی لطافت تہٕ نغمہ [8] نجات لبہٕ نک اطمینان

کم بادشاہ گردن فراز

گے اتھے ہاداَئی تباہ — کم بادشاہ گردن[1] فراز
ارمان ہیتھے از مال وجاہ — کم بادشاہ گردن فراز
جمشید تے افراسیاب — اندر جہاں زن آسی خاب
آوارہ گے خوار و تباہ — کم بادشاہ گردن فراز
شاہِ فریدون باعلم[2] — ایرج[3] تے آں تورِ سلم
کاؤس شاہ کج کلاہ — کم بادشاہ گردن فراز
کے خسرو والا تبار — گشتاسب تا اسفند یار
بہمن بہ شہمار سیاہ — کم بادشاہ گردن فراز
شاپور تے بہرامِ[4] طوس — سلطان سکندر فیلقوس
نے تم بتہ نے فوج وسپاہ — کم بادشاہ گردن فراز
خاقان تے فغفور چین — ترکان توران سرزمین
گے خوار و آوارہ تباہ — کم بادشاہ گردن فراز
نمرود فرعون چھی نہ یاد — بیئیہ[5] یاد گرستہ دعاد

گے از تکبر رو سیاہ — کم بادشاہ گردن فراز
تخت سلیمان بر ہوا — تس آسی صد در صد نوا[6]
استادہ شاہان و سپاہ — کم بادشاہ گردن فراز
نوشیروان[7] نے کیقباد — ہرمز نہ خسرو فرخ زاد
گے خاک با خاکِ سیاہ — کم بادشاہ گردن فراز
طہورث[9] و ہامان[10] و ہوشنگ[11] — پیرانِ[12] و انسر پاپشنگ[13]
دارا بیٹہ داراب شاہ — کم بادشاہ گردن فراز
مغرور کا نیاہ مال دار — شہمار شاہ و شہریار
گے بینہ با افسوس و آہ — کم بادشاہ گردن فراز
اتہ کُن نظر کرلے وتاب — سمار چھے نقشے بر آب[14]
اتہ آہی نقش تاب کیاہ — کم بادشاہ گردن فراز

---

۱ کار تھوڑ تھاون وول نقلن منز "گردن فراز" [2] ۳ دُرفش کادیانی (برانی جنڈہ)
۳ بم تہ نہ وے چھ فریدونہ سُندی نیچوی ۴ کے خروس بیٹھ اوت تام چھ یم ساری ایرانی شہنشاہن ہنڈی ناو۔ ۵ "بیداد" تہ چھ لیکھنہ آمُت۔
۶ یم چھ ساسانی خاندانک بادشاہ ۷ یہ عقیدہ چھ ہمیشہ چلہ وُن رُودمُت۔
۸ اتھ تختس آسی مُتی بنڈی نوع ۹ پیشدادی خاندانک تہ یم مشہور شہنشاہ
۱۰ فرعونہ سُند وزیر ۱۱ پیشدادی خاندانک دویم بادشاہ
۱۲ شاہنامک اکھ کامِل کردار ۱۳ افراسیاب جُن مول۔
۱۴ ناپایدار

غزل

کأٚلی روزی لو بہ تن جانِ[1] عزیز   بأے گرِتھ نن چوٗن سامانِ عزیز

بہ زیٚیہٕ اد زِتھ تنہٕ از تعمیر جاے   مال و دولت باغ و بُستانِ عزیز

تہٕ چھُ مالِ غأر غارن[2] مال غأر   مالِ غارس غأر خوامانِ عزیز

نہ تہٕند نہ بیکی سُند ے نے تہٕ میوٗن   بہ چھُ بُلی ہر کأنسہ ارمانِ عزیز

کأتہن أمی بازی گأرن[3] کوٚر مذاق   کأتہو کوٚر شوکت و شانِ عزیز

گے زِ دُنیا عاقبت[4] افسوس کھیتھ   لار[5] ہیتھ آزار بر جانِ عزیز

دیدہ وۆے ڈلیشتھ چھُنہٕ کأنسے اثر   حالِ زارِ غیر و خویشانِ عزیز

اے وہاب از حُبّ دُنیا در گذر
روز آمادہ بہ فرمانِ عزیز[6]

---

۱ نوٗٹھ زوٗح   ۲ غیر (اصل)   ۳ دُنیہن بادُنیہکی جادادن

۴ عاقبت (اصل) پتو   ۵ مرن وزِ کرٕ ہکھ زندو زن تہٕ قبرِ کُن لار دِوٗ بالِ دُنیا نیٚوکھ پننہٕ روحہٕ خاطرہٕ، عاقبتس کُن عذاب۔

۶ غالب خدایس سُندِس حکمس۔

قطعہ تہٕ رُباعیہٕ

(۱)

بیٚیم مے پادشاہِ ارمیا از
کرہم مے تیرٕہ خاکس کیمیا از
ولس بوروبروغم غوصہٕ شاری
کرَس نہ کینہہ نہٕ بو شرم وحیا از

(۲)

وُچھ مہبہٕ اندر باغِ جاناں در چمن سرمست ناز
برسرِ بسترِ گُل شاخِ آں سُنبل دراز
از قدش سروِ صنوبر حدٕ رٹھتھ شرمندہٕ روٗد
لالہٕ رہ خ ڈیشتھ سہ لالہ داغ دل ہتھ بانیاز

(۳)

اے دل بہ طمع عزیز داری ہمہ چیز
مال وزر اسباب سر غلام و کنیز
جُز خاکِ سیاہ ژرٕ نہ کہنہٕ اکھ سرِ موے
روٗزی نہٕ زٕ مال دعوی بہ پشیز

(۴)

با ہوش بہ اصل عقل کر تیز
وُچھ شکل ہینٛی برنگ آمیز
کٲ تباہ وُچھتھ دریں زمان رنگ
از رنگِ جہان کوٗرتھ نہٕ پرہیز

سہ ۱ ارمیا۔ ارمیا۔ اُرمیا = بیت المقدس۔ ایرانس منز اوس اُرمیا ناوٕ اکھ گام تہٕ یتہٕ زرتُشت پیغمبر زامُت اوس۔ روٗمی یاد شاہ ہرقلن
کوٗر یہ گام سنہ ۶۲۹ ہس منز تباہ۔
سہ ۲ تخت

لولہٕ نارہٕ وَس میٚہ دُز

کرہٕ کُیا ہو بالہٕ یارہٕ — لولہٕ نارہٕ وس میٚہ دُز
مرہٕ ہا چھُم سینہٕ پارہٕ — لولہٕ نارہٕ وس میٚہ دُز
وَتہٕ چانے کنتہٕ گارہٕ — بمبرہا وَتھ چھمنہٕ وٚیز
کنتہٕ ژھانڈ تھ وَنتہٕ یارہٕ — لولہٕ نارہٕ وَس میٚہ دُز
کرنہٕ کینژھا میٚون چارہٕ — نظراہ میٚے کرتہٕ سٚیز
بلہٕ بوازیک اشارہٕ — لولہٕ نارہٕ وَس میٚہ دُز
میٚہ چھُہ چوٗنے خارہٕ خارہٕ — یارہٕ یٚومُنٛ نار سٚز[1]
رٚنزہٕ سنٚز[2] کوٚر تھم دوبارہٕ — لولہٕ نارہٕ وَس میٚہ دُز
اَنزہی نی ہندی یا گٹھی وارہٕ — چھَے زٚبہٕ گردن یارہٕ تَھز
کٚیاہ زیبا موختہ ہارہٕ — لولہٕ نارہٕ وَس میٚہ دُز
وادہٕ کُرِی کُری بازی گارہٕ — زانہٕ وُنتھہٕ نہٕ کتھ میٚہ بیز
بے رحمہٕ بازی گارہٕ — لولہٕ نارہٕ وس میٚہ دُز
وہٕہن چانے امارہٕ — لالہٕ مسول ڈالہٕ لُز
ہبیہٕ مے کُری ہے طمارہ — لولہٕ نارہٕ وس میٚہ دُز

۱ـ دلس   ۲ـ شور

عاجز

بہ آسے زیرِ در[1] مسکین عاجز
کرم دِل شاد چھیس غمگین عاجز

وچھان چھکنہ مہ کُن کیاہ بگے زبہ غوصہ
امیرس چھنہ جایز کینِ[2] عاجز

سوال وینتی وناِلہ زاری
بہ پیش بادشاہ آئین عاجز

اَتھو نے کینہہ زہ دِکھ خالی کھتو ستی
چھ بہتر یُد کرکھ تسکین عاجز

تواضع نیستی نرمی تہ خوش خولق
چھ شرط عاجزی دردین عاجز

چھ عاجز بادشاہ ہفت کشور
زہ وچھ اندر خبر[3] تحسین عاجز

وہالو عاجزی با عاجزی کر
چھ عجز و عاجزی آئین عاجز

۱۔ دروازس بیٹھ ۲۔ کینہ ۳۔ حدیث

غزل

چھنیس گیمز آوارہٕ یارو زار بوز
نالہٕ پُر دردِ دل افگار بوز

میانہٕ سینک سوزو[1] شعلہٕ یُد وُچھک
چونہٕ کوُندے لِشہ شورِ نار بوز

یُدکرُن چھے تازہٕ جگرک زٕخُون چھو کھ
اَدٕہ ازمطرب صدایے تار بوز

نُکہٕ نارٕ ے گوم صد پارہ جگر
میانہٕ جگرُچ شیٖچھ زٕہ از انار[2] بوز

ساقین دُتیم پیالہ از شراب
از خرابی حال از خمار بوز

خسنہٕ بلبل گل تہٕ سُنبل برٕ ہ گے
حالِ بلبل مو ختصر از خار بوز

داستانِ دردِ سوزِ عاشقان
بُدٕ یُرن چھُے ادٕہ وہٕن تار بوز

۱؎ دزُن تہٕ پریشہ ۲؎ دانٕ با انار لپستان

چھےٚ نہٕ جاۓِ

غریبس خوٗن ہاوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ ‎ ‎ ‎ ہتو مسکین ماوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ
بہ زخمِ تیغ روزے سینہٕ دارِتھ ‎ ‎ ‎ زِ تیغِ یار ٹھاوٗن[1] چھےٚ نہٕ جاۓِ
پکان چھےٚ پادشاہ وَتہٕ کاروانا ‎ ‎ ‎ دریں راہ گاشہٕ پاوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ
گژھی بیلہِ جانوٗر از دامِ[2] آزاد ‎ ‎ ‎ اَدہٕ لتہِ پتہٕ لاوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ
کراوٗ چھکھ پانہٕ خلقن تیرِ باران ‎ ‎ ‎ بہ بیس خوٗن مٹہٕ کھاوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ
ژٕ ینے اتھہٕ سیٖہہ زَن کرشکارا ‎ ‎ ‎ ژٕ بہٕ بیکس اتھہٕ داوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ
کوٚرتھ پروردہٕ لیٚس از ناز و نعمت ‎ ‎ ‎ اَدہٕ پروردہٕ ماوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ

رسہٕ وَنہٕ ہے نتہٕ ژٕ کرتہٕ استقامت
وہاب مانہٕ[3] زاوٗن چھےٚ نہٕ جاۓِ

۱۔ کھوٗژن ‎ ‎ ‎ ۲۔ زال

۳۔ معنہٕ (اصل)

غزل

مہ اَژھ اندر دَہان مارہ ہرگز — مہ گژھ بے ڈر میانِ فار ہرگز

کرِ کھ یُد کار اوّل مصلحتھ کر — مہ کر بے مصلحتھ کانْہہ کار ہرگز

یمِس ہیکہ آسِہ طاقت تُہنْدِ تُلے بار — مہ تُل زانْہہ تْوہ تہ ژوُر بارہ ہرگز

چھُ غارَن مار گژھان دم[1] شیر آسان — مہ اژھ بے امتحان در غار ہرگز

بہ جُز موقہ مہ زُہری یاوِ سے زانْہہ — چھُ نہ بے موقہ دوہ لس تار[2] ہرگز

چُھپے گُل تُوڑ نتہ چھِے کُنڈ تہ سیلیٖ — چھُ نہ کانْہہ پوشِ عار[3] از خار ہرگز

نہ ہستی گژھ فنا در نیستی اژھ — مبتلی نا یارہ نمارہ از زار[4] ہرگز

غرورِ حُسن چھُے بے رحم و انصاف — چھُ نہ مغرورِ حُسنس عار[5] ہرگز

دَہا بو و نتہ یارس زار ہر دَم
وَوُنے نا گا کانْہہ اکُی یتھ شار ہرگز

۱۔ ہتول لوٹ نھاوَن وول بیوُچ ۲۔ دِگرہِ بتہ چھُ وہ لرس عام دُفہ ہہِ تیتی تھدی
مَرَو نھان زہ اہِ مُنزِ تار دِ نہ والین چھِ زُوس لَمِہ لَم لگان۔

۳۔ غیر (اصل) ۴۔ عاجزی یا زارہ پارہ

۵۔ رحم یا حیا

غزل

چھم میہ شادی گژھہ بو در خدمتِ جانانہٕ از
بہر دلبر شیرہٕ در گلزار بوسامانہٕ از

آو بہر خاک بوسی کوٗ بہ[۱] کوہ بادِ صبا
لوہ کڑ مژ قطرہٕ قطرہٕ عطرہٕ ہندہٕ بارانہٕ از

مخملی سبزس پیٹھ از برگِ گل فرشِ سمن
گلِ سنبل ڈیشتھ بلبل سپٕن دیوانہٕ از

ساقی موے خانہٕ در گلزار روزیتھ منتظِر
سپدی ہیتھ جام صراحی شیشہٕ تہٕ پیمانہٕ از

وٗنی زِ نوشا نوشِ[۲] بادہ موے پرستن آو بوش
چاوِہ ساقی تشنہ لبن جامِ جم[۳] وٗنی یانہٕ از

آو مطربِ جنگہٕ نے سیتارہٕ تے سنطور ہیتھ
چھے پری پیکر مرصع ہیتھ زری سامانہٕ از

سنبل گل ہی تہٕ مسول تازہٕ ریحان گوہ لاب
بلبلِ شیدا بہ گلشن گومتن دیوانہٕ از

موے چھِن مستانہ گامتی مستِ محمورِ الست[۴]
بہ زِ خویش آشنا چھی گامتن بیگانہٕ از

گاہ شمعکی یا کٹی از سوزِ دروں دل لے وتاب
زال برگردِ شمع روٗ پان چول پروانہٕ از

---

۱ کوچہ کوچہ   ۲ بوتل پیٹھ چیشہ سیتی۔

۳ جامِ جمشید چھ واریاہن مشرقی زبانن اندر ورتاونہٕ آمُت۔ اتھ پیالس سیتی چھ پوت وانیو واریاہ قصہ گنڈنہ آمتی۔   ۴ تتھی مست یتھ ساری روح تمہ ساعتہ آسی یلہ خدایَن تمن خطابِ اَلَستُ بِرَبِکُم (کیاہ بُ چھسہ تُہند پروردگار) روح وُنس یورہ "بلیٰ" (ضرور چھک تہٕ سون رچھن وول)

غزل

زہجرٕ[1] ہتھ خوار و آوارٕ　　دزان چھُس یارٕ نارس منز
میٚہ سینس گوم صد پارٕ　　دزان چھُس یارٕ نارس منز
میٚہ شینہٕ مارٕ کوٚر تمی آب　　وُچھم دراہرٕ بل گرداب
بُہ قطرٕ قطرٕ با سُہلاب　　دُزس رنجِ آرٕ ہارس منز
زِ نوٗرِ روز تابندٕ　　شمع زَن گوس شرمندٕ
نژان[2] چھیٚس چرخ گردندہ　　ییٚنیے تب پرٕہ غارس منز
کرأ کیاہ گوم ہارس پوہ　　وُچھم وٚونی درٕ لوٚگمت دوہ
میٚہ کھوٚتھمُت بار چھُم نوٚڈکوہ　　لوٚڈُس لوآبہٕ تارس منز
بُہ پرأرے یارٕ گگرے بل　　بِہوٗدوہ تارٕ بونیٚن تل
دوہ لاؤچھ کیاہ چھُہ موجِ ڈل　　بِہتھ اندٕ وِیرٕ وارس منز
چھُہ دوہ دزان سینہٕ بندٕ آب　　بہٕ جام سیزن سیماب
وُچھکھ نہٕ بیٚتھ مزہ در خاب　　چھُنیٚہ کم کم جایہ لارس منز
دہا بو وٚنہ لہٕ ژھانڈُن یار　　مٕہ گژھہ مغروٗر اندر کار
اکھو کار دل بایار　　ژٕ بٕہ کیاہ چھُے ہرج کارس منز

---

۱ ہجرت (اصل)　۲ نژہٕ ونہٕ کاڈی نیدرکی یا نیبکی پاٹھی

غزل

نازنین ډیو څخم بہ ناز و حسن گو مُنن مستِ ناز

لو ہیم بے وا یہ زخم تیر ے از دستِ ناز

دوہ ن کمان کم تفاوت څخے ملہ وَن درمیان

نہ دوہ ن محرابہ رنے بایک دِگر پیوستِ ناز

از کمان ابرو مینہ لاٸین تیرِ مجگان پَے بہ پَے

گوم جگرس پارہ پارے وار ہے از شستِ ناز

از نگاہِ چشم جادؤ ہر نہ ژلی دہ کو ہسا لہ

کوّر بہ جادؤ جود گاران میٚون دل پابستِ ناز

ناز ابرو ناز مجگان ناز چشم نازنین

ناز اندر حال رُخ تابیّہ زیبا لستِ ناز

عاشقاں در لشہ امید وصلش در خمارہ

موے چینیھے مخمور گاہتی موے پرستان مستِ ناز

تشنہ لب از بہر موے استادہ در کوچہ وہاب

خستہ دِل از ناز گو مُنن و لِسنہ جان دل خستِ ناز

---

(۱) شِسْت = لِبلابہ بِشَہ ودول (ب) شَسْت = نشانہ

غزل

ژہ یکھا سالہ میانے لالہ امروز
میہ بری منتی لولہ چانے پیالہ امروز

میہ کری منتی چانہ لولے ہیہ دستے
کرے بونیری پوشن مالہ امروز

چھ مطرب در سرودِ ساز و سنطور
بہ نازو ساز مارو تالہ[1] امروز

گولاب و سنبل و نسرین سونی پوش
چھ پھولی منتی گولہ رادن لالہ امروز

بدام زلفِ کاکل پائے بستہ
چھ لو گمت عالماہ اکھ زالہ امروز

وولومے شالہ مارانہ پیالہ بری مے
بہ زولا سعہ نہ لانکے زالہ[2] امروز

ومہا بوواتہ از دلبر بہ گلشن
بہ شالہ باغ[3] مار وژہ حالہ امروز

۱؎ تال مارن گو موسیقی خوش نوا بناوُن الہ وونی سہ بوش زود مُت ۔

۲؎ از چھ ونان زول کرُن

۳؎ شہرس منز چھنہ

غزل

دؤ دُم مے نارہِ سینہ یارہِ امروز[1]
زدردِ ہجر کوّرتھس مارہِ امروز

میّہ تھُوُتھ لالہ رہ خسادُک تمنّا
دَما کِھنا بُہ وُچھتھ وارہِ امروز

زِمارِ زُلف ووّلتھم نال یارو
میّہ مارَو سِتی کرِہ تھم تارہِ امروز

میّہ نیؤتھم دلِ ژیّہ گل رہ خارہ ووُتھ
بہ سینہ ہُم میّہ خارہ خارہِ امروز

میّہ ووتُم مُدّ تھاہ بیتھ جابہ ژارا ن
بُہ مارےِ پان ووّنی کر ژارہِ امروز

میّہ ووّنی یامارتَّا نتہ ہا وُ دیدار
گئیس بے تاب تَّا لاچارہِ امروز

وہاب از بیشِ شاہ خارا تھ ژھانڈان
سرِ درآمتُ دُو بارہِ امروز

---

[1] آز

غزل

گژھان فرحتھ دِلس از نام نوروز[1]
چھُ شیرین قندہٕ کھوتہٕ جام نوروز

چو صبح عید وقتِ عیش و آرام
مسٲوی عیش صبح و شام نوروز

بہ دنیا جشنِ جمشیدُن یوہ ہے دوہ
سرُود و ساز وٚنے آرام نوروز

چھُ منزل آفتابک در حمل[2] از
برابر راتھ تہٕ ایّام[3] نوروز

حساب سال کوٚرُ تنجیم دَالو
ونان تم نیک بد پیغام نوروز

بخاطر پٔرِھ والین بد شگونہٕ
یمن در دلِ بشمیت الہام نوروز

وہاب از این وآن محفوظ بکُل
مگر وٚ تھیٚجھ خبر ایّام نوروز

---

[1] ایرانس اندر چھُ بیٚشٲدی عیدہٕ پیٚٹھ نوروز عید مانہٕ یوان

[2] برج حمل

[3] قافیہٕ چہٕ مجبوری موجوب "یوم" بدلہٕ "ایام"

غزل

ساقیا چھُم ہواے جام ہنوز
لذّتِ نشہٕ چھم مینٕہ جام ہنوز

مارٕ زلفو پیٚہ[1] پا کرٕم زنجیر
چھم بہ گردن گرِہ[2] زِ دام ہنوز

پوٚر مینٕہ والشّمس والضّحیٰ واللّیل
چھُہ بہ یک بُرج صبح و شام ہنوز

جام و پیمان صراحی و شیشہ
بر سرِ سفرہ[3] چھُے تمام ہنوز

وُنہٕ ساقیٚ متین چھِہ چاوان موے
مُطربن کرٕ نہٕ کینہہ سلام ہنوز

رِگُرد برگرد بیٹھ[4] سازندہ[5]
کوٚر نہٕ سازن نمو مقام ہنوز

گوشِ دِل اے وہاب تھاو بہ ہوش
دِلبرن کوٚر نہٕ کینہہ کلام ہنوز

---

۱ زنجیر ۔ ۲ گنڈ ۔ ۳ دسترخوان ۔ ۴ گول کرِتھ ۔ ۵ ساز یا سارنگ وایِن وٲلی

غزل

چھ مقبولِ ازل تم یمو زوٹھ یچون تجویز[1]

جُو قرضِ فرضِ دائیم بزرگو مون تجویز[2]

ژھلتھ ژیِ پرٛون دفتر تلتھ سرحدِ خیبر

سپُن منسوخ از سر سراسر پرٛون تجویز

اُونتھ از حق زبیہ ارشاد لسےِ کرِ قیدِ کے "یاد"[3]

زنیک و بد کم وزیاد تھ اندر سون تجویز

ژِہ از حلدِ لشر ڈرا کھ ملے توت واتِہ نا بیا کھ

ژِہ توت کرِ گو کھ کرا کھ کرِتھ کمی زون تجویز

بہ عرشِ فرش از تام کرِتھ لو آسمان رامِ[4]

تِہ وُچھِنہ کانْہہ از تام سُہ کُس کمی اوٗن تجویز

وُن بوزن کُنے اوس دُوِیم یکسا چھُنے اوس

احد واحد کُنے اوس تمی تِہ مون تجویز

وٗہا بوجھی یہ مشکل یہ کتھ کُس ویژِہ در دل

چھ حاران اتہِ عاقل چھُ نوزک سُون تجویز

---

1. حکم 2. سالکن ہند اکھ ذطیفہ 3. یم ترِ یمصنوعی لفظ چھ قرآن پاکس کُن ابجد حسابہ پانہ وٗہن یا ضرب کستی تھاوی متی قید = ۱۱۴ سورہ ، کے = ۳۰ سپارہ = باد = ۷ منزل 4. مسجد اقصیٰ بیٹھ

غزل

کران چھی یاٚنی پانس پانہٕ تجویز[1]   بہٕ ذرٕہ ذرٕہِ دانہٕ دانہٕ تجویز

مکانن منٛز مکین پانے دُکاندار   کران سُے پانہٕ در ہر خانہٕ تجویز

بہٕ دشت و کوہ و بحر و بہٕ ہر جا   چھُ در آباد ہروٲ لانہٕ تجویز

جنوبس مشرقس مغرب شمالس   چھُ بوٗنہٕ تہٕ قوٕد تنگُ بیانہٕ تجویز

یہ کنیزٕ ھادر زمین و آسمان چھُے   تسُندے سازٕ تہٕ سامانہٕ تجویز

سِرن محرم دِلن واقفِ بہر کس   کران سُے ہم سِرنِ ہر آنہٕ[2] تجویز

بَیچے میوہ رَتس دہ دِتٚا کنے لال   کوٗرٕن رودس تمی دُردانہٕ تجویز

وہاب وَن بہٕ دردِ دِل غزل ہا
بہٕ شعرِ در چھی اسمانہٕ[3] تجویز

۱۔ کائیناتی تخلیق   ۲۔ پرٛیتھ وِزِہ

۳۔ باطنی پاٹھ

گیت

یارہٕ میانی زار بوز

مَارہٕ کرُلنس دٲدی جاگٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
نارہٕ مُبرلنس ڈیکہٕ لاگٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
دٲدیٚ لِد کاتھہ چھُمنہٕ ثانٲنی — درفراقِ درد و سوز
سخت چھُم آزارہٕ جاگٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
عارِیت چھم زندہٕ گانٲنی — وۄہ لہٕ ساتھا یتہٕ روز
کالی گژھے بال فانٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
وۄہ لہٕ ؤچھ سُورہٕ م جوانٲنی — کمبرس مے گوم کوز [1]
بیمتِس کرِ قدردانٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
چھُم خیالے خام پرانٲنی — سٔے ساز و ناز و سوز
طاقتہٕ زوٚس پہلوانٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
ژٕ سِوامے کاتھہ نہٕ زانٲنی — چھُس بہ پوشیدہ ہنوز
مٕنہٕ چھیہٕ جانٲنی مہربانٲنی — یارہٕ میانی زار بوز
دمابواز قصہٕ خانٲنی — گژھِ نہٕ کم درد سوز

آبہ[2] سے ازونہ وانی   یارہ میانی زار بوز

COLLEGE LIBRARY SRINAGAR Acc No

دوبیتی

بحمد اللہ وچھم ہر سو فراوان فیض رحمتھ[3] از
بہر بازار در ہر کوچہ[4] تابان نور برکتھ از
چھہ عیش عشرت وآرام زحق دونی محنتس ماوز[5] (معاوض)
سپن دفع بلاگہ تام تہ ہر رنج ومحنتھ[6] از

---

[1] پیالکی یا کٹہ، ہجر   [2] وہاں چھ تیبت ہنگہ منگہ" موث، صیغہ درنو ومث
[3] رحمت۔ برکت۔ محنت (اصل)   [4] اصلس تہ نقلن اندر چھ "گو" آمت
لیکھنہ یس غلط چھ "کو" گوڈ کوچہ
[5] یہ چھ معاوض لفظک گاتر۔ وہاں تہ چھ گاتری یا کٹہ لیو کھمت
[6] سختی تہ پریشانی

ردیف

“ژ” “ژھ”

نوٹ :- ردیف ژ تہٕ ژھ” اوس دیوانس اندر ”ردیفِ ز“ لس ستۍ یکہٕ وٹہٕ درج کٔرِتھ

زٔنِس گیٚم ہانٛزھ

میٚہ کیاہ ہنیو تہٕ کیا زٕ زایاس زِنِس گیٚم ہانزھ

تہٕ یور رٕکھتھ کامہٕ کرِتھن آیاس زٔنِس گیٚم ہانٛزھ

میٚہ چھیم نہٕ سوٚ شعور دِتم گمُدٕہ ہتم گمی آزار[1]

میٚہ وُسٹھ وٕنے لوگم نہٕ نقشس چٔنِس گیٚم ہانزھ

روٗچھِس کموٚ ہنیو چھیٚم یمُن اچھن ہنیوم گاش

وہ پرٕ تہٕ پرٕ زٕن میٚہ پرزٕنس منس گیٚم ہانٛزھ

پوٚرُم تی بینہٕ لکاراوُسم کٔرُم بد اطوار

لوٚگُس تہٕ اتھ ۂنِس دِنٔس ۂنِس گیٚم ہانٛزھ

کوٚرُم تی بیتھ نہٕ کانٛہہ میٚہ راضی پھوٚرُم پنِن پان

سُٕہ اوس کھوچِہ لِدان سوٚلِس کنِس گیٚم ہانٛزھ

زِراتھ بٔنتھ وُوِتھ لوٚنتھ میٚہ ہردٕہ گوٚو شہلاب

بوٗوِتھ نیوٚنم تہٕ کیاہ وٕنِس بوٚنِس گیٚم ہانٛزھ

وتھا بہٕ مہٕ کھوژ تہٕ دُشمنس مہٕ برٕ یہٕ وسواس

رٕنیی ژٕ آیتھ شہٕ گوٚڈٕ گمنس ترٕنِس[2] گیٚم ہانٛزھ

---

[1] خلاص گژھنک آزار [2] ترٕن گُلبکی پاٹھ لگنہٕ وہراونس تہٕ راچھِ کرٕنس گیٚم ہانٛزھ حالانکہ اجل واتھتھ بیلہِ گوٚڈٕ گنہٕ (مُروح) تٕ لٹہ یہٕ یمہ سایے لگنہٕ پیٚن پانے پیٹھ۔

گبیت

بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ

بنہٕ کرتام وونی پرسان — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
ننے تتہ ادہ یچھہ تہ جان — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
چھیہ پوشیدہ جانی کار — لیکھان چھی روز و شب طومار
جمع گے دانہ نے انبار — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
حسابس تتہ چھے میزان — جوابس زان ینے یان
مدعی[1] چھے ستی ینے یان — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
رژھ ہے رژھ گژھ بوڈ دفتر — خدا اکھ ذرہٕ روزی کر
بہ آمدان مارکس[2] اندر — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
سہن تتہ روزنہ زہرہ[3] — تمی پرسانہ کے قہرہ
بہ یک لحظہ اکی بہرہ — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
ییسے تتہ جایہ نیری پور — شمع زن ثمہ زلی لتس لونہ
بہ رحمتہ سے سپن منظور — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ
وہاں بو انہ خدا یو زیر — بہر دم خوانشگاری کر
شفاعت کرہ آنسر ورہ — بہ نیک و بد لگہ تارٕ ژٕ

---

[1] مدعی (اصل) [2] میدان معرکۂ محشر [3] حوصلہ

گیت

سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ

میتوہی بُہ لدے ڈالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ[1]
ہنو ژام دوہ دُر بالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
رندو دُوہ لہِ گنڈو ہالہ — ژلیم بالہِ میٚہ وسواس
آیس یارہِ ژپل[2] دِتھ تالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
گُرتھ ضابہِ میٚہ ہی مالہِ — ناگی دا یہ گژھک کور
تل پاتالہِ چے بجہ دِژالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
ژاوانُ اش چھیٚس ژالہِ ژالہِ — پیی دلوہ ژییہ کٚنھہ پاس
ستم زیادہِ گووہی مالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
پھُلے لُج میٚہ آکالہِ — گیم بُلی موُج ہاژھ
یہ ہیچ زھٹھ پھُلے زالہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
لنگہِ ترووسنگہِ مالہِ — تتی ژھانڈہِ بنہِ[3] ماتژ
ژُتھ ستہِ ژٚشِن والہِ — سوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ
وہاب آوژپل دِتھ تالہِ — بنیم ازمیٚہ دیدار

ہاوُس دوے تہِ سنبالہِ
سُوندر مالہِ کوٚر تھم کاتژ

---

[1] لیدر ژ [2] تھبکہ دِتھ [3] رِشتہ

بارہ چانے ٹرانٹہ

زونہ ڈرالیس بو سوارہ　　یارہ چانے بڑ آنٹہ
روزہ روشن وارہ کارہ　　یارہ چانے بڑ آنٹہ
لولہ چانے وجھنتہ سیٖنں　　پارہ پارہ گوم
بلہ ہا بو ازا شارہ　　یارہ چانے بڑا آنٹہ
شمعکی یاٹھی نالہ تالے　　جھم میتہ آندری رہیہ
دود پو نیر عشقہ نارہ　　یارہ چانے بڑا آنٹہ
رود ہم کتھ جایہ ژوے　　خورہ کوہ تھم کا ٹہ
جھم نہ وتھ وہ نہ کوت برلارہ　　یارہ چانے بڑ آنٹہ
بر سر راہ ژھن پہارن　　نتہ ساری رآٹہ
گنٹر رادہم نیر تارہ　　یارہ چانے بڑا آنٹہ
مارہ گیبہ چانے امارہ　　واریاہ ژوہ نہ آٹہ
شہہ تہ ہا نگل گآوارہ　　یارہ چانے بڑا آنٹہ
چانہ لولہ گو وہا بس　　جان آرہ کآ ٹہ
بیتہ نتہ بو یان مارہ　　یارہ چانے برآنٹہ

مٚیٖژ سٟتن میٖژ

زانہٕ تہٕ وٗتھ ترٕ نہ اٹھولس آے اسی کٮ۪تھ کرٕ
ڈرائے اسی بھٹولس نہٕ مولس مٚیٖژِ اندر میٖژ

کٕنہٕ تأ کوٚہ گھتی نہٕ توٗلس کٕنہٕ کر کٮ۪تھ دِیٖتہٕ
جنٕس جنٕس توٗل تولس مٚیٖژِ سٟتن میٖژ

مٚیٖژِ بندِس حال ہولس مٚیٖژِ ہمیتھ ہیٖژ
مٚیٖژِ ہندِ یے وٗت مولس زوچہٕ مولس میٖژ

زر دِ نیرہٕ ہِن پوشنولس گر دِ بیٖژ چھٕژ
مٚیٖژ چھہٕ زیبا آبرٕ چھولس موٚٹرِ آبس میٖژ

میٖژ بنہٕ ییٖہٕ تھ کٕنہٕ چیزِس ژییتہٕ مے بنہٕ میٖژ
مٚیٖژِ منزٕ ے ڈراو سورٕے معزٕ ہٕ بیتھ گژھ میٖژ

مٚیٖژِ بیچٕھ منزٕ دراے روٗلس سالہٕ چی ریٖژ
منگہٕ تمی سٕتنزٕ ھلاجی چولس مٚیٖژِ بالنس میٖژ

مٚیٖژِ ہندِ زورٕ ہٕ وٕہالو چھہٕ خبر پھیران یہٕ یٖیژ
ییٖہٕ یتہٕ تہٕ میٖژِ وے مٚیٖژِ سٟتن مٚیٖژِ بنہٕ لو میٖژ

۱۔ ہیچہٕ ہند خوش نماوول ،، یہٕ سٕتی بٹوآری عہدس اندر وہاب رٕکھا ایسے تژوان ۔
۲۔ فطری تقاضا موجوب ۔ ۳۔ اصلس اندر '' بنے ،،

غزل

کمہِ مطلبہٕ گوکھ ژاران راوِتھ دوہہ تہٕ راتھ
امہِ کوچے نیرزانکھ دشمنِ جان ژُری تہٕ باتھ

آے گا تیاہ بیتھ جہالس ژاے ساری زیرِ خاک
کوٗرکھ ہرگا نسے خیالا خام لیس لوٚت عقل وآتھ

نفسِ شیطانن کرِن عاقل تہٕ دانا بے خبر
ڈینکھ اُمی بازی گرن سگ بیترِ تہٕ مولہٕ موہ نچہ ڈراتھ

شیٹھ سالہٕ عمرِ چھیس از نفع نوقصان ژاذران
از خیالِ خام در طفلی وُنے چھم دوہ دوہ تُبہٕ آتھ

گوس از حرص و ہوا[۱] بو بستہٕ در دامِ بلا
چھینہ گا نسے بد عمل تا ئبڈ ندامتھ میانی یاتھ

کرہ کیاہ بیتھ مارکس[۲] اندر ییتہٕ آسن جمع
اوّلین وآخرین وجن و انسان زوہ ژاتھ

یاالٰہی منہ کرتن تتہٕ شرمندہ وہاب
ییتہٕ آسے وشکہٕ آسن زن بنیومت کا بِناتھ

---

۱ نفسانی خواہش
۲ معرکۂ حشر

گیت

ڈراس تنہا گرِہ یارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ
ترٕ بوٚیمہٕ ناوٕ تارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ
کرنہٕ کنیٖژھا میون چارہٕ — ملیتۍ چھم گگا مُتۍ
سانتھ موٚتن بو گذارہ — یارہٕ چانے سُتۍ
نارہٕ چھُل سینس منٛزٕ یارہٕ — وارہٕ چھم پیمتۍ
بلہٕ ما بو ازٕ اشارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ
چھم نہٕ وتھ ویزٕ کوٚت بہٕ ولارہٕ — مارہٕ کُرنس مُتۍ
بنہٕ مٔتۍ ہوشیار زوارہ — یارہٕ چانے سُتۍ
گوم جگرس پارہٕ پارہ — پیمہٕ منٛزٕ رمبرٕ تتۍ
مہٕ کلہٕ بو آمہٕ نارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ
کینہٕ منیا نیکہٕ گوشوارہ — چھی ستارہٕ کُتۍ
ستہٕ[2] ریشن پتہٕ لارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ
وٕہس[1] درانتظارہ — ڈارٕ گگا مٔتۍ پچھتۍ
کوٚرنہٕ دوہ پولشہٕ گذارہٕ — یارہٕ چانے سُتۍ

۱۔ ڈیہس نز چھس ہارتھ بیٛو ہیٚف کرنہٕ قطبی ستارہٕ دوردے معشوق"

۲۔ قطبی ستارس اندٕ اندٕ زٕ ژن واڑٕ ستہ تارکھ۔ یتیت ڈورہ چھ

بڑہ میانے اڑھ

وڈہ لہ یارو گڑہ میو نُے　　بڑہ میانے اڑھ

بلہ بو دبیادہ چا نے　　بڑہ میانے اڑھ

ڑے سِوانہ کا نہہ نہ زانے　　کڑہ کُس مے پڑھ

مڑہ بو نیہ عاڑزانے[1]　　بڑہ میانے اڑھ

کھیتہ کینژھا اتھہ میانے　　میہ چھپیہ چانی پڑھ

نُوہ ذوقہ شوقہ پڑانے　　بڑہ میانے اڑھ

بَیس زوالا بیکہ آنے　　تیلہ تس اکھ رڑھ

بنہ اَدہ عاڑ مانے[2]　　بَڑہ میانے اڑھ

تُمی بہ لیو کھنم ڈیکہ لانے　　تھہ میہ چھم نارُ ڑ

بدلاوُن کا نہہ نہ زانے　　بَڑہ میانے اڑھ

گوم سینس خُون بانے　　ماہ جبینس لڑھ

وُدہ لہ ازوونی شوزہ شانے　　بڑہ میانے اڑھ

دہاہن ازدادہ چانے　　زیادہ بُرنے پڑھ

نُوہ سالہ لولہ پڑانے　　بَڑہ میانے اڑھ

---

[1] عاڑ زانی منز　　[2] عجز معنے (اصل) تہ گو فضول نہ بے مقصد

کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ[1]

چھُ کیاہ ٹھٕچھ مِیانیٚن اتھن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
رِوان بہٕ چھُس مادان متھن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
کاٚتیاہ دِوہ ٲسی کاتیاہ وتھن　　یٕہٕس چھٕبیہِ زہرچ پراںٛژ
سِیاہ بر شیٖن زن چھٕبن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
چھُیے بیٚنہ رُوزن دوہ تھِ رٲتھ　　مُرن چھُیے بد واںٛژ[2]
مُرن چھُ لچھن ساسن ہتن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
دُریاوُ سوکھن تہٕ آگر سوتن　　سونس بنے کاںٛژ
تیرس ترٲوِتھ ہوُنس ستن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
بُتھس چھُو کرِتھ تہٕ ناظمِ لتن　　امام بنن لاںٛژ
تیاہ متھ کھیتھ اتھ گنیٖس متھن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
ستن جوین اکُے یتن[3]　　ستن چھِ ستھ شرکاںٛژ
بنے لچھ تہٕ کرور ہتن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ
دہٕ ہٕبر ژوٚ چھِ بیٚنِ وطن　　چھُ جان بنن ماںٛژ
چھِ شیٖتھرس تیٚژ واٹس متھن　　کھٕتھن گیٖم ہاںٛژ

---

۱ ہاںٛژ (اصل)　۲ ازچھنہ یہ لفظ کنہ زندہ۔ شاید چھُ امیک مانہ "لابدی" یا فطری حکم۔
۳ وسہ نچُو ترٲے۔

غزل

ووتھ بہ پیشِ یار از سر پا بہ دیدہ پانہٕ گژھ

تتھ مقامس بے سرو پا تیز چوٗن مستانہٕ گژھ

وچھ بہ گردِ شمع رو پوٗتنیو رکیاہ در اضطراب

یُدٕ ہتیچھُن چھُے یان زالُن تاَیرِ پروانہٕ گژھ

ہوشہٕ مۆت دیوانہٕ لاَگِتھ مست اندر کارِ خود

یُد بنکھ فرزانہٕ بس در صحبتِ دیوانہٕ گژھ

سر برہنہ پا برہنہ تیز از سر کٔڈ قدم

با نیاز و ناز و ساز و سوز تہ سامانہٕ گژھ

مفلس و مسکین بے چارہ بحالِ بے نوا

نیرِ با صد کرّ و فر با شانہٕ شاہانہٕ گژھ

ناتوان و عاجز و لاغر زِ ہجرت خستہٕ دِل

ووتھ بہ مردی تیز تر چوٗن رُستمِ دستانہٕ گژھ

یُد ژٕ بیہ دیدارُک غرض چھُے ووتھ بجلدی اے وہاب

چوٗن سکندر آبِ حیوان ژھانڈنے ووٗذِ یانہٕ گژھ

غزل

کوٚرُن نہٕ تعمیر باغ و خانہٕ کہنہ کرِتھ
لباس و فرش تہٕ سامانہٕ کہنہ کرِتھ

بُدنیا نیک و بد کرٔی کرٔی اوٚ نُنہٕ مال
تھوٚو نہٕ اسباب تہٕ مَس بانہٕ کہنہ کرِتھ

ژٕ بیٚہ چھُنہٕ تام کیٚنۍ صُبحُک وسا کینٛہہ
ذخیرہٕ تھوٚو مُت چھُ بے دانہٕ[1] کہنہ کرِتھ

بہٕ مادان ترٲوِنے در خاک تنہا
لدان چھُک زنگہٕ بنگلہ تھانہٕ کہنہ کرِتھ

بہٕ تاریکی ژٕہٕ آسکھ در سیاہ گور
چراغ و لمپ تہٕ شمع وانہٕ کہنہ کرِتھ

ہیکھ بُد تورٕ کرِتھ کینٛہہ زاد راہ کر
یتیکُ کھین چین تہٕ دیوان خانہٕ کہنہ کرِتھ

وہاب واز سُخندٕ آنی چھُ کیاہ سوُد[2]
لیکھان چھُک قصہ تہٕ افسانہٕ کہنہ کرِتھ

---

[1] خوراک
[2] یہ غزل چھُ آخری دہن ہُند ـ

گیت

سروِ نازن میٚژ

گاٹہن کرٕ بے نیازن   سروِ نازن میٚژ
سوندرن شوٗرن تہٕ سازن   سروِ نازن میٚژ
مأژرہ میٚژ گیہ مہرازَن   مأژرہ دٕرا ایکھ چھُژ
کٔرامی سوزن گدازن   سروِ نازَن میٚژ
ژھٔینتہٕ گے گاٹیاہ شمع زن   گاٹہو ژھینچھ ہیٚژ
گیہ نا گردَن فرازن   سروِ نازن میٚژ
شیٗور سامانہٕ ایازن   محموٗدس رٕژ
وُچھنہٕ دوہ پزٕ ونی پاکبازن   سروِ نازن میٚژ
عأرفن تہٕ اہلِ رازن   واقفی چھے یٔژ[1]
زندہٕ پانٕے سرفرازن   سروِ نازن میٚژ
عأقلن تہٕ چارٕ سازن   گالیہ نا کنھہ روٗژ
گیہ لوٗزک شاہ رازن   سروِ نازن میٚژ
وٕہ بو کنھہ چھک ژٕہ نازن   آکھ یوٚت کنھہ رٕژ
گالی شاہن شہبازن   سروِ نازن میٚژ

کینٛہہ مہ پٕژٕھ

از ستم ہاے ستمگر کینٛہہ مہ پٕژٕھ
ہمّتِ دُزدِ دلاور کینٛہہ مہ پٕژٕھ

زخم خنجر لو یم برسینہ مے
از عذابِ تیرِ خنجر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

تیر مجکان لایم مے یَے بر پے
از شکارِ تیرِ دُو پر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

زلفِ سنبل زال یا مارِ سیاہ
زہر نیشِ[1] مار دو سر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

جودکوٚرنم دو د چھُم مے للہِ وُن
رنجِ آں جادوے کافر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

دند موختہ ہار تے غنچہ دَہن
لب نبات و قند و شکر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

از قدِ الفش و ہاب چوں دال گو
سروِ بالا یا صنوبر کینٛہہ مہ پٕژٕھ

1۔ ف — 2۔ قدِ الف قدہ پٕرتھ

غزل

یُد شرابُک شوق چھُے پانس نتہٕ درمعوے خانہٕ اژھ

یُد خرابُک ذوق چھُے جانس نتہٕ بے. بیمانہٕ[1] اژھ

چھُک اگر جانباز جانبازی چھِہ کارِ عاشقان

بہر جانبازی بہ نارِ شمع یا پروانہٕ گژھ

از دُورِ عشق یُدوے چھُے گژھُن محرم بہ راز

ترٲوُ دانائی ژہٕ اے فرزانہٕ[2] بادیوانہٕ گژھ

از فنا یُدوے بقا حاصل کرُن چھُے گژھ فنا

در فنافی اللہ بقا باللہ بنی مستانہٕ اژھ

یُد خیالِ آشنائی چھُے تہٕ ژھین از آشناو

زانٕ سینی پانہٕ سےٚ نِش جان چھُے بیگانہٕ اژھ

دُی ژ بہٕ پانس درمیان چھُے ییٚہ زانکھ ژہٕ تہٕ بو

ژہٕ تہٕ بو تہٕ کُنہٕ چھِی نہٕ نَھ بَیتھ یکسانہٕ[3] اژھ

قطرہ دٔری یاوس تہٕ دٔری یا قطرس لیش گو ظہور
قطرہ دٔر دٔری یا تہٕ دٔری یا قطرہٕ کٕس دٔر دانہٕ اَتھ

اَتھ سرس اندر بہٕ ڈٲد تھ ڈٲرلس اندرو ہاب
بُڈوچھکٔ آ[1]بادی دنیا تہٕ درگا را[4]نہٕ اَتھ

---

١ مینن بانہٕ   ٢ گاٹلہ

٣ مادی دٔنیس نتہٕ روحانی دٔنیس کنوی کٔرتھ

٤ یہ غزل چھُ وہابن یقیناً شیٹھہٕ دہری یتہٕ وٗدمتٕ یلہٕ یزٕ یٲ بٹھٕرہ دنیا لٔبنہٕ لوب ہیتھ روحانی عالمس اوس ژھانڈان۔ یُس عام لکن وٲران خانہ تہٕ عارفن آباد دنیا لبنہٕ چھُ یوان۔

گیت[1]

ژھانڈ کھٔے اَمہ کیتھ ہند پے — نیہِ منزٕ بوز

کیتھ سیتن کرِ کھٔے ـَـے — نیہِ منزٕ بوز

مو ردہٕ بُد وٕ کرہٕ ہَن تے[2] — دارِ ژٕو پرِ تھرو ز

خون ہیٔنٔ چیپتہٕ جوں موٕ ے — نیہِ منزٕ بوز

سازو سوزس کرِ کھٔے ـَـے — گزٕھ آتشن سوز[3]

سوزہٕ سیتی گزٕھ منزٕ لرٕطے — نیہِ منزٕ بوز

کھاو پانس پیٔنٔ پے .. — خوفہٕ سے منزٕ روز

بیمہٕ جایے داریاہ چھے — نیہِ منزٕ بوز

سائقین ڈیٹ کاہتن موٕ ے — آسی لوٗ آموز[4]

باصٔین[5] نزٕ ویٹھ باصٔین ـتَے — نیہِ منزٕ بوز

کو ریہٕ کرٕ تھ سو نیہٕ لاگے — موسمِ نو روز

عارِ موقہٕ گزٕھ مارَے — نیہِ منزٕ بوز

بوز و ہبو لیس دِ یہ دَے — تس ہیٔ ہر روز

مایہ ہستی کُلّ شئ تے — نیہِ منزٕ بوز

---

۱ اصلس منز چھ یتھ غزل ناو «امت چھ» ترھ «ردلیفہ یتہ» ۲ زندہ ۳ دلی شوق ۴ بیچھ وُنز ۵ نعفین داحل

ردیف

س

مناجات

کانہہ چھم نہٕ یارب ژٕ ری سوا　　　رۄزی [1] دٕہ و فریاد رس
چھک جانہٕ وارن دٕرہوا　　　رۄزی دٕہ و فریاد رس
کٲتیاہ چھہ دررو یے زمین　　　مخلوق ائے جان آفرین [2]
چھک سار نے بند ٹے امین　　　روزی دہ و فریاد رس
کھینچھ گوا کس نٕتے وآرداتھ　　　تبکیس بنے زنہ تچ براتھ
چھے امر سےے موت وحیات　　　روزی دِہ و فریاد رس
ککوس کنے بہتر زٕقنٕد　　　ژٕ یارِس گگہ ٹھو وتھہ لیند
ہوٗلش بنڈس [3] کرٕ تیز دند　　　روزی دہ و فریاد رس
کنہژن ژبہ میشر تھاو نقہ غذا　　　کنیژن چھہ گاسس بوڈ مزا
کینہہ آبرہ سےے پیبہہ ٹھچی رضا　　　روزی دِہ فریاد رس
کنہژن غذا خالی ہوا　　　کنہژن زہر ہقو وتھہ دوا
کنہژن نہ کھینں فاقہ روا　　　روزی دِہ و فریاد رس

چھے بہ گزیدہ آدمی — کوٚرمت ژبیہ دررو یے زمین[۴]

چھُک خالق ہر عالمی — رُوزی دِہ و فریاد رس

کینژن دِتھنہ ژی دستگاہ — ہِم چھی بٔبین ہنٛدی نیکی خواہ[۵]

ژے داتہ ژے بوڈ پادشاہ — روزٕی دہ و فریاد رس

مسکین تے مضطرو ہاب — کوٚر تھس بدنیا کامیاب

ژے چھُک مبّہ درروزِ حساب

روزی دِہ و فریاد رس

---

۱ روزی دِنہ وول تہ فریاد بوزن وول خدا

۲ زوٗ پادہ کرن وول   ۳ اُڑی جہ   ۴ زمین

۵ رُت کانچھن وول ۔

نعتِ شریف

یارسول اللهؐ ندارم یار و یاور جز تو کس
آسه ٿيئي اُمّتس اندر مٿيه ٿيو کانهه بدعمل
غفلتس اندر مٿيه راوّر بر گناهان لوکه جا ر
آس وّوني ڦيبر يته ٿيبر پيئته دکه کهيته بر گانئه نش
ڇهک ٿي نوُر فيضِ رحمت اُمّتس کر یارسولؐ
ڇڻنه کينهه سرمايه جاڻس اُمّتس دراين زمان
اُسي ڇهه ٻُڌي مٿي فکر ني تل کرنه حل وّوني مشکلن
رحمتا ي ياغمبراه سُوزکهه خداين اسه ٻيڇهه
ٻُڌڇهه اسي به تاره ليکن رحمترا کياه کم گرته هُو
موه کلو ساڙي زساهان شفاعت يه رسولؐ
بسته اندر بندِ عصیان[4] خستهٔ خاطر ڇهي وهاب

یا نبی الله ندارم جز تو کس فریاد رس
ڇهُم فقط سرمایهٔ سیتن چون اسم پاک بس
ڈراس نادان و خراب خام ابله لوُ الهوس
ڈرے کرم وّوني دست یاری ڇهي زباری دسترس[1]
از شفاعت اُمّتین کر عنایت پیش و پس
جز شفاعت از گناهان موه کلي نه هیچ کس[2]
درد دل ساري بن تے غم ڈلن از یک نفس[3]
افضل و فاضل فضیلت بڈ ڇهه جاڻس اُمّتس
توُ هي کر نور حمیئج نظر کافي ڇهه خلقن پیش و پس
جز شفاعت موه کلي نه جن و انسان هیچ کس
از عنایت یک نگاهے[5] سیدالتس آس بس

---

١ اختیار   ٢ کانهه اکهاه   ٣ تهندڙ اکهيو کهه   ٤ گناه نافرماني
٥ اکه نظرا

منقبت چار یارِ با صفاؓ

دکھ ہشتہ آس ییلہِ از ہر کس | اوس یوٗ مُت دِلس مینہ بوڑوسوس
ہا تیفین دوٗ یم مینہ اے بے کس | ژور خلفاءِ راشدین چھی لبس
آسہ لیس ژورن اکھن ہنز تھفت | اکھ نہ بیا کھ ترا وِہ نہ از کفت
ڈیڑہ تل ہوان ید کران عف عف[2] | کھینہ وقتہ امیر ژھانڈان لتس
ژور سردار یم چھ عالی شان | شاہِ صدیقؓ عمرؓ و[3] عثمانؓ
ژہ نیٖ وَنی سوز رحمتِ رضوان | از خدا دم بدم نفس بہ نفس
رحمتکی ژور سایہ چھم بر سر | کیاہ کرِ یم تیز تاف در محشر
بیٖنہ چھم پایہ بوڑ مینہ یا عمبر | عفو کے وادہ امتس کیٖت لبس
مہ کرِ لاوٗن نہ جنتس ژانُن | اتھ کمالس بیٖیے مہ کانہہ مانُن
ژہن خلیفن سِوا مہ کانہہ زانُن | در فضیلتھ بیٖیے ژہ دیگر کس
بُدرِ پُرِ ژھی کانہہ زلعدِ یا عمبر | در فضیلتھ چھُ کُس اکھاہ بہتر
ژہ دلیُس چار یارِ آں سرورؓ | اکھ اکس بیترِ بوز پیش از لیس
بعدِ حضرتؐ چھُ حضرتِ صدیقؓ | در فضیلتھ فزوٗن[4] بہ تحقیق
لیُس تہند کینہ لتس دوٗ بکھ زندیق | در جہنم چھ جایے مسکن[5] لتس

بعدِ صدّیق حضرتِ عمرؓ — در فضیلتہ بیٚین کھوتہٕ بہتر

یَس تہِندِ رشک ٲس چھُ نارِ سقر[5] — ورتِ مادر پدر جہنّم ٲس

ٲس بتےٚ خاص حضرتِ عثمانؓ — ابن عفّان جامع الفرقان

حاسِدن کرٕ چھُ قہراز رحمان — آسہٕ در نارہ یار شدّادٕس[7]

بعدِ عثمانؓ حیدرِ کرّار — در فضیلتہ چھُ ختم از ہر یار

تمی سٕندِس دشمنس چھُ یرٕ دشوار — دشمنی با جنابِ حضرتؓ چھییس

یَس علی مرتضاسیٚن بےزار — ٲس خداتہ نبیؐ سٕدی بےزار[8]

مُشرکن سٕتی دزِہ اندر نار — ییتھِ نارس اندر دزان چھِ گگس[9]

ژٕون اندر نھاوِہ یُس اکس بیٚٹھ شک — ٲس چھِ بیزار ییم ہمہ ہر یک

ییٚمِہ کنٕی یم نحق چھِ ہاران جکھ — تیز نارس اندر دزان چھُول خس[10]

اے وہّاب ازٕ دی ژٕہ کرِیہ ہیز — ژٕ نہٕ وفی دامنن ژٕہ گژھ آو بز[11]

نھاو در دلِ یہُند محبت تیز — ترٲو سارے ژٕہ فکرِ تہ وسواس

---

۱ منزاتھ ۲ وٕہ ف وٕہ ف ۳ ژٕورم یار چھینہٕ شارس ووتمُت ۴ جادہ
۵ جہنّم ۶ بسن جاے ۷ شدّادس عاد قومکُ ملک یمیس منز مشہور بادشاہ یہ قوم ہیٚوِس غالباً
از برونہٕ ستووُہ شت وری برسرِ اقتدار ۸ اسی نخنٕ رچھ "بیزارٕ بدلہٕ" دِنے یاٚزارٕ تہٕ یٚیِس منز
"دلی یٚازارٕ" یم عبرادبی لفظ چھُ۔ ۹ مچھی ۱۰ یہنہ چھیٚر منز گاسہٕ کرٕٹ ۱۱ مراد تخفف کر

منقبتِ حضرتِ سلطانؒ

طبیباہ میانہِ لقمانا — کرم پانے دوا دادِ س
مُنیرا[1] میانہِ سُلطانا — کرم پانے دوا دادِ س

میہ ازا اعمالِ خوٗد بدحال — بہ نادانی میہ راوُم لال
بہ کارِ کذب و بوٗ ہتانہ — کرم پانے دوا دادِ س

بہ لہو و لعب بد کارِ ی — کرم مے موٗ ردم آزاری
زُ ٹھم مے خویش و بیگانہ — کرم پانے دوا دادِ س

طمع کوٗر مے زر و مالس — لرِ من تاجاہ[2] و جنجالس[3]
میہ ژھونڈُم ساز و سامانہ — کرم پانے دوا دادِ س

کرم ہِنہ زانہہ نہ زٹہ گامہ — بوٗ کُس بے راہ بُچھوٗن آما[4]
کرم مے کارِ دیوانہ — کرم پانے دوا دادِ س

کمینن ستی بھوٗدُم خوٗ ے — میہ نیکن کُن پھِرُم نہ روٗ ے
کوٗرُم نہ زانہہ نہ کم شانہ[5] — کرم پانے دوا دادِ س

غریبن مے دِتُم آزار — توٗنگر زینہ نادِم دِبار
ہمو کھو مے چُھ برشانہ — کرم پانے دوا دادِ س

کرٕم نہ بندگی مے زانہہ ۔۔۔ ڈرانم خالقن دستگاہ
شونگس کھیتھ جیٚنھ چھوٚ دیوانہ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
میہ راوُر دُمر در غفلتھ ۔۔۔ نحق بے ہوُدہ کارن پیٹھ
ہیوتُم نہ زنہہ تہٕ مے طانہٕ[۶] ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
سہس زن سوُر مے ووٚنی تران ۔۔۔ فقط چھُم جسمس اندر جان
میہ طاقت رُود نہٕ دانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
حکیمو مے کوٚرُم تجویزٕ ۔۔۔ سرد تہٕ گرم وارا ہ چیزٕ
اَنکھ زہاندِتھ بُہرٕی وانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
دوا کھیتھ گوس زوٚر بیمار ۔۔۔ سیٚن جے زیادہ ترٕ آزار
تفاوت چھُم نہٕ اکھ دانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
ژھنم ساری دوا ترٕاوِتھ ۔۔۔ ژیہ کُن ووٚنی آس دِل تھاوِتھ
یلے چانے شفا خانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
طبیبن نش دکہ کھیتہ آس ۔۔۔ ژیہ نش ووٚنی درد دِل ستھ آس
شفا بخشتم میہ سُلطانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
یلے بوٚ چانہٕ ہنرٕ[۷] چ رب ۔۔۔ یلے بے شک ژلیم مے تب
نہ گرٕ دِ راہ استانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس
وہاب از رنج وغم خستہ ۔۔۔ تلن تھوٚد نینے دستہ
بیٚنے کنہہ مجھُم نہ سامانہٕ ۔۔۔ کرُم پانے دوا دادِس

---

۱ گاش دِنہٕ والہ ۔ ۲ حشمت ۔ ۳ دُکہ نیباے ۔ ۴ اعمی - انُ
۵ ذاتی وجاہت ۔ ۶ طعنہ - پام ۔ ۷ آہہ ڈاگ

رباعی

از جنابِ شیخ حمزهؒ اکھ نظر مے چھم ہوس
در ہمہ حاجاتِ اسم اکھ نظرٹمّ سنز میّہ ابس
بہرِ للّٰہ تراوتم سلطانہٖ رحیمؒ اکھ نظر
چھمُ نہٖ کانژھا ژے سِوا یاور نِفری یادرس

غزل

یہ دُنیا بزم تہٖ بازی گار متو کرُ مہ ردار تے منحوس
چھُنہٖ بِتھ گانشہِ از سمار بغیرِ از حسرت و افسوس
کُرِن نادان کم دانا سپیٖز درخاک کم راتا
بہ دنیار ئُود افسانا نہٖ افلاطوُن[1] و جالینوُس[2]
بہُو در جا کھ تے چالا کھ سپیٖز خاک سیاہ درخاک
بدنیا آبہ تُل چھپے شرا کھ کران گردن[3] کشن مولُوس
فریدوُن[4] شاہ بااقبال نہٖ نریمان[5] سام رستم زال
سکندر[6] قید تہٖ قنطال بہ گارتھ موُدی یا طرطوُس
پشنگ و توُر اسفندی یار رہّم و گیو با تخوار
ابہ نابُود گے یکبار تراوہ طوُس نہٖ ناموُس

چھُ ناوا ہند رُوم وچین عرب مصر وعجم یا سین
ییُسے چھپےٗ سے چھُ درہر دِین بہ ترکستان بلخ ورُوس

بہ چھس حٲران درین اسرار ہمہ مسکین دنیادار
زِ دُنیا ییتی ہینہٕ گے لار فقط نیوٗ سارِوے افسوس

مرِتھ لیس زِ دیتھ کُن مال تہٕ نیوٗ لوکو مُتس وبال
تمیک مُژ بلیہِ چھُس بدفال جہنم تمہِ مالکُ موٗس[8]

وہاب از حال این دنیا یہ حالہٕ تھریہ چھُم واویلا
وُچھم دیدہ و بنیو کس کیاہ میہ نہ تاثیر کنہٕ افسوس

ـہ۱ مشہور یونانی فلسفی (وفات ۳۴۷ ـہ ق م)

ـہ۲ مشہور حکیم (۱۳۰ ـئہ تا ۲۰۰ ـئہ) زاد "برگم" جایہِ یوٗسہٕ از ترکی اندر چھیہ۔ موٗد غاٗ لبا سسلی اندر۔   ـہ۳ گردن زٹن والین ظاٗلمن

ـہ۴ فریدون پیشدادی شہنشاہ ایران۔ امی گول ضحاک

ـہ۵ رستم ولد زال ولد نریمان ولد سام ایرانکی کلاسیکی پہلوان۔

ـہ۶ سلطان سکندر یونانی فاتح اعظم

ـہ۷ اسفندیار اوس گشتاسپ پادشہہ سند نیچوٗیُس رستمن مور۔ باقی ساری چھِ ایرانکی ترم پہلوان
بیوٗ شاہنامس اندر ین بینہٕ پارٹ کورمُت چھُ۔ ـہ دارا ووس سہ بادشاہ یمیُ سکندرس ینہٕ ملک دیُت
ـہ ب، ی پہ موٗدی۔ پشنگ چھ شاہنامس اندر واریہہ ہندی ناو۔ افراسیابُن مول۔ تسند پس شیدہ نیچوی سند دیم ناو۔
منوچہرُن مول۔ فریدونُن بوے۔

ـہ۸ مُثر۔ نتیجہ

غزل

گژھتہٕ وٕنِسیو بےٚ میانہٕ یاہِتھ کرِ تہٕ یارس التماس
پابرہنہٕ پیٚتہٕ لارس میٚتہٕ ژٕنتن اتھ واس

واد ؤ مے کھوٗن بہٕ واتے آو نہٕ کیٚمی کیاہ ووٗلنس
یوٗز ایوٗز وونہس تہٕ کیٚمی تامتھ میٚہ تہٕ لبس ووناس

چھُس بہٕ ژاران خوٗن ہاران ییہ نامے بالہٕ یار
وٕتہٕ پیٚھ بو نتہٕ زاگس بال لاگس لیتہٕ داس[1]

نیم بسمل[2] ترووِنس یارن سرِ راہ در عذاب
میٚتھ گیم یانس ندامتھ ہیٚتھ میٚہ کھتہٕ کرٕ ماجہ زاس

سُہ چھُہ بے پرواہ بہٕ چھُس آوارہٕ باحالِ تباہ
نہٕ چھُہ شرطِ مُروت نےٚ تمتُس از حق ہراس[3]

خستہٕ دل بیمار عاشق لبتہٕ اندر دامِ غم
تشنہٕ لب از بہر آب[4] وصل ژاران لیچھ تہٕ ساس

اے وہاب از حالِ تو[5] شاکس[6] چھِہ نیالس کُن نظر
چھُک تہٕ ؤ ردِ خلق اندرہ ملک در دیگر لباس

---

[1] پورہٕ ماتحت بیٚتھ کینہٕ برہنگس میٚتھ لیتہٕ دٕسٹ آسان چھِہ۔ [2] نیم مردہ ۔ اڑہ کھٕشتہٕ
[3] خوف [4] دوہیم روایت "از بہر وصل یار" [5] دوہیم روایت "وصل تو"
[6] دشمن چھُی جسمس زاگان حالانکہ "ردِ خلق" آستھ تہٕ چھُہ چھوٗن "نیال" دشمنہٕ سُندہٕ خاطرہٕ قابلِ استعمال۔ برونٹھ
کُن چھِہ وہاب یہوے محاورہٕ بیٚتھ کینہٕ ورتاوان سہ

ژیٚنہ بُنُتھم دل تہٕ جسمُ باقی فقط جان یہ زُو وونہ ژٕروٗد شاکس ہاژتھ نیابس
تہٕ کیٚہ ژہٕ شاکس چھِہ ماران تیالہٕ خاطرے نہٕ ژہٕ مازہٕ بانیٚتھ۔

دِیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوَس

ہارہٕ چانے چھُس آوارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوس
سینس منٛبانس گوو دوپارہ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوس
لشہ ہندی ہاٹھی بوزاجبتس نارہٕ — لبشہ نا یارہٕ چھم دَزمژ وس
کُشہ تیر دیت ٹھم زوباو ارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوس
زاہنہٕ مے اہم نہٕ ماہ روہ خسارہ — کیاہ کرہ کس وَنہٕ پاران چھِس
داہ گوم جگرس کوہٕ سندارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوس
ہجبہ چانہٕ ہجبہ کرہ تہجہ دارہٕ — موہ دم کمانہٕ گوشن گس
تیرن چانین سینہٕ لوہ دارہ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوَس
ہرنہٕ جشمن چھی قموارہٕ — سوہ من کوٚرشیر شرزن ژس
ہرلو نمتہٕ ہمیہٕ رٹی کوہ ہسارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوَس
لب چانی قندتے دندموخنتہ ہارہٕ — تب گوم سینس تہٕ ہاوے کس
چھوہ کھمے بلبم روہ رخ ہاو یارہٕ — دیدارہٕ چانیک چھم ہاوس
منخہ لوٚن زایاس وارہٕ نہٕ کارہ — شرمہٕ منز شہتہ چھم ناوس
اہتہ ہاوان گرتہ ہمیہٕ سمارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھم ہاوس
محنتہ کری کری زینہم ہارہٕ — بے ہودہٕ لایم دری یاوس
اتھہ نے کرہنیر چھُم زنگارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھُم ہاوس
مولوم چھُم نہ کس کیاہ دارہ — کیمی کھوکس کھیوم ہوٚرم کس
کہیٚ مرہ کوٚت نیرہ ہمیہٕ سمارہٕ — دیدارہٕ چانیکؔ چھُم ہاوَس
دِتہ مے ایمان پروردِگارہ — نتہ مے مومن سیتی جنتس

فضلہِ چا بہ رُوس مے چھُبہِ کا ہنہ چارہِ — دیدارہِ چا نیکُ چھم ہادس

رحمتکُ آسرہِ رچھمُ سرکا بہِ[2] — شہمتکُ زال مے چھمُ وسوس

صاجور چھیتم دوزخنہِ نارہِ — دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

غافل پالو زورا داریِ — زوُدے بہ گرتھہِ کاراحس

زدمُ نہ دُنیا چھےُ دوہ تارہِ — دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

یُن تے گرتھُنے کُد لگُ تارہِ — ڈیو ٹھمُ بیتمہِ سمسارہِ بس

سُورُ زن بو آس آ سنچارہِ — دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

زوُدے سُورُم وارہِ وارہِ — چھتو[3] مے اوس لدکرِ چارس مس

نیو مے ژُورُن موختہِ ہارہِ[4][5] — دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

عاجز مسکین تے لاچارہِ — افتادہِ[6] ہیومُت چھُس بے کس

اتھہ روٹ کر تم مُہی مکہِ یارہِ — دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

وہاب بہ برس کر زارہِ یارہِ — سرکرِ قوہ ربان لس ناوس

کاہنہ رَدگو نہ مَتہ دربارہِ
دیدارہِ چا نیکُ چھمُ ہادس

---

۱ کمہ حالہِ ۔ ۲ نبیؐ صاحبنہِ دربارہِ ۳ تیز ۴ بجرن

۵ مختہ ہار = جوانی ۶ بتھر

یارب ازمے کاس وسواس

پۆرہ چھے نورہ سپتن ازشب تے
یارب[1] ازمے کاس وسواس

نیرن دلبہ کی وونی مطلب تے
یارب ازمے کاس وسواس

دردہ دادلو کوڑ ہم تب تے
زردی روسیں چھم اماس

سردی[2] سپتی چھم جان برلب تے
یارب ازمے کاس وسواس

رہ خ یارہ سندے زن اوس نب تے
موکھ لس زیبا گل عباس

رہ کھ دود پننے چھم پر لب[3] تے
یارب ازمے کاس وسواس

ردے روہ موے چون تاریک شب تے
سو رمہ اچھی چھے مبہ کے لاس

ہر نو زمتر چھے کو ہہ لب تے
یارب ازمے کاس وسواس

دند چھی دردانہ شکر لب تے
وٹھ رترہ پھلی نتہ چھی گیلاس

ہو بچہ منزو چھے چاہ غبغب تے
یارب ازمے کاس وسواس

گمانہ گومت چھم اغلب تے
کمانہ تیرن چھس الماس

تیرو کوڑے گیر قالب[4] تے
یارب ازمے کاس وسواس

فلکن ہر سواوس دبدب تے
ملکن بوزنتہ وتہ کبکاس

خلقن مرتبہ میول منصب تے
یارب ازمے کاس وسواس

محراب بمہ نے سجدہ واجب[5] تے
عاشق سجدہ کرنے آس

جائز عاشقن ہندہ مذہب تے
یارب ازمے کاس وسواس

وۄہ بہ کیتھہٕ نے دِہ ترٕہ مترٕبٹ تے   وَتہٕ گرٛزھ زِی چھے زیٖنٛ لاس

تاف دِتہٕ حاؔ جنہٕ صاف چھُے نَب تے

یا رب ازٕ مے کاس وسواس

---

۱ مخاطب چھ رب - امہٕ پٲز سوٗری بَاتہٕ چھُ "مجٲزی" رنگہٕ دِلیتھ

۲ تیٖرہ کھسنہٕ سیتی - ۳ نصیبہٕ

۴ قالِب   ۵ واجب   ۶ گتر

غزل

کمیو وو میز زالس مبتلا گوس
بہ خامی[2] دیگر بو اندر[1] بلا گوس
پریشان چھس زِ کاروبارِ دُنیا
زِ حالِ ایں زمانہ بے دُلا گوس

بہ سوے اصلِ خود زود زِم نہ مائے
بہٗ طامع بر زر و سیم و طلا گوس
کرٕ منہ صحبتِ نیکان[3] بدنیا
بہ فاسق ہائے گمرہ ہم ضلا[4] گوس

بلادِ[6] مالہ ہنگام حاجتھ
بہر جا سینہ ستھ نامِ اللہ[5] گوس
میہ پیٹھ بمی کرٕ بہ کینہ خواستگاری
یمس ینہ انکھ پھیرتھ تھلا گوس

وہابس کینہہ چھُنہ جز نامِ اللہ
زِ اللہ ہر زماں دفع بلا گوس

---

۱ بلایہ منز ۲ سخ خاران ۳ زِ تابن لگن ہنز
۴ ہوی معاوضہ رٹن وول ۶ = کاروبار دنیا ۵ معبود

غزل

جود کوٚر ہم سوٚرمہٕ چشمو دوٗد اندرِم باوٕ کس
لود چھُم گوٗمٕت میٚہ تیٖرن زخم سینہٕ ہاوٕ کس

بہٕ میٚہ درتقدیر لیٚوکھمت قُدرتن اندر ازل
تہٕ مقدّر چھُم کرُن لوٗسرنوِشتچ گراوٕ کس

پننیٚ اعمالٕ موجُب واتہٕ مے ہر نیک و بد
دارٕ تخت گردن بہ مجبوری تہٕ منتّہ نھاوٕ کس

میٚہ چھُ درٕدک نار شولان شمع زن اندر جگر
چھُس نہ ہیٚرِ کُنہٕ سرد سینہٕ بوزنہٕ تی آوٕ[1] کس

چھُس دزان درنارِ حسرت آتشن گوٚنڈنم[2] الاوٕ
در تعجّب چھُس دزان کُس زوٗل کُس بدٕ[3] زاوٕ کس

بہٕ چھُس حیرانی سیٖنہٕ عاقل تہٕ دانا کٗلی تہٕ زٗری
روٗ کس کیاہ کس میٚہ روٗم روٗ کس تا راوٕ کس

اے وہاب ازاین خطرہا درگذر خاموش باش[4]
تراوٕ درپردہ بہ خاموشی[5] یہ کتہ فُنی نھاوٕ بس[6]

---

[1] آد [2] نارن [3] زادہ = زاد
[4] سپد [5] نھاو [6] نقلن اندر "کس" اصلس منز "بس"

غزل

میہ زائیتھ نار نا گوہم بارہ افسوس
کو ہاُ نتھ کیاہ زو لتھس نہ وارہ افسوس
اوٚلٹۍ کھٹس کٔرِتھ [1] گوہم   بالہ تہٕ اوٚتھ
دزان چھییس پانہٕ اندری   نارہ افسوس

میہ تراوُم بارہ نارس وصلکۍ آب
ننہ کرتم بیکدم مارہ افسوس
میہ چھُم نہ جانٛی وَنِتھ مولوم گاٹر
کرہ کیاہ کس ونہ کوٚت لارہ افسوس

دریں حسرتھ دزان چھیس بر سرِ راہ
ژ بیٚر چھُپے نہ رحم کنہہ بے عارہ افسوس
بہ سوزِ سینہ اوسُم شغل [2] باساز
ژھینم سے سوزہ سازس تارہ افسوس
دہاٚب از شوق ذوقِ رُو [3] یہ زیبا
فتادہ خستہ سینہ پارہ [4] افسوس

---

[1] کٔرِتھ - کرِتھ   [2] نازہٕ ہشر کوم   [3] روے
[4] چھلِہ چھلِہ گٔرژھت

غزل

لوگم رس بالہ یارن چھ ولنس مس
گٔیس مخمور چھم نہ ہوش تہٕ حس

نتٔھس اندر لبہ آسس مست و مخمور
گٔڈٕ ہتھ کٔشس تیر دیتنم چیرنم وس

کمان ابرو بہ اوسس گوٗن چأیہ ہتھ
میہ کورہم مژہ[1] تیر و جگرس زرس[2]

سیاہ مار و بہ موٗرس نال ووٗ لہم
بُہ مار و بستہ کورہس خستہ بے کس

بہ خنجر سینہ مے کوٗرہَم دُو پارہ
بہ دِل نہ زخم تہٕ انصاف کنہہ تس

بہ جادو درست و پاہے گام بستہ
رُہ جادو سحر فرعون[4] درجہان بس

زلیم نادوو غارہ از درستِ موسٰے[5]
چھ از حق یدِ[5] بیضا تہٕ عصا تس

دوا از بہر مرہم بہ سر درَ دَوا بیے درد مے چھم اکھ نظر بس

---

[1] اچھر دالن ہند و کانو   [2] چھلہ   [3] زہ کھنجہ

[4] از برونہہ ٣٣ شتھ وری مصرک پادشاہ یُس دن جودگارن ہُند سوری طلسم حضرت موسہٰن[4] پھٹر ود۔

[5] موسیٰ کلیم اللہ سند ید بیضا تہ "عاصہ" بطور معجزہ آسی دنہ آمتی

غزل

وُچھم زمانہ بعد نِشاناہ بہانہ کٔرِ نم ساس
چھُ اکہِ آنہ ہزارٕ خانہ کران سٗتی باناس

گراچھُ کھالان گرِس بہ رُستی کران صاحبِ کار
وچھان اُمی سُند نتیجہٕ دسنی یوان لش افلاس

وُچھم گٲنیاہ میٚہ کوچہ کوچہ پھیچھان دربازار
تہٕ بد دولتھ بنے زٕ قسمتھ چھِ زن راجہ لاس [٢]

سیٹھاہ تونگرٕ وچھم میٚہ اکثر چھکان آلبس دیار
تمے پریشان وچھم پیہے نان ودان ٹلان کیکاس

یُمِس ازخود بنان یاری تمِس سٲری یار
دپان لتس ادٕ چھُہ نیک طالع نصیبہ لایق درٲس

یُمِس نہٕ یوری تمِس چھِ سٲری گژھان ادٕ بیزار
دپان لتس ادٕ شکس تہٕ ذلتھ کمالہِ چھُس افلاس

چھپیہ گٲنسہ یا مستہ یوان نحوستھ دِوان بتین آزار
شہ گٲنسہ بآزس کران تتہٕ سمتھ میٚہ یوتہٕ امیُ سُند ناس [٣]

دہ آبہ نمی بس بہٕ تقوٕ نوزِ نفرتہٕ چھُس درانبار
زٕ بیہٕ کم تہٕ زیادٕہ ہیٚنی دِیکُس شمار درالفاس

COLLEGE LI
S. P. SRINAGAR
Acc No

رُباعی

وُچھُم درکوچہ و بازار کٔنۍ موٚل مٔجہ تاٚ[۱] قندس
کرٕدرۍ زٔیوہِ ہند باپارمیٚس نہ ہارِہ فلؔ[۲][۳] چندس
چھُہ نامنظور ازٕ ہیٚۍ[۴] رنگ چھُہ ازٕ بدزیب گومت کنگ[۵]
چھُہ موٚل دوٚزمہ ختیٚپے ہم سنگ گنڈس تٔنۍ زِبیٚپے گندس[۶]

۱۔ دویم روایت "انفہ" ییٚس غلط چھ۔ ۲۔ تیٚنچہ رازٕ دٲنی "لاسا" بینہٕ کاشرِ ن تاٚجرن "لاس" اوس بنان۔ بیا کھ لاس چھ گوہ لیسہ پیٚتہِ اکھوک وأیز مطابق جبہ خوتون زامتراس۔ ۳۔ طارع
۴۔ تٔہ نہ دُنی نسخن منز مشکوک۔ ۵۔ ژیرہ کنگ
۶۔ گندہ

باوَرانتس

دوہتھ وسیی وَنتس — باوَرانتس
کیاہ بوُم ظعون لتس — باوَرانتس
دِل چھم رنجوز — کیاہ کرہ مستوزہ
کِنھہ تارہ ٹِن لتس — ییہ ماسانھاہ
بینھہ اکھ راتھا — تنزلاگِہ تن لتس
حالِ دِل باوَس — دوہ کھہ دائی ہاوس
بوزن کن لتس — کوتاپراہس
بال یان مارس — وُنہ آدن لتس
بہ مُرتھ ییی تن — میٹر چوب دی تن
تِی چھہ وقصدن لتس — بال چھیس زراران
خونِ دِل ہاران — لیہ شمع زن لتس
کیٔمی کیاہ وُون لتس — باوراُون لتس
بوزن کن لتس — باوَر انتس
وہاَب بے تاب — از روے مہتاب
کرگوشن لتس — باوَر انتس

---

۱. تینز بمعنی مُہلت ۲. دوَ بہ پھِرہ کنی مصرع۔ ساگر سی دیوانس اندر یتھ آسکھ مثال۔

غزل

دہ نھان از پا بہ مردِ پیوان از سر بۆ وسی وسی
میہ رولیس پھیر زردی کران دل یاد ٹسی ٹسی

وۆن لازِم چھُ در غم آسُن گاہے بہ عالمَ
میہ چھُم باعید ماتم وۆن چھُم بیٚیہ اسی اسی

بہ حسرتھ چھُس بہ حارَن یہ آبادی چھہ ویران
چھُ نا کانہہ وارِہ نیران کران ویران لبی لبی

میہ ووتُم جان بر لب کڈٕ رحیم عشقنٕے تب
مران چھُس لو بہر شب بجان چھُنس جان کھسی کھسی

وہ ہا بوکر تیاری چھیہ کیاہ پیتہ پا یدارِی
مبٕرے کتہٕ اسی چھہ ساری مرُن آخر چھُ لسی لسی

رُباعی

بیتھ زمانس چھُے مرّوج زیادہ لذتھ بے مزس
گنُز ناگ روہ بد نما کچھ چھُے نہ قیمتھ اتھ گزس
بے حیا مغرور گامتہ بے مرّوتھ سنگ دل
چھی ہتن پند و نصیحت ریوٗز[1] لایُن گنبدس

---

[1] گنبدس ریوٗز لایُن چھُ مشہور ضرب المثل۔

بال نٚھاران چھیٚس

یارہٕ کوٚرہ ہتھم نیٚبر باڑان — بال نٚھاران چھیٚس
وُچھنہٕ چھیوہ کھ چھُم خون ہاران — بال نٚھاران چھیٚس
والہٕ بُری نیٚنہٕ کالہٕ ماران — یُون رٚنگلی مٚس
مارہ ظالم آم لاڑان — بال نٚھاران چھیٚس
کینہٕ دُورن گرا بیہ ماران — سۄنہ کوٚرہم ژٚس[1]
سۄنہٕ ریشن پیٹھ لاڑان[2] — بال نٚھاران چھیٚس
چھی شکرلب مو خیٚنہٕ ہاران — نیم خندہٕ اٚس
لبنہٕ گاٚمتی جانہٕ واران — بال نٚھاران چھیٚس
وتہٕ بیٹھ چھیٚس یارہٕ پٔیران — کینہٕ لوٚ گیو رٚس
سبزہٕ ہاو وُنی دوتہٕ گاران — بال نٚھاران چھیٚس
چھیٚس بہ سخنی دوہ گذاران — حالِ دل وَنہٕ کٚس
ونہٕ ہالیس چھُم سۄہ ماران — بال نٚھاران چھیٚس
کُنتھ نے چھیٚس اتھ داران — کُنتھ کینہہ باوٚس
سُہ چھُہ حرفن مانہٕ ژاران — بال نٚھاران چھیٚس
وہا لو کُنتھ چھکھ تہٕ ژٔران — گفتگو کرٚ بٚس
فوجہٕ فوجے دراے یاران — بال نٚھاران چھیٚس

---

۱ ذہنی عذاب کرُتھ رلو وہس رٚبہ سیتہ

۲ سیتہٕ ریشن - قطبی ستارس اُندی اُندی ژٚزن واٚلی ستھ تارکھ یمہٕ منزہ پرونہم زر تارکھ قطبی ستارس شُید چھ روزان حالانکہ یم شاری ستھ تارکھ چھ چکر دِوان آسان - تیتی چھ سیتہٕ ریش کنہ دورہ

غزل

چھُہ چانے شوقہ لۆگمُت داغ لالس
چھُبہ چانے ذوقہ پھیران ہرنہٕ بالس

بہ دامہِ زُلف کم عاؔقل تہٕ دانا
بہٕ پا[۱] زنجیر گاہتی بستہٕ نالس

ہزاراں عاشقاں ہر تارِ گیسو
اَدہ بیزان گاہتن تیٚہ تھہ موے والس

میٚہ کوٚرہ یتھم ہر نہٕ چشمو سحرہٕ جادو
چھُبہ گاہتر جادِچی ہا نکل میٚہ نالس

اِذاہ دِیتنم بہ مارو[۲] خنجرو[۳] تیرو[۴]
میٚہ پُرسِش زانہہ تہٕ کُر یتھم نا زِبہ حالس

اگرچہ چھُس بہ ناکارہ بہ مخلوق
چھُہ پھُٹمُت بانہٕ آسان لوٗٹھ کرالس

زِ چھکھ برناز حسنِ خویش مغرور
بہ چھُس دیوانہٕ چانِس خط وخالس

زِ بیٚہ نیو یتھم دِل تہٕ چھُم باقے فقط جان
میٚہ زَوٕ دوٚنی زوٕ دِتالس ہا نتھ نیالس

میٚہ اوسُم چانہٕ دیدارُک تمنّا
میٚہ وادہ چھُون ظاہر نیٚتھ چھُہ تالس[۵]

وہاؔبو چھی ہمہ[۶] تازہ زندگانی
مرِتھ کیاہ چھُون دٲوا[۷] جاہ مالس

---

۱ کھرُو کُنز   ۲ زلفو نیتو   ۳ نستہٕ خنجر   ۴ اچھر وال

۵ تالس نیتھ دِین گو اُیز دعدہ ژالُن۔

۶ سوزے کینہہ   ۷ دعویٰ (اصل)

رُباعی

خارٕ کم ذاتس کرُن چھُ کھرکھرٕ بازری خرٕس
پرٕورش بد خصلتس نتہٕ گوڈٕ برُن چھُ ازخوٕ رٕس
یمی رٕو چھُ بد ذاتہٕ نمی کھٕن یاژ یانس کرٕ سُہ چاہ
نتہٕ ینٕنٕ پان لوٗدٕنے دردٕ ہان نمی اجدٕ رٕس[5]

یارٕ بد خصلتہٕ بہ صحبتہٕ بیٚہ اندر چھُ گنُس
چھُ تُسند صحبتُک تاثیر بد واوتہٕ سوٕ لنس
یارٕ بد خصلتہٕ دِیی تاز انہٕ تہٕ انسانس قرارٕ
مُشت بہ نیزہٕ سُہ یارٕ بد سیر[6] بیہوش چھُ کنس

ٹھٹھہٕ بازی تامسخر کنہٕ مہ کرنادان شترٕس
اے لیسرٕ بے خوف بے وایہ مہ گژھ تیچ کُن گرٕس
شترُ گرٕ زانُن گنُے چھُ نمن دوٕن اہتیارٕ
چھُ یمن دوٕن ہند محبتہٕ نار ہیٚن اندرٕ مرٕس

چھُ خَرتہٕ خارٕ نمی سے یختیارس
مہ کھوتھ داوس مبٔرتہٕ آلبتہٕ نارس
نفع نوقصان چھُ نمی سُند ارادہ
چھُ تاز ین تہٕ ہارن کاروبارس

سے٥ اژدہا لفظ چھ پہلوی اژدہاک منزہ دُرامُت
سے٦ بد سیر - بد سیرت تھاون ودل -

رُباعی

آدمس چھُے آدمیس ستی اُنسُ
چھُے بہ جنسِ خویش زیبا جن و انس
زندٕہ انسان دَرقبر یتھٕ باعذاب
چھُے تیتھے صُحبتھ کرُنی باغارِ جنس[1]

رُباعی

زانہہ بنی ناگٔس دوہس ناگٔ دوہٕ شبس
زانہہ ہنی ناگٔ ہیر لاگِنہ یتھ نبس
موٗل چھوٗنی ناگٔ موختہ سیے بدٕ لتہ گوس[2]
موٗل ہرلس ناگٔ فوطہ یدُلدٕ ہن ڈبس

رُباعی[3]

زانہہ بنی ناگٔ اسپ ایراٗنی خرس
نیرِہ ناگٔ زانہہ نے شکہ لمبلی نرس
بُد دِہس لگ شبر[4] باعطر و گوہ لاب
زانہہ ژلی ناگٔ خوے پننے ازخوٕرس

---

[1] ناموافق رفیق [2] بیاکھ روایت "ہیو"
[3] "ایرانی" بدلہ چھ "تازی". جادہ مشہور شاہنامہ کہ اثرٕ چھ وہالس "ایرانی گُر" جادہ پسند آمت
[4] دوہٕ د

زٕ بہرِ رِزق ہرگز بَرٕ مَہ وسواس
مقدّر رِزق ناگٔنز رٕ یتھ چھہ انفاس
پٔتمی کوٚر مُت مقدّر چھُے بہٕ تقدیر
چھُنی ناتہٕ ہُری نا کٔہنہٕ زکیکاش

چھٕنیہٕ پُیرٕ کیتھ آدمیس زہرِ الماس
پُیرٕ سِ ابلیس ترٛاوان سیٹھ وسواس
سہٕ بارہ کلمہٕ تمجید پَرٕ تہٕ
ژٕلی وسواس تا تلواس کیکاس

گرٕ کھٕ بدٕ نٔع مال و لال الماس
زٕ دُنیاہٕ نِکھِنہٕ سوٗرنا ساس
سُمبرٕ مُت ما چھُے وو بال جانس
دَیکھہٕ افسوس کٔنہٕ کٔرتھ ما جزا یاس

تھوٚو یمی اکی بیمہٕ سمارُک ہوس
ہُنی زن تمی تھوٚو موٚردارُک ہوس
اہلِ دُنیا ہُونی تا دُنیا متھو کرُ
لادٕ اتھ شِے تھاوِ یِیُن ناوٕرُک ہوس

۱؎ انفاس سِندی شاہ
۲؎ بلی کرِ یکہٕ ناد

غزل

ہَتے وَنیو گژھتہ ونتہ بالہِ یارس
بہٕ ووٗنی بنھ جایہ کو تاہ کال پرارس

دوٗدمہٕ سینس کیاہ کینہ میوٗنے
چھکھم نا آب وصلُک لولہِ نارس

گبس بو تنگ ووٗنی آمادٕ جنگ
تُمس کیاہ کرٕ پننے پانن مارس

پیئیس از زورِ خود چھیئیس نیم کُشتہ
بہٕ خامی ڈاس کوٗرمے لوکہ چارس

چھُہ کنھ جایے سہ دِلبر چھمُنہ مولوم
نہ چھیم ونھ ویزٕ بہٕ نالان پنتہ گارس

سُہ نازن اندرئے مغرورٕ گومُت
میٚہ ترامُت چھم ہرُد زَن[1] لو بہارس

بیاو زنی لو مرتھ بعد از خرابی
تماشا وُچھ مہ بالِس مرگزارس

بہٕ روزس تتہ داوا دار فردا[2]
برایے خون[3] داما پتہ لارس

وہابو اندریں دنیاے دٔنی
چھُنہ کانسے مرن زَن بختیارس

۱۔ دون نسخن منز "خزان زن"   ۲۔ پگاہ - در روز محشر

۳۔ خونہ دعوی (اصل)

غزل

راوٕرم روزِ جوانی در خیالِ ناسہٕ تہٕ ژاس
وۄنی بہٕ عہدِ لوٗنہٕ وانی از گناہاں گیٛر آس

چھُس کھیوان افسوس روٗوم درخرابی لو کرہٕ چارہ
کمہٕ با پیٛتھ آس دردنیاہٕ کینٛہہ کرٕ ماجہ زاس

درسمندر پیرہِ چھُس ہیمتھ کرتھ بے دست و پا
چھُم بٔنٹھِس بیٹھ وانہٕ نٕچ وو میدے اندر قیاس

مۄہ چھُ لوٗڈسامانہٕ سیتن مژدہ از بہرِ نجات
شیخ حمزہٕ پیر کامل کرہٕ تمی سے التماس

تمی چھُ کوٗرمت وادہٕ درغم لٕبا کھاہٕ ہٕبیہٕ میون ناو
تس وسیلہٕ ازخدا چھُس تٕرتٕہٕ ناز انہٕ اتھٕہ واس

روز رٕٹھ داما نہٕ پیرس کرتہٕ ہیمتھ اے وہاب
تٔ ی کھو نہٕ بدکار آسن درمریدان لچھہ تہٕ ساس

۱۔ ننگ [illegible] ۲۔ خوش خبری

ردیفِ "ش"

مُناجات

الٰہی تھاوتم مے در جہاں خوش — بہ خویش و آشنا و دوستان خوش
میہ از فضل و کرم تھاوُم سلامتھ — بہ صحت و تندرستی د بجان خوش
زِ ہ تھاوُم رزق وأفر خرچ[1] لُوزِ تھ — کرُم در مصرفِ آں آب و نان خوش
میہ تھوُوم کانسہِ سیتن مے عداوتھ — کرُکھ یارب میہ لسنِ سارِی میہ سان خوش
یمن سیتن میہ چھم رشتہ بہ خویشی — کرُکھ تم از سرورِ مال و جان خوش
چھ یِم مے یار تم تھاوُکھ ژِ ہ آباد — مسلمان بای زانی تا غازیان خوش
بوقتِ مرگ کرِی ژ یم دستیاری — بیہی از کلمۂ طیب[2] دہان خوش
غریبس در لحد از نورِ فرقان — کرُم از لذتِ سورۂ دخان[3] خوش
بوقتِ بازپرسِش[4] اندراں دم — میہ تھاوُم از نکیر و منکران[5] خوش
دِ تم تتھ گژھ اندرہ روشنی[6] مے — بیہی در کارِ آنخہان خوش
تلُم مے عاجزن مسکینن سیتی — کرُم در عاجزان بے کسان خوش
ہُرہ رِدِم نیکین وُزنس بہ میزان — کرُم از روشنائی[7] دِل بہ جان خوش
بہ رحمتھ گُذرِ نارُم واوِہ کی پاٹھی[8] — کرُم سُے فضلکُے بادِ روان[9] خوش
میہ ہاوُم وُنھ بہ چاوُم آب کوثر — ژِ ہ تھاوُم ادِہ در باغِ جنان خوش
وہالس لوزِہ کے[10] دیدار ہاوُم — بہ ایمن[11] بود در امن و امان خوش

سنہ۱ خرچ — سنہ۲ لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ صلعم — سنہ۳ پارہ ۲۵ قرآن حکیم۔ پانژہ تاجی یم سورہ
سنہ۴ پُرتھ گارہ بوٚنیہ اعمالن متعلق آسہ — سنہ۵ نکیر منکر ملایک یم اسلامی عقیدہ موجب انسانہ بندین عقیدن عملن پیٹھہ پرتھ گار
کرِن۔ سنہ۶ بیاکھ روایت[6] روشنائی ٚ لس غلط چھ — سنہ۷ نوریاں سنہ۸ پل صراط — سنہ۹ چلدُن داو سنہ۱۰ مبارکہ سان

نعتِ شریف

یا محمد مصطفیٰ چھکھ اُمتین عاصیب[1] پوش | بو بنُن احوال بافِ بے جانہ شوقہ آم جوش
از فراقِ درد گومُت زرد چھُس آوارہ حال | خستہ از جان دِل پریشان بے خبر بے حال و ہوش
در گناہاں غرق از پاچھُس بُہ گومت تا بفرق[2] | در جہاں کونہ زِ مُبہ کار کُنہہ بغیر از خورد[3] و نوش
کتہ در حرص و ہوا عمر گئیہ آمی راوِ یہ م | ذاتھ یہ تہ بوزم نا نصیحتھ کانسہ کُن ہقوم گوش[4]
وو نی پریشان حال چھُس افتادہ بابارِ گوناہ | بے سر و سامانہ ناے بے جان ناے تاو تو ش
چھُم نہ کنہہ وُونی چارہ عار از فضلِ خوے یا رسولؐ | نہ چھُم چون شفاعتھ عاصیہ نِے ہند پردہ پوش
رحم کرم نم چھُے زِتیہ روشن وارہ سوزے حال میون | بپنی رحمتھ مُبہ کتھ وُونی آنتن شاہا بجوش
بُدُ بو کُس نا از طریقہ سنّتِ تُو در جہان | تو تہ چھُس از عاصیانِ اُمّتِ تو ہم بدوش

از شفاعتھ روزِ مہ نومید[5] ہر گز اے وہاب
چھُے شفاعتھ عاصیین ہندِ ورث وارہ[6] تہا و ہوش

---

[1] اطرہ بن وُرن کرن وول [2] تا لہ تام [3] کھین چین

[4] کن [5] نا اُمید

[6] یہ حکم چھُ پرن واپس کُن

منقبت چار یارِ باصفا

چھے نبیؐ زورن خلیفن تس بہ دلِ از جان خوش
میلہمتی چوں شیر و شکر[1] تم بہم یکسان خوش

حضرتِ صدیقِ اکبرؓ اوس نبیس تس قریب
یارِ اوّل اوس یانے آو دِر ایمان خوش[2]

[3] ثانی اثنین اِذ ھُما فِی الغار چھی در شانِ او
حق تعالا وچھ تمس پیٹھ کیاہ چھ در فرقان خوش

حضرتِ فاروقِ اعظم در عدالت بے ریا
خویش و بیگانہ ہیُے شاہ و گدا یکسان خوش

وار یاہ جاین بہ فرقان وچھنہ تمی سند یادِ نیک
وچھنہ کوتاہ چھے تمس تس ذاتِ حق سبحان خوش

از حیا و حِلم دِیند آری محمد مصطفےٰؐ
اوس بر وصفِ جنابِ حضرتِ عثمان خوش

لیوکھ تسند ے شانہ[4] در فرقان یانے خالقن
جامع الفرقان تس تس جن و ہم انسان خوش

صاحبِ جود و سخا و تہ ہم ولایت دستگاہ
عالم و آدم ز خوبے ال شہ مردان خوش

شہ[5] علی زورِم خلیفہ بتیہ داماد نبیؐ
اہلِ بیت ہم وصی تس سائلِ مہمان خوش

زوہ نہ وُنی سند حُب برابر تھاو در دلِ اے وہاب
تھاوِنے تم زِ تیہ بہ جنتس ماجہ مالس سان خوش

---

[1] دوہ در تہ مدریر   [2] شاد شاد   [3] ثانی اثنین اِذ ھُما فِی الغار آیہ قرآن "دو لو اندرہ دوہیم یلہ تم گوہ پھہ متراسی" بیلہ آنحضرت صلعم تہ ابا بکر صدیق غارِ ثورس اندر آسی تہ مکہکی مشرک امہ گوہ پھہ ہندِس گلس تل داتی امہ وقتہ آسی نبی کریم صلعم ابا بکر صدیقس پورہ یقینہ سان وَنان زِ غم مہ بر خدا چھُ اسہِ سیتی"، یہ بیوے مکالمہ چھُ قرآن کریمس منز بطورِ وحی امُت - "ثانی اثنین" بنیاد حضرت صدیقِ اکبرؓ سُند قرانی لقب گو۔

[4] نشان   [5] حضرت علی کرم اللہ تعالےٰ وجہہ

منقبت حضرتِ سلطان رح

منم رهبر شیخ حمزه جھُم صفا کیش — روا حاجت دوا ئے سینه ریش[1]
سه قطب دهر تا محبوبِ عالم — شهنشاهِ جهان در جلدِ درویش[2]
سه ختم الاولیا[3] تا عارفِ حق — سراسر خیل[4] سرداران پس و پیش
مُریدان مخلص هند مشفق و یار — شقی[5] بن منکران شمشیر پُر نیش[6]
اسے موحتاجنے حاجت روا سُئے — نبی نا بے وسیله کعه لهِ هنر ترلیش
ولی نا اولیا سائی وسیله — جُهه سلطان گا نترهن کرنبک اندیش
اگرچه کتهه بیبی دربیش مشکل — زهِ کرتهه ڈیڈهِ تل عرضی نبنی پلیش
تبے سلطان کڈی سارئ ربّه مطلب — امُورِ پادشاهی لتس همه پیش
چهه غوث وقطب تهقی آسان بر دربار — تبے از حق بنان جهی شاه درویش
بنے ی کا تباه گدا از حق توانگر — ننے ی گُرئ تیر نهاوُلی گو وتا میش[9]
سیهٹاد بیمار خسته نیم کُشته — بلبهتی از نظر بیچاره دلِ ریش
وماب از رنج و غم بے دستُ بے پا — زهِ کرتم وونی جمع در زمرهٔ خویش[10]

کوهِ ماران گزهه کری سلطانِ عالم شاد خوش — هیرهٖ تل مطلب دِلس هیتهه روز با استاده خوش
با ادب بُدوے کهسکهه نتهه هیرهِ ببزی مُدعا — هری مهِ دروازهٖ لشے موحتاج ومسکین زیاده خوش

---

[1] جهوکه لد وجهه — [2] مراد قالب — [3] ختم الانبیا ر وزلس بیٹهه کورمت جهه شیخ حمزه مخدوم رح
سندیو سوانح نگار ویه صفت مقرر حالانکه شریعت موجب جُهنه یه درست
[4] زٹهه — [5] بدبخت — [6] نیش گو لڈ پهه "پرنیش" پیه پوره پاٹهو رڻن واجنه تلواره تهِ وَ نهنه ـ
[7] بر ونهه کنه — [8] گدا گرن بیش کرنه — [9] نا انشه — [10] پلنه جماڻ منز

غزل

چانہِ لولہِ دِلس چھُم آتش
دولہِ موُ وچھ کما نہِ موکڈ کش

کوّ وہِ لوگنہٕ زٕ بیہِ یوت بے انصاف
بال[1] تھاوِ تھ کوٚرتھ زٕ بیہ مے اوٚڈ کھش

نیم کُشتہ نِساوِہ برسرِ راہ
چھُم بہ جسرتھ مبیہ نِش نہٕ گابے غش

برسرِ موٕ ردہِ چھُکھ کران مردی
از سرِ تیر و خنجر و ترکش

کرہ ہا بوسہِ لوٚ بپایےِ رکاب
چھُکھ زٕہِ سرگرم زم کرا ابرش[2]

کینہِ کیاہ چھے کوٚرتھ مبیہ سینہِ شگاف
لوگ تم بے حساب آری کش

چھے غنیمتھ یہِ دم قدم لوٚت تراو
عارضی زان لہ کہ چار کِ نَش

آے گانیاہ زٕ بیہ یوٚی درسمار
گانہو کوٚر بہ ناز گونزھن فش[4]

کرہ ہا بو خیال کوٚت گے یار
زٕ لوٚی نقش باغ و لبتر و مفرش[5]

---

[1] لوٚب کِنہ تھاوِ تھ یا بچھس لاگِتھ   [2] سوارہ ہیند گرٕ   [3] وُچابہ

[4] گونزھن فش چھُ روبہ داب ہاونچ علامت

[5] فرش

غزل

گرتھک ماپانہ مبانے گالی خاموش
سینتے گے جدبتہ ٹڈی تب مالی خاموش

زرُدنیا صاحب جاداد گا تیاہ
سینز زردار تا گرہ والی خاموش

کرن کم جوان ضایہ بہ بازی
فلاطون بیینہ عقلے والی خاموش

زری بوشان بزیور زر گکو زن
زری جامن کرتھ پہ کالی خاموش

کروری بر سرِ راہ مودی گا تیاہ
کیر گز کینہ ترھنتھ گے تالی خاموش

کھن کینزن بین لو نہ نصیبہ
اتھ ہاوان گے بتم خالی[۱] خاموش

وہالو سارے چھٹے جون یہ پیالہ[۲]
ترتبہ نے کینہ کالی واتی دالی خاموش

۱۔ خالی ۔ کینہ لاریا کھرنہ سمارہ منترہ
۲۔ موش پیالہ

غزل

ہَہ یکھ بے راہ ژھ بے وایہ سِزی وَ تہ یک ژبہٕ چھُنے ناگاش
چندس کینہہ تھاوسرمایہ وَندس کرٕ گژھہٕ آسُن راش

بہ غائب خوہ دُنیا نے وات غینمتھ زان نائیم سانھ
خوشامد گوے چھیُ وہی[1] یانھ چھُ خوش نادا ہنسے شاباش

کرکھُ ید جمع گنج ازمال زروزیور جواہر لال
تہ ہِن وارِث ژبہٕ چھی ووبال دِنے نادانہٕ خشخاش

بدی نیکی کرِنھ زینتھ دِتُھتھ بازن شُرہ ہِن انتھ
بہ خاطر روزہ باماہنتھ تنہے تنہا فلک پائے[2] داش

پریشان چھُس بہ گرِدالبس چھُ کیاہ نابہ ہنتھ خالبس
دزانا رس پھٹا آلبس ڈہ لے کتھ جایہ میانی لاش

اگر حق مے دِیم ایمان دلوہ یاری کرہم فرقان
گژھہم رُت ادہ مرنگ آن چھُ میانس مرِنس شاباش

بہ خاطر گژھہ تھاونی سختھ شفاعتھ اسہ کرٕ رحمتھ
نبی اسہ صاحب ہمنتھ بہ اُمت سے بہ جنتھ آش[3]

اگر رحمتھ پیے بر جوش چھ بم بارِ گوناہ بردوش[4]
نبے غائبن اسے سرپوش مبارک آسہ نہ خاش[5]

وہاب[1] از فیض[6] خود خوشنود چھپیہ رحمت[2] اسیہ کڑ[3] موجود
کرے[4] عفو گناہ معبود[5] دریں امید ہا خوش باش[7]

---

۱ ہتھ بُتھی ودل ۲ سزا ۳ وہ مید
۴ پھکس پیٹھ ۵ پرڑہ ھگار ۶ بمعنی نصیبہ
۷ خوش روز

غزل

چھِ نیک بدٕ اسی کران چِھیدہ[1] ژٕ بنِش مساوی[2] چھِ شاہ و درویش
اَسے چھُتی وِلوٗدیہِ وُچھِ بہ دیدہ[3] ژٕ بنِش روشن ہمہ پس و پیش

وُچھُم نہٕ زِ ایں زمانہ کانژھا ژٕ بنِ ہیوٗ غنی تہٕ شاہ و شہنشاہ
نہٕ مال و دولتھ نہٕ کانہہ بہ ہیتھ نہٕ شان و شوکتھ نہٕ جاہ نے جلیش[4]

غوٗرور و سرکش بہ مال و زرخوش سپُن مشوّش[5] زِ مالِ دنیا
خراب و خستہ دُوٗ دست بستہ کمر شکستہ بحالِ دل ریش

جوانِ رعنا بکف توانا بہ ہوش قائم بہ عقلِ دانا
بہ شکل و صورت چو ماہِ تابان زافغی[6] بے جان سپُن بیگ نیش[7]

غریب مسکین زِ رنج غمگین پکان زِ غربتھ بہ رسم و آئین
زِ درد سینہ بہ زردٕ روئی بہ نیک خوئی بہ عزت و عیش

یہود بودہ[8] جہود[9] ترسا[10] ہنود مسلم کنور[11] پرسا[11]
کھوان ساری غذا مہیا چھِ ترتہٕ ژٕ را بُہُر کھتری و لیش[12]

دہاب بہ حسرتھ چھُ کُس بہ معرتھ چھِ کاروبارِ جہان بکثرتھ
سیٹھاہ بہ تاوان چھِ انھ ہاوان پیتے نفع ہیتھ گمتی صفاکینش[13]

---

۱ ژٕ اَری ژٕ اَری ۲ ہوی ۳ اچھو ۴ غائبی لشکر
۵ تشویشس منز ۶ اژدرس لشہ ۷ اکی لُوٹہ ۸ بودھ ۹ یہود
۱۰ آتش پرست ۱۱ کنور = ہندی راجہ زادہ ۱۱ پرسا یعنی پارسی مذہبک لُوکٕ
۱۲ ہندن ہندو ذاتن منزٕ کینہہ وسنٕ ژٕ ۱۳ دِلہ کنی شیدی

غزل

چھُس بہارن بییہ سبزارن خوش
کوہسارن بییہ کوہ آرن خوش

وُچھتہٕ باغن چھُ شگوفہٕ بادام
گرتھہٕ ناگن بییہ گلزارن خوش

ننالہٕ آر چھے حمین پھُلِتھ بوش
تتہٕ عیاش چھی فوارن خوش

اَچھ ولہٕ کس باغس گژھ ڈب چھے
تتہٕ عاشق چھی آبشارن خوش

مچھہٕ ٹیر وچھ شیرُورٕ ڈی منتی غار
ہر ہٕ ہا نگل چھی کوہسارن خوش

شہہ ارو مے وارہٕ وولہم نال
چھُس یہ زالن[2] بییہ کالہٕ مارن[3] خوش

گُل رُویو نُومُت چھُم دِل مے
چھُس چھُو بلبل گل رُو خارن خوش

وُٹھ[5] رزہٕ پھُلی دند چھی زن موختہ
یہ ختہٕ کارس چھُس موختہ مارن خوش

ہو بنجہٕ اندر وُچھ چاہِ غبغب[4] مے
چھُس بہ چہہ کین زیبا[7] کنارن خوش

زُوٗرِ زِ گلقند[5] سیب[6] ؤ ہم بادام[7]
چھُس بہٕ سُنبلن تہٕ شیرین انارن خوش

کرتہٕ ؤ ہو[8] خیال کیا ہٕ نِکھ سیتی
چھکہ زہٕ کارن ما[9] بییہ دیارن خوش

---

١ اچھر والو بند یو کانہٕ انجہ بیچہ خاطرہٕ ٢

٣ دۄنہٕ وے چھ زلفن ہندی تشبیہہ ۴ غبغبہ کین شوبہٕ وُنی بھٹین = ہُونگنہٕ وٹھن

٥ وُٹھ ٦ رۄخ ٧ چشمہ ٨ وچھپکی قبہٕ ٩

غزل

نوگم مے زخم کاری مرآ بو یارہ لیشی لیشی
میٚہ گومُت خوٗن جاری بہ کو تاہ مارہ اشی اشی

وے اندرمیٚہ چھِم نار لسن ووٗنی میٚون دشوار
زوٗ دل کوٗر نظم بہ یکبار دزان چھیُس بارہ لسی لسی

تتھے چھُم مے دِلس غم فنا کوٗرنس بہ یکدم
تہِمت چھُم تیوٗت ماتم کھیُمت مے گوم مستی مستی

یہ کنہہ مے اوس حاصل تمیک سرٕ ہیہہ [1] گوم از دل
کوٗرن تتھ آب [2] ناگل ژھُن منسوخ گستی گستی

وچھُم یمی جمع کوٗر مال بہ گردن بیوٗن وو بال
تمس کرنی تمہ اسہال مرن لس مادہ گستی گستی [3،4]

---

[1] ازچھ وانان سر بیہہ درام [2] آب کرن = راوٗرن

[3] گل = رب، رب کرٕنی = بے قدری کرٕنی

[4] اتھ مادہ گستی گستی = اتھ مولان تہ افسوس کھیوان

دوٚیم روایت "بادہ گستی گستی" یہ غلط چھ.

نوٹ :- یتھ غزلس چھنہ دابن لیکھنوی زودمُت

غزل

لوٹ تلنہ یارو زے قدم چھُم نوڑ صدم[1] مے پیش[2] پیش
آخر گزتھے سوڑے عدم[3] وُنی کین چھُڈم مے بیش پیش

یوٹ تام چھُم درجسم جان توٹ تام جاگر[4] جہان
چھم یارزان تئے غارزان گنج و بدم[5] مے بیش بیش

بو بند کوٗرلس در طمع چھُم مے الوز خاطر جمع
از لبتر و فرش و شمع جاہ و خدم[6] مے بیش بیش

سگا تباہ توانگرمالدار مغرور، ظالم اہل کار
افسوس کھیتہ از روزگار گے در عدم مے بیش بیش

یارو ژوٹم مے اہتہ واس افسوس کھتہ کرِ ماجہ زاس
دِیدو وُچھم مے کاتی ساس ترووکھ قدم مے بیش بیش

وہاب امرس انتظار از بہر یاران بے قرار
خولیش[7] و قرب احباب یار باب[9] و جدم[10] مے بیش بیش

---

[1] بلپتہ [2] بروٗنہہ برونہہ [3] فنا [4] جاگیر
[5] ہتہ کرورہ [6] جمع خادم [7] رشتہ دار
[8] قریبی استادٗ [9] بابہ [10] بین جد

غزل

یارہٕ کیاہ گٔیہِ کینہٕ کوٚرتھس مارہٕ مسکین شینہٕ رلیش[1]
یارہٕ کیاہ گٔیہِ کینہٕ کوٚرتھس مارہٕ مسکین ۔۔۔۔ پننے آم پیش
مارہٕ زٲلتھ سوٗر کوٚرتھم سکار

درجگر چھم نار پوٚمت وُچھتہٕ کیاہ گومُت میہٕ حال
ذرہٕ عشقنہٕ ذرہٕ ذرہٕ چھم ذرہٕ گاتاہ تیز ترلیش[2]

سوز درد کٕ سوٗزِشِ دردِ جگر چھم سوز سوز
سوز اندر سوز سوزس سوز چھم مے سوز پیش

مارِ زلفو یارہٕ چھُس کالہٕ مارٕ و موٗر تھس
زہر اندر زہر زہرس زہر چھم مے زیرٕ نیش[3]

لوے ہم ابرو کمانو پے بہ پے[4] باران تیر
تیر اندر تیر تیرس تیر چھم مے تیر کیش[5]

ہرنہٕ ختیمو جود کوٚرہم دود کوتاہ ژالہ بو
سحر اندر سحر سحرس سحر چھم باسحر پیش

لے وہاب تیچ دُنیا منگ پناہ از کردگار
ہیچ اندر ہیچ ہیچس ہیچ چھُی شہار پیش[6]

---

[1] چھوکرٕ لدٕ وچھ
[2] یمہ مصرعہ ساں چھہ شین مصرعن اندر وہاب ذرہٕ۔ سوز، زہر۔ تیر۔ سحر تہٕ ہیچ لفظن تہٕ آیہ وونان زن تہٕ پرن والس گژھ اکھ شار اکھ اکھ پٕتہٕ چھہ بنان۔ کاشرہ شاعری اندر چھہ صنعت تجنیس قریب قریب نایاب آسنہٕ سببہٕ یتھی غنیمت۔
[3] زلفن ہنزہٕ لٹہٕ یٕنہٕ تل۔
[4] بوٚنُس پتھ۔
[5] معنی تیر کش = کان لایِن وول۔ بجر یا ورہ
[6] برونہہ اژدہ

غزل

بہ نازہ ونازہ نازِ[1] یار خوش باش
بہ سازو سازہ سازِ[2] یار خوش باش

دُوُدُم مے سینہٖ از نارِ محبّت
بہ نازو سوز[3] سوزِ نار خوش باش

کوٚرُم نہ کانٛہہ نہٖ کارا یارہٖ سےٚ ستی
بہ یارو کارہ کارِ یارِ خوش باش

گوٚمُت مایارہ جسم[4] ہر بنہٖ بنہٖ کارس
بہ غارہ کوہ کوہو غار خوش باش

وُچھُم مے یارہٖ سُند گلزار گلشن
بہ خارو برگِ برگ و خار خوش باش

وَدان چھُس از فراقِ دِل بہ زاری
بہ زارو دردِ دردو زار خوش باش

مبہٖ ماران مار چھُم مارِ[5] گز نِدہ
بہ مارو زلف زُلف و مار خوش باش

وہابس لوٚس دوہ ہارس سیٚن لوٚہ
بہ ہارو لوٚہ تہٖ لوٚہو ہار خوش باش

---

[1] نخرہ تہٖ ناز   [2] ساز موسیقی ہُند اَوزار   [3] ناز کران تہٖ دزان دزان

[4] سراپا جسم یار۔ یتھ منز لوٚش تہٖ بنہٖ کنٛڈی چھِ بیک وقت خوش کران

[5] زہریل سرف

نوٹ:۔ یتھ غزلس منز چھہ وہابن بنیٚن لپنہٖ چیز تُلہٕ اُمتی۔ سازو ساز۔ نازو سوز۔ یارو کار۔ غارو کوہ۔ خارو برگ۔ زارو درد۔ مارو زلف۔ یمن ہارِس لوٚہ سیٚدِ تھ تہٖ چھُہ وہاب خوش روزنٕچ تلقین کران۔

غزل

سہی صنوبر بر مہ منور ملک بیام فلک بگامش [1]
زمین معنبر ہوا معطر جہاں بدام [2] و شہاں غلامش

بہ دورِ دنیا غریب پاشاہ نیہ کاتھہ نُمتس اسیو و ھمنہ حاشا
نہ کاتھہ لصورت نہ کاتھہ لبیرت کاتھہ بنام آں مقامش

سراں [3] عالم بہ سجدہ سر خم چہ مرغ ماہی چہ جن و آدم
ستارہ تا ماہ بروج [4] ثریا [5] بہ درستادہ بہ صبح شامش

صلا [6] ئے والا بزیر و بالا بہ فرش ارض و بہ عرش اعلےٰ
بدیر و مسجد بہ عبر [7] عابد بہ جان محافظ بہ دل کلامش

پری نہ انسان جناں [8] ہم جاں [9] بہ خشک ہم تر بہ کوہ و میداں
بہ کنہہ بد نیاز [10] سنگ ہم گیاہ [11] ہمہ مسخر مطیع رامش [12]

چہ آتش و خاک چہ آب نمناک چہ بادِ باران چہ زہر تریاک [13]
گوزن [14] آہو [15] شغال [16] روباہ [17] پلنگ [18] ہر نہ ہمہ بدامش

زِ در دولت بہ خوانِ نعمت بہ خلق ملک و بہ ملک و خلقت [19] [20]
یہود و ترسا جہود [21] صابین [22] ہمہ ثنا خوان زِ خاص و عامش

سوار و پیدہ چہ نر چہ مادہ بہ در فتادہ بہ سر ستادہ
چھ کار دل و جان بہ دین و ایمان و ہلب حاجن بہ در غلامش

---

[1] تسندس قدمہ کس لقشس بیٹھ پکان۔ "ش" برائے اشارۂ غیب   [2] تسندس زالس منز
[3] کلہ   [4] جمع برج   [5] کرتیزہ   [6] لائق تاریف خدا   [7] خانقاہ   [8] جنان = دل
[9] زو - روح   [10] کنی   [11] گاسہ   [12] تسندی ماتحت تہ ازمان   [13] تریاق   [14] ہانگل
[15] رُوسی - [16] شال   [17] لوہ   [18] سہہ   [19] وراثت   [20] پیدائش   [21] یہودین ہند و وہیم ناو
[22] ستارہ پرست

گژھ ماسِہ فاش

رٔژھ رٔژھ سُمبرٲوِتھ پاش [1]
گژھ ماسِہ فاشی

وٕژھ وٲنجہ کرٕ پیہ خاش [2]
گژھ ماسِہ ...ن

دانہٕ دانہٕ سُمبرِتھ بوٗرٕ [3]
کٔتھی ژٕ بیٚہ کوٚ نے زور

پرٕنزٕ لوٗ وُتھ نہٕ اوٗسے گاش
گژھ ماسِہ فاش

سمارٔن دِ بیٚتنے بُرم [4]
گوٗکھ وُوٗد بٔرٕ ہم

یارٕ کٔرۍ متی چھی بدمعاش [5]
گژھ ماسِہ فاش

نیری لوٚشن گوکھو موٗت
ژٕ نہٕ تہٕ پھیوٗر کھرٕ نہٕ لوٚت

لوگمُت کیاہ چھُے عیاش
گژھ ماسِہ فاش

سوٗ نہٕ تہٕ بنِو ٹھکھ درآرام
ہردٕہ رُوٗدُے خام

کوٗ نہٕ لوگُتھ ژٕ ےآکاش [6]
گژھ ماسِہ فاش

بیٚنہٕ سوٗ نہٕ تہٕ بنہٕ محنتھ
ہردٕہ کیاہ بنہٕ تتھ

سوٗ نہٕ کےٚ کارٕ ہرٕ دِس آش [7]
گژھ ماسِہ فاش

سوٗ نہٕ یمی کوٚر گوٚ نگل تہٕ کرٲو
برٕہ ناچِکہٕ چاوٗ

تس سارۍ کران شاباش
گژھ ماسِہ فاش

وٕ ہیو کرٕ کِنہٕ ساماں
سفرُک امکان

اَنہٕ گٔنڈٕ کرٕ کینژھا گاش
گژھ ماسِہ فاش

---

۱ دویم روایت "آش" ۲ نرٕژھ گار ۳ گوٚنہٕ بند بور

۴ دھوکہٕ ۵ یہند لبن یچھٕ چھُ ۶ وقت پرٕزٕ ناوُن وول ۷ ودٕ مید

یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش

بُہ نیٖرن کوٚڈ تھُ کٔشس — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش[۱]
ہرہ چشمو کوٚر نم کھٔشس — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
لٲلہٕ وٗن چھم نیٚلہٕ وٕ نار — سِنخ زوٗرا وار
زٲلہٕ وٗن چھُم مے آتش — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
بدنس مے گیٚبہٕ مو تار — وَدنس کَن دار
مدنس میٚون ودِنے خوش — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
یوشہٕ باعن چھےٚ نا مال — کرہٕ باعن سال
اچھ وَل گژھ شیٚتہٕ شانگش[۲] — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
ڈراے کاتیٚاہ ہاوس ناکھ[۳] — ژاے یتم در خاکھ
داے مغروٗر تاے سرکش — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
دیرناگس کیٚاہ سبزار — پھیر در گلزار
بیرِ ہیتھ تیر بٔنیہ تہٕ کش[۴] — یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش
دہابس باے بند تاے یار — زیرک و زر دار

اتھ ہاوان گیے درشش[۵]
یوٗت کیٚاہ چھےٚ نَش

---

۱ نَشہٕ — ۲ شانگس گام (مرازس منز)
۳ ہوس ناک — ۴ کمان
۵ شش و پنج۔ خاران تہٕ پراکندہ۔ کاشری پاٹھۍ چھ محاورہ "ترِ پن تہٕ ژور ہٕ گژھن"

غزل

چھےٚ نصیحت وارٕہ بوزکٕن تھاو گوش
عقل کرتہٕ کنٔی دِتھٕنے جان وہوش

چھےٚ نہٕ اڈٕ سیٛرٕچ لیاقت زینہٕ لس
ہقووٕنےٚ تمی رزق وافر خوردو نوش[1]

مجھ پیٹھ تبلہ جانی ہمتھ اسینہ
وُچھتہٕ کوتاہ ہقووٕنےٚ تمی تاو توش[2]

عاب گاتیاہ عاب کرٕی نےٚ در جہان
نہٕ چھُ لوٚڈ ستارٕ عابن پردہ پوش

بارچھٕنے سگاتن خلقن لوٗدن
ہقووٕنےٚ نا بار کنہٕ بہٕ فرق[3] دوش

تن برہنہ ہقو نکھینہ خالقن
چھکھ ہمیشہ شاہ زن پشمینہ پوش

زانہٕ نہٕ بےٚ بستر شونگکھ نا بر زمین
نٹھاو نےٚ تمی گبہٕ قالینہ شپوش[5]

تندرستی چھےٚ نہٕ بہر بندٕ گی
نہٕ کوٚرُتھ نہٕ چھکھ بہٕ نشہ مست موش[6]

اے وہاب از گفتگوے ایں و آں
چھےٚ نہٕ کنہ حاصل نتہٕ بہتر وٕنی خموش

---

۱ کھیٚن چیٚن — ۲ جاہ وحشم - ذاتی وجاہت

۳ شان پیٹھ — ۴ نیٚتھ لوٚن

۵ (فارسی) نیف یا نائٹ سوٗٹ

۶ گگرہ سٕندی پاٹھی کھٔنس پیٹھ مس نہٕ دِتھو کار و نشہ بے خبر

غزل

وُچھِم درناز برطاق بہ وُچھِس مشتاق رولیش[1] شہ ترا وِتھ تکیہ بربساق[2] بہ افتادہ بکویش

دِوان بے وایہ چھِم تیر کُرتھ لستہ بہ زنجیر سیاہ مار و کورس گیر بہ از ہر تارِ مویش[3]

کمان ابرویہ کراجی طلسمی[4] چار چرخی مۂ سینس وُچھتہ سوہ رخی رتیر تُند خویش

بدامِ زُلفِ وُ سُنبل ہزاراں جانِ بلبل چھُ مُشکس گو ڈشہ کاکل گوہ لاب از رنگ و بویش

دہانِ غنچہ شکر لب موہ نچے منز چاہِ غبغب لبے بیمار نے تب زِ شیرین گفتگویش

ہزاراں خستہ بیمار گمتی آوارہ از کار بہی گلقند تہ انار دوایے دردِ رویش

گلستان برگزیدہ[5] النس ناچیدہ چیدہ کرس سنگ پابد[6] بیدہ بہ سینہ پایے شویش

زمین تہ آسمانش بہر سو مدح خوانش فلک ہا زیرِ رانش[7] ملک درہائے ہویش

وہاب از شوقِ دلبر کمر بستہ چو چاکر
وُچھان استادہ بردر بہ سینہ آدزویش

---

[1] "ش" فارسی ضمیر غایب = تٔسندِس رولیس

[2] رانہِ پیٹھ ڈاف ترا وُن چھِ شاید بے فکری ہندِس وقتس وَنان۔

[3] تٔسندِس مسہ لوکس بہ تھ والس

[4] غالبًا شہر کرخس کُن اشارہ بیتہ پرانہ وقتہ جان کمانہ آسہن بناونہ یوان۔

[5] جان پھیرادِتھ

[6] اکھ خاص کٔنۍ یمہ سیتۍ کھورن چھُ لوان مل تُلنہ۔ مطلب دراو یہ زِ معشوقہ سُندۍ کھور کرِ اچھو سیتۍ صاف۔ تہ وچھ سیتۍ چھلس کھور۔

[7] زیرِ ران = ماتحت

غزل

ہتے وِنیس وٚونی وَدٲنی سۆرے اَشی
کرہٕ کیاہ بومرہٕ وٚونی بال اُپشی اُپشی

چھنا کنہہ رحم لس کوٚرلس گرفتار
نہ چھس زِندہٕ نہ موردہٕ بواڑی کھشی

جگرے زولنہٕ کٔری نم کباب
مہ سینس لولہٕ کے نارہٕ گنڈن لشی

کبانچ بوے چھم نیران زِسینہ
ربابکی یاٹھی رگنے تارے گشی

کرکھنا دِلبرا کنہہ میوٚن در[2]مان
مرہٕ بو نتہٕ وٚونی وٲ رنجہ کُشی کُشی

دہاب از دردِ سینہ زرد رو گوو
بہ خاطر سردِ سوٗرے گوم مٔشی مٔشی

ٮ۱ دویم روایت "کوٚرنم" ٮ۲ یِلاج
ٮ۳ سردِ خاطر = شُشُھے مت ووندہٕ پیٹھ

غزل

سُہ چھُنہٕ دورِ ژھانڈُن پانٕسے نِش
چھُ سُے ہر جایہِ سُے چھِپے بہ گرٕدِش

چھُپِے کھنہٕ رودمُت پانس نِشے گارٕ
بہِیَن نِش کیاہ کرُن چھُپے بازٕ پرُسِش [١]

ژٕ سوٗرے درنظرَان دارٕہٕ وُ پھِتہٕ
چھُو گرٕدِش [١٢] ہتھومُت لوٗز ہِنٕز بہ وردِش [٢]

بہ گژھ ووٗنی دربدرٕ بگیا [٣] بیٚنے [٤] نِش
تمِس چھِپے گژھ حشمن یا تیٚپچی لِش

گژھک بدٕ صوٗرتس کٔن محو از دِل
سو صوٗرتھ ڈیشِہن آدٕ پانٕسے نِش

چھُ لیٚوکھمُت دِل بہ دلٕ آئینہٕ آسان
بہ ہاو کھٕتِی ژٕ ڈیشکھ آئینہٕ نِش

وہاب [٥] بس از خدا رُت اوس قسمتھ
بہ ژھونڈُن تِی لوٚجُن تمی پانٕسے نِش

---

١ دوبارٕ پرٕژھٕ گژھ۔ ١٢ گاہ بنانکہٕ گرٕدنکی باگٕر
٢ چکرس اندر با صحیح اندازٕ سان
٣ دوٗرٕن
٤ سخ تیز وٲلس انسانس چھُ پارٕ زٲنی رادان تہٕ توے چھُسنہٕ مشاہدہ درست روزان۔ "لِش" گوٚو موجود اثر
٥ یہ غزل چھُ وہابنہٕ آخری دوٗرُچ نشان دِہی کران۔

غزل

فلک دَر مدح خوانی ملک اندر دِ کالبش[1]
زمین دَر کامرانی زماں در فتح بالبش

گُل و سُنبل نہ بادَم ہمس کُن زوِدی سَر خم
لوے زیبا بہ عالم رِ رنگ و بوگُلا بَش

نُندی کنہہ ذرٗہ نُور بجلوہ درا و مستو[2]ر
بہ شنگرف سوٗرہ مہ از طورِ چھہِ بنیاد جمالش

زِ عکس نور ریر تو زِ حق بیغہ ذرٗہ سے ہو
ظہور نورِ شے گو و زمین چُوں آفتابش

گُلا لس داغ ہوٗوُن ہلالش زوٗن ہاوُن
بِلالس[3] واتہوُن نصیب خود زِ کعبش[4]

کُنے لعل بدخشان[5] کوٹُن فیروزا ز کان
بہ آہو[6] نافہ کیاہ جان لُدرنا موختہ آلبش

دِماغ از فکر در غم وُچھتھ احوالِ عالم
فقط چھس دست حکم بدامانِ جنابش[7]

---

[1] فارسی ضمیر غائب ۔ [2] بش اُوت نام پوشیدہ اوس
[3] حضرت بلالِ حبشی رضی اللہ عنہ [4] تُس بندہِ کعبہ منزہ
[5] "لعل بدخشان" چھہ فارسی ادبس اندر لطور موٗل تہ نادِر لال بار بار ورتاو نہ آمُت ۔
[6] رٗوس [7] آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

غزل

پانہٕ میانہٕ ہیو کرِ تیٲری لاس[1] نیُن ہو چھی ژٕ نیہ راش[2]
نیرہٕ نے یُدٕ چیز[13] سٲرِی کرِنے شاباش باش[3]

سودٕ ہس نیر کھ اگر آسی ژٕ نیہ درٕ دوٗکان ہمہ[13]
کرِنے تٲ ظیم سٲرِی ینِ ژٕ نیہ نِش تم شہر باش

بُدٕ ژٕ نیہ آسی نٲ بدستِ خویش کنہہ سرمایہ مال
کیاہ کرکھ درٕ ملکِ بیگانہ گژھی ما سیر فاش

کرِنہٕ کِنہہ سرمایہ وُنکین جایہ جایے چھےٚ بہار
ادٕ کھیکھہ افسوس دوہ ہلو سینہ لیکھ زونہٕ گاش

یہ جمع روزی تہٕ آسی نٲ ژٕ نیہ تھۆ نیٚبٹھ بختیار
تہٕ نِنے وٲرِیتھ بہ غارت ژٕ رے دِنے نٲ آب وٕ آتش[5]

نیرِہ لیُس یینہٕ دست خٲلی لَس چھُ خٲلی[6] تاوٕ نا
چھُس سفر دریٚش منزلِ دۆر مشکل جان خراش[7]

اے وہاب از منزلِ پیچیدہٕ[8] یُدٕ سپنکھ رہا
ستی ژھانڈُن کانٛہہ رفیقاہ زِندہٕ پانے کر تلاش

---

١ دولت ٢ اکھ خوراکھ ٣ آسنے ١٣ سادی چیز ٤

٥ کانٛہہ کھیٚن چیٚن ٦ سٲقی

٧ زوس چھوکہ لدکران وول ٨ وردارسن جاے یعنی دنیا

گیت

١

کہتہ منیانے ترہ بھوگوش   دلبرو مو روش
اَنہہ منیانے مو ے کرلوش   دلبرو مو روش
اَیگے برم یہ سمار   چھے باآزی گار
بازتآ برم بازرجوش   دلبرو مو روش
کولہ رادان بھولی امتی گل   ہی تہ بلبہ سنبل
دُچھتہ شوبان کیاہ ڈان پوش   دلبرو مو روش
کوہساران جھی سبزاہ   بھوجی شالآ بار
ڈل آمُت چھے برجوش   دلبرو مو روش
مانسبل لوگمُت ساآل   وہ تہ چھے ناآل
رنگہ ناون آمُت لوش   دلبرو مو روش
سِندہ[2] بٹھہ نے کیاہ سبزاہ   سِندہ واوس لار
دَہراوے پلنگ پوش   دلبرو مو روش
سِندہ وانے سراناہ کر   چھلہ یو انہہ کھور
ہمہ آبے پھیران ہوش   دلبرو مو روش
وَہبو دِتہ رنگہ نے وون[3]   یار ڈرامُت لون
یار ڈلیشتہ بیہہ خاموش[4]   دلبرو مو روش

---

١ ڈنگن تہ شکارین   ٢ دریائے سندھ علاقہ لار   ٣ ڈھانڈتہ ژار
٤ فطرتہ کہن رنگن منز گرتھ محو۔

غزل

کرتام دہ ہا بنہِ شیرس[1] نیرِی دوش[2]
کوہ ادہٕ توہ زن چھوہ نہِ شیرن فٹنا شوٗش

یَوْمَ[3] یَکُوْنُ النَّاسُ کَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ
وَتَکُوْنُ الْجِبَالُ کَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ

قافس[4] بنہِ صاف مسطح[5] ماؔ دان
تاپس زن بٔیہ بہ صحرا میفر دشس[6]

چینہِ ینٕے ادہٕ ساری دفتر
نہنہِ ینٕے نقش نگار و منقوش

نالو نٹن بہ نالو زن پھیرن النسان
نار ہیو بنہِ آلبس نہ خار گژھہِ[8] نرگس پوش[9]

۱-۲ شیرس دوش نیران گو ر حس قصور نیران
۳ قرآن کریم سورہٕ القارعہ "یلہ (قیامتکہ دہ سہ) لکھ چھکری متین پنہ پوٗ شیرہن ہندی پاٹھی سیدن
بٔیہ یلہ کوہ ڈونی موٗت، رنگدار ینبر ہیو سپدن"۔
۴ کوہِ قاف ملک قفقازس منز ۵ ہموار ۶ کلہ وال
۷ "دفتر چینہِ ین" چھا زبہ خال خال تمہِ وزہ ورتاونہ یوان یلہ یہ ونن مراد آسہِ زِہ کاغذن ورتھ میلتھ دفتری
کام گیہ ختم۔ ۸ گندٕ بنہِ ۹ ینبرزل پوش بنہِ گنڈ۔ دویم روایت "نرگس پوش" ذیمس کام

غزل

نگارا مشب وُچھُم خوٗ کوکب[1] بہ برجِ سُنبل زرِی[2] حصارش[3]
چھُ مینون مطلب کرِس تہٕ[4] آدب زِ دیدِہ تاٗ دِل بہ پانثارش[5]
ونِس دِ لگ حال وُچھِس خط و خال آ رنج وُ محنتہٕ کوٗ دم سٕہاہ کال
گیِس پریشان زِ جانِ خوٗ دکم پیٚیِس ترحم زِ نالہِ زارش[6]
سُہ مست و مخموٗر بہ عاشِ مسرور بہ چھِس دٕ آتش بہ شمع پوٗ نیوٗر
دٕزان نارہٕ گرزاں وارہٕ دِوان اشارہٕ بہ نوٗرِ[7] نارش[8]
بہ خارہ ہا گُل بہ شاخ سُنبل بہ باغ قمری بہ نالہِ بلبل
سیاہ زنگی[9] لدِ ہتہ شکنجس چھیہٕ رٕ اچھ گنجن دوٗ کالہ مارش[10]
شگفتہٕ گلزار چھُ لالہ رُخسار مہِ منوّر شہِ فلک سار
گُل خطائی شگفتہٕ نرگس گوٗ لاب سنبل بہ گُلعذارش[11]
کمان تیر و بادام زنجیر فسوٗن جادوٗ بہ سحر تأثیر
ہزار بیمار فتادہٕ از کار علاج آزار دوٗ نا انارش[12]
بہی سمرقند چھُ موخیتہٕ زن دندوٗ ہٹن چھُ شکر کھتن ہران قند
چھُ طوطہ باشہٕ وُچھان تماشہ وہاپ حاجن بہ انتظارش

---

[1] نادُگ [2] سوٗہٕ سِندِس قلعس اندر [3] ضمیر غائب (فارسی) [4] یزِ ہتہ
[5] نس فِدا [6] میانہٕ روحہٕ کھوٗ ولہٕ زارٕ وسنی "زارش" منز چھُ اشارہٕ "جان خود" مُرکبس کُن
[7] نوٗرِ معشوق [8] عاشقہٕ سُند نار [9] خال معشوق [10] تِنٛدی شہمار زلف
[11] بہ ساری گل نگاری یِچھ معشوقہٕ ہندِس بُتھِس اندر لبنہٕ یوان [12] تِنٛدی زِہ دان - سینہٕ قُبر

غزل

مَنہٕ مَیاَنیو ییتہٕ ساتھاہ میُون جان چھُپے پیشکش
جان کیاہ[1] چھی دیدٕ تہٕ دِل کلہٕ سان چھی پیشکش

پوش تہٕ گُل وُچھنہٕ چمین مُبلو تلُ شور وشترَ
بُلبُل وُسُنبل تہٕ باغ و باغبان چھی پیشکش

نارٕ زبرٕ شگوفہ حالہٕ اکہٕ چھِی لالہ زار
حوض تہٕ فوارٕ باغ و باغبان چھی پیشکش

یاسمن اُلجمتہٕ پھُلے ہر[2] دم چھُ از باغِ نشاط
باغ سوُرے ہیرٕ لوٗن سو نہٕ لانکہٕ سان چھی پیشکش

اَچھ وَل از گچھہٕ ڈب جسم چانہٕ با پیٹھ صاف و پاک
دبہٕ ناگ اَچھ وَل تہٕ شانگس شو بیان چھی پیشکش

عالم وآدم چھُ چانے شوقہٕ آمُت دٕہ جہان
عالم وآدم چھُ کُتیاہ[3] نزٕ جہان چھی پیشکش

شاہ سردار وگدا مسکین سارِی ہیتھ وہاب[4]
دیدٕ دِل ایمان وجانِ لونہٕ وان چھی پیشکش

۱۔ زٕڈی یوت نہ   ۲۔ پورٕ پھلمُت

۳۔ چھُ کُتیاہ یعنی بم چھیٖنہٕ "تبیٖ" جادٕ کیٖنہہ ۔ دٕیم روایت "چھُ کوتاہ"

۴۔ اصل۔ "ناتوان"۔

غزل

کوٗ و گیٔ وعدٕ ہا بندٕ فراموش
تتیُک[1] غم چھےٚ ژٕ بیہ از خندٕ[2] فراموش

وُچھتھ گرمی ژٕ بیہ تاپہ تا نسے منز
بہ[3] خر مستی کوٗرمتہٕ وندٕ فراموش

ژٕ بیہ روٗزرے نا ہنی کہنہ اصلیتھ یاد
کوٗرتھ بڈی بابرنے جندہ فراموش

بہ دُنیا مست دد حرص و ہوا چھکھ
کران چھک نار سوزندہ[4] فراموش

بہ غاب خوٗ دسین آگاہ ژٕ پانے
نہ کرہ بد بویہ ال گمشدہ[5] فراموش

مہ گژھ ہا اتھ پوشہ پھلیپۍ کن ژٕ مغرور
خزانا[6] کرمہ آئیندہ فراموش

وہابو عہدہ نامہ دادہ کوٗرمُت
بہ مستی گیٔ ژٕ بیہ در چندہ[8] فراموش

---

١ دوہہ دنیہک   ٢ آسۍ آسۍ   ٣ خرہ سندی پاٹھۍ مس گژھت
٤ دزہ وُن جہنم   ٥ پھکہ لد غاب   ٦ ہرُد   ٧ وعدہ الست
٨ تیتھ چھُ چندہ کو تر لفظ۔ مطلب چھُ شہ ازلی وعدہ ترووتہ گال کھاتس۔

غزل

مُبارک لَس چھُہ یَس دلبر درآغوش[1]
بہ مستی[12] مس چھُہ لَس یَس زر[2] درآغوش

چھیہ دولتھ لَس نِشے یس لفظ چھے بوز
رَوٗٹن از راستی[3] دفتر[4] درآغوش

بہ مردِی سے کری نفرتھ بہ دشمن
بُمِس تیر و تبر خنجر درآغوش

بہ منزل واتہِ سے یَس زادِ راہ[5] چھے
زر اندر کیسہ[6] تا اشقر[7] درآغوش

چھ تِھتی باغس کُلھم میوہ موجود
چھ ییتھ دیوار و آب و در درآغوش

چھُ سے خانہ[8] بدنیا وارہ آباد
رٹے عالم اکے افسر درآغوش

دہا بو ووت وٗونی نزدیک موقعہ
رٹی نالہ قبر از سر[9] درآغوش

---

۱ کوٗچھ منز یا قبضس ۲ سون. ووت ۱۲ شریک نشہ ۳ بزرہ سستی
۴ مراد - اختیار ۵ سفر خرچ ۶ ٹھیلس یا چندس منز
۷ تورگ یا سمدہ گرُ ۸ یہ گرُدک اکوٗی افسر سارسی دُنیہس قبضس منز تھاوِہ۔
۹ [illegible]

آتش

College Srinagar Acc No ......

وَسے اندر رٮٹہ ہٕوُن خورِہ آتش [۱]
لِلہٕ وُن چھم زلہِ وٕدن موٗرِہ آتش

دُوٗدُم مے سینہٕ اندری لولہِ نار
موٗلیس بو تیٚرو چھم مے [۲] دٔورِہ آتش

بہ موٗسے [۳] دورہ در گادان ایمن [۴]
چھُ شولان نور اندر طوٗر [۵] آتش

بہ شمع روےِ خود پروانہٕ کوٗرس
دزان چھس وارہٕ اندر نورِ آتش

فروزان [۶] در جگر چھم شعلہٕ نار
زِ چشمِ مردمان چھم زورِہ آتش

کرٕی اَمی آتشن کم خانہٕ وٕیران
ڈنے لبی یار خانہ لوٗرِہ آتش

دہاو ونہٕ از آتش پناہ منگ
سزاہ وزِ جزا امبوٗرِہ آتش

---

[۱] ناز۔ زنگ [۲] نٹبڑی سردی اندری نار [۳] موسیٰ کلیم اللہ علیہ السلام (وصال ۱۲۷۲ ق م)
[۴] صحرائے سیناہس اندر رٕ بر کنگ گادان یتہٕ تولات نازل سپٕز [۵] کوہ طور۔ صحرائے سیناہس اندر
اکھ کوہ یتہٕ موسیٰ کلیم اللہ [۳] ہس سیتی خداوندکریمن کلامہٕ کوٗرہٕ یتہٕ جلوہٕ ذات پیو۔ اتھ کوہس آسی بڈونہہ
سیناوٕنان ازچھس جبل موسیٰ [۳] یتہٕ طوٗر ناو۔ امہ اَندی اَندی وادی چھہ وادِئ مقدس وَنان۔ یہ چھہ
۳۵۹ ، پھٹہٕ ہٕوٗد۔ [۶] شولان [۷] یہ ادس پیالہٕ وٕتیہٕ سزاہ دینک اکھ آلہ۔

شاہ پرٕ یے نیوٚنم ہوش

بیہ کرہٕ امی ناد یکٕی سیٚے [١] | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش [٢]
زانہٕ عاشق چھی نا ازٕمی یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
بالٕی لاگتھ نالی زری یے | سالی ازمے بیبہٕ نا اوش [٣]
سالی وڈی نہٕ زا آب شری یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
چھس نہٕ بچھیران کو ازری یے | کیتھہ جایے چھم رولوش
تمہ سعہ نہٕ نا دیدہ کہ یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
شالہٕ مار نہٕ اتہ اشبری یے [٤] | لالہٕ پوشن بازر
پردہٕ چھی زھٹہٕ یم پوشن ہری یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
سعہ نہٕ لانکے عاشق تری یے | لالہٕ زارن ونکین گوش [٥]
سالہٕ بیبہ نا پیالہٕ مے بری یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
… بری یے | دود چھم وسہٕ اندری جوش
اَمہٕ دادے ملکھاہ مری یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش
ودہٕ لہٕ وہابو ڈلہٕ اندری یے | حضرت بل بنیہ خاموش
چانی مشکل سے حل کری یے | شاہ پرٕی یے نیوٚنم ہوش

---

١ زونہٕ ہش اندام تھاون واجن
٢ شاہ پری چھیہ اکہٕ عشقیہ قصچ ہیروین
٣ دہ یم روایت "ڈری یے"
٣ دو وہ میدن ہند مرکز
٤ شالہٕ مار لشہٕ اکھ پرفضا گام
٥ دیچھ دیچھ پھیلی متی گلزار

غزل

خستۂ دِل بِلکُل گتڑھی نا جُز برۂ بے یار خوشں
بلبل شیدا اُچھنا ہرگز بجُز گلزار خوشں

مست مخمُورِ شراب شوقِ دِلبر در جہاں
چھُے نہٕ بے ساز و سرود و ضرب و درد و تار خوشں

ہم فنا اندر فنا چھی ہم بقا اندر بقا
چھی نہٕ ہم منصورہٕ نی یا کھٹن[1] بغیر از دار خوشں

بر سرِ نورِ شمع پروانہٕ اندر تاب تب
با امیدِ وصلِ دلبر دزہٕ لنس در نار خوشں

درد مندان[2] خستہ خاطر چھی بہ حسرتھ بستہ[3] لب
چھی بہ آہ و درد و سوز و گریہ نالہ و زار خوشں

ہم رضا چھی بہ قضا کھوٗ[4] وُکھ رضا با صد رضا
ہم چھہٕ بہٕ تکلیف و رنج و محنت و آزار خوشں

سوے راہٕ کوٗ بے دلبر روز دل خوشں اے وہاب
بنہٕ مے از جان و دل خوشں دیدہٕ خوشں دیدار خوشں

---

[1] ۔ یکھہ کوٗٹ   [2] ۔ داٗدی لد عاشق   [3] ۔ وُٹھ بند کرتھ

[4] ۔ خدایٔی فاصلہ   [5] ۔ سُہ دیدار یُس مے زُوہ کھوتہٕ وہ ندہٕ کھوٗتہٕ تہٕ اُچھوکھوتہٕ جادہٕ خوشں چھہ یوان۔

غزل

سوئے[1] روٗیے یار چھُمے دیدہٕ تہٕ دل جان خوش
بینہٕ بلبل سوئے گل آسان چھُہ درگلستان خوش

چھُس تہٕ لشنہٕ لب بہ کوٗیے یار روٗزتھ منتظر
بہر وصل یار تراران گُشتہ[12] بہر نان خوش

دراس از آباد بیرون تراس اندر کوہ نجد[2]
چھُس بہٕ چوٗن جغد[3] بیابان زیادہ ہوٗران خوش

چھُس بہٕ در آب سمندر بیرہ ووٗن دریاوٕ تیٖ
چھم میہ ووٗنی بادِ شمال[4] وواوتہٕ طوفان خوش

نیم بسمل چھُس بہٕ خستہ نیم کشتہ نیم جان
چھُم میہ ازایں رنج و محنتِ خنجر و پیکان[5] خوش

مست اندر ناز دلبر نازِ نے ناز آں[6] بہ خود
دٕ چھِہ بہ ناز و ساز بے پرواہ چھُہ برایوان[7] خوش

ووٗن بنٕن احوال وٗنی کینہٕ باہ بارس لے وہاب
چھےُ امیرس گفتگو بے مردم نادان خوش

---

[1] یہ چھِہ بیتہٕ مس غزلس زنتہ تمہ تہٕ[12] گرسنہ (اصل) [2] نجد چھُہ عرب کِس درمیانی حصہ اکھ وسیع علاقہ یتہٕ ہتھٕ واد میلن وڈرہ چھُہ۔ یمن منزٕ اکس "کوہ نجد" چھِہ وَنان آمت۔ یوٗت جملون لال ژھانڈنہٕ اوس گژھان۔
[3] وٕنگ راتہٕ موغل [4] فارسی ادبس اندر چھِہ بادِ شمال کُنہ وقتہ نحوستہ کِس واوس بپٹھ تہٕ استعمال کرنہٕ یوان۔ کشیرِ منزٕ چھِہ "ناگ کوٗن" واو شمالہ طرفے ووٗتھان تہٕ وارس طوفان تلان
[5] تیر۔
[6] دویم روایت "نازنے اندر" [7] ایوانِ شاہی

"ہندِہ ہندی پوشں"

سَبزِہ لاگی توم مآری مندِی ۔۔۔ ہندِہ ہندہ پوشں
کیاہ زیٹیا[1] سونہ سُندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
سونتہ برونہہ نتہ اٹُروندی ۔۔۔ ہندِہ آمُت پوشں
گوڈہ سوننہ پوزان[2] ہندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
کو لہ رادن کوسہ اُندی اُندی ۔۔۔ وَولہ وُچھ کیاہ گوشں
رگلی لوڈری کٔر کوچہ بندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
ہندِہ قیمت زانن مُندی[3] ۔۔۔ ہندہ آلبس کوشں[4]
بیمارس نعمت ہقندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
ہندِہ مولو بچراوُ چندی[5] ۔۔۔ کوٚرکھ عآرق لوشں
نبہِ والِہن ژلِہ جان گندی[6] ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
وانہ وانہ مو نبراُ ندی ۔۔۔ زان کتھ باہوشں
بہُرس لشہ نقد کھندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں
وہبوا نتھ پاے بُندی[7] ۔۔۔ دہ سہ اندر موشں[8]
سیرِ سآری بیرہ رہندی ۔۔۔ ہندِہ ہندی پوشں

---

[1] زیبازن (اصل) [2] بھارتی ہندی [3] بیمارہ دراوُ لکھ

[4] بیاکھ روایت "گوشں"۔ ژھانڈ (غالباً فارسی) [5] شاید دراگس اندر

[6] ژوس لمہ لم [7] وظیفہٕ کراونہٕ کین دہہن ہند کھنیجی پاے بُندی

[8] گگر۔ دہ سہ منز گگر چھُ شاید وجودس منز شیطانی عنصر" معنی منز ورتاونہ آمُت

(نوٹ) یتھ بانس چھ لقالو وارہن جاین ہیر پھیر کوٚرمُت اَسہ چھ اصلس نقل کوٚرمت "

غزل

بۄ زاجس دِلبرن نارہٕ دزِتھ تیتھ نارٕ ہسے شاباش
جگرٕ مے گوم دۄ پارہ دۄ پارہٕ پارٕ ہسے شاباش

قدِ الفس میٚہ کوٚرن دال بۄ یژارس ییٚہ کوٚناہ کال
میٚہ اندرٕ سینہٕ جھم خارہٕ چھ خارٕ ہسے شاباش

سیاہ چشمو میٚہ کوٚرہم جود بۄ زھم نا تۄ زِ بہ کتھ چھے دود
کرِہن مے جادٕ چی نارہٕ چھ جودٕ گارٕ ہسے شاباش

میٚہ وۄ لہم کالہٕ زُلفو نال زِ ہٕ وچھنا میانہٕ جانک حال
کوٚرس بومارہٕ وِ ہے مارہٕ سیاہ شہمارٕ ہسے شاباش

بہ زون اختابہٕ پایندہٕ رُخن دۄن رِتشہٕ شرمندہٕ
گولاب و لالہٕ رۄخسارہٕ چھ گلرُخسارٕ ہسے شاباش

دہان غنچہٕ دۄ لب لس قند جو اہر لوخنہٕ موہ خنہٕ دند
بہ تارہٕ دُرِ شہوارہٕ چھ موہ خنہٕ مارٕ ہسے شاباش

کمان و رزہٕ تیغ و تیر انان چھی تہٕ شیرن گیر
جہان گوٚل تمہ آزارہٕ چھ تتھ آزارٕ ہسے شاباش

دوا کھنہٕ کرتہٕ بیمارن سرٕ دروازہٕ چھی بہٕ ژارن
بلن از سیب و انارہٕ چھ تتھ انارٕ ہسے شاباش

وہالیس ہاو لِلّٰہ روے ہمت افتادہ اندر کوے
زخارِ ہمان اوارہٕ یتھس آوارٕ ہسے شاباش

---

۱ زِ ہٕ کھنجہ ۲ کھنجہ کھنجہ کرِ ھِس ۳ ہنہٕ حالہٕ درِ بتھ تہ ۴ زِ ہٕ وُٹھ ۵ ہنس تارٕ تھ
۶ بہ زِ ہٕ اکھ اکس پیتی پِرتھ بیک وقت زِ ہٕ کمانہٕ تہٕ زِ ہٕ شمشیرہ یہٕ یہٕ اچھروان ہندی تہٕ لابان چھ ۔ داو
عاطھ کمانہٕ تہٕ رزہٕ درمیان

ہنگہٕ لاگس پوش

رازِ وَنہٕ ہس ییہٕ نانٛگہٕ[1] ہنگہٕ لاگس پوشس
داد کرِ ہس ہبرے لنگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
رٕوح ہبر تھ نٕزوٗبلہِ ڈنگہٕ زِئو گژھہٕ خاموش
زندٕ[2] دشمن کس سیتی جنگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
خونہٕ میانے اچھ کھورہ رنگہٕ مانٕز مولد بوش
ہٹہ کےٚ رتھا نہٕ بدمنگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
ازلہِ غم تے امنت نہٕ ننگہٕ کرٕ کوتاہ ہوش
نشہٕ کھولِم غمہٕ چی بنگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
باد میوٗنے ہبوٗٹھ ستھہ لنگہٕ[3] تتہٕ آسے گوش
نتہٕ ماسوٗتہٕ[4] ہارن درٕ[5] نگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
ستہٕ سٕر[6] سے گو ماگنگہٕ[7] چھاونے سپر پوش
ناوٕ ساگس نتہٕ گو بٕر نگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش
وتا بو ولہٕ گیتز ہانگہٕ وٕنہٕ کرنا ہوش
ڈیکہٕ لارس سیتی کُس جنگہٕ ہنگہٕ لاگس پوش

---

[1] یبیں ناشرم [2] پچھ رودمت معشوق [3] مطلب نکھہ اکھ گام یتہٕ سیاح ڈلٕرک نظارہٕ نُلان [4] ہارن شاید "ہاروَن" جایہ ہند تُھت ادا یا ہرن ۔ کھ [5] درنگ کٹھار وٕ کشیرِ ہندِ تِمہٕ زمانکٕ ناوٕ ئیلہِ ساری وادی آبس تل آس ۔ اِمہٕ علاوہ چھ گنگہ بل نکھہ ستہٕ رلکھ پُرفضا جاے یتہٕ یتھ ناگہٕ ژان چھ [6] گنگہ بل یتہٕ کاشرٕ پنڈت مردن ہندٕ اکھ لٕدِ تراوان چھ ۔ [7] برنگی نالہ یمیک آگر ہوکھ سر نتہٕ نوونگہ بنے چھ (برگنہ برنگ مراز)

غزل

مئہ چھُ باناز وادا آزارِ زخمِ یارٕ خوش
بلبلس گلزارٕ منزٕ ییتھٕ زخمِ خار [1] خوش

چھُس دزان در نارِ ہجرس تٕہ لبتہٕ لب خستہٕ جگر
ہمچو پروانہ بہ سینہٕ چھُم مئہ سوزِ نارٕ خوش

چھُم بنان گاہے مئہ حالا حیرت و حسرتس بہ خود
نٕہ وقتاے چھُم نٕہ پانس کینہہ بغیر از دارٕ خوش

وٕنیہ اندر غم مئہ ژامُت یارِ حسنٕ ان اوم تیل
در خوشی چھُم نٲ مئہ کینہہ جز نالہِ ہا بے زارٕ خوش

یارِ نے لوٗدنم زٕ نارِ ہجر بر سر بارِ غم
چھُم مئہ بہ دردِ کمر بہرِ دوا این بارٕ خوش

گوم اَزٕ آبادی دنیا دِلس اندر لفور [2]
مئہ چھُے ویرانہ بیابان کوہ تہ جنگل جار [3] خوش

از ہمہ کارِ جہان ڈیوٗٹھم نٕہ کینہہ جز رنج و غم
چھُم نٕہ با اہلِ زمانہ کینہہ تہ کار و بار خوش

یارٕ ہا بے این زمانہ مار ہا بے بدسیر [4]
بو یہ یاری کانسہ ڈیٖٹھم نٲ مئہ چھُم نٕ یارٕ خوش

لذتِ قند و شکر چھُے تلخ گومت زہر زن
نعمتِ شیرین نمک ہر کانسہ سمّ الفار خوش

رحمت و فیض و شفاعت عاصیین کرٕ اے وہاب
چھُے رحیمس اہلِ ایمان بندٕ بد کارٕ خوش

---

[1] کنڈ یوک چھوکھ [2] نفرت [3] کنڈی جار - لغاتو "خار" لیکھمت
[4] بد سیرت تھاون وٲلی گگر زہر
[5] نافرمان بندن کرٕ

غزل

چھُہ بلبل مست دیوانہ تمِس گلزار آسائِش — پریشان خستہ پروانہ تمِس دربار آسائِش

موزُوِ ہاری ٲسِس عادتھ بہِتھ رؠوزُن چھُ تس محنتھ — بہ عادتھ وارِ چِ کرِ سہتھ تمِس درکار آسائِش

سُہ ہسُن نتھ خوش تہٕ بَرارِس تھٕنی گرُن چھ دانہ گوس گٔژ — خرِس کرُن کھِج تہٕ تیرِس ہنی سگس خوہ دار آسائِش

چھُ دُشبنم رِتہٕ بِہٕ سَنہِ شہلاپ چھنیہ گاٹہِ زندگی درآب — چھُ دُشمن شبِ پرِس آفتاب تمِس دِرغار آسائِش

حکیمس خوہ تس چھ بیماری تمِس کرٕ صحت بےکاری — بنان تس قدردان سارٕی چھُ تس بیمار آسائِش

مچھے تکہ موہے پرسنس موے میتس زنجیر سُرفن — سُہ زود سینہ گینتران نے تمِن از تار آسائِش

زمیں خوش طودٕ مادس نزدِ تُشنس آب وانس زر — گرُس رچھ وارٕ دَبٕ بیٹھ چھ درِ حجار آسائِش

ونہ تور وزانتھ آگاہ یہ دنیا گانِہ بند نازانہٕ

فقط چھی اندرِیں دنیا زِ وصلِ یار آسائِش

---

١ وُشکہ ٢ ژُوس ٣ ہوُنِس

٤ رانہ کرِ بلبس ٥ یہ چھ کتھ دِرتھ گاہ ژُرِ دٕہ تہٕ طرف چھن تیوت کنو لوزان بوٹ اُچھو

چھُ دُچھان ٦ موسیقی ہُنز تار

٧ تُرلیشِہ ہُتش ٨ کانٛہ رس "چار" دِ تجیل لفظس سیٹھ "فارسی ہر" لگاوان

دوس نہ پرانہ عہدہ غاب مانہ یوان۔

ردیف

"ص"

مناجات

یاالٰہی اُسی چھ ساری چانی بندہ عام و خاص
عفو کرنتہ متہ رٹیتہ ازگناہن در قصاص
فضلہ سِتی امتِ پیغمبرِ آخر زمان
کرتن ازجنگِ[۱] خبیثان و خبیثان[۲] ووٗنی خلاص[۳]
سوزتن کانہہ صاحبِ سُئے کرہ ہے اسلام لوٗن
بیہہ دربیت المقدس[۴] گوزدستِ عمرو عاص[۵]
گیتہ کفرٕچ زٕلہ ہے ازآفتابِ فیض لوٗنہ
گژھہ سن مسرور ازنورِ ہدایت عام و خاص
ازہدایت صلتئے کُن کرنتہ یارب رہبری
بررہٕ اسلام یارب انتھ ووٗنی عام و خاص
چھُے وہاب ازبارِ عصیان[۶] لوٗتہ وان آوارہٕ حال[۷]
عفو کرتم یاالٰہی ازگوناہ کرتم خلاص

---

۱ دویم روایت "کرتہ"   ۲ رذیل شکس لد   ۳ آزاد
۴ یروشلم ثُز قبلۂ اول   ۵ حضرت عمرو بن العاص مشہور صحابہ تہ فوجی کمانڈر
۶ گنہن ہندہ بارہ سِتی   ۷ پریشان حال

نعتِ شریف

برگزیدہ زِجملہ خلقتِ خاص　　　فائض تا نور[1] و لطف و رحمتِ خاص
در ہمہ انبیا رب شوکت و شان　　　کوڑسہ ذاتن زِدستِ قدرتِ خاص
آسمان و زمین و لوح و قلم　　　در تسخیر زِ شان و شوکتِ خاص
شہسوارِ سپہر[2] گردندہ　　　بیٹھا بر عرش سُے بہ عزّتِ خاص
مو کہ لاوی لگاہ گوناہگارن　　　سُے شفیع الامم[3] بہ ہمّتِ خاص
مذنبین چھُے بدست سرمایہ　　　بس تسندُے اسہ شفاعتِ خاص

اے وہاب پرتہ حمدِ بے پایان[5]
چھکھ تہٖ از عاصیانِ امّتِ خاص

---

١ دوِیم روایت نورِ لطفِ رحمتِ خاص ،

٢ نزہ دُون تَ　　　٣ سارنی امتن شفاعت کرن وول -

٤ گوناہ گارن

٥ آخر دوس

"منقبتِ چارِ باصفا"

در ہمہ خلقتھ محمدؐ ہرگز بدہ زان خاص
در فضیلتھ ہمی سنزے اُمتھ ژہ چیدہ[۱] زان خاص

بعد حضرتؐ[۲] خاص چھی صدّیقؓ[۳] تس پتہٖ عمرؓ
بوز شیخین[۲] پتہٖ چھی حضرتِ عثمان خاص

بعدِ صدّیقؓ عمرؓ عثمانؓ چھُہ کانہہ با علیؓ
ہم سروٗ ہمتا و[۳] فاضل افضل وہم شانِ خاص

ژہ ون خلیفن پتہٖ بہتر زأنی زیکھ اصحابِ[۴] بدر
بیٚیہ انصار[۵] و مہاجر[۶] یارن اندر زان خاص

زان اصحابن تہ یارن پتہٖ ساری تابعین[۷]
عالمس اندر میانِ زمرہ[۸] انسان خاص

تابعینن پتہٖ تبع تابعین[۹] اندر جہان
در ہمہ خلقتھ بدین و دانش[۱۰] ایمان خاص

ادہٕ زانکھ اولیاؤ[۱۱] قطب تہٕ غوث و ولی
پایہ پایے اکھ اکس کھوتہٕ تہ حق دان[۱۲] خاص

اولیاہن منز چھُہ عالی پایہ نامی زیادہ تہ
حضرتِ قادر محی الدین[۱۳] شاہِ جیلان خاص

بانیٔ[۱۴] دینِ مسلمانی علی[۱۵] ثانی امیرؒ
فاضل واکمل نہ کامل الہ اللہ ہمدان خاص

خواجۂ عالی بہاؤالدین[16] جنابِ نقشبندؒ
حضرتِ مشکل کشا از شوکت و ہم شانِ خاص

عارفِ حق قطبِ دوران سیدِ عالی نسب
کامل و اکمل مکمل سیدِ کرمانِ خاص

تاجدارِ سہروردی شیخ[17] حمزہؒ رہنما
خدمتِ محبوبِ عالم حضرتِ سلطانِ خاص

از سگانِ کوئے سلطان یک سگے من داغدار
اے وہاب کر صبر وانکھ بیش آں دربانِ خاص

---

١ ژارہ منز ٢ شیخین - حضرت ابوبکر صدیقؓ تہ حضرت عمر فاروقؓ ٣ برابر

٤ تم ٣١٣ صحابہ یمو کہ کین مشرکن مادان بدرس اندر دومیس ہجری سنس اندر شکس دیت - ژوداہ صحابہ گے شہید

٥ مدینہ پاکُک تم صحابہ یموٚ آنحضورنؐ تہ تہندین رفیقن ہجرتہ وزِہ پناہ دِیت

٦ تم صحابہ یمو تشریف بیٹھ مدینہ پاک ہجرت کرٕ ٧ تم بزرگ یمو صحابہ کرام ڈیٹھی اما پوز آنحضورن صلی اللہ علیہ وسلم ہنز زیارت چھ نہ کرٕمژ -

٨ انسان جمانہ منزہ ٩ تم بزرگ یمو تابعین ڈیٹھ مگر صحابہ نہ -

١٠ تربن مسودن اندر "آتش" یُس غلط چھُ - اصلس اندر "دانش"

١١ خدا دِست یمن منز مختلف مرتبہ والین قطب. غوث - ولی لقب چھ - یمو علاوہ تہ چھ روحانی عالمکو "عہدہ دار" مثلاً اوتاد - ابدال - قطب الاقطاب بیترِ -

١٢ خدا زانن وٲلی ١٣ وصال ١١٦١ء قادری سلسلکی بانی - روضہ پاک بغدادس منز -

١٤ کیترہ دینِ اسلام انن وٲلی ١٥ حضرت میر سید علی ہمدانی ١٣١٤ء - ١٣٨٤ء ایم تاجکستانہ اوسودہ چھ - یم چھ کبروی سلسلکی سرتاج ١٦ وصال ٧٩١ ہجری بخارا ١٧ یہنزہ زندگی بیٹھ وہابن ژرواہ ساس شعار سلطانی لیکھیہ -

منقبت حضرت سلطانؒ

زِہی خطابے پاک سبحان نام سلطانی چھُ خاص
زِہی نشنے ظاہرِ سبحان حکم رحمانی چھُ خاص

چھُہے لقب سلطانِ[1] عارف عارفن ہند بادشاہ
ہچون سایہ اسہ بہتر ظِلِ[2] سبحانی چھُ خاص

غوث ابدال وولی تہٖ قطب عارف سربسر
زیرِ فرمانس[3] یمن بوڑ فخر دربانی چھُ خاص

بر مریدان و محبان چھُک ژرٕ مشفق تہٖ شفیق
تو ہٕ خوبے پاک یارن بر مہر بانی چھُ خاص

حضرت داودِ خاکیؒ[5] یار ہم اسرار چھُہے
بوحنیفس[6] سے بہ علم و از عمل ثانی چھُ خاص

میر بابا[7] حیدر از فیضِ ہدایت پُر کمال
صاحبِ کشف و کرامت رحمنک بانی چھُ خاص

آں جنابِ[8] بردی ریشی گنجِ اسرارِ خدا
سارِ نے اندر رشہ زیادہ یارِ[9] توجانی چھُ خاص

حضرت اسحاقِ[10] قاریؒ تہٖ حسن[11] قاری دوشنے
اکھ نویسندہ دویم بر واقعہ خانی چھُ خاص

شیخ[12] احمد ژوگلی سر بستہ گنجِ معرفت
محرمِ اسرار در ہر رازِ پنہانی چھُ خاص

روپہ ریشی صاحبِ فیضِ ہدایت پُر کمال[13]
چھُنہ ہمتا[14] بے بہا سے جوہرِ کانی چھ خاص

خواجہ میرم[15] می شاہ[16] تا شوقہ[17] بابا زینہ شاہ[18]
یمہ نے در دست ہر دم حکمِ سلطانی چھُ خاص

خواجہ مسعود[19] پانپورِ حضرت بابا نصیب[20]
میر نازک قادری[21] در راہِ جیلانی چھُ خاص

مدح خوانِ زمرۂ یارانِ سلطان چھُ وہاب
بر درِ سلطان زبہرِ منقبت خانی[22] چھُ خاص

نمبر۱ سلطان العارفین۔ خدا زانن والین ہند پادشاہ نمبر۲ سایۂ خداوندی
نمبر۳ تہندس حکمس ماتحت نمبر۴ دویم روایت "ٹھووہ" یمہ سِتی شار ُپھٹان چھُ
نمبر۵ حضرت بابا داؤد خاکیؒ یم حضرت مخدومہ سُندی خلیفۂ اول چھِ۔ اوسودہ کوہِ مارنس پیٹھ بیرکا ملس سِتی۔ وصال ۹۹۴ھ نمبر۶ بو حنیفہ نعمان بن ثابت۔ امام اعظم (وصال ۱۶۷ھ) اوسودہ شہر کوفس منز۔ نمبر۷ حضرت شیخ حمزہ مخدومؒ سُندی خاص خلیفہ نمبر۸ ہردی ریشی اوسودہ اسلام آباد وصال ۹۹۰ھ نمبر۹ یارجانی نمبر۱۰ دفن در مزارِ بقیع مدینہ پاک یم چھِ حضرت سلطانہ زِد سِنزِ زندگیہ پیٹھ فارسی "چلچلۃ العارفین" لیچھمژ۔
نمبر۱۱ یم چھِ حضرت اسحٰق قاری سُندی برادر۔ شوہ چھِ اوسودِ یموتہ جناب سلطانہ سِنزِ زندگی پیٹھ اکھ سوانح "راحۃ الطالبین" لیچھمژ نمبر۱۲ حضرت سلطانہ سُندی خاص مرید۔ اوسودِ تروگہ یمو چھِ سلطانہ لیچھمژ بیتھ اندر جناب سلطانہ سُندی حالات زندگی چھِ۔
نمبر۱۳ روپہ ریشی۔ اکھ روپہ ریشی چھِ دِترس اندر یم جنابہ شیخ نورالدین صاحبنِ مرید اسی تہ بیاکھ روپی ریشی شہرس منز۔ یم ۹۹۷ھ ہجری منز رحمتِ حق گیے۔ نمبر۱۴ دویم برابر
نمبر۱۵ مصنف تذکرۃ المرشدین، بیتھ اندر حضرت مخدومہ سِنز روحانی برادری ہندی واقعات چھِ
نمبر۱۶ میاں مانک شاہ عبدالرحمان مجذوب۔ مرید حضرت سلطانؒ اوسودہ رعناواری سری نگر
نمبر۱۷ شوقہ بابا۔ چھِ شاید شوگہ بابا۔ یہند آستان سمرہ (کھویہامہ) چھِ۔ یم اسی بابا داؤد خاکیؒ سُندی مرید خاص بیاکھ شوگہ بابہ چھِ حضرت خواجہ مسعود پانپوریؒ سُندی مرید اسی منزِ۔ ناو اوسکھ شیخ محمد شریف۔ اوسودِ پانپور وفات ۱۰۷۰ھ
نمبر۱۸ یم دزوگہِ محلہ اوسودِ چھِ۔ یم اسی تھدہ پایکی مجذوب ولی۔
نمبر۱۹ وفات ۱۰۳۱ھ ہجری نمبر۲۰ بابا نصیب الدین غازیؒ اوسودِ دیجبارہ وفات ۱۰۴۷ھ ہجری
نمبر۲۱ یمو گُشیر اندر قادری سلسلہ برونہہ پکنوو۔ اوسودہ کادی کدل سرینگر وصال ۱۰۳۲ھ ہجری
نمبر۲۲ خوانی (اصل)

غزل

آدمیس ہارٕ نابٕکی پاٹھؠ شینس گالہِ حرص[1]
عالمس تۍ آدمین تۍ زمینس زالہِ حرص

صاحب عزتھ گرٕژھان چھی حرصہٕ سیتی پایمال[2]
آبرومندن[3] بدنیا قدرو عزتھ والہِ حرص

حرص ناحق ہارناوی خوٗن خلقن بے گوناہ
عالم و آدم بدنیا ازعلاوتھ گالہِ حرص

اینہٕ سے توٚ سمبھ کٔرنھ عاقلو داناست باز
بے گوناہ درٕ دورِ دنیا گاتہِ دارس کھالہِ[4] حرص

حرص چھُے نۍ عاقلن تھاوان بخاطر یختیار
عاقلن تۍ دانہن شیطانن[5] ہوشہٕ ڈالہِ حرص

اے وہاب ازحرصِ دنیا منگ پناہ ازکردگار
وُچھنہٕ کم کم رنگ کٔری کٔری چھی وسان کمہٕ تارہٕ حرص

---

۱ طمع ۲ بس تھ ۳ یزتہٕ والین

۴ شہرس تہٕ مرازس منز چھ "کھالہٕ" بدل "کھارہٕ" وَنان

۵ طمعک شیطان ڈالِکھ ہوشہٕ -

غزل

مہ کمہ ہرگنہ زہ غارس[1] سیتۍ اخلاص
چھنا دوستو زشیرس[2] سیتۍ اخلاص[3]

زبہ یار غار ناحقہ ماردینا وی
شکارس[4] چھپنہ شیرس[5] سیتۍ اخلاص

مہ کر پیروی نفسچ[6] بد نیا
چھ نفسہ ملی آسارس[8] سیتۍ اخلاص

بدنیا خویشو اقرب[7] یار تا بای
زہ وچھ ہرکالنہ غارس[10] سیتۍ اخلاص

بہ لاچاری بیی نا کانہہ تہ نزدیک
چھ ٹولس[11] دیرہ ڈیرس سیتۍ اخلاص

اگر چھے دود کنہہ پرہیز کر تہ
بییہ تہ بشتہ[1] شیرس سیتۍ اخلاص

وہابو کرزہ یار غارہ پرہیز
چھ خوف جان غارس سیتۍ اخلاص

---

۱ تس ووہ پرس یس سیتۍ زہ کنہہ اندو پرلیتھ ہیکہ نہ ۲ مثالہ یا ٹھی سہس سیتۍ یارز کرنی یتھ کنہ جایز بیہ نہ مانہ۔ ۳ ششنذ دوستی

۴-۵ اسمانز پنچھن تہ رکانس ہیکہ نہ دوستی سپدتھ ۶ نفس امارچی

۷ دویم روایت "مال" ۸ مراد چھ زہ نفس امارہ چھ سہا بزری روزلس کن مایل تہ یس اکھ اتھ پتہ بتہ بکرہ شہ روز زہ ومرہ آوارہ تہ دربدر۔ ۹ اشنا۔ رشتنا

۱۰ ارس جانس سیتۍ یارانہ یا دولت منذی سیتۍ دل لگاؤ۔

۱۱ بہتھ شارس منز چھ وہاب منز ٹلکن ٹولس سیتۍ تشبیہہ دوان۔ ییہنز یارز محض امیری ہندس وقتس تامی چھ روزان۔ یارس غریب وچھت چھ تم دویم تیتھ یارہ ژھانڈان یس کھباو کھ جیاو کھ تہ یتھ کنہ چھ تم دس سیتۍ منکار کرتھ دوہ گزاران ۱۲ غزلس اندر سیتھ مصرعہ انہ باہتھ چھ وہابس علم طبہ منزہ تہ اکھ تجربا منظوم کرن ییو مت۔ یونانی طبہ مطابق آسی بیمارس عام پاٹھ شیرہ شربت دوان۔

غزل

زِ محکم رٹھتہٕ ینٛنے دینِ خالص[1]
بُڈ نیا روز با مسکین خالص
چھنا کینہہ ہیتھ جہانس پایداری
لوٗ دٕ تھ خالص نہنگس زین خالص
چھُنا کینہہ نیٛن ینیتے جز حسرت و غم
پریشان گئی ہمہ غمگین خالص
بڈ نیا آبے سَاری وارٕ کاری
بہ خالی اتھ ہاوان نین خالص[3]
چھ زیٛن ہر کانسہ ستن نیک یا بَد
گرٕ تھُن بیتہِ ہر اکس مسکین خالص[4]
وٕنے لیس لوگ نہ لس کینہہ چھیے نہ آزار[5]
رٕٹے لیُس دینہٕ کِ آئین خالص
دہ لبس لوٗ تھ چھیےُ از جان ہیٛن دین
گوٗ زہمُو وُوٗ زی اندگن بر دینِ خالص

۱؎ کاٹرس منزچھ "خالص" بجایہ "صرف" "بافقط" ورتاونہ یوان ۲؎ گرچھ
۳؎ افسوس کھیوان ۴؎ بحالتِ مسکینی
۵؎ رسبزہ وُنہ ہیتھ اسلامس اندر "صراطِ مستقیم" وننہ چھ آمُت

مؤدی سٰاری خاص خاص

ذوز ہیتہ کُن خامگاری مؤدی[1] سٰاری خاص خاص
صاحب دولتہ ہزارہ ی مودی سٰاری خاص خاص

ہیم غنی اہلِ مُروتہ آسی در دورِ جہان
اتہ ہا وان گنُ بہ زاری مؤدی سٰاری خاص خاص

صاحب جوُد[2] و کرم سٰا تیاہ تو نگر[3] مال دار
ڈرائے ہیتہ[4] و تہ در سوٰاری مؤدی سٰاری خاص خاص

جاہل و بدکار مُمہک[5] ذودی ہیتہ کُن در جہان
بے[6] نوا بینچہ ونی ہزاری مؤدی سٰاری خاص خاص

صاحب علم و عمل اہلِ صفا[7] پرہیزگار
کمُ معلّم خاصہ قاری مؤدی سٰاری خاص خاص

عاقل و فرزانہ[8] دانا پُر ہنر اہلِ[9] خرد
کاملان[10] دستگاری مؤدی سٰاری خاص خاص

خوبصورت دِل رُبا خوش روے کا تیاہ سرو قد
برہ گنُ زن گُل بہاری مؤدی سٰاری خاص خاص

دہا[11] بو کا تیاہ اشارہ مو تیہے سُوزُے بیام
ازا شارہ کُرہشاری مؤدی سٰاری خاص خاص

۱۔ اُمی مشاہدن چھ وہاں بنہٕ شاعری اندر قدمہٕ پتہٕ قدمہٕ "قنوطیت" پاُدہ کرمژ۔ "درویشی" ناد
کتابہ منز چھُ وہاں بین خاص خاص انسانن ہنز تفصیل منظوم کرمژ۔

۲۔ سخاوتھ پتہٕ فیاضی وٲلی

۳۔ ہارہٕ ڈالی تہٕ بُنڈی مہنوی۔

۴۔ "وتھ مینتھ ڈراو" چھُ تس مسافرس کُن دنہٕ یوان یُس نہٕ واپس پھیرہ۔

۵۔ اتھٕ ڈان = بخیل۔

۶۔ سایہ داد بنیچھ وُنی آسی سکہٕ عہدس تہٕ ابتدٲئی ڈوگرہٕ عہدس اندر پانہٕ وہابن دچھتی۔ تہٕ
کیاژہٕ کیٚژ، چھنہ تیٚمژ لاچارہ زانہٕ آسمژ۔ بیمژ وہابنہٕ عہد ہس۔

۷۔ صاف دل تھاون وٲلی بزرگ۔

۸-۹۔ گاٹٕلی ۔ ۱۰۔ گاشرہ من دست کارہ ووستادن کٔرتہٕ اوس اَمہٕ زمانہٕ مُرن
پانہٕ منزہٕ موکلنس برابر۔

۱۱۔ "وہابو" بجایہ "وہہ بو" پرنہٕ ستی چھ شاعرس وزن روزان۔

دوبیتی

خاص از دربار سُلطان رحمتِ حق زان خاص
عارفن اندر چھُ ختم الاولیاء سلطان خاص
چھے اگر حاجتھ دِلس کینہہ گژھ ژٕ دبنیک عرض کر
کڈی مطلب ژٕہ سُلطان فیضِ بے پایانِ خاص

نوٹ:۔ یہ دوبیتی چھ اصلس اندر منقبت حضرت سلطانؒ بیتہٕ

حریص

دُوٗلہٕ ہاوے چھُہ کیاہ نشانِ حریص
حرصٕ غالٲبی بلا بجانِ[1] حریص

خوٗنِ مورٕدار مردٕ صدسال[2]
چھےٚ خورد و نوش[3] آب و نانِ حریص

بہ دغاوا تہٕ ناوِہ خلقن شر
چھُہ جہنّم توے بہ شانِ[4] حریص

دُچھ بُد ٲسٕ نہٕ در جہان آباد
سُہ وُچھتھ سخت غم بہ جانِ حریص

سُہ یژھان بد بٮ۪ین تہٕ پانس خارٕ
خارٕ خلقن تہٕ بد بہ جانِ حریص

خوے لیس عاشقی[5] نہٕ بد خوٗیی
تیز شمشیر زن زبانِ حریص

حرص لیس آسہٕ ٲسنہٕ ہنٛد در دِل
خاک لَدٕ سۆ ژھٕ در دہانِ[6] حریص

گژھہ از حرص بہ جہان واَران
گیٚ پراکند وٕ یم شہانِ حریص

اے وہاب اجتناب کر از حرص
حرص چھےٚ خرٕس[7] بہر جانِ حریص

---

۱ زوٗس ۔ ۲ ہتہٕ وٕہُر ۳ کھین چین
۴ بحقہ ۵ پتہٕ پتہٕ وناوُنی کرن ذول ۶ اَسُس
۷ یتھہ روز ۸ خرس ۔ کیٚچھ بنجر زمین (اصل) دویم روایت "خرص" یعنی جعل سازی

S.P. COLLEGE LIBRARY SRINAGAR Acc No ......

"عفو بہتر از قصاص"

واتہٕ ناوِی کانہہ اگر شر　　عفوٗ[1] بہتر از قِصاص

دانہٕ ہَن نش اے بَرادر　　عفو بہتر از قِصاص

خارٕ شر دِر دستِ قوٕ در تھ　　نیتس[2] زٕ نیٖنی موٗزٕ رٕی

نیک تٔگ بد درٕ گذرٕ کر　　عفو بہتر از قِصاص

بدٕ بدی کانہہ ہا کرُی　　نیکی کرُس تھنہٕ ماہِ چنہ

تس ہِنی تھنہ خارٕ سے شر　　عفو بہتر از قِصاص

چھُے اگر دشمن بہ کینہ　　نس چھُنہ[3] کہنہ اختیار

تہٕ توکل با خدا کر　　عفو بہتر اِز قِصاص

کینہ[4] خویش سینہ منزٕ　　نیرٕ نارٕ ناگہاں

بنہٕ تس کہنہ پنُنے وَرٕ　　عفو بہتر از قِصاص

محنت و آرام در تقدیر　　تقسیم ازل

سرنوشتہ[5] چھُے مقدّر　　عفو بہتر از قِصاص

آسہِ کانہہ اوفتادٕ یُومُت　　دست یارِی کرُنس

کُنہ رنگے تس مدد کر　　عفو بہتر از قِصاص

یدٕ تہٕ کانہہ دشمن مرُی　　یتھُنہ وَنکھ تس نیک و بد

وَنہٕ ہو تس فاتحہ پَر　　عفو بہتر از قصاص

١؎ اُچھوٹنہ۔ درگذر کرُن　　٢؎ اِنَّمَا الاَعمالُ بِالنّیات حدیثس کُن اشارٕ۔ یعنی عملن چھ نیتن پیٹھ جزا

٣؎ بیاکھ روایت "تھنہ" یعنی تھنہ کینس ۔ یہ چھ لفظ غلط بکھوٗت

٤؎ کینہ خصلت تھاون وول　　٥؎ ازلی نصیب

٦؎ عام محاورس اندر "بدی" مٔنزی استعمال کرنہ یوان۔

باندٕ رقص

چھی گوناہ لیکن نصیحتھ واریاہ در باندٕ رقص[1]
چھ کران ظاہر خجالتھ پیش روتم راندٕ رقص[2]

پرٛتھ اکس قومس اشارہ تم دِوان ازنیک وٕبد
تم بہین کھالان خرس ہاوان بہانہ ساندٕ رقص[3]

چھی یہ مستوران خجالتھ بیگم راجہ[4] بغیر
دردٕ[5] راجن کرٛ ندامتھ تہٕ حقارتھ لونڈٕ رقص[6]

مجرمس تنبیہہ کران تم در سیاست[7] روسیاہ
چھ اشارٕ تبدٕ نصیحتھ چھینہ چارہ تھاندٕ رقص

نقل از بدخوے عابد شکل بد کاذب بنان
عقلہ کنی بوزان نصیحتھ عاقلان از واندٕ رقص[8]

گمرہن کاذاہ خجالتھ چھکھ کران در پیش رو[9]
بر دہانِ مشرکان شرم و خجالتھ تھاندٕ رقص[10]

ہوشیار واز اشارہ پرٛتھ کتھے مضمون بوٗز
رقص وقتہٕ زیبا و نتہٕ نیبا تھاندٕ رقص

اے وہاب از رقص رندان[11] رقص ہا برعکس چھے
رمہ رقصہٕ لنتہٕ[12] سورٕے ہوٗنی و وٗرن کاندٕ رقص[13]

---

[1] نژن تہٕ پاٗٹھر لاگُن [2] بے ادب کُنی [3] داندٕ بنتھ نژی نژی [4] "راجہ بغیر" چھ کُنہ تام پاٗٹھرُک ہیر و اوسمت [5] دردٕ پاٗٹھرس اندر [6] لوکٕ طلبِن خوبصورت باندٕ کٹِین بندہٕ پاٗٹھرہ [7] خجالتھ۔ بے عزتی [8] شاید "ونڈ" لفظیچ بیاکھ صورت سارِی باندٕ جماژ بندہِ مجموعی پاٗٹھرٕ بیتی۔ [9] مُنتظِرس برٛونہہ کنہ [10] خبریہ کُس پاٗٹھر چھُ اوسمُت [11] یُس قوالی وقتہ حضرت مولانا رومی سُندہٕ پتہٕ عام بنیو۔ [12] مقابلہ [13] تاندٕ رقص:۔ سنسکرت تانڈو رتیہ اکھ دیومالائی ناچ یتھ اندر ہاونہ اوس یوان زِ قیامتہ زٕ دہ کنہ چھ شیوجی ناچ کران۔ [13] کاندٕ رقص:۔ سنسکرت گندھر و لفظک کوشُر گندھر ناچس منز آسی لوٗکی پیشہ ور اکثر حصہ نوان۔

غزل

شمع روئیس پیٹھ کران از سوزِ دِل پروانہٕ رقص
تنگ کوچس[1] پیٹھ کران در آب و گِل دیوانہٕ رقص[2]

عارفن ہند رقص اندر ذکر و فکر و شکرِ حق
رقص سُے گو کاملن ہند تمہٕ دپان مردانہٕ رقص

متقین[3] رقص نیرِن بازلیس از اشتباہ
چھُے مَتن پرہیزِ[5] نینُے شُبہ تابو ہتا نہٕ رقص

عابدن تاز آمدن در سینہٕ رقصِ دِل بہ دِل
سالکی در سالکی پیمانہٕ تامِ پانہٕ[6] رقص

رِند و مستانہ لگُو سوزِ دل چھِ اندر سوزِ دِل
چھُے مَتن سوزِ دلس با سوزِ صد شامانہٕ[8] رقص

روز شب برگردِ کوے یار کر از سر طواف
اے وہاب از عاشقان چھِی تمہٕ دپان شاہانہٕ رقص

---

[1] کوچس۔ [2] شمع تہٕ شمع دوٗنی [3] پرہیزگارن
[4] دالِس نیرِن سُتہٕ منز ویر [5] پرہیزگاری موجب چھُ مَتن رقصہٕ کس جایہٕ آسنس پیٹھ شُبہ ترٛاوے چھُ تم رقص ہاتہٕ لاگان زِ یہ چھُ مُضرِ اخلاق۔
[6] مسلسل روحانی رقص اندر مست [7] رِندن چھُ سوزِ دل تمہٕ کنی تحو تھاوان بجہٕ کنہٕ عام لُکن سوز موسیقی رقص اندر مست چھُ تھاوِتھ ہیکان۔
[8] روحانی رقص چھُ موسیقی مقابلہٕ ہٕنہٕ واد سُر تہٕ تال۔

گو کاروانہ عام و خاص

رۄ ترٲو یارو دِرایہ لاس[1]
گو کاروانہ عام و خاص

ژٕ تھٕہم رفیقو اتھ دٲس
گو کاروانہ عام و خاص

یٔژاران چھِنا تہٕ اکھ بیٚیس
ہم سٕینہ[2] سیٚہ پانس ہوس

باقیس چھُنا کُنہہ بای پاس[3]
گو کاروانہ عام و خاص

گوماجہ نِش لختِ جگر
ہادِس نہ بُتھہ بارِ دِگر[4]

لَس نٲے خبر کس ماجہ زاس
گو کاروانہ عام و خاص

مألِس نیچو ژٕول لاش ہیتھ
دوٚن چشمنے ہند گماش ہیتھ

سِمبرِتھ سو لُس لَس کوٚرنہ ساس[5]
گو کاروانہ عام و خاص

ہرکانسہٕ ہندے دردمند
خوش روے دانا خوش پسند

جادادِ ترٲوتھ گٲتی ساس
گو کاروانہ عام و خاص

لوزِک مبال کم[6] سرو قد
عاقل تہٕ دانا پُر خرد

کوڈ نٲے ہتو کُنہہ زیوہ ٹاس
گو کاروانہ عام و خاص

وہابہ کٲتیاہ بای بند
زردار آسی خوش پسند

پانہٕ تمن کُن کر قیاس[7]
گو کاروانہ عام و خاص

---

1 لاسا — تنیچ راز دٲنی۔ کأشرس منز چھِ نیُوٗٹھ تہٕ کریوٗٹھ سفر کرِنس کُن "لاس نیرُن" ونان

2 ہم عمر 3 لحاظ 4 دوبہ بہرٕ

5 ساس۔ گنہار سوٗر۔ "سمبرتھ سو لُس ساس کرُن" چھِ ضرب المثل۔ 6 کم کم۔ وارِیاہ

7 تمن کُن نظر کرُتھ زہ تمن کیاہ انجام سپُد۔ کرزہ پانے قیاس زہ زہ تہٕ آسی تھنِرے وتہ پکُن

غزل

یہٕ دُنیا بے وفا ناوٕن چھُہ خالِص[1]
فریب و رنگ بیم ہاوٕن چھُہ خالِص

چھُہ دوہ دوہ؛ تہٕ یہ چاوان زہرِ قاتِل
یہٕ بازی اہرمن[2] پاوٕن چھُہ خالِص

کران خلقن فریبو سٟتی مغرور
شرابِ غافِلی[3] چاوٕن چھُہ خالِص

بہٕ غفلتہٕ ونہٕ ڈالان بازہٕ[4] وِزی وِزی
بہٕ خاطِر وسوسہٕ ترٛاوٕن چھُہ خالِص

چھُہ پایس اتھ پایس مارہٕ ناوان
دِہن دِہ دِہ ہوا[5] تھاوٕن چھُہ خالِص

وہاب آز کارایں دُنیا بہٕ حارٕ رتھ
بہتو جام[6] فنا چاوٕن چھُہ خالِص

---

۱ سراسر یا صرف   ۲ زرتشتی مذہبس اندر بدی ہنٛد خدا۔ یہ شیطان چھُہ بازی گرتھ انسان پاوان   ۳ "غافِل" کلمس سٟتؠ ومت صفت نسبتی۔ یُس عام کاشرِس منز نایاب چھُہ
۴ "بازہ" جمع، واحد "بازی"   ۵ "ہوا تھاوان" چھُہ محاورہ۔ الگ الگ داے دِنہٕ نیایہ تھُن۔   ۶ موتُک پیالہ

غزل

میٚہ اصلی[1] دٕراو ہینٛنۍ پان ناقص[2]
تُہ پانے دٕراس نوٚرٕ نادان ناقص

جوٲنی راوُرِم در خام کٲری
سمکھ وۄستادے شیطان ناقص

کوٚرم تی ییٚتھ اندر نُقصان وۄنُم
میٚہ بوٚزُن[3] اوُرٕ نۍ جان ناقص

حلالس زورہٕ یوٚ وُم اشتباہ[4] ے
کوٚرُم ازٕ شُبہ آبٕ نان[5] ناقص

زِ بدٲعمال خوٚدٕ سینٛم جہان تنگ
میٚہ ییٚتھ پیٚتھ رنگہٕ چھی سامان ناقص

زِ سٕنی گام دست و پا خستہ
زِ طاقت[6] ے چھہِ سٲری تان ناقص

وۄہ لو عاقبتھ ناقص چھُ دُنیا
اَمِکۍ[7] اسباب سوٚرے زان ناقص

---

[1] دراصل [2] عیٲب دار - نُقصہٕ وول [3] میہ بابیو و عیٲب دار کارُت

نٕ جان [4] اشتباہ پاوُن - حرام ہلہٕ ناوُن

[5] کھیٚن چیٚن [6] میانہٕ خاطرٕ وزٕ کرنس اندر

[7] دوٚیم روایت "امکۍ اسباب سٲری زان ناقص" اسباب دنیا چھ سامان دنیا بدل نہٕ ورتاوُنہٕ
بوان - عاقبتھ یعنی انجام کار سوٚ لاکن۔

غزل

میہ مفہوم جاہلن ہنٛد جادٕ اخلاص[1]
اُپُز سوٗرے بہ بازی پیادہ اخلاص[2]

اَزٕ چ یاری فریقن[3] چھے بہ بازی
بہ نان و چاے قہوٕ بادٕ[4] اخلاص

کران از یارٕ بٔلی کارکنہ ولیہٕ پوٗن
زنٛبقاہ آسان چھُ میچھر مادٕ[5] اخلاص

نتہٕ گرٛزھنے اکس اکھ نیندٕرہ کاوس
نتہٕ کھیتھ اکھ زٕ دوہ چھُے کادٕ اخلاص

بغیراز ٹھٹھہ بازی یارٕ یارس
یہ بلکُل درمحبت زیادٕ اخلاص

وہاو گرٛزھ زٕ دامنگیر یارس
دلُش دامانٕ سے گوٗ ڈادہ اخلاص

۱۔ پُرٛز یارٕز۔ اخلاص (اصلاً) ۲۔ اتھ یارٕز توگ بازیگری سیتی ثکس۔ بازو سیتی گومیون اخلاص وکھلی واٗلسٕندی یاٗمی بتھ۔ ۳۔ دوہ نٕ دُکھ دُرین
۴۔ شراب ۵۔ زنانہ یارٕز ۶۔ لگہ لگہ ۷۔ بوختہ

زیادہٕ زیادے گوم حرص

دوہہ کھوٚ تہٕ دوہہ پالنس زیادہٕ زیادے گوم حِرص
وۄنی میٚہ طاقتھ چھُم نہٕ ژالنس زیادہٕ زیادے گوم حِرص

یہٕ زمینس آسمانس گوڑھ تہٕ آتھٕ میون وٕرث
چھُ یہ کنیٚز ژھاہ کُنہٕ والنس زیادہٕ زیادے گوم حرص

نمی یہ لوٚدمُت چھُم میٚہ بالنس تمہٕ بدل کُس کیاہ کرہ‌ِم
نہٕ شروٗپمُے وسنہٕ خالنس زیادہٕ زیادے گوم حرص

سینہٕ داٗرن چھُم میٚہ سٲلنس چھُپے نہٕ تقدیرس بدل
توٚگ نہٕ کنہہٕ تدبیٖر دالنس زیادہٕ زیادے گوم حِرص

کھوٚت نمرودٕ[2] آسمانس تیٖر لوٗین از خودی
تیٖر لوٚگ گاڑے نِشانس زیادہٕ زیادے گوم حرص

آسے گاٚ تیٚاہ بیتھ جہانس دٕرائے تم افسوس کھیٚتھ
وۄنہٕ سگا تیاہ یِنہٕ زمانس زیادہٕ زیادے گوم حرص

نمی شدادن[3] بوستانس کوٚرنہٕ جنتھ در جہان
روٗسیاہی کٔرنہٕ پالنس زیادہٕ زیادے گوم حرص

وٕہیو بیتھ کارخانس آسہٕ کرنام باز پٕرٕس[4]
کرٕ کیٚاہ تنہٕ امتحانس زیادہٕ زیادے گوم حرص

۱۔ تیٖر تقدیر ۲۔ نمرود۔ از برونہہ اکہ پٔلہٕ اکہ تاجی شنتھ دُری اوس ملکِ عراقس

اندر "عمیلو" خاندانٕچ حکومت۔ "اُر" شہر اوس تہنز راز دانی تہٕ حکومتک بانی اوس "نمو" امہٕ خاندانٕکین پادشہن رُود "اُرنمنو" (urnaminu) شاہی خطاب۔ یُس عبرانی زبانہِ منز "نمرود" بنیو۔ اُکس نمرودس کن آے حضرت ابراہیم علیہ السلام مبعوث کرنہٕ۔ نمرودٕ سنزِ گمراہی تہٕ خودسری متعلق چھےٚ دلیلہٕ گرتھ یہ روایت چلان زِ ونتھ دِہہ زِ ؤامی ہیٚت العیاذ باللہ خدا مارُن۔ تہٕ لوٚتِن آسمانس تیر۔ یُس اُکس گاڈہ کلس آو۔ دراصل گو اتھ قومس خدا غضب تہٕ آو عیلامی قبیلو پٮ۪ن حملہ کرنہٕ۔ یمو ییہنز شانکھ گاجی۔ امہٕ شہرکی آثار چھ از زمینہٕ تلہ کڈنہٕ آمتی۔ از چھ اتھ جایہ طل المقبرونان۔ یس دریاے فراتس پیٹھ واقع چھ۔ آسمان کھٔسن گو تھدی داواکرُن۔

۳۔ شداد اوس عاد قومک بادشاہ از برونہہ قریبًا ۲۷ شتھ ؤری۔ امی سنٕز سلطنت آس یمنہ پیٹھ شام تامت تہٕ امی اوس مصنوعی جنّت بنوومت۔ یتھ اندر اژنگ امس اجازت نٔ رُود۔

۴۔ پرُتھ گار

ردیف

"ض"

S.P. COLLEGE LIBR
SRINAGAR

مناجات

دل شکستہ آس ژی کُن بوزیارب میوٚن عرض
دِل مےٚ وٚونی بہ پناہ اَوٚن بوزیارب میوٚن عرض

چھُس پریشان حال مسکین خستہ خاطر دل حزین
آس ژی کُن وٚونی سُہ غمگین بوزیارب میوٚن عرض

ژی سِوا مے سار ہُوی دِنیہم دکِہ کانہہ چھُمنہ یار
وٚونی ژہ کرتم دستِ یاری بوزیارب میوٚن عرض

بوٚ ژھُٹ چھُم بس نہ کانہہ آسے مُنس بس اکھ خدا
بہ گدا آسے ژہ ییٚہ بر درٚ بوزیارب میوٚن عرض

ہے کرُم بد کار بے حد آس ہیتھ بارِ گونا ہ
بور لوٚ ژرا وُم زِ رحمتھ بوزیارب میوٚن عرض

عفو کرتم جرم و عصیان سینہ بر تم نورِ عرشی
عاقبتھ دِم نورِ ایمان بوزیارب میوٚن عرض

چانٛہ رحمتھ نٛڈ چھِ بے پایاں گوناہ تمہ نِش چھ کیاہ
چھلتہ از رحمتھ سُہ دفتر بوزیارب میوٚن عرض

روسیاہ بدکار آسے دکِہ کھینتھ از ہر طرف
وٚونی مےٚ ژراوُم وقتہ ژہ ہاوُم بوزیارب میوٚن عرض

چھُس بہٕ مسکین بٕتہٕ تمہٕ مسکینن[4] نِے اندر جمع
یِم بہٕ مشکینی[5] تلم تی بوزٕ یارب میٲن عرض

باہدایتھ کرتہٕ از رحمتہٕ عنایتھ بر دِہٕ ہاب
ہاوِ تمہٕ دِوٗنٕ اصلیُجی وَتھ بوزٕ یارب میٲن عرض

---

۱ دروازس پیٹھ   ۲ شمارٕ روٗس

۳ آنٹھ روٗس نہٕ زٕ تہٕ کرِ روٗس یہ امیک لغوی معنیٰ چھُ

۴ یہ مناجات چھُ وہابن زندگی ہندین آخری دۄرین اندر لیکھنہٕ آمُت۔ یلہٕ تمہٕ جاہ دِتھ تروومُت اوس۔

۵ یہ چھُ اکِس عام حدیث شریفس کُن اشارٕ۔ یتہٕ یہ روایت چھیہٕ کرنہٕ آمژ زِ آنحضور صلی اللہ علیہ وسلم اوس پننہٕ خاطرٕ یہوے دعا کوٗرمُت۔ شارُک دویم مصرعہ چھُ سارنی نسخن اندر مشکوٗک "تلم تی" چھُ قیاسا درج کرنہٕ آمُت۔ یعنی بٕ تِیہٕ تلم قیامژ دوہ مسکینن سٕتی۔

نعتِ شریف

یا محمد مصطفیٰؐ چھُم چانہِ دیدارُک غرض
پوٗر چھُم در سینہِ چانے نوٗرِ رٔوخسارُک غرض

چھُم تمنا وانہِ پانہٕ بو در مدینہ یا رسولؐ
چھُم فقط مے ہیتھ دِلس تَتہِ کوچہ بازارُک غرض

ڈوٗرِ ہا لرِتھ کوچنیٚ ہنٛز بینٛے دستارِ سیتی
بلکہِ چھُم نا کہنہِ تہِ حاجتھ تمہِ دستارُک غرض

پھیرِ ہا اندٕ ماٚنٛزی مدینس رقص کرِکرِ شوقہِ سیتی
چھُم دِلس اندر سَہ ٹھاہ مے تمہِ دربارُک غرض

ملہِ ہا رٕو بس تُہ خاکِ پاکِ کوے مصطفیٰؐ
چھُم نہٕ کنہہ مے عنبرُک[۱] تہٕ مشکِ تاتارُک[۲] غرض

خاکروبی[۴] کرِ اندر مدینہ کوچہ سٕنٛے
بلکہِ چھُم نا کنہہ تہِ دردِل تا کُنے کارُک غرض

اے وہابؔ از شوق ہر دم پرٕ درودہ بے شمار
چھےٚ اگر سرکارٕ کے نا شوقہِ دیدارُک غرض

۱۔ مشک عنبر ۲۔ مشک تاتار چھِ فارسی ادبس اندر بکثرت آمُت خبرو ہا بن ڈُھُنٛت تہٕ اوسا۔
۳۔ ڈُون ہِش ۴۔ عنقہ (عربی تعشق)

منقبتِ چار یارِ باصفا

بارہ صاحبا کرتہ مے سر تازہ وونی از چار فیض[1]
ازابوبکرو عمر عثمان علی صد بار فیض[2]

بهر آں صدّیق اکبر بخشتم سائری گوناہ
وونی بجق حضرتِ عمر رحیم اندر پناہ

بهر عثمانِ غنی نهاوم ثرہ در عقبا غنا[3]
کرتہ مے جاری زجو یے حیدرِ کرار فیض[4]

از ابو بکرہ و عمر جهیم پورہ امیدِ نجاتهہ
کرہ عثمان و علی مے حلِ مشکل مشکلاتهہ

ثور سایہ جهیم کلس بیٹھ راچهی در ہر غایلاتهہ[5]
چار یارِ باصفا جهیم چار اندر چار فیض[6]

حضرتِ صدّیقہ سندے پاس کرتم یا خدا
عفو عصیانِ گذشتہ از وسالت جهیم مدا[7]

سر نعلینِ پاکش جان من بادا فدا
ثقادہ ہا بر سر نعلین جهیم ز صد دستار فیض[8][9]

بر درِ فاروقِ اعظم اس مسکین بے نوا
شاہ عمّا دل مے غریبن کرہ وونی حاجتہ روا

دادی لدحبیس سے کرہ ہمے مرحمۃ ... دین[10]
چھے بکثرتهہ عاصیین کرتہ اندراں دربار فیض

حضرتِ عثمان ذوالنورین شاہِ باحیا
از عنایتهہ مے کرہ ہمے نیتہ خاکس کیمیا[11]

سے عتبتهہ مے دیم دلیس تہ ایمانس ضیاء[12]
چھہ تمن لش گنج پرا ز سیدِ ابرار فیض[13]

حضرتِ شاہِ ولا صاحبِ دلدل سوار[14]
یس رننے نورِ نبی روشن سینن اندر چهیار[15]

تمی رسندِ یس باغس پھلے سر تازہ تار وزشمار
عالمس اندر رحمتهہ حیدرِ کرار فیض

نقشبندی[16] سہروردی[17] کبروی[18] و قادری[19]
خواجہ چشتی[20] سرہندی[21] منادی[22] وہم پیش نستری[23]

درلے در راہِ علی از یک دگر در بہتری
یم جهہ وونی کینن در جہان مشہور دہ[24] تا چار فیض

اے وہاب یُد وے غرض چھے واتہ ز اصلِ مراد
سہروردی و تہ یکھ کر شیخ حمزس کر یکہ ناد

دیوٕ کانٛہہ کٕژھِہہ سُہ بوزِتھ کری درپیش یاد [۲۶] کوہِ مارانس [۲۷] چھُہ روز وشب سر در بادِ فیض

---

۱ کرم - عنایت ۲ ہیتہٕ بچرِ ۳ بے نیازی یا دولت مندی - عربی غنیٰ

۴ حضرت علی علیہ السلام اوس پننہِ ماجہ "حیدر" ناو کوٚرمُت "حیدر" گو سیہہ - جنگ خیبرِ پیتہ دیُت یمن

امی ناوہ نسبتہٕ موجب آنحضور صلعم "اسد اللہ" خطاب - "کرّار" بار بار حملہ کرن وول

۵ پرٛتھ غائبس منز ۶ ژھوٚن یارن ہند ژورہِ طرفہٕ عنایت -

۷ نافرمانی بوسہٕ میانہِ رویہ آمُت چھہ - ۹ تہندس کھوٚربانس ۸ نیزہ

۱۰ ژہ نور (دختران نبیؐ) تھاون وٲلی ۱۱ کرٕہینہٕ مُیثرہِ ۱۲ نور - گاش

۱۳ رتھین ہند سردار نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ۱۴ حضرت علی سُندِس گرٕی سُند ناو - ولایہ ولایت

۱۵ ژوشویے اندو ۱۶-۱۹ روحٲنی سلسلن ہندی ناو -

۲۰ حضرت خواجہ معین الدین چشتیؒ اجمیر شریف اوسوٕ عمر شریف ۹۰ ؤری کیٛتھ وصال ۶۲۷ھ

۲۱ حضرت شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی - سرہندس اندر اوسوٕ وصال ۱۰۶۴ھ

۲۲ اصلس تہٕ نقلس منز "مداری" شاید چھہ یہ "منیاری" بیتہ منیری تہٕ لیکھان چھہ - یہ سلسلہ چھُہ شیخ مخدوم

شرف الدین یحییٰ منیری سُند - یمو ہندوستانس منز سہروردی سلسلہ پھہلوو - وفات ۷۸۲ھ اوسوٕ "منیر"

شریفہ صوبہ بہارس منز - ۲۳ تستری حضرت سہل بن عبداللہ وفات ۲۸۳ھ مشہور بزرگ، محقق

۲۴ ژہ داہ روحٲنی خانوادہ یا سلسلہ - یمو منزٕ کم از کم ترواہ چھہ حضرت علی علیہ السلام تام واتان -

۲۵ حضرت سلطان العارفین شیخ حمزہ مخدومؒ

۲۶ بروٛنہہ کُن ۲۷ بتہٕ جناب سلطان اوسوٕ چھُہ

منقبت حضرتِ سلطانؒ

در جگر دیدارِ سلطان چھم غرض
سے تمنّا در دل و جان چھم غرض

میہ چھہ در دل شوق از دیدارِ شیخ[1]
تس نشے دادن میہ درمان[2] چھم غرض

خونِ ہاران کوہِ ماران لارہ نا
از طوافِ کوہِ ماران چھم غرض

بلہ پانے کلہ تراو ڈیدہ نل
چھلہ سینہ کلہ قعہ ربان چھم غرض

ہیرہ پاون کھسہ بو از چشم و سر
ڈوہ لژھہ از نوکِ مژگان چھم غرض

وَنہ پیرس حالِ دلِ سوزے پنن
ڈیدہ[3] گریان سینہ[4] بریان چھم غرض

از کرمِ سلطان منوّر مے کرم
سہ چھہ عارف تا بہ عرفان چھم غرض

تس چھہ فیضِ نور از داور[5] عطا
مے حمایتھ پیش سلطان چھم غرض

دراے تس نش ہنز صفاتِ مصطفٰے
حضرتس سر میوٚن قربان چھم غرض

معجزاتِ مصطفٰے از شیخ دین
بر بیانِ آنہ میہ از جان چھم غرض

شیخ حمزہؒ مظہر[6] و ذات و صفات
میہ بہ خاطر مدح سلطان چھم غرض

اے وہاب از گفتگو کر بستہ لب
دیتہ از سلطان میہ ایمان چھم غرض

منقبتِ حضرت سلطانؒ

بُد زبنہ چھی کنہہ دود در دل فکر و غم بادام[6] قرض
وٚونی بنی تنھ حل مشکل گژھہ سلطان کرتہ عرض

کوہِ ماران کھسن بنن مطلب دلس ہیتھ بالیقین
پانسؔ آئے خداندراں مسجد جماعت پرتہ فرض

روضۂ پاکس نشے استادہ زونتھ کرتہ عرض
عرض کر از قرض و مرض وبلیہ کنہہ بُد چھے تہ غرض

کڈہ حاجتھ جائی ساری شیخ حمزہؒ رہنما
استقامتھ کرہ ہا بے پیش سلطان عرض عرض

---

1. شیخ حمزہ مخدوم رحمۃ اللہ علیہ
2. علاج
3. دِدہ وُنیو اچھو
4. وچھہ ژلت
5. داتہ دے
6. قرضہ اللّٰہم جاے تجلی
7. دلس ...

غزل

میٚہ چھُ لالو بالہِ چانے لالہ رخسارک غرض
بلہ ہیم دِل ژلہِ غم چھُم چانہِ دیدارک غرض

چھُم یوان از جعدِ[1] مشکین[2] بوے سنبل درد بمانع
دستہ سنبُل تہ بنیہ چھُم مشکِ[3] تاتارک غرض

سوٚرمہِ چشمو جود کوٚرہم دود چھمٕ کوتاہ ذرہ
چھُم دِلس اندرہ چھوٚ[4] ہر سنز زیادہ کوہسارک غرض

دِل پریشان چھُس زِشوقِ یارا اندر تابِ[5] تب
از پریشانی میٚہ چھُم نہ کنہہ توے کارک غرض

سوختہ از نارِ ہجرت سینہ مے گومُت کباب
چھم کبابہ پوختہ کرنس کیُت بیٚیے نارک غرض

گُل برہ گاہ منی بہ گلشن خار بلکہ زودی مِتی
میٚہ چھُ از دِل خارہٕ از گل ہا[6] تہ گلزارک غرض

از فراقِ یار خستہ لبتہ در شش رو ہابِ[7]
بر امیدِ وصلِ جانان چھُمنہ اظہارکِ[8] غرض

---

۱ وانگہ مس۔ زلف، چلین ۔ ۲ مشک دار ۔ ۳ مشک تاتار چھ کرہنہ زنگہ تہ زدرہ ترادان ۔ ۴ زوسی سندی بالگُٹ ۔ ۵ بے قراری ۔ ۶ رنگ

۷ حارانی ۔ ۸ بوت ونہِ تہ زن وہابن چھُنہ وُنہ کنہہ اظہار کورمُت

"قرض"

چھُے نہٕ نێنِتھ کانٛہہ بار مشکل ہُیتھ چھُ مشکل بارِ قرض[1]

چھُے نہٕ نێنِتھ کانٛہہ نار دردِل ہُیتھ چھُ دردِل نارِ قرض

چھُے نہٕ کانٛہہ غم نێنِتھ بد نیا آدمیس سخت تر

ہُیتھ چھُ لاچارس بوقتِ تنگ دستی ہارِ[2] قرض

قرض انسانس چھُ سینس نارِ سوزان[3] بامرض

لرزہ کھوتے لرزہ آسان تب دِلس آزارِ قرض

لارِ قرضٕچ گل روزن در سینہٕ زخمِ خارِ خار[4]

برہ گاتیاہ گل چھُ گاہتی در جہاں از خارِ قرض

قرضہٕ کِے لرزہ مہ آسن کانٛہہ یارب در جہان

رزہ نہٕ کوٚٹھ سوا چھُے سرکھسان بردارِ[5] قرض

قرض انسانس چھُ جانس رمہٕ زن واونہٕ سونس

شال شیرس مارہ بید وے شیر شالس دارہ[6] قرض

از عذابِ گور زیادٕہ سخت چھُے نا کانٛہہ عذاب

تتھ چھُ امیدِ شفاعت بنہٕ بگہ دن بارِ قرض

قرضہٕ کِے لرزک پناہ منگ از خدا ئے اے وہاب ‎ ‎ ‎ چھُے نہٕ کانٛہہ بیمار تێنِتھ یُتھ خنہٕ دل بیمارِ قرض

---

[1] قرضکہ لرزک دور چھُ وہاں بنہٕ زندگی ہندِ ہنٛتیمین ستن اکھن وریہن وچھیٚن۔ [2] پرانہٕ عہدہ چھُ "ہارہ" تہٕ اَسہ مژہ اکھ سکہٕ۔ اکِس پونسس اسہِ یوان باہ ہارہ تہٕ اکھ شکس لدکس بیٹھ چھُ سانہٕ زبانہٕ منز دولت منٛد انسانس ہارہ دول آمٕت وننہٕ [3] دزہ وون نار [4] کنٛڈی کنٛڈی [5] بیہ رزہ پھہہ کوٚنٛٹھ بیٹھ ہێرِ گندگتھان چھُ [5] پھہہ کوٚنٛٹھ [6] یہ چھُ کتھ تام دیلکنٛ تلمیح ییتہٕ یہ چھُ شالہ سندِ مقروض آمٕت تھاونہٕ۔

COLLEGE LIB... SRINAGAR ... Acc No ...

مریض

زرٕد رو سٕرد[1] آہ نشانِ مریض
دردٕ رنج بلا بہ جانِ مریض

یا الٰہی بغیرِ فضل و شفا
چھُنہٕ کانہہ رٕٹ دوا بہ شانِ مریض

زانہٕ سٕے آسہٕ یِس دِلس آزار
تندرستس کھٲرٲن[2] فغانِ مریض

دٲدِ لدکرِ دادِ سیٚتن واے
دود تمی سُند تہٕ قدر زانِ مریض

یِس نہٕ کُنہہ دود آسہٕ تس کیاہ وُنِ بد
سٕہ کران خندٕ[3] بر دہانِ مریض

چھُہ مَن دود درجگر آزار
یم چھِہ ہمدرد در مکانِ مریض

یُس ازس آسہٕ لٲلہٕ وُن بیمار
تس چھُہ ہیوٚن تیر از کمانِ مریض

زان بیمار دارِ سیٚے آزار
روز و شب یُس چھُہ پاسبانِ[4] مریض

اے وہاب تندرست سارٕی آسے
گے مرض ہینٛہٕ ازیں جہانِ[5] مریض

۱۔ تُرن دوٗش ۲۔ دوٚیم روایت "کھٲران" یُس بیٚتہٕ بے معنی چھُ

۳۔ اسُن تراوان ۴۔ دٲچھِ یا بیمار دٲری کرن وول

۵۔ وہٲبس اوس سورُے دنیا مریض بنیوان۔

کیاہ غرض

عاشقس نکہِ سرِ جان[1] کیاہ غرض — گر ہس بادین و ایمان کیاہ غرض
یُس رنہ تھاوے روزہٕ درماہِ صیام — تس بروزِ عید رمضان کیاہ غرض
یُس نہ خانے شہ جھُ یانے دربار —
ییُس آ... گانٕ ستن ستونن تہ دُبن — تس بہ دفترہا و دیوان[2] کیاہ غرض
بیٹھ یہ شہرس چھُے گز ھن تھٕ کن میرو چھ — تمہ ملک بنہٕ یہ ...ان کیاہ غرض
یُس مخنث آسہ مردی کیاہ تمس — تس بہ تیغ[4] و ساز و سامان کیاہ غرض
مفلسس یُس آسہ نا پانس غذا — بازکوٰۃ و حج و قربان کیاہ غرض

نے تہٕ مفلس نے توانگر اے وہاب
چھُکھ تہٕ خوش گذران با آن[5] کیاہ غرض

---

۱ ترین نسخن اندر چھ "سرِ جان" بدلہ "سرِ جہان" لیکھنہ آمُت یُس بے معنی چھُ۔

۲ دیوان خانہ یہ جأ گردأری ہندہ عہدہٕ اوس "دیوان" اکھ تھوٗد عہدہ تہ امی سندہ گرہ اوس "دیوان خانہ" شہ جاے یۆت ماتحت لوک یوان گژھان آسی۔ بیہ بنیاد ... برتھ خوجہ تہ ذیلدار چھ بیٹھک "دیوان خانہ"

۳ لا نژھ

۴ شمشیر

۵ شان و شوکت

اَداکر فرض چھُے قرض

نمازٕ و روزٕ رمضان	اداکر فرض چھُے قرض
زکوٰۃ و حج تہٕ قربان	اداکر فرض چھُے قرض
اگر چھی دٕ بار چندس	دٕہ گٲنٛہ دردمندس[1]
چھ یم امر[2] بندس	اداکر فرض چھُے قرض
ژٕ بیٚ آسی سیر موجوٗد	مسافر فاقہٕ بُدٕ روٗد
ونکھ کیاہ پیش معبوٗد	اداکر فرض چھُے قرض
زٕ جامہٕ چھی ژٕ بیٚ دربر[3]	برہنہ[4] آسے بر در
مہ کر ڈیشتھ پیش[5] سر	اداکر فرض چھُے قرض
غریبس نو تہٕ وانس	مسافر غار زانس
دٕہ کنہٕ تکلیف[6] پانس	اداکر فرض چھُے قرض
مسافر بُدٕ چھُ بیمار	پژٕ تُھس لتھ کیا چھُ آزار
بہ گردن چھُے نُند بار	اداکر فرض چھُے قرض
یتیمس خورد[8] سالس	تمس کرٕ دا چھُ مالس
سیٹھاہ کھونتھ وبالس[9]	اداکر فرض چھُے کرٕ قرض
مہ کر پانس ژٕ ہستی[10]	خرابی چھے بر مستی

وٕہاب پیش دٕستی

ادا کرٕ فرض چھُے قرض

۱۔ دٲدی لَدِس ۲۔ حکم خدا۔ قرآن مجیدس منز چھُے اکھ ساس آیہ "امر" تہٕ اکھ ساس آیہ "نہی" ۳۔ یانس وُلِتھ ۴۔ نیتھٕ نوٗن

۵۔ سُہ ڈٲلِتھ مہ نراو کلہٕ لبہٕ ن کُنہٕ بلکہ ولُن سُہ۔

۶۔ تسنزٕ خاطر دٲری خاطرٕ بہہ کنہ تہٕ بیچھ۔

۷۔ ذمہٕ دٲری۔ ۸۔ لوٗکٕٹ

۹۔ یُس مال یتیم کھینہٕ سٕنتی ییہ۔

۱۰۔ ہُستی کرٕنی چھ کاٗرِس منز "مغروٗری" کرنس وَنان۔

۱۱۔ بُروٗنہے۔

بے غرض

چھُس نہٕ از دورِ جہان نفرین گومت بے غرض
رنجہٕ از جورِ زمان غمگین گومُت بے غرض

از خیالِ خام گومُت چھُس نہٕ در بندِ طمع
مست چُھس فیلِ[1] دماں خودبین گومُت بے غرض

از زر و اسبابِ مال و دولت و تعمیر و باغ
چھُس نہٕ از کارِ جہاں نفرین گومت بے غرض

چھُم نہٕ امیدِ کَسے[2] غیر از خدا و مصطفےٰ[4]
چھُس زِ یار و دوستان نفرین گومت بے غرض

چھُم نہٕ کینہہ سرمایہ مے موجود غیر از فضلِ حق
چھُس نہٕ از سامانِ[3] شان مسکین گومت بے غرض

نو تہٕ وان از قوت و طاقتہ بہ چھُس تصویرِ موم
قد دوتا مثلِ کمان خر[5] زین گومت بے غرض

آب و دُم زیرِ پہلو[6] خاب تراوان چھُس نہٕ بو
چھُس زِ خرمستی[7] بہٕ دلِ[8] سنگین گومت بے غرض

شبر[9]زن خلقن یوان اندہٕ نظر رو بے وہاب
چھُس بہٕ ووٚنی تصویرِ بے جان شین[10] گومت بے غرض

---

١ متھو مرت ہوُس ہیو ٢ کانہہ ہنز

٣ یہ شاہ رچھ وہابن آخری دورین ہنز لفظ عکاسی کران سامان شان و شوکت ٤ مانند

٥ گرٕ تگلی نتہ شہ ہیوٗر گرٕ بیتھ بیتھ گرٕ سار نتہ رچھ بوٚد۔ مستی منز چھ خر مشہور۔ تہ خرمستی منز چھ انسان عین حیوان بنان

٨ کنیوٗ ٩ وہابن یم جاہ و جلالہٕ زندگی ہندی شیٹھ دری گزاری ژھتہٕ آسی تمن بردنہہ کنہ تھا وتھ آسی یئزیا بھٹ لگہٕ امس سیٹھہٕ ماناں۔ اما پوز تیلہٕ آخری دورین اندر وہابن ترکِ دنیا کوٚر تہٕ وقتہٕ اوس تہٕ "بے غرضی" ہندس عالمس منز تہٕ یہ غزل چھ تمی عہدک۔

١٠ شین گژھن - سرد گژھن - دل ہندرن تہٕ دنیہ ہٕ لگہٕ لا طمع روزن۔

نوٹ: ٦ لرہ تل

فاضؔ

یِنبنے ہر کا لِنہٕ کھٔبون تقدیرِ کُے فاضؔ
بہرکس واتہٕ وٕون تحریر[1] کُے فاضؔ

سبب تھٔوون بہٕ ظاہر گاو نآمانِش
بہ قو درتھ تھٔوٕ مُت شبیر[2] کُے فاضؔ

یِمن اسرار[3] تھاوٕن اندرٕ دِل
اکِس لِش گو بٔنیس تاثیر کُے فاضؔ

چھُ ظاہر در جہان گومُت یہ گنبدٕ ھا
نٔنیومُت رنگہٕ رنگے سٔبِر[4] کُے فاضؔ

بہ ہوش و عقل دانِش کرٕ[5] نہٕ بارِغ
دِتن تمی عاقلن تدبیر کُے فاضؔ

زٕ وہ ستادان و معماران دانا
تھٔوٕن اندر جہان تامیر کُے فاضؔ

دمہا بو غیرِ قسمت[6] کھٔنہٕ بِنی نا
ترس اندر ژبہٕ واتی خار کُے فاضؔ

رُباعی

بوز پندِ من بہ نیک و بد بہ قسمت روزٕ راضی
یس یہٕ درتقدیر آسی لِس نہٕ واتی مأضی مأضی[7]
نیک و بد آسی جمع طومار[8] تحریر عمل
کیاہ ونکھ تتھ جایہ حیلہ بٔنیتہٕ آسی پانہٕ قاضی[9]

---

[1] خدائی تعیّم۔ ازلہٕ لانیوک لوگ   [2] دہ د   [3] اسرار یُد دے جمع چھُ اما پوز یہ چھہ عام کاشرہ شاعری منز "واحد" امُت ورتاونہ   [4] سرِ الٰہی   [5] تم کرٕ بالِغ   [6] ازلی نصیبہ
[7] وارِہ وارہٕ نکھ واتھ   [8] زیور۔ نامہ اعمالُک   [9] فاصلہٕ دِنہٕ وول خدا

مرض

آسہ یِد بیمار کانٛژھا تتھ دِین[1] آنی مرض
یس بہ عادتھ گو بدٕ نیا تتھ دِین[2] گانی مرض

کینہ یس در سینہٕ آسے گانٛنہ ہِند اندر نہان[3]
عاقبتھ سُے کینہ لس در سینہٕ چھُے[4] جانی مرض

یُس بہ کاروبارِ دنیا مست گو در لہو ولعب
لس سُیُن درُوسمتہٕ[4/1] خان جاگیر شیطانی مرض

کھینہٕ تہٕ چیتھ یس گژھِہ عادتھ زیادہ در آرام و خواب
لس دِین حیوان چھہ خورد[5] و خواب[6] حیوانی مرض

یُس نہٕ زانہ نیک و بد لوہ قصان نفع شرم و حیا
سہ چھُہ احمق تہٕ بجا[7] طرلس چھہ نادانی مرض

یُس بہ مالِ دیگران ژھانڈے بہانہ بہرِ[8] خود
چوٗن سگِ موردار خور لس زان نفسانی[9] مرض

اے وہاب از رنجِ دردِ ہجر گو مُت چھکھ مریض
از نگاہِ یار بے شک بلہٕ آسانی[10] مرض

---

[1] صرف کینژہ کالہٕ خاطرٕ — [2] سُن — [3] ژوٗرہ ژھپِتھ
[4] یُس زُوس سخ اِذاواتہٕ ناوہ — [4/1] استخوان (دِل) — [5] کھینہٕ چینہٕ — [6] شونگُن
[7] دِلس — [8] بپنہٕ خاطرٕ — [9] خود غرضی ہند مرض
[10] سہل یا ٹھیک

"کیاہ سہ چھے غرض"

یہ پیٹھ ژھن چھے نہ بہ آں تقریر کیا سہ چھے غرض
یوت گژھن چھے نہ بہ آں[1] تدبیر کیا سہ چھے غرض

چھے گژھن مغرب[2] براہ بارہمولہ سیٹھے چھ وتھ
ژبیہ شمالیچ وتہ با پامیر[3] کیا سہ چھے غرض

بر توکل روز تابتھ از خدا چھی خار و شر
تمہ یہ لیو کھ در تقدیرہ با تدبیر کیا سہ چھے غرض

یُس زِ مذہب ڈرا وتہ بے دین سیٹھن بد اتیقاد[4]
تس بہ دین و دھرم تابہ پیر کیا سہ چھے غرض

آسہ یُس نامرد بے ہمت مخنث کم جگر
تس بہ تیغ و خنجر و با تیر کیا سہ چھے غرض

لا طمع یُس گو زِ دنیا کوٚرتہ ترکِ ماسوا
تس بہ مال و ملک با تامیر کیا سہ چھے غرض

یس مزِ کشمیر کے آب و ہوا سر دی نہ شین
تس بہ ایں اطراف با کشمیر کیا سہ چھے غرض

نے زِ دنیا لا طمع نے با طمع چھکھ اے وہاب
تھی نہ گیو در بارہ مینول[5] با شیر کیا سہ چھے غرض

---

۱. تمتھ نیتی ۲. ورہ مُل چھ جانکہ مغربہ طرفہ وہ میل دوٚر ۳. ژھہ نہ وُنی نسخن چھ "باپامیر" بدلہ "بابامیر" یا میرسلسلہ کوہ ۴. اعتقاد — کاشرہ نوہ رسم الخطک خاص ! یتھہ کنہ تعبیر — تامیر بنیو وتہ — تعویذ تاویزہ ۵. یندہ میلہ با دستیاب سیدہ ہ

رُباعی

بندٕ وُس بندٕگی مے آس فرض
بندٕگی درٕ زندٕگی مے آس فرض
بندٕگی کُرنٕ میٚہ زاںٛہ درٕ زندگی
ازگوناہ شرمندٕگی مے آس فرض

رُباعی

یس یہٕ عادَتھ گژھِہ تس بِی چھُے مرض
دربدن تس عادتٕک رنج چھُے مرض
زان پٕژھ مرض چھُ درحکمتھ[1] یلاج
عادِ[2] بَس کیاہ بنہٕ عادَتھ چھُے مرض

دُوبیتی

گژھکھ بے دخل کرتامتھ نحقٕ چھکھ جایہٕ نِے قابض
کرِان چھکھ لبتہٕ عامُچ وتھ مہ گژھ ہمسایہٕ نِے قابض
بہ ہرکس تھاو نیتھ صاف بروے رحم باانصاف
مہ گژھ بر میم[3] و لام و کاف بنِن تہٕ بایہٕ نِے قابض
ک ل م

---

[1] اصلس اندر "حکمت علاج" [2] یس عادت گژھت آسہ -

[3] مِلک - وراثت - ملکیت

چھ پراران زیرِ در عارض

نظر بر دلفگاران[1] کر
چھ پراران زیرِ در عارض[2]

گذر[3] بر نابکاران کر
چھ پراران زیرِ در عارض

دوا ترے دردمندن ہند
نوا[4] ترے حملہ بندن ہند

روا ترے سائلی حاجتھ کر
چھ پراران زیرِ در عارض

رفیقِ عاجزان چھکھ ترے
شفیقِ بے کسان چھکھ ترے

غریبن عاجزن یاور[5]
چھ پراران زیرِ در عارض

بہ چھس آوارہ دل خستہ
پریشان دست بر بستہ[6]

بحالِ زار ما بنگر . .
چھ پراران زیرِ در عارض

میہ ووتھ مدتھا پراران
زِ دیدہ خونِ دل ہاران

زِ بد اعمالِ[7] خود ابتر
چھ پراران زیرِ در عارض

بہ جنہ تو چھمنہ دربارا
نہ چھیم کنہہ کسب نے کارا

چھیم ترے یار تے یاور
چھ پراران زیرِ در عارض

تہ چھکھ مولا بہ چھس بندہ
بکارِ[8] خویش شرمندہ

رحیما رحم برما[9] کر
چھ پراران زیرِ در عارض

گژم مے عمر در غفلتھ
فنا بے ہودہ کارن پیٹھ

فتادہ بیوس دوٚنی بہ تر
چھ پراران زیرِ در عارض

ژالم مے دکہ دنہ ساری
کرم ترے بے کسس یاری

گژھہِ کوّت چھُس بہٕ وّونی ابتر چھِ ژٕ اران زبرِ در عاَرض
دکہِ کھیتھ وقتِ پیری آس زبہرِ دستگیری آس
بہٕ پیری دستگیری کر چھِ ژٕ اران زبرِ درعارِض
گُرِم ونُیدِ کارِ ناشایان چھیٕ بہٕ رحمتھ جاَنی بےپایان
گلِو وُٕنی رحمتچ ژرا دٕرہ چھِ ژٕ اران زبرِ در عاَرض
بہٕ آسے بارِ عصیان ہیتھ میہٕ دوٕنی لوٗ ترٕ راوازٕ رحمتھ

وہاتَبس عفوِ عصیان کر
چھِ ژٕ اران زبرِ در عاَرض

---

۱ دل بھٹی عاشق ۲ عرض کران وٲلی ۳ گذٕرکر - یکھ
۴ زندگی دولت خوشحالی ۵ یادی کرن وول ۶ دادِہ بَرتٕرٕ وُپرٕ تھ
۷ وُچھ ۸ پنہٕ نٔین کرتوتن پیٹھ ۹ اسہ پیٹھ
۱۰ ژادر گلہٕ وُنی گو کانہہ چیز عام یا ہٹی عطا کرُن -

تصحیحات

صفحه / سطر	غلط	صحیح
۱/ج	انتسابت	اِنتساب
۴/ج	دربن	درشِن
۷/د	کرن وول	کړن وول
۲۰/د	۱۹۴۷ء	۱۹۶۷ء
۲/ج	طیوتی	صُوتی
۸/ج	دویر	دوه پړ
۱۹/ط	اَدلا بدل	اَدلا بدلي
۲۰/ط	اکو غزلیچو	تړین ۳ غزلین
۱۰/ل	جُنبش	جُبنبش
۱۳/ل	کرشہ	کډنہ
۱۸/ل	توسہ	توهہ
۱/م	سَید	سیٔدي
۱۶/م	چُھسُر....	یک رنگی
۲/کھ	۱۷ اراگست	۷ راگست
۵/کھ	ستووه ۲۷ وری	ستووه ۲۷ دوه
	مسلسل شوور	مسلسل شعور
۶/ژور	واتناونس آس	واتهٔ ناونهٔ آئے
۱۱/پانژه	سوا....	سوا چھُنہ
۱۲/سټه	وده ناوان	ووه ناوان

صفحه / سطر	غلط	صحیح
۴/پاه	ژور کوره	پانژه کوره
۴/پاه	عائشه....	صعیبه
۱۱/پاه	تر	ترهٔ
۴/پنداه	اکبرس ناس	اکبر نامس
۷/پنداه	....صفحه ۶۷ ته	کارگذاری صفحه ۶۶ ته
۱۴/پنداه ۱۵	پٹنشره	۲۵ پهنشره
۲۱/شداه ۱۷	ہندی	ہنارہ
۱۶/کتوه ۱۹	سَیرچي	سپرچي
۱۹/تروه	سٔہ اوس نہ	سٔہ اوس سا
۲۱/تروه	ساکن پٹش وری	(ساکن پٹش واری)
۱۱/ژوه	....ہرل	تہ ہرل
۶/ژوه	لوره.	لور.
۱۸/ژوه	کارنامہ...	کارنامہ تر.
۹/پٹنژه	گفتهٔ واستان	گفتهٔ داستان
۱۲/پٹنژه	مکته بلش	نکتهٔ بلش
۱/ستووه	گیہ....	گیہ کامیاب
۱۴/اتھووه	لولچي	لولچي
۶/گنهٔ ترہ	ننچي	ننتي
۱۲/گنهٔ ترہ	بٹوان	ہیٹوان

صفحہ سطر	غلط	صحیح
۱۲/ ترہ ۳۰	برہ ہوا کا....	گاسہٕ
۱۰/ تیہ ترہ	لۆلہٕ مولی	تۆلہٕ مولی
۹/ شیہ ترہ	سٔنزل	ٹسٔنزٔن
ستہٕ ترہ	وردالمریدینک	(نوٹ) ورد المریدینک
ایضاً	تہٕ امیوک	تہٕ کورموت .بٹیہٕ
۷/ ارہ ترہ	امیکو	آمہٕ کیٚژن
۴/ ژتجی ۳۰	یَس	یُس
۵/ ژتجی ۳۰	یَس	یُس
۱/ دوہیہ تاجی	دوہیہ تاجی تہٕ کنہ ارتاجی مس صفص تام "جہ" بدلہٕ "جی"	۴۲-۴۸ تام جی
۱۴/ دوہیہ تاجی	شاہ	شاہٕ
۲۲/ دوہیہ تاجی	..... ریشی	حضرتہٕ ریشی
۲۳/ دوہیہ تاجی	ژ.....	شاکیہ تہٕ
۱۲/ تیہ تاجی	آن ورین	آن واین
۸/ ژوہیہ تاجی	اسرالہا	اسرار ہا
۱/ ستہٕ تاجی	.... رچھنہ	شرم رچھنہٕ
ایضاً	تروون	تژوو قاضی صابن تہٕ
ستہٕ تاجی	مَشک	ٹنک
۴/ گنٕو نزاہ	۳۰۰ شار	۳۹ شار
۱۶/ گنٕو نزاہ	ردوابہ	رُودابہٕ
۱/ اکہ ونزاہ	سیماس	سمپاس

صفحہ سطر	غلط	صحیح
۵۲ زٕ ونزاہ	آکھ.....	آکھ آکھ
۱۴/ ۵۳ ترٕ ونزاہ	بٹہٕ ندان	بٹہٕ ندان
۱۵/ ۵۶ شو ونزاہ	اوس	آس
،،	کرتمہ	تُوے کورُ تمیٚ
۶/ ستہٕ ونزاہ	تہٕ	تہٕ نہ
۱۳/ ستہٕ ونزاہ	جَنگ	جنگِ
۱۸/ سٕتہٕ ونزاہ	سَر	شَر
۱۳/ ار ونزاہ	تام	تام واتی
۱/ ار ونزاہ	یتھ ازمیہ	یتھ تَس تُو
۹/ کُنہٕ ہٲٹھ	شار	×
۵/ کُنہٕ ہٲٹھ	شفادن	شفادَن
۱۵/ کُنہٕ ہٲٹھ	بلائس	ہٕلائس
۲۰/ زُ ہٲٹھ	بأ	تأ
۱/ زُ ہٲٹھ	گُدٹن	کرو ہن
۴/ زُ ہٲٹھ	شتھر	شمستہٕ
۷/ زُ ہٲٹھ	ژُھتن	ژہن
۹/ اکہ شتھ	آکیتھ	آکھتھ
۷/ زُ ہٲٹھ	ڈُرٹے	دزے
۱۳/ زُ ہٲٹھ	گران چھک...	گران چھک برفہٕ
۱۶/ ترٕ ہٲٹھ	ونان	ڈُنان
۱/ ترٕ ہٲٹھ	گرزہ	ڈیکہٕ
۱۵/ ژٕ ہٲٹھ	کری تَس	کرٕڈنس
۱/ ژٕ ہٲٹھ ۱۲	حنف	احنف

صفحہ/سطر	غلط	صحیح
۱۳/ژٕ ہٲٹھ	سپہ سالار...	سپہ سالارٕ زٕہ ژور
۱۷/ژٕ ہٲٹھ	اَنتھ	رَتھ
۲/پانژٕہ ہٲٹھ	پٹوان	ہیٖلوٲن
۲۰/پانژٕہ ہٲٹھ	سوای	سوری
۱۶/شٕہ ہٲٹھ	سرتخت	سَرِ تختِ
۱۱/سَتہ ہٲٹھ	گرگرد	گیٖرد
۹/اٮ۪ٹھ ہٲٹھ	پہیل	ییٖل
۷/ژٕ ستتھ	لبان	بہان
۱/شیہ سَتتھ	لونہٕ نس...	لونہٕ نس تہٕ طویلہٕ
۱۲/سَتہ سَتتھ	تھاکچہ	کِتا بو
۳/اکہ شیتھ	مَس	گے
۱۴/اکہ شیتھ	صنعت....	صنعت مشجرکی
۳/ترٕ ہیر شیتھ	یا......	یار
۱۰/ترہیر شیتھ	بَس	لَس
۱۵/ژوہیر شیتھ	نثر	نشر
۵/شیہ شیتھ	صنعت تجیین	صنعتِ تجنیس
۶/کُنہ نمتھ	صنعتِ...	صنعت تعمیہ
۱۱/دُو نمتھ	دُنی	دوٕیی
ایضاً	بوز	بو

کتاب نامہ

صفحہ/سطر	غلط	صحیح
۳/II	غلام پرے	غلام حسن پرے
۱۷/III	تاریخ بن	تاریخ حسن

اصل کتاب

صفحہ/سطر	غلط	صحیح
۵/۲	الشمس	والشمس
۶/۲	مصفا	مصطفا
۵/۴	پیرنہ	پرنتہ
۵/۱۰	نازل....	نازل چھی
۸/۱۲	.... دراں	مختار دراں
۱۰/۶	مت	غنیمت
۱۱/۱۴	لندہ	کندہ
۱۴/۱	غروھم	غردار چھُم
۱۶/۲	دِل فریبا...	دِل فریبا رویہ زیبا
۱۶/۵	کالہٕ... .ونال	کالہٕ مار ونال
۲۶/۲	بہ دنیا کرٕ تھ	بہ دُنیا کرٕتھ
۲۵/۱۷	تھاوہ.....پتہ	تھاوو اُسی ووج تہٕ عنوان
۳۰/۵	ماہ ببینہ	ماہ جبینہ
۳۱/۱۱	تاربو.....	تار بوزکھنا
۳۴/۹	چشمہٕ شاہی	چشمہٕ شاہی
۳۸/۲	بہ.... .مست	بہ خامی مست
۳۸/۴	زندگامنہ	زندگانی شد
۳۸/۶	ایں......	ایں شور بماند
۳۸/۸	ایں+ذا	ایں+خا
۳۸/۹	نماند+اورا+...	نماندہ + او +
		نمی ماند بہانہ.
۳۸/۱۱	گلے......	گلے روید بیوید

صفحہ / سطر	غلط	صحیح
۴۰/۶	کیا الاہی	کیا یا الاہی
۴۱/۷	مُشرق و غرب	شرق و غرب
۴۶/۹	ژیڑہ او سُم	ژیڑہ لنش او سُم
۴۸/۵	گڑھس پیتہ	گڑھن پیتہ
۵۰/۲	بہتر چھے میہ حالہ	بہتر چھے پیلبہ حالہ
۵۶/۵	سپنہ.....ئن	سپنہ زانئن
۵۹/۷	مٹنر	اُنڈر
۶۱/۵	یَتھ	یَتھہ
۶۳/۲	ڈھہ	دوہ
۶۷/۹	پنبہ نصیبس	پنبہ لنس نصیبس
۷۴/۸	یارہ موگوتھ	یارہ ہووُتھ
۸۳/۶	رخنجر	زخنجر
۸۴/۱۵	مٹہ کھوت	مٹہ کھوت
۸۷/۱	تڑاون	تڑاون
۹۷/۸	اتھ واشے	اُتھ والہ واشے
۱۰۱/۲	بین	بٹّین
۱۰۳/۱	صُوحبتھ	صوحبتھ
۱۰۷/۴	ہیٹچھ	نیٹچو
۱۰۷/۸	ئبدی	ئبدی
۱۰۷/۱۴	بزار	بیزار
۱۰۹/۴	وولُم	ووٹلُم
۱۱۳/۱۲	وُچھان عالس	وُچھان عاٰبس

صفحہ / سطر	غلط	صحیح
۱۲۰/۷	کنی	کھی
۱۲۷/۵	یار... مستغیث	یار بار مستغیث
۱۲۶/۸	مظلو... چنگ	مظلوم اندر چنگ
۱۲۸/۹	موکلان. . .	موکلاون راگ برامداد...
۱۲۷/۱۰	آسہ خلعت..	آسہ ژامت
۱۳۲/۲	در..... ے	در روپے
۱۳۳/۱	———	ردیف ج
۱۳۷/۴	وُنی ہنس	وُنی کینس
۱۳۷/۵	بنیاد...	بنیاد از معمار اول
		کچ سینی
۱۳۸/۲	لجی لجی	ہنجی ہنجی
۱۵۱/۷	گجریاں	گجریان مجروح
۱۵۲/۲	سیخ حمزہ..	شیخ حمزہ وِرد
۱۵۳/۳	شیخ حمزہ..	شیخ حمزہ چھے فدا.
۱۵۴/۶	.... جور	شکوہ جور
۱۶۰/۳	بہ فرباں قربان	بہ فرقان قعور بان.
۱۶۰/۸	.....گیسو	واللیل گیسو
۱۶۱/۴	.... ماہ کنعان	چوہ ماہ کنعان.
۱۸۰/۲	مبارک سرباز آمد	مبارک گوسہ باز آمد
۱۸۰/۸	چوں ز آتش	چوں زند ز آتش.
۱۹۰/۲	... یم چھی	رندیم چھی
۱۹۷/۱۰	لبنہ انڈ	بستہ اندر

صفحہ / سطر	غلط	صحیح
۲۰۰/۴	بوغض... بوقچے	بوغض و ریا
۲۰۰/۷	.....تعالے	حق تعالےٰ
۲۰۰/۹	....ضت	ریاضت
۲۰۰/۱۱	.... لق	بہ خوہ لق
۲۱۷/۱۱	رباعی	دو بیتی
۲۳۲/۲	نیز تر	تیز تر
۲۵۵/۱۴	ہ ۳	ہ ۴
۲۶۹/۳،۵،۷	گردون فراز	گردن فراز
۲۷۳/۱۴	وہن	وہن
۲۸۸/۹	ژے	ژ
۲۹۲/۹	ژبل	ژبل
۲۹۳/۹	تا إلے	تالے
۲۹۳/۱۳	ہانگل.... وارہ	ہانگل گے اوارہ
۲۹۷/۵	تیہ	بیٹہ
۲۹۸/۱	ہاثر	ہاثرھ
۳۱۷/۴	بشہ نا یارہ	پشہ نا یارہ
۳۲۳/۱۰	سی	سیتی
۳۳۳/۱۱	ما،	مال
۳۴۵/۳	لبس وپیش	پس وپیش
۳۵۲/۳	سر....	سرفاش
۳۵۲/۴	کونے	کوژنے

صفحہ / سطر	غلط	صحیح
۳۵۲/۶	گوکھ ودر	گوکھ وڈنہ
۳۶۳/۴	ملسلو	بلبلو
۳۶۳/۶	نا.... برشگوفہ	شاہہ مار از برشگوفہ
۳۶۷/۲	.....کرہ....	کیاہ کرہ آمی ماہ پیکری یے
۳۶۷/۴	لاگیتھ... نالی	لاگیتھ چھس نالی
۳۶۷/۷	تاوینہ.... یے	تاوینہ کری یے
۳۶۷/۱۱	....	شاہ پری یے نیونم ہوش
۳۶۷/۱۲	......کری یے	جود کوڑنم جود ہ کری یے
۳۸۳/۳	یار رعار	یار غار
۳۸۹/۲۱	ہ ۱۰	بیرو ہ ۱۳
۳۹۴/۸	نیندرہ کاوس	نیندرہ کادس
۴۰۱/۱۰	مر..... دوا	مرحمت دادین دوا
۴۰۴/۱۲	خار یا قچے	خار با قچے
۴۰۷/۴	یانے در مر	پانے در بدر
۴۰۷/۴	......	تس بر مہمان وبہ ایوان کیاہ غرض
۴۰۷/۵	....	یس تہ آسے کانسہ ستتن ہیتون تہ دیتن۔
۴۰۷/۶	باہ پر	باز پرسان
۴۱۱/۳	تھوومت شبرکے	تھوومت چھس شبرکے۔